

Ona Gražina Rakauskienė
Lina Volodzkienė

Ekonominė nelygybė: *normali ar perteklinė?*

Ekonominė nelygybė: *normali ar perteklinė?*

Ona Gražina Rakauskienė
Lina Volodzkienė

Ekonominė nelygybė: *normali ar perteklinė?*

Monografija

Vilnius, 2021

Recenzavo:

Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Dokumentų departamento direktorė
dr. Vaida Servetkienė

Vilniaus Gedimino Technikos universiteto profesorė
habil. dr. Manuela Tvaronavičienė

Aprobuota Mykolo Romerio universiteto Viešojo valdymo ir verslo fakulteto tarybos 2020 m. gruodžio 25 d. nutarimu Nr. 1VVV-13 ir Mykolo Romerio universiteto Mokslinių-mokomųjų leidinių aprobavimo leidybai komisijos posėdžio 2021 m. sausio 20 d. nutarimu Nr. 2L-40.

Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo.

ISBN 978-609-488-012-4 (spausdinta versija)

ISBN 978-609-488-011-7 (elektroninė versija)

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke

Viršelyje panaudota iliustracija – Kanutas Ruseckas (1800–1860). Lietuvaitė su verbomis.

© Ona Gražina Rakauskienė, Lina Volodzkienė, 2021

© Mykolo Romerio universitetas, 2021

Turinys

ĮVADAS	7
I. EKONOMINĖS NELYGYBĖS TEORINIAI ASPEKTAI.....	17
1.1. Ekonominės nelygybės teorinių požiūrių evoliucija	17
1.2. Nelygybės raiška socialinės ekonominės pažangos kontekste	37
1.3. Ekonominės nelygybės turinio daugiaaspektiškumas	45
II. NORMALIOS IR PERTEKLINĖS NELYGYBĖS VERTINIMO METODOLOGIJA	61
2.1. Ekonominės nelygybės, grįstos normalios ir perteklinės nelygybės santykiu, koncepcija.....	61
2.2. Normalios ir perteklinės nelygybės vertinimo pagal ES šalių klasterius metodinis pagrindimas	72
2.3. Nelygybės vertinimo rodiklių atranka ir tyrimo prielaidos	74
2.4. Didėjančios nelygybės poveikio ekonomikos augimui, gyvenimo kokybei ir tvarumui vertinimo metodai.....	85
III. DIDĖJANČIOS NELYGYBĖS POVEIKIS SOCIALINEI IR EKONOMINEI PAŽANGAI	91
3.1. Pajamų diferenciacija ES šalyse	91
3.2. Normali ir perteklinė nelygybė pagal ES šalių klasterius	97
3.3. Neigiamas perteklinės nelygybės poveikis ekonomikos augimui.....	104
3.4. Neigiamos perteklinės nelygybės pasekmės gyvenimo kokybei	131
3.5. Paradoksali didėjančios nelygybės įtaka tvarumui.....	151
3.6. Perteklinės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai	159
3.7. Perteklinės nelygybės mažinimo gairės	165
IŠVADOS.....	189
LITERATŪRA	195

ĮVADAS

Pastaraisiais dviem dešimtmečiais auganti socialinė ir ekonominė nelygybė tiek globalioje ekonomikoje, tiek atskirose šalyse įgauna beprecedentį mastą visoje planetoje. Ekonominė nelygybė, sukianti neigiamas ekonomines, socialines, politines pasekmes, tampa viena aktualiausių globalių problemų, keliančių grėsmę viso pasaulio tvarumui, socialinei ir ekonominei pažangai. Nobelio premijos laureato J. E. Stiglitzo (2012) teigimu, visos socialinės, politinės, ekonominės problemos ir jų tragiškos pasekmės glūdi nelygybėje. Ekonominės nelygybės, kaip globalios problemos, apimtį ir gylį patvirtina pasaulio tyrimų rezultatai.

Pirma, pasaulinių tyrimų duomenimis, 10 proc. pasaulio turtingųjų disponuoja daugiau kaip puse (52,10 proc.) visų pajamų, o 1 proc. ypač turtingų žmonių tenka net penktadalis (20,40 proc.) pajamų. Pusė (50 proc.) skurdžiausių pasaulio gyventojų disponuoja tik dešimtadaliu (9,7 proc.) pajamų (World Inequality Database, 2018).

Antra, pasaulio ekonomikos forumo 2019 m. Davose išvakarėse su skurdu ir nepriteklumi kovojanti ne pelno organizacija *Oxfam* atkreipė dėmesį, kad 26 pasaulio ypač turtingi asmenys valdo tiek pat turto, kiek 3,8 mlrd. skurdžiausiai gyvenančių pasaulio žmonių (1,4 trln. JAV dolerių). Vien per 2018 m. ypač turtingų žmonių turtas išaugo 12 proc. (900 mlrd. JAV dolerių), t. y. kasdien augo po 2,5 mlrd. JAV dolerių. O skurdžiausiųjų finansinė padėtis dar labiau pablogėjo – per 2018 m. jų valdomo turto vertė sumažėjo 11 proc. (Oxfam International, 2019).

Trečia, Lietuvos kasmetiniai turtingiausių žmonių tyrimai (2019) rodo, kad Lietuvoje penki šimtai turtingiausių žmonių valdo 19,56 mlrd. Eur vertės turtą, o beveik ketvirtadalis (24 proc.) šios sumos yra sutelkta dešimties Lietuvos turtingiausių asmenų rankose. 2020 m. Lietuvos biudžetas yra net 41 proc. mažesnis nei turtingiausių asmenų valdomo turto vertė – 11,53 mlrd. Eur (Lietuvos Respublikos Seimas, 2019).

Šiuolaikinės nelygybės teoriniuose tyrimuose išskirtini du esminiai požiūriai. Pagal pirmąjį – liberalųjį – požiūrį, ekonominė nelygybė yra šiuolaikinės rinkos ekonomikos ir visuomenės aplinkos modernizacijos padarinys. Ekonominė nelygybė yra visiškai pateisinama kaip rinkos ekonomikos rezultatas ir ji turi būti. Šia prasme nelygybė grindžiama remiantis ribinio produktyvumo teorija, kad didesnės pajamos siejamos su didesniu produktyvumu ir didesniu

indėliu į visuomenės gerovę. Pagal antrąjį požiūrį – ekonominė nelygybė yra ne visada pateisinama, ir teigiama, kad nelygybė – tai ekonominės sistemos problema, ypač kai ji perauga į perteklinę nelygybę, stabdančią socialinę ekonominę pažangą.

Socialinė ir ekonominė pažanga yra daugiadimensis procesas, jo esmė – garantuoti ilgalaikę gerovę ne tik dabartinėms, bet ir ateities kartoms. Ekonomikos augimo, gyvenimo kokybės ir tvarumo integralumas – viena pamatinių socialinės ir ekonominės pažangos užtikrinimo prielaidų. Šio proceso pagrindinis iššūkis yra rasti ekonomikos augimo ir gyvenimo kokybės užtikrinimo pusiausvyrą, tvariai naudojant išteklius (Jackson, 2012). Taigi, socialinės ir ekonominės pažangos tikslas yra ne tik užtikrinti dabarties visuomenės gerovę, bet ir garantuoti neprastesnes gerovės galimybes ateinančioms kartoms, išlaikant ekonominio, socialinio ir ekologinio vystymosi pusiausvyrą dabartyje.

Pastarųjų metų pasaulio tyrimai rodo, kad **socialinė ir ekonominė nelygybė neigiamai veikia socialinę ir ekonominę pažangą**. Neoliberaliojo ekonomikos modelio atstovai tvirtina, kad rinkos ekonomikoje nelygybės didėjimas neišvengiamas tol, kol ekonomika auga ir jos išsivystymo lygis dar žemas. Tačiau teoriniai ir praktiniai pasaulio tyrimai rodo, kad tokios nuostatos yra klaidingos. Pasaulio banko pranešime „Teisingumas ir plėtra“ (World Bank, 2006) pateikti pasaulio šalių tyrimai atskleidžia, kad **per didelė nelygybė stabdo ekonomikos augimą**. Didėjanti nelygybė padidina tik turtingųjų pajamas, sumažina visų kitų gyventojų pajamas ir taip skurdina pagrindinę gyventojų daugumą. Ekonomika dėl šios priežasties darosi neefektyvi ir mažina galimybes investuoti bei diegti inovacijas.

Nobelio laureatas J. E. Stiglitzas 2015 m. Rooseveltto institutui pateiktoje ataskaitoje „Perrašant taisykles“ teigia, kad nelygybė nėra neišvengiama – tai ne socialinė, o ekonominė problema. Nelygybė yra ne kaina, mokama už ekonomikos augimą, kaip teigia liberalai, o lėtėjančio ekonomikos augimo priežastis. Kuo didesnė nelygybė, tuo mažesnis ekonomikos augimas, sako J. E. Stiglitzas. Nelygybė, anot jo, yra sisteminė problema, ekonominės sistemos bruožas.

Ataskaitoje J. E. Stiglitzas padarė dvi pagrindines išvadas: pirma, nelygybė – tai vykdomos ekonominės politikos rezultatas, palankus turtingiesiems; antra, šios problemos esmė negali būti siejama su koku nors vienu atskiru fragmentišku veiksmu, pvz., pelno mokesčiu, sveikatos ar darbo rinkos reforma. Ją sudaro veiksnių visuma ir sistema. Kova su nelygybe reikalauja sisteminio požiūrio ir sprendimo daugelyje sričių – finansų reformos, korporacijų vadybos, mokesčių politikos, antimonopolinės politikos, pinigų, švietimo, sveikatos politikos, darbo santykių teisinio reguliavimo.

Panašius klausimus kelia ir R. Reichas¹. Jis teigia, kad pasaulinės krizės priežastis – ne valstybių skolos didėjimas, gyventojų gyvenimas ne pagal išgales, o didžiulė ekonominė nelygybė, kai BVP augimas grindžiamas nepagrįstu turtingųjų sluoksniu pajamų didėjimu (Reich, 2010). R. Reicho moksliniai tyrimai parodė, kad pastarųjų 30 metų kreditavimo bumus buvo lydymas didėjančio atotrūkio tarp pačių turtingiausių JAV gyventojų ir visų kitų, o 2008 m. krizė – tai vis didėjančio neteisingo pajamų paskirstymo rezultatas.

Nelygybė neigiamai veikia ir žmogaus gyvenimo gerovę. Tyrimai rodo, kad jei sukurtas produktas skirstomas ignoruojant socialinį teisingumą, tai **neigiamai veikia gyventojų gyvenimo kokybę** – demografinius procesus, sveikatą, materialinę žmonių padėtį, mažina švietimo ir išsilavinimo prieinamumą. Čia turima omenyje ne bet kokia nelygybė, kuri pati savaime skatina plėtrą ir konkurenciją, o kraštutinė, traktuojama kaip perteklinė nelygybė.

Nelygybė didina žmogaus ir valstybės nesaugumą ir pažeidžiamumą. J. E. Stiglitzo teigimu, Pasaulio banko tyrimai parodė, kad žmonėms gyvybiškai svarbios yra dvi problemos – nesaugumas ir pažeidžiamumas. Pažeidžiamumas suvokiamas kaip gyvenimo lygio kritimo grėsmė, kelianti ypatingą nerimą, jei gresia patirti nepriteklį. Tradicinis vienašališkas ekonomistų BVP augimo siekis atvedė iki to, kad pažeidžiamumo problemai nebeteikiamas dėmesys.

Vienas veiksnių, skatinančių pažeidžiamumo didėjimą, yra ekonominė nelygybė, kai neturtingieji negali įveikti gyvenimo sunkumų. Turime žvelgti į nelygybę ne kaip į moralinę problemą, o kaip į ekonominę iššūkį, glaudžiai susietą, *pirma*, su ekonomikos augimu ir, *antra*, su pažeidžiamumo didėjimu (Stiglitz, 2015).

Dabartinė ekonominė nelygybė lemia nelygias galimybes ir būsimoms kartoms (Piketty, 2016). Žvelgiant žmogaus raidos aspektu, ekonominė nelygybė ne tik paneigia socialinio teisingumo principus, bet ir mažina visuomenės narių išsilavinimo, vaikų auklėjimo, sveikatos apsaugos, kultūros, kokybiško būsto ir gyvenamosios aplinkos prieinamumo galimybes (Rakauskienė ir kt., 2017). Ekonominė nelygybė gali lemti žmonių atskirtį ne tik pajamų ir turto, bet ir socialinėje srityje, užkirsdama kelią pasitenkinti gyvenimu ir jo kokybe. O juk pajamų ir vartojimo pakankamumas, disponavimas turtu ar jo valdymas sąlygoja žmogaus materialinį ir moralinį saugumą, pasitikėjimą savimi, savivertę,

¹ Berklio universiteto (Kalifornija) ekonomikos profesorius, JAV prezidento B. Clintono vyriausybėje buvęs darbo ministras. 2008 m. žurnalas *Time* išrinko jį vienu iš dešimties pačių geriausių XX a. JAV ministrų, *The Wall Street Journal* priskyre R. Reichą prie dešimties pačių įtakingiausių JAV mąstytojų. 2008 m. kartu su Nobelio premijos laureatais J. E. Stiglitzu ir P. Krugmanu jis sukūrė JAV prezidento B. Obamos mokslinę Konjunktyvinę (išėjimo iš krizės) programos bazę.

gyvenimo kokybės statusą, taip pat gali skatinti asmens savirealizacijos funkcijas ir kūrybinį potencialą, kartu ir šalies socialinę bei ekonominę pažangą.

Auganti valstybės ekonomika dar negarantuoja socialinės gerovės didėjimo, nes tuo pačiu metu perskirstomos nacionalinės pajamos dėl skirtingo socialinio teisingumo supratimo ir valstybėje vykdomos socialinės bei ekonominės politikos sukelia didesnę ar mažesnę gyventojų pajamų, vartojimo ir turčinę nelygybę. Apie šią problemą kalba ir Europos Komisija (2020), ji teigia, kad bendras Lietuvos ekonomikos augimas slepia didėjančius socialinius ir ekonominius skirtumus regionuose, kritinę situaciją skurdo (kuris beveik 10 proc. didesnis nei ES vidurkis) ir nelygybės srityje. Kitaip tariant, **valstybė nesugeba konvertuoti BVP augimo į didesnės dalies žmonių gerovę.**

Nelygybė paskirstant išteklius tradiciškai išlieka vienas aktualiausių iššūkių ir Lietuvos ekonomikoje. Ši problema kaip privatizavimo pasekmė atsirado įsiliejus Lietuvai į pasaulio rinką, tačiau ypač sustiprėjo po 2008 m. pasaulio krizės, smarkiai paveikusiai ir mūsų šali. **Lietuva – „antilyderė“ ES pagal pajamų diferenciaciją**, o pagal nelygybę 2019 m. viena iš pirmųjų ES. Lietuvoje didėja pajamų atotrūkis tarp turtingųjų ir skurdžiųjų, opia problema lieka skurdas ir nepriteklus.

Didėjanti visuomenės poliarizacija, kai nėra vidurinės klasės arba ji labai maža, – ypatinga **Lietuvos ekonominio nuosmukio priežastis**, reikalaujanti valstybės dėmesio. Šis reiškinys skatina socialinę įtampą visuomenėje, visuomenės kataklizmus – socialines grėsmes, emigraciją ir gali sutrikdyti ekonomikos vystymąsi.

Ekonominė nelygybė sulaukia vis didesnio Lietuvos mokslininkų ir politikų susidomėjimo. Dabar susidaręs aukštas pajamų diferenciacijos lygis pripažįstamas kaip reiškinys, skatinantis neigiamas socialines ir ekonomines pasekmes. Perskirstymo svėrtų netobulumas ekonomikoje sukūrė sąlygas ekonomiškai nepagrįstai išteklių, materialinių gėrybių ir turto koncentracijai nedidelės gyventojų grupės rankose.

Matome, kad ekonominė sistema šiandien nėra orientuota į gyventojų daugumą, todėl negalima ignoruoti didėjančios nelygybės ir jos sukiamų pasekmių ekonomikos augimui, gyvenimo gerovei ir žmogaus raidai. Pernelyg didelė pajamų diferenciacija Lietuvoje – viena pačių opiausių šalies problemų, kurių neišsprendus sudėtinga įgyvendinti ilgalaikes ekonomikos vystymo strategijas ir vidutinės trukmės programas.

Ekonominės nelygybės tyrimai yra ypač aktualūs dabar ir kiekvienoje valstybėje šiai problemai turėtų būti skiriamas adekvatus dėmesys. Turėtų būti formuojama ir atitinkama valstybės politika, mažinanti ekonominę ir per-

teklinę nelygybę, pajamų ir turto diferenciaciją bei įtampą tarp visuomenės narių, taip pat užtikrinanti orų ir kokybišką kiekvieno asmens gyvenimą bei pačios valstybės ekonomikos tvarų vystymąsi. Šiame kontekste ekonominės nelygybės tyrimai įgauna aktualumą ir nepaprastą svarbą.

Nėra visapusiškai apibrėžtas ir ekonominės nelygybės poveikis socialinei bei ekonominei pažangai. Vertinant ekonominės nelygybės būklę, dažniausiai naudojami pajamų ir vartojimo nelygybės duomenys, materialinių gyvenimo sąlygų ir turto diferenciacijos tyrimai aptinkami rečiau, o perteklinės nelygybės vertinimas yra palyginti nauja ir menkai nagrinėta problema. Didžiojoje dalyje mokslinių tyrimų vertinama, kaip ekonominė nelygybė veikia valstybių ekonomikos augimą, tačiau esama kur kas mažiau tyrimų, nagrinėjančių ekonominės nelygybės poveikį gyvenimo kokybei ar bendrai socialinei bei ekonominei pažangai.

Ekonominei nelygybei, veiksniams, atsiradimo priežastims, pasekmėms ir tam, kokią įtaką ši nelygybė daro valstybių socialinei bei ekonominei pažangai, didelį dėmesį skyrė Nobelio premijos laureatai J. E. Stiglitzas (2009, 2015, 2016, 2017), A. Deatonas (2003, 2013, 2015), A. Senas (2009, 2015), P. Krugmanas (2008, 2014, 2020); žinomi pasaulyje mokslininkai R. Reichas (2010, 2012, 2015), T. Piketty (2014, 2015, 2016), E. Saezas (2016, 2018), A. B. Atkinsonas (2011), A. Kassa (2005), F. Bourguignonas (2016, 2018), J. K. Galbraithas (2009, 2016, 2018) ir kt. Po 2008 m. įvykusios globalios finansų krizės ypatingą dėmesį ekonominei nelygybei ėmė skirti ir tarptautinės organizacijos – Pasaulio bankas (angl. *The World Bank*), Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (EBPO) (angl. *Organisation for Economic Co-operation and Development*, OECD), Tarptautinis valiutos fondas (TVF) (angl. *International Monetary Fund*), Jungtinių Tautų Organizacija (JTO) (angl. *United Nations Organisation*), Europos Sąjungos institucijos: Europos Komisija, Europos Taryba, statistikos tarnyba *Eurostat* ir kt. **Pastaraisiais metais ekonominei nelygybei pasiekus didelį mastą, keliamas klausimas, kiek tokia nelygybė yra pateisinama ir pagrįsta.**

Ekonominės nelygybės poveikio socialinei ir ekonominei pažangai moksliniuose tyrimuose pateikiami prieštaraujantys įrodymai, argumentai ir skirtingas apibrėžiamos įtakos pobūdis. Šios srities moksliniai tyrimai vykdomi trimis kryptimis. *Pirmosios* krypties atstovai išryškina neigiamą ekonominės nelygybės ir socialinės bei ekonominės pažangos ryšį (Pigou, 1920; Alesina, Rodrik, 1994; Alesina, Perotti, 1994; Atkinson, Piketty, Saez, 2011; Persoon, Tabellini, 1994; Malinen, 2013; Bourguignon, 2004; Rakauskienė, 20015, 2017; ir kt.). *Antrosios* krypties atstovai įrodinėja, kad ekonominė nelygybė

turi teigiamą įtaką socialinei ir ekonominei pažangai (ypač BVP augimui) (Rothbard, 2019; Bylund, 2019; Li, Zou, 1998; ir kt.). *Trečiosios* krypties tyrimuose atskleidžiama, kad tarp ekonominės nelygybės ir socialinės bei ekonominės pažangos vyrauja neutralus ryšys, kad poveikis priklauso nuo aplinkybių ir veiksmų (Kuznets, 1955; Barro, 1999, 2000; Halter, Oechslin, Zweimuller, 2014; Dominicis, Florax, Groot, 2008; Hoeller, Jourmand, Pisu, Bloch, 2012; Dabla-Noris ir kt., 2015; Grifell-Tatje, Lovell, Turon, 2018). Šios tyrimų kryptys nepateikia konkrečių rezultatų, jos atstovauja teorinio, filosofinio lygmens samprotavimams.

Tradiciskai ekonominė nelygybė matuojama pajamų ir vartojimo diferenciacijos metodais, tačiau vis dažniau šios srities tyrimuose analizuojama pajamų koncentracija tam tikrose visuomenės (dažniausiai turtingųjų) grupėse. Nors moksliniai pasaulio tyrimai rodo, kad atotrūkis tarp turtingiausių ir likusios visuomenės tik didėja, pajamų koncentracijos tema dėl duomenų prieinamumo ir matavimo sudėtingumo nėra visapusiškai iširta. Turto koncentracijos problematikai ypatingą dėmesį skyrė T. Piketty (2006, 2014, 2015, 2016), E. Saezas (2006), G. Zucmanas (2015), R. Reichas (2010, 2015), J. E. Stiglitzas (2012, 2015, 2017) ir kt. Atskirti pagrįstą (normalią) nelygybę nuo nepagrįstos (perteklinės) yra bandę tik keli mokslininkai, pavyzdžiui, J. E. Stiglitzas (2015, 2017), R. Wilkinsonas (2011), A. J. Shevyakovas (2000, 2001, 2002), A. Y. Kiruta (2000, 2001, 2002) ir kt.

Lietuvoje ekonominę nelygybę (dažniausiai pajamų nelygybę) tyrė nemažai mokslininkų: R. Lazutka (2003, 2007, 2009, 2012, 2014), B. Gruževskis (2012, 2013, 2015), A. Šileika (2009, 2010), O. G. Rakauskienė (2011, 2015, 2017), V. Servetkienė (2011, 2017), R. Zabarauskaitė (2009, 2012, 2015), D. Skučienė (2008, 2016), I. Blažienė (1998, 2012, 2013), R. Čiegis (2013, 2016), D. Štreimikienė (2015, 2020) ir kt. Tačiau vis dar stokojama nuodugnėsnų ekonominės nelygybės tyrimų, leidžiančių spręsti, kiek nelygybė pagrįsta (normali) ir kiek nepagrįsta (perteklinė). Taip pat reikia pasakyti, kad pasigendama empirinių tyrimų, kurie leistų objektyviai įvertinti ekonominės nelygybės poveikį socialinei bei ekonominei pažangai.

Ekonominės nelygybės tyrimuose pastaruoju metu ypatingas dėmesys skiriamas nelygybės pagrįstumo problemai. Autorių tyrimai leidžia teigti, **kad ekonominė nelygybė gali būti normali ir perteklinė**. Tam tikras nelygybės laipsnis yra pateisinamas, priklausomai nuo išsilavinimo, kvalifikacijos, atsakomybės, taip pat dėl sukuriamų paskatų inovacijoms ir verslumui, dėl tobulėjimo, konkuravimo, investavimo skatinimo. Tačiau auganti ekonominė nelygybė tampa problema, kai ji riboja asmenų išsilavinimo ar profesinį pasi-

rinkimą, mažina savirealizacijos potencialo galimybes, kai asmenų pastangos nukreipiamos tik į būtiniausių poreikių tenkinimą. Perteklinė nelygybė – ne tik didelė nelygybė, bet ir tokia, kuriai esant sutrikdoma socialinė ir ekonominė pažanga. Perteklinė nelygybė neigiamai veikia ekonomikos augimą, gyvenimo gerovę, žmoniškųjų išteklių raidą, didina žmogaus ir valstybės pažeidžiamumą. 2017 m. Europos Komisija pabrėžė kad „tam tikro masto nelygybė gali paskatinti investuoti į žmogiškąjį kapitalą, skatinti judumą ir inovacijas“, bet „jei nelygybė tampa pernelyg didelė, gali kilti pavojus augimui“. Tačiau mokslinio pagrindimo, kada nelygybė tampa per didelė (perteklinė), nėra, o mokslininkų tyrimai šia tema – labiau teorinio hipotetinio pobūdžio.

Pasaulio banko tyrimų duomenys rodo, kad nelygybė tampa perteklinė pasiekus 30–40 proc. Gini koeficiento lygį. Perteklinė nelygybė – tai ne tik didelė nelygybė (didelė – dar nereikia perteklinė), bet ir tokia, kuri, esant tam tikram jos lygiui, ne skatina, o stabdo ekonomikos augimą ir sukelia neigiamas socialines ekonomines pasekmes. Šia prasme nelygybė perauga iš socialinės problemos į esminį ekonomikos augimo ir gyvenimo kokybės kilimo stabdį.

Perteklinės nelygybės neigiamos socialinės pasekmės kelia grėsmę pirmiausia tuo, kad sukuria „skurdo sąžastus“: žmonės supranta, kad negali niekur išsiveržti, stinga stiprių socialinių ekonominių postūmių, išnyksta žmogaus motyvacija aktyviai veikti. Žmogui „nusvyra rankos“, stiprėja negatyvūs reiškiniai – auga savižudybių skaičius, daugėja sergančių širdies ir kraujagyslių ligomis, auga nusikalstamumas ir kt.

Atsižvelgiant į čia pateiktus argumentus, kyla mokslinė problema, kurią sąlygoja trys pagrindinės aplinkybės: pirma, mokslinėje literatūroje pasigendama metodų, kaip būtų galima atskirti normalią nelygybę nuo perteklinės; antra, empirinių tyrimų, kurie leistų objektyviai įvertinti didėjančios ekonominės nelygybės poveikį socialinei ir ekonominei pažangai, akivaizdžiai nepakanka. Šios aplinkybės leidžia suformuluoti mokslinę problemą ir atitinkamus klausimus – kokia yra nelygybė iš tikrųjų, kiek ji pagrįsta, pateisinama, t. y. normali, ir kada ji tampa nepagrįsta ir nepateisinama, t. y. perteklinė, bei kokį poveikį daro socialinei ir ekonominei pažangai.

Atlikto tyrimo metu gauti palyginti santykinai nauji ir informatyvūs rezultatai pristatomi šioje monografijoje. Pirma, įvertinus ekonominės nelygybės daugiaaspektiškumą ir specifiškumą, apibendrinus mokslinėje literatūroje ir praktikoje taikomus ekonominės nelygybės vertinimo metodus, suformuota ekonominės nelygybės, pagrįstos normalios ir perteklinės nelygybės svertais, koncepcija ir pasiūlytas ekonominės nelygybės poveikio socialinei ir ekonominei pažangai vertinimo ES šalyse modelis.

Autorių teigimu, ekonominė nelygybė nėra neutrali socialinės ir ekonominės pažangos atžvilgiu, ji daro įtaką šalių ekonomikos augimui, gyvenimo kokybei ir tvarumui, priklausomai nuo esamo nelygybės lygio. Atsižvelgiant į tai, būtinas diferencijuotas požiūris į ekonominę nelygybę kaip į normalią ir perteklinę. Tam tikras nelygybės dydis pateisinamas, tai priklauso nuo išsilavinimo, kvalifikacijos, atsakomybės, sukuriamų paskatų inovacijoms ir verslumui, tobulėjimo, konkuravimo, investavimo skatinimo. Kai nelygybė tampa perteklinė (nepateisinama), nuo tam tikro lygio ji neskatina, priešingai, stabdo ekonomikos augimą ir sukelia neigiamas socialines ir ekonomines pasekmes.

Antra, tyrime akcentuojamas diferencijuotas požiūris į ekonominę nelygybę – ekonominės nelygybės poveikio socialinei ir ekonominei pažangai vertinimo ES šalyse modelis grindžiamas pagrįstos, t. y. normalios, ir nepagrįstos, t. y. perteklinės, nelygybės santykiu. Pasiūlyti šių nelygybės dedamųjų atskyrimo būdai ir vertinimo metodai. Suformuluotos šio modelio prielaidos ir hipotezės. Tyrimui unikalumą suteikia atrasti lūžio taškai, kada normali ekonominė nelygybė tampa perteklinė, bei nustatomas ribinis efektas, leidžiantis kiekybiškai identifikuoti, kaip neigiamai perteklinė nelygybė veikia ES 28 šalių socialinę ir ekonominę pažangą – ekonomikos augimą, gyvenimo kokybę ir tvarumą. Perteklinė nelygybė išryškėja, kai ribinis teigiamas ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas daro neigiamą poveikį socialinei ir ekonominei pažangai – lėtina ekonomikos augimą ir prastina gyvenimo kokybę.

Trečia, įvertintas ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai skirtingo gyvenimo lygio ES 28 šalių grupėse. Empirinio tyrimo rezultatai liudija, kad ekonominė nelygybė daro poveikį didžiosios dalies ES 28 šalių socialinei ekonominei pažangai. Aukštas šalių ekonominio išsivystymo lygis dar negarantuoja apsaugos nuo neigiamo perteklinės nelygybės poveikio šalies socialinei ir ekonominei pažangai – ekonomikos augimui, gyvenimo kokybei, tvarumui. Empirinio tyrimo rezultatai patvirtina, kad perteklinė nelygybė daro neigiamą poveikį tiek turtingų, tiek ne tokių turtingų šalių socialinei ir ekonominei pažangai.

Autorių tyrimai rodo, kad ekonominė nelygybė daro poveikį socialinei ir ekonominei pažangai ne iš karto, o visuomenės ir ekonomikos reakcija yra „vėluojanti“ ir išryškėja laikui bėgant.

Perteklinės nelygybės neigiamo poveikio socialinei ir ekonominei pažangai galima išvengti integruotais sisteminiiais sprendimais mažinant ekonominės nelygybės lygį. Empiriniais tyrimo rezultatais nustatyta, kad ES 28 šalims siekiant išvengti neigiamo perteklinės nelygybės poveikio šalių socialinei ir

ekonominei pažangai, matuojant ją Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas, ekonominė nelygybė negali būti didesnė nei 29–30 %.

Monografiją sudaro trys dalys: ekonominės nelygybės teoriniai aspektai, normalios ir perteklinės nelygybės vertinimo metodologija ir didėjančios nelygybės poveikio socialinei ir ekonominei pažangai įvertinimas.

Pirmoji knygos dalis skirta ekonomikos nelygybės teoriniams požiūriams apibendrinti, ekonominės nelygybės raiškai socialinės ir ekonomikos pažangos kontekste iliustruoti, reiškinių turiniui ir specifškumui atskleisti, problemai, kokia gi yra ekonominė nelygybė iš tikrųjų, kiek ji pagrįsta, t. y. normali, ir kiek nepagrįsta, t. y. perteklinė, išskelti.

Antroji monografijos dalis skirta didėjančios ekonominės nelygybės metodologijos klausimams. Pasiūlyta ekonominės nelygybės koncepcija, grįsta normalios ir perteklinės nelygybės santykiu; identifikuoti svarbiausi ekonominės nelygybės ir socialinės bei ekonominės pažangos (ekonomikos augimo, gyvenimo kokybės, tvarumo) rodikliai; suformuluotas ekonominės nelygybės poveikio socialinei ir ekonominei pažangai vertinimo modelis, apimantis prielaidas, ekonometrinius metodus bei procedūras.

Trečioje monografijos dalyje pagal pasiūlytą metodologiją empiriškai įvertinta pajamų diferenciacija ES šalyse, išskirti ES šalių klasteriai pagal normalią ir perteklinę nelygybę, įvertintas ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai, identifikuojant didėjančios nelygybės lūžio taškus, kada normali nelygybė perauga į perteklinę, ir išryškinta perteklinės nelygybės poveikio specifika ekonomikos augimui, gyvenimo kokybei ir tvarumui skirtingose ES šalių grupėse – aukštesnio gyvenimo lygio (turtingose) ir žemesnio gyvenimo lygio (ne tokiose turtingose) valstybėse.

Autorėms norėtųsi tikėti, kad monografijoje pateikti rezultatai turi ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę. Parengta ekonominės nelygybės poveikio socialinei ir ekonominei pažangai vertinimo metodologija praplečia nelygybės tyrimo metodų lauką ir gali būti naudojama mokslininkų, statistikos specialistų, valstybės pareigūnų ir kitų specialistų, matuojančių ir vertinančių šalies ar regiono nelygybę ir jos poveikį socialinei ir ekonominei pažangai.

Monografijoje pateiktas ekonominės nelygybės poveikio socialinei ir ekonominei pažangai vertinimo modelis galėtų būti pritaikomas formuojant valstybės politiką, kuri mažintų perteklinę nelygybę, leistų sumažinti pajamų diferenciaciją bei įtampą tarp visuomenės narių, kartu paskatintų užtikrinti orų ir kokybišką kiekvieno asmens gyvenimą bei pačios valstybės ekonomikos tvarų vystymąsi.

I. EKONOMINĖS NELYGYBĖS I. TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Ekonominės nelygybės teorinių požiūrių evoliucija

Ekonominė nelygybė šiandieniniame pasaulyje yra viena aktualiausių ir labiausiai aptariamų temų. Šia tema vyrauja daugybė požiūrių, išskiriami netolygūs veiksniai ir sudedamosios dalys, skiriasi apibrėžiamos įtakos pobūdys.

Nesant bendro sisteminio požiūrio į ekonominę nelygybę, neretai keliama klausimai: 1) ar, kaip XIX a. pastebėjo K. Marxas, privataus kapitalo kaupimas neišvengiamai daro įtaką vis didesnei turto koncentracijai itin mažoje (turtinųjų) žmonių grupėje; 2) gal teisingas buvo S. Kuznetsas, dar XX a. manęs, jog vyraujančios ekonominio augimo, konkurencijos ir technologinės pažangos jėgos mažina ekonominę nelygybę ir skatina visuomenės klasių darnumą; 3) kuo XVIII–XIX a. pajamų pasiskirstymas skiriasi nuo pasiskirstymo netolygumų šiuolaikiniame pasaulyje; 4) kaip netolygus pajamų ir turto pasiskirstymas veikia ekonomikos augimą ir gyvenimo kokybę.

Ekonominės nelygybės įtakos – demografiniai pokyčiai, prasimaitinimo būtinybė, skurdas. Ekonominės nelygybės klausimas tapo aktualus, kai XVIII a. pab. ir XIX a. pr. Didžiojoje Britanijoje ir Prancūzijoje vyko radikali visuomenės permainos, dariusios įtaką itin sparčiam demografiniam augimui, gyventojų kėlimuisi iš kaimų, vykstančiam pramonės perversmui. Šie procesai paveikė netolygų turto pasiskirstymą, socialinės struktūros ir politinės pusiausvyros pokyčius.

Šiuo laikotarpiu išryškėjo T. Malthuso vaidmuo. 1798 m. išleidęs „Apybraiža apie gyventojų skaičiaus principą“ autorius teigė, kad *pagrindinę grėsmę visuomenės stabilumui kelia gyventojų perteklius*. Tokiai išvadai atsirasti įtakos turėjo A. Youngo kelionių dienoraštis, kuriame jis aprašė skurdų Prancūzijos kaimų gyvenimą. XVIII a. Prancūzijoje gyventojų populiacija sparčiai didėjo ir 1780 m. ji siekė 30 mln. Nors šie demografiniai pokyčiai ir buvo ne vienintelė revoliucijos priežastis, jie itin prisidėjo prie aristokratijos populiarumo mažėjimo ir politinės santvarkos pasikeitimų (Piketty, 2014). A. Youngas akcentavo, kad *masinis skurdas anksčiau ar vėliau nulems politinius neramumus*, o vienintelė politinė sistema, galinti užtikrinti darnų, atsakingą ir taikų šalies vystymąsi, buvo Didžiosios Britanijos parlamentas, kuriame aristokratai ir

prasčiokai turėjo skirtingus rūmus, o kilmingiesiems buvo suteikta veto teisė. A. Youngo nuomone, Prancūzijoje 1789–1790 m. priimtas sprendimas aristokratus ir prasčiokus sujungti į vienus rūmus buvo pražūtingas. T. Piketty teigimu (2014), kiekvieną kartą *prašnekus* apie ekonominę nelygybę, to priežasčių galima ieškoti politinėje santvarkoje, todėl atsiriboti nuo egzistuojančių išankstinių visuomenės klasių nuostatų ir interesų beveik neįmanoma.

1798 m. išleistame T. Malthuso veikale pateikiamos dar kategoriškesnės nei A. Youngo išvados. T. Malthusas taip pat bijojo naujų iš Prancūzijos sklindančių politinių idėjų ir, stengdamasis užtikrinti, kad Didžiosios Britanijos neištiktų toks pat likimas, siūlė tuoj pat nutraukti bet kokią aprūpinimą ar pagalbą varguomenei ir riboti jos dauginimąsi, taip siekiant užkirsti kelią gyventojų pertekliui, vedančiam į chaosą ir bėdas.

Netolygaus pasiskirstymo principas. Ekonominiai ir socialiniai pokyčiai, vykę XVIII a. pabaigoje ir XIX a. pradžioje, buvo radikalūs. Dauguma to meto apžvalgininkų (ne tik T. Malthusas ir A. Youngas) dalijosi gana niūriomis ilgalaikės ekonominės nelygybės ir visuomenės pasiskirstymo netolygumų įžvalgomis. Vieni žymiausių ir įtakingiausių XIX a. ekonomistų D. Ricardo'as ir K. Marxas akcentavo, kad *maža socialinė grupė* (D. Ricardo atveju – žemvaldžiai, K. Marxo – pramoninio kapitalizmo atstovai) *neišvengiamai pasisavins įdirbio ir nuolat didėjančių pajamų dalį* (Piketty, 2014).

D. Ricardo'as, 1817 m. išleidęs veikalą „Politinės ekonomijos ir apmokestinimo principai“, labiausiai akcentavo žemės kainos augimo problematiką: vos populiacija ir žemės ūkio produkcija ima tolygiai didėti, žemė tampa vis mažiau prieinama. Pagal pasiūlos ir paklausos dėsnį, žemė vis labiau brangsta, o žemvaldžiams mokami mokesčiai didėja. Atitinkamai žemvaldžiai pasisavina *vis didesnę visuotinių pajamų dalį, o likusiai visuomenei tenkanti pajamų dalis proporcingai mažėja, taigi, sutrikdoma visuotinė socialinė pusiausvyra* (Piketty, 2014). D. Ricardo manė, kad vienintelė logiška ir politiškai priimtina *išeitis buvo nuolat didėjantis pajamų, gaunamų iš žemės nuomos, apmokestinimas.*

Kaip parodė istorija, niūrios D. Ricardo prognozės buvo neteisingos: žemės nuomos mokesčiai dar kurį laiką liko dideli, bet dirbamos žemės vertė, mažėjant agrarinės kultūros svarbai, taip pat galiausiai sumažėjo. Dar 1810 m., rašydamas savo veikalą, D. Ricardo'as negalėjo nuspėti technologinės pažangos ar pramoninio augimo svarbos. Nei T. Malthusas, nei A. Youngas, nei pats D. Ricardo'as negalėjo įsivaizduoti, kad prasimaitinimo būtinybė nebebus viena opiausių visuomenės problemų.

Kita vertus, D. Ricardo įžvalgos dėl žemės kainų buvo reikšmingos: pagal *netolygaus pasiskirstymo principą, spartus kainų didėjimas tam tikroje srityje*

gali sutrikdyti pusiausvyrą visame pasaulyje (Piketty, 2014). Šį principą galima pritaikyti nagrinėjant pastarųjų dešimtmečių ekonominę nelygybę. D. Ricardo modelyje minimą dirbamos žemės kainų didėjimą galima sulygtinti su šiuolaikinio pasaulio nekilnojamojo turto kainomis didmiesčiuose. Kaip parodė 2008-iejį, spartus kainų augimas, ypač nekilnojamojo turto srityje, sutrikdė ekonominę, socialinę ir politinę pusiausvyrą net tik tarp skirtingų šalių, bet kiekvienos šalies viduje.

Neriboto kapitalo kaupimo principas. Tuo metu, kai 1867 m. K. Marxas išleido pirmąją „Kapitalo“ dalį, praėjus lygiai 50 metų po D. Ricardo „Politinės ekonomijos ir apmokestinimo principų“ pasirodymo, ekonominės ir socialinės tendencijos buvo smarkiai pasikeitusios – pagrindinė problema buvo ne ta, ar ūkininkams pavyks išmaitinti vis didėjančią populiaciją, ar kainos toliau augs ir pan., bet kaip suprasti tuo metu klestėjusio pramoninio kapitalizmo dinamiką.

J. Aidukaitė, N. Bogdanova, A. Guogis (2012) atkreipia dėmesį, kad šiuo laikotarpiu atsirado gerovės valstybės užuomazgos. Tai siejama su didele industrializacijos ir urbanizacijos sparta daugelyje Vakarų valstybių, kuri neišvengiamai vedė prie darbo ir kapitalo priešpriešos. Jau šimtmečio pabaigoje K. Marxas kalbėjo apie būtinybę plėsti socialines teises, siekiant sumažinti darbo ir kapitalo įtampą: „<...> visuomenė privalo priimti moralinę atsakomybę už visų savo narių socialinę gerovę ir aktyviai ją propaguoti“. Tokios idėjos tiesiogiai siejasi su gerovės valstybės raida Europoje ir šiuo metu galima teigti, kad dauguma Europos šalių pritaikė šias idėjas universaliai gerovės valstybei kurti (Aidukaitė, Bogdanova, Guogis, 2012). Europa tapo gerovės valstybės lopšiu, čia atsirado ir augo šimtmečius puoselėjami gerovės valstybės institutai, kurie vėliau pasklido po visą pasaulį.

T. Piketty teigimu (2014), pagrindinis to laikotarpio bruožas – pramoninio proletariato vargai. Nepaisant ekonominio augimo, o galbūt kaip tik dėl jo ir dėl kėlimosi iš kaimų bei žemės ūkio produkcijos didėjimo darbininkai buvo priversti spiestis miesčioniškose lūšnose. Istoriniai duomenys rodo, kad perkamoji galia ir darbo užmokestis pradėjo didėti tik XIX a. pabaigoje, o iki to laiko, nors ekonomika ir augo, darbo užmokestis nekito ir darbininkų atlyginimai buvo itin maži.

XIX a. pirmojoje pusėje Didžiojoje Britanijoje ir Prancūzijoje nacionalinio kapitalo dalis, iš pramonės gaunamas pelnas, žemės ir pastatų nuomos rinkliavos smarkiai padidėjo ir tempai sumažėjo tik XIX a. pabaigoje, kai darbo užmokestis ėmė didėti. T. Piketty (2014) teigimu, 1870–1914 m. laikotarpį galima pavadinti *itin aukšto nelygybės lygio stabilizacija*, tačiau šiam laikotarpiui būdinga ir *nesibaigianti „spiralė“*, kuri rodo didėjančią turto koncentraciją.

Šios tendencijos buvo sustabdytos tik dėl ekonominių bei politinių karo išprovokuotų sukrėtimų. Todėl T. Piketty (2014) nuomone, *šie sukrėtimai yra vienintelė jėga nuo pramonės perversmo laikų, galinti sumažinti egzistuojančią ekonominę nelygybę.*

Kaip teigia T. Piketty, kapitalizmo klestėjimas, iš besivystančios pramonės gaunamo pelno didėjimas, tačiau maži darbininkų atlyginimai paskatino pirmųjų komunistinių ir socialistinių judėjimų kūrimąsi. Pagrindinis motyvas buvo akivaizdus: ko verta pramoninė plėtra, ko vertos technologinės naujovės, ko vertas sunkus darbas, visuomenės judėjimas, jei po pusę amžiaus trukusio pramoninio augimo visuomenės padėtis nesikeitė. Egzistuojančių ekonominės ir politinės sistemų griūtis atrodė neišvengiama. Tokią mintį vystė K. Marxas, savo moksliniame traktate analizuodamas kapitalizmą ir numatydamas jo griūtį. Šis veikalas liko neužbaigtas: pirmoji „Kapitalo“ dalis išleista 1867 m., K. Marxas mirė 1883 m., taip ir nespėjęs parašyti dviejų kitų dalių. F. Engelsas publikavo šias dalis jau po K. Marxo mirties, sudėliojęs tekstą iš jo palikto juodraščio.

Kaip ir D. Ricardo'as, K. Marxas grindė savo darbą loginių kapitalistinės sistemos prieštaravimų analize. Jis stengėsi atsiriboti nuo buržuazinių ekonomistų, kurie, remdamiesi A. Smitho „nematomos rankos“ teorija ir J. Say „taisykle“, teigė, jog produkcija pati sukuria paklausą, kurie suvokė rinką kaip sistemą, galinčią sukurti ir pasiekti tobulą pusiausvyrą. K. Marxas pasinaudojo D. Ricardo netolygaus pasiskirstymo principu kaip pagrindu jau daug išsamesnei kapitalizmo dinamikos analizei pasaulyje, kur kapitalas buvo labiau pramoninis (mašininė įranga, gamyklos ir t. t.) nei agrarinis, o tai reiškė, kad sukauptas kapitalas gali būti neribotas. Esminė pateikta išvada neretai vadinama *neriboto kaupimo principu* – tai nenumaldoma *kapitalo kaupimo tendencija, kai vis didėjanti jo dalis atitenka vis mažesnei grupei žmonių* ir kai jos nestabdo jokios natūralios kliūtys.

Nepaisant trūkumų, T. Piketty tvirtinimu (2014), K. Marxo analizė yra aktuali dėl kelių aspektų. *Pirma*, jis akcentavo *didžiulės turto koncentracijos* pramoninio perversmo metais *problematiką* ir bandė ją analizuoti, pasitelkdamas visas prieinamas priemones. *Antra*, ne mažiau svarbus *neriboto kaupimo principas*, kurio esminės išvalgos gali būti pritaikomos ir šiuolaikiniuose tyrimuose. Jei populiacijos ir produkcijos augimas sąlygiškai sumažėja, tuomet sukauptas turtas tampa itin reikšmingas, ypač tuo atveju, kai situacija pasiekia kraštutinumą ir pasidaro socialiai destabilizuojanti. Kitaip tariant, mažas augimo lygis negali atverti marksistinio neriboto kaupimo principo: nors kilsiantis pusiausvyros sutrikdymas ir nebus toks kraštutinis, kaip K. Marxas

prognozavo, jis itin reikšmingas. Kaupimas anksčiau ar vėliau sustos, bet tuomet ji gali būti pasiekusi destabilizuojantį lygį.

S. Kuznetso ekonomikos vystymosi teorija. Remiantis S. Kuznetso teorija (1955 m.), ekonominė nelygybė pasaulyje turėjo sumažėti tolimesniuose kapitalizmo plėtros etapuose, nepaisant skirtumų tarp valstybių ar ekonominių bei politinių sprendimų, ir, galiausiai pasiekusi tam tikrą lygį, stabilizuotis. Anot S. Kuznetso, reikia tiesiog kantriai palaukti ir augimas atneš naudos kiekvienam. Panašus optimizmas būdingas ir R. Solow atliktam tyrimui (1956 m.), kuriame analizuojamos sąlygos, būtinos subalansuotam ekonomikos vystymuisi, t. y. jei visi kintamieji – produkcija, pajamos, pelnas, atlyginimai, kapitalas, turto kainos ir pan. – progresuotų vienodu tempu, kiekviena socialinė grupė iš šio augimo gautų vienodą naudą. Taigi, šios išvados buvo visiškai priešingos D. Ricardo ir K. Marxo idėjoms ir prognozėms.

Kuznetso teorija buvo pirmoji, paremta dideliu statistinių duomenų kiekiu. Tik XX a. viduryje, kai 1953 m. buvo išleistas S. Kuznetso veikalas „Aukštesniajai pajamų grupei tenkanti pajamų ir santaupų dalis“ (angl. *Shares of Upper Income Groups in Income and Savings*), atsirado pirmieji istoriniai statistiniai pajamų nelygybės duomenys (Piketty, 2014). S. Kuznetso veikaluose buvo aprašomas tik vienos šalies (JAV) 35-erių metų (1913–1948 m.) laikotarpis. Tačiau tai buvo neįkainojamas indėlis, paremtas dviem informacijos šaltiniais, prie kurių XIX a. autoriai neturėjo jokių galimybių net priartėti – tai yra JAV federaliniai pajamų mokesčio gražinimo ir paties S. Kuznetso keletą metų atgal atlikti apytiksliai nacionalinių JAV pajamų skaičiavimai. Tai buvo vienas pirmųjų bandymų įvertinti ekonominės nelygybės mastą tokiu lygiu.

Malthusas, D. Ricardo'as, K. Marxas ir kt. diskutavo apie ekonominę nelygybę daugybę dešimtmečių, necituodami jokių šaltinių ir nenaudodami jokių palyginamų metodų. S. Kuznetso dėka pirmą kartą objektyvūs duomenys tapo prieinami. Duomenų rinkimas buvo kruopščiai dokumentuojamas: 1953 m. išleistame didžiajame S. Kuznetso veikale naudoti šaltiniai ir metodai aprašyti taip tiksliai, jog kiekvieną skaičiavimą buvo galima atkurti. Ir svarbiausia, jog S. Kuznetsas patvirtino savo prognozę – ekonominė nelygybė mažėjo.

Remiantis S. Kuznetso teorija, pristatyta 1955 m., ekonominę nelygybę bet kurioje šalyje apibrėžia varpo formos kreivė (U kreivė). Buvo teigiama, kad nelygybė padidėja ankstyvuosiuose industrializacijos raidos etapuose, nes tik mažuma gauna naudos ir turto, kuri sukuria industrializacija. Vėliau, tolimesnė šio proceso raidos stadijose, nelygybė mažėja, nes vis daugiau ir daugiau žmonių gali pasidžiaugti ekonominio augimo vaisiais.

Kaip parodė istorija, S. Kuznetso kreivės sukūrimo priežastys buvo neteisingos, o jos empirinis pamatas – itin trapus. Staigų ekonominės nelygybės sumažėjimą, kuris buvo akivaizdus 1941–1945 m., beveik visose išsivysčiusiose pasaulio šalyse iš esmės lėmė pasauliniai karai ir jų sukelti tragiški ekonominiai bei politiniai sukrėtimai, labiausiai paveikę pačius turtingiausius asmenis.

Šiuolaikiniai **ekonominės nelygybės teoriniai požūriai**. Nuo 1970 m. ekonominė nelygybė smarkiai išaugo turtingose valstybėse, ypač JAV. Analogiškos tendencijos matomos ir XXI a.: pajamų koncentracija XXI a. pirmajame dešimtmetyje pasiekė lygį, buvusį XX a. antrajame dešimtmetyje (Piketty, 2014). Spartus skurdžių šalių (ypač Kinijos) vystymasis turėjo didelę įtaką ekonominės nelygybės sumažėjimui pasaulyje, kaip ir turtingųjų valstybių vystymasis 1945–1975 m. Tačiau XXI a. pradžioje sutrikusi finansų, nekilnojamojo turto ir naftos rinkų pusiausvyrą sukėlė pagrįstų abejonių dėl subalansuoto ekonomikos vystymosi, apie kurį kalbėjo R. Solow ir S. Kuznetsas, teigdami, jog visi ekonominiai kintamieji turėtų vystytis ir kisti vienodu tempu.

Po Antrojo pasaulinio karo sparčiai vystantis ekonomikai Vakarų Europoje bei Šiaurės Amerikoje apie ekonominę nelygybę buvo beveik pamiršta. Tačiau XX a. paskutiniais dešimtmečiais skurdo problematika tapo aktuali JAV, Didžiojoje Britanijoje, Švedijoje ir kitose Europos valstybėse. Taip atsirado skurdą mažinančio augimo strategijos, o augimo bei lygybės (pajamų pasiskirstymo atžvilgiu) reiškiniai buvo išskirti kaip atskiros strateginės priemonės, darančios įtaką skurdui mažinti. Pagrindiniu uždaviniu tapo skurdžiai gyvenančių namų ūkių pajamų didinimas. Apie kylantį susidomėjimą ekonomine nelygybe buvo rašoma moksliniuose veikaluose: „Ekonominė nelygybė“ (Atkinson, 1975), „Dėl ekonominės nelygybės“ (Sen, 1973) ir kt. Nuo tada atlikta nemažai reikšmingų tyrimų, paremtų vis tikslesniais duomenimis, nagrinėjančių šio reiškinio atsiradimo priežastis ir koncepcijas, matavimo priemonės, tendencijas, tyrimo metodus. Pastebėtina, kad kurį laiką ekonominė nelygybė buvo gana stabili. Tačiau 1980-aisiais darbo užmokesčio diferenciacija Didžiojoje Britanijoje ir JAV smarkiai išaugo, o tai paskatino plataus masto naujus tyrimus. Tiriant buvo siekiama išsiaiškinti, ar nelygybė egzistuoja tik minėtose dviejose valstybėse, ar yra paplitusi visose besivystančiose šalyse (Salverda, Nolan, Smeeding, 2013). Tapo akivaizdu, kad gyventojų ir namų ūkių pajamų nelygybė – esminis visos ekonominės nelygybės aspektas – sparčiai auga visose šalyse.

XXI a. pirmojo dešimtmečio pradžioje pasidarė aišku, jog augimas ir nelygybė tapo neatskiriami, o praėjusio dešimtmečio ekonomistų susitelkimas į didelio skurdo lygio mažinimą nebuvo visiškai veiksmingas: nors, siekiant

sumažinti didelį skurdą, ir padaryta pažanga, tačiau ekonominė nelygybė ir toliau didėjo daugumoje besivystančių šalių (JTO, 2015).

Šiuolaikinės ekonominės nelygybės teorijoms būdingi du skirtingi požiūriai: *pirmasis* remiasi gerovės ekonomikos teorija, pagal kurią didėjanti pajamų nelygybė lėtina ekonomikos augimą; *antrasis* – austriškosios mokyklos šalininkų – teiginys nurodo, kad didėjanti nelygybė skatina ekonomikos augimą.

Gerovės ekonomikos teorija. Gerovės valstybė – tai valstybės įsipareigojimas garantuoti kiekvienam orų gyvenimą. Jis suteikiamas ne kaip labdara, o kaip socialinė teisė – per socialinę apsaugą, socialines paslaugas, darbo rinkos ir būsto politiką, švietimą ir sveikatos apsaugą (Aidukaitė, Bogdanova, Guogis, 2012).

Gerovės ekonomikos teorija nagrinėja, kaip turėtų būti tvarkoma ekonominė veikla, kad kuo labiau pakiltų ekonominė gerovė. Šios teorijos šalininkai – A. C. Pigou, V. Pareto'as, A. Bergsonas, P. A. Samuelsonas, K. J. Arrow, J. K. Galbraithas, A. Senas ir kt.

A. C. Pigou vienas pirmųjų atkreipė dėmesį, kad ekonominė nelygybė lėtina ekonomikos augimą. Remdamasis ribinio naudingumo teorija, mokslininkas siūlė atkreipti dėmesį į pajamų perskirstymo svarbą, nes dalį turtingųjų pajamų perdavus skurdiesiems bendra gerovė pakiltų. V. Pareto'as pasiūlė visuomenės didžiausio naudingumo sampratą, skirtą pokyčiams, kurie pagerina visų individų gerovę, įvertinti. A. Bergsonas išryškino socialinės gerovės funkciją – gerovės priklausomybės nuo ekonomiką ir gyvenimo kokybę lemiančių veiksnių išraišką (Daugirdas ir kt., 2019).

Šiuolaikiniame kontekste ES Taryba (2019) gerovės ekonomiką apibrėžia kaip ekonomiką, kuri:

- išplečia galimybes, kuriomis gali naudotis žmonės, siekdami į viršų nukreipto socialinio judumo ir gerindami gyvenimą jiems aktualiaisiais aspektais;
- užtikrina, kad dėl šių galimybių būtų pasiekta gerovės rezultatų visuose gyventojų segmentuose, įskaitant tuos, kurie yra paskirstymo grandinės apačioje;
- mažina nelygybę ir užtikrina aplinkosauginį ir socialinį tvarumą.

Anot V. Daugirdo (2019), gerovės valstybė – visuomenės ir valstybės tipas, visuomenės raidos stadija, kurioje spartus gamybos vystymasis neatskiriamai susijęs su paslaugų sferos plėtote, visiems prieinamų socialinių programų įgyvendinimu. Valstybė rūpinasi savo gyventojų gerove, teisingai paskirsto nacionalines pajamas, remia socialinių poreikių tenkinimo, sveikatos apsaugos, švietimo ir kitas sistemas. Gerovės valstybės institucijos prisiima atsakomybę

už kiekvieno individo gerovę, o aukštas gyvenimo lygis turi būti garantuotas visiems. Tam įtakos turėjo anglų ekonomisto D. Keyneso (1883–1946) idėjos apie valstybės kišimosi į laisvosios rinkos ekonomiką būtinumą. Tokia nuostata labai greitai išpopuliarėjo daugelyje Vakarų šalių, ypač Skandinavijoje.

J. Aidukaitė, N. Bogdanova, A. Guogis (2012) akcentuoja, kad gerovės valstybė, atsiradusi Europoje, brandinta ir puoselėta keletą šimtmečių, siekia sušvelninti socialines problemas arba neleisti joms atsirasti. Tačiau gerovės valstybė gali egzistuoti įvairiomis formomis / tipais. Įvairūs gerovės valstybės tipai suteikia nevienodas socialines garantijas tų šalių piliečiams ir kartu sukuria skirtingo lygio ir masto grėsmes socialiniam saugumui. Įrodyta – kuo dosnesnė (didelės išmokos ir aukšta socialinių paslaugų kokybė), visapusiškesnė (atsižvelgia į skirtingus poreikius) ir visa apimanti (pasižymi didele apėmimu) gerovės valstybės veikla, tuo švelnesni neigiami rinkos ekonomikos ir globalizacijos padariniai.

Gerovės valstybę sudaro valstybės institucijų visuma – socialinė politika, kurioje svarbią vietą užima socialinės apsaugos sistema, susidedanti iš socialinės paramos ir socialinio draudimo, taip pat švietimo sistema ir piliečių saugumą garantuojančios institucijos (policija ir krašto apsaugos struktūros). Šios institucijos buvo sukurtos siekiant sumažinti visas nelygybės formas (pajamų, socialinę, lyčių), sudaryti lygias galimybes visiems šalies piliečiams nepriklausomai nuo lyties, amžiaus, neįgalumo, rasinės, etninės, religinės ar kitokios priklausomybės ir užtikrinti socialinį bei ekonominį saugumą visiems šalies piliečiams (Aidukaitė, Bogdanova, Guogis, 2012). Taip pat gerovės valstybės sąvoka neatsiejama nuo tokių XX a. charakteristikų kaip industrializacija, urbanizacija, feminizacija, santykinai aukštas gyvenimo lygis, kartų solidarumas, socialinis teisingumas. Gerovės valstybės veikla yra nukreipta į pajamų nelygybės, lyčių nelygybės ir skurdo bei socialinės atskirties mažinimą.

ES Taryba (2019) išryškina kanalus, kuriais ekonomikos augimas ir gerovė remia ir stiprina vienas kitą, daugiausia dėmesio skiriant tam tikroms politikos sritims, kurios yra esminės tiek gerovei, tiek ekonomikos augimui:

- švietimas ir mokymas;
- sveikatos priežiūra;
- socialinė apsauga ir persikirstymas bei
- lyčių lygybė.

Teigiama, kad investavimas į žmonių gerovę padeda pagrindus stipresniam ir tvaresniam ilgalaikiam ekonomikos augimui. Visų pirma, parodoma, kad galimybių gauti kokybišką išsilavinimą ir naudotis kokybiškais sveikatos priežiūros paslaugomis išplėtimas, taip pat įtraukių socialinės apsaugos sis-

temų, kuriomis skatinamas atsparumas ir socialinis judumas, skatinimas yra galingi svertai, aktyvuojant sėkmingą ciklą, būdingą gerovės ekonomikai. Teigiama, kad norint gauti visą gražą šios investicijos turi padėti pasiekti geresnius visų gyventojų segmentų gerovės rezultatus. Tuo pabrėžiama, kad norint užtikrinti galimybes gauti kokybišką darbą svarbu panaikinti lyčių nelygybę.

Siekiant užtikrinti didesnės gerovės galimybes žmonėms ir padedant jiems tas galimybes realizuoti, būtina investuoti į žmonių potencialą kaip vieną iš pagrindinių ilgalaikio ekonomikos augimo, visuomenės atsparumo ir stabilumo veiksnių. Be to, tik skiriant pakankamai dėmesio gerovės tvarumui, galima maksimaliai padidinti ilgalaikio ekonomikos augimo potencialą ir geriau apsaugoti ekonomiką nuo neigiamų sukrėtimų. Abiem atvejais gerovės ekonomika siekiama sukurti ir išlaikyti sėkmingą ciklą, kuriame abu elementai – tvarus ekonomikos augimas ir gerovė – veikia kartu žmonių ir visuomenės labui.

Austriškoji mokykla. M. N. Rothbardas (2019), austriškosios mokyklos šalininkas, teigia, kad nelygybė yra neišvengiama ir net reikalinga – ji veikia tarsi paskata ir padeda ekonomikai išlikti gyvybingai.

Austriškosios mokyklos atstovai primena, kad kiekvienas individas yra unikalus, todėl jis negali tiesiog būti „lygus“. Lygiai taip pat ir pajamos niekada negali būti suvienodintos. M. N. Rothbardo (2019) teigimu, lygybė yra nepasiekiamo ir tai yra konceptualiai neįmanomas siekis, o bet kokios pastangos pasiekti lygybę tokios pat absurdiškos.

Austriškosios mokyklos atstovai kritikuoja gerovės ekonomikos prielaidas, kad kiekvienas žmogus turi teisę į gerą gyvenimą. Šios mokyklos atstovai teigia, kad kiekvienas privalo priimti atsakomybę už savo gyvenimo gerovę, nes žmonės negali džiaugtis gyvenimu nebūdami atsakingi už savo veiksmus ir pasirinkimus, o jausti savigarbą ir būti nepriklausomam neturint priemonių kontroliuoti savo gyvenimą yra neįmanoma. P. Bylundas (2019), kritikuodamas gerovės valstybės idėjas, teigė, kad kaip tik jos „sukūrė priklausomą visuomenę, kuri yra visiškai nepajėgi surasti gyvenimo vertybes. Ji nesugeba jausti normalių žmoniškų jausmų – savigarbos, kilnumo ir užuojautos. Šiuos jausmus, kartu su priemonėmis rasti gyvenimo prasmę, atėmė gerovės valstybė“. Austriškosios mokyklos atstovų teigimu, ekonominio nuosmukio laikotarpiai yra natūralūs, nes rinkoje egzistuoja vidinis mechanizmas, savotiška natūralioji atranka, kuri leidžia išlikti ir klestėti įžvalgiesiems „išravidama“ neįžvalgiuosius. O neigiamas pasekmes sukelia tik sisteminė valdžios intervencija į rinką, kuri atveria kelią bankų kreditinei ekspansijai bei infliacijai, o jai pasibaigus prasideda depresijos ir korekcijos fazė.

Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai nėra vienareikšmiškai apibrėžtas, o empirinių tyrimų gausa, tyrimuose naudojamų rodiklių įvairovė, prieštaraujantys įrodymai bei argumentai tai patvirtina. Autoriai, atlikdami ekonominės nelygybės poveikio socialinei ir ekonominei pažangai analizę, sudaro skirtingus ekonometrinius modelius, nors neretai ir taiko panašius statistinius metodus (dažnai atliekama regresinė analizė naudojant panelinius duomenis), tačiau modelyje įkomponuoja skirtingus kintamuosius, o rezultatus nevienareikšmiškai interpretuoja. Dėl to aiškių išvadų apie ryšių tarp kintamųjų egzistavimą, teigiamą ar neigiamą poveikį daryti neįmanoma.

Šiuo požiūriu mokslininkai galėtų būti suskirstyti į keletą grupių:

- *Pirmosios* krypties atstovai išryškina neigiamą ekonominės nelygybės ir socialinės bei ekonominės pažangos ryšį (Pigou, 1920; Alesina, Rodrik, 1994, Alesina, Perotti, 1994; Atkinson, Piketty, Saez, 2011; Persson, Tabellini, 1994; Malinen, 2013; Bourguignon, 2004; Rakauskienė, 20015, 2017, ir kt.).
- *Antrosios* krypties atstovai įrodinėja, kad ekonominė nelygybė turi teigiamą įtaką socialinei ir ekonominei pažangai bei BVP augimui (Rothbard, 2019; Bylund, 2019; Li, Zou, 1998; ir kt.).
- *Trečiosios* tyrimų krypties atstovai teigia, kad tarp ekonominės nelygybės ir socialinės bei ekonominės pažangos vyrauja neutralus ryšys, kad poveikis yra svyruojantis, priklausomai nuo aplinkybių ir veiksmų (Kuznets, 1955; Barro, 1999, 2000; Halter, Oechslin, Zweimuller, 2014; Dominicus, Florax, Groot, 2008; Hoeller, Jourmand, Pisu, Bloch, 2012; Dabla-Noris ir kt., 2015; Grifell-Tatje, Lovell, Turon, 2018; Čiegis, Dilius, Štreimikienė, 2020, ir kt.).

Ekonominės nelygybės poveikio socialinei ekonominei pažangai vertinimo empirinių tyrimų analizė atskleidė, kad mokslininkai dažniausia tiria pajamų nelygybės kaip ekonominės nelygybės sudėtinių dalių poveikį ekonomiam augimui. Dažniausiai naudojami nelygybės matai yra Gini koeficientas, pajamų pasiskirstymas kvintiliais ar percentiliais, netolygus pajamų pasiskirstymas tarp turtingiausių ir skurdžiausių visuomenės narių, vidurinės visuomenės grupės pajamos, tačiau empiriniuose tyrimuose aptinkami ir retesni nelygybės matai – skurdo lygis, galimybių ir rezultatų nelygybė, išsilavinimo nelygybė, EHII2008 nelygybės matavimo indeksas ir kt.

A. C. Pigou (1920) vienas pirmųjų atkreipė dėmesį, kad ekonominė nelygybė lėtina ekonomikos augimą. Mokslininkas taip pat pabrėžė, kad nacionalinės pajamos negali tiksliai atspindėti visuomenės gerovės, nes realiai veikia

mi gerovę išorės veiksniai dažniausiai neturi piniginės išraiškos, todėl tikrasis gerovės lygis gali kilti nekylant kiekybiškai išreiškiamai gerovei.

S. Kuznetso kreivė. Išsamesnių ekonominės nelygybės ir ekonominio augimo sąveikos tyrimų pradžia siejama su S. Kuznetso 1955 m. atliktu tyrimu. Pagrindinis klausimas, į kurį mokslininkas siekė atsakyti, – ar valstybių ekonomikos augimas daro teigiamą ar neigiamą įtaką ekonominei nelygybei.

S. Kuznetsas (1955), apibūdindamas ekonominio augimo ir ekonominės nelygybės ryšio pobūdį, teigė, kad šalies ekonomikos vystymosi stadijoje, kartu su augančiomis pajamomis, ekonominė nelygybė didėja ir, pasiekus tam tikrą išsivystymo tašką, *ji augant pajamoms ima mažėti*. Tokiu būdu buvo pristatyta apverstos raidės U kreivė, iliustruojanti S. Kuznetso iškeltą hipotezę.

Kaip parodė istorija, ekonominė nelygybė ir jos mastas įvairiais laikotarpiais kito: ankstyvosiose ekonomikos augimo stadijose, kai agrarinę visuomeninę santvarką pakeitė pramoninė, ekonominė nelygybė didėjo; tuomet tam tikrą laikotarpį buvo stabili; galiausiai vėlyvuosiuose ekonominės plėtros etapuose ji sumažėjo. Tokie svyravimai ryškiausi buvo senesnėse valstybėse, kur modernaus ekonomikos augimo padariniai turėjo didžiausią įtaką, tačiau buvo matomi ir kitose valstybėse.

S. Kuznetsas (1955) atkreipia dėmesį, kad panašios tendencijos, kaip ir jo iškeltoje hipotezėje, vyrauja ir kitose srityse. Pirmiausia ilgalaikiai svyravimai buvo matomi populiacijos augimo atžvilgiu. Populiacijos didėjimas buvo veikiamas augančios ekonomikos, jos didėjimą skatino ir mažėjantis žmonių mirtingumas; šuoli žemyn atspindi mažėjantis ekonomikos augimas, veikiamas akivaizdaus gimstamumo sumažėjimo. Antra, valstybėse vyko įvairūs su urbanizacija susiję svyravimai – žmonių kėlimasis į miestus, urbanizacija ir vidinė migracija – reiškiniai, paskatinę populiacijos pokyčius. Gyventojų skaičius tam tikrą laikotarpį didėjo, lyginant su ankstesniais laikotarpiais, tačiau vėliau ėmė mažėti, kai didesnė populiacijos dalis susitelkė miestuose ir paliko kaimus, kuriuose atitinkamai sumažėjo vidinė gyventojų migracija. Trečia, kol buvo sukurtas BVP, vyko pajamų taupymo ir turto kaupimo svyravimai, t. y. prieš pramonės perversmą vienam gyventojui tenkantis BVP buvo gana mažas, kad būtų pasiektas toks namų ūkių taupymo ar kapitalo kaupimo mastas, koks egzistavo pramonės perversmo metu.

S. Kuznetsas (1955) akcentuoja, kad ekonominė nelygybė ir ekonomikos augimas yra tarpusavyje glaudžiai susiję reiškiniai. O ilgalaikiai populiacijos augimo pokyčiai gali būti traktuojami ir kaip ilgalaikių ekonominės nelygybės svyravimų, susijusių su visuotiniu vienam gyventojui tenkančių grynųjų pajamų kiekio padidėjimu, priežastis, ir kaip pasekmė. Ilgalaikiai ekonominės

nelygybės svyravimai taip pat yra glaudžiai susiję su kapitalo formavimo mastais – didesnė nelygybė atitinka didesnius, mažesnė nelygybė – mažesnius nacionalinių santaupų mastus.

S. Kuznetsas (1955) nagrinėjo, kaip išsivysčiusių šalių patirtis gali pagelbėti mažiau išsivysčiusių valstybių ekonomikos augimui. Mažiau išsivysčiusios šalys pasižymi mažu vienam gyventojui tenkančių vidutinių pajamų kiekiu. Šiame kontekste S. Kuznetsas (1955) akcentavo, kad šalyse, kuriose vidutinės pajamos yra gana mažos, pirmasis (I) decilis negali būti mažesnis kaip 6–7 proc. vidutinių visos šalies pajamų, antraip ši visuomenės grupė tiesiog neišgyventų. O išsivysčiusiose valstybėse, kuriose vienam gyventojui tenkančių vidutinių pajamų dalis yra didesnė, pakanka, kad pirmasis (I) decilis sudarytų 3–5 proc. vidutinių šalies pajamų ir tai dar nereikštų, jog ši visuomenės grupė neišgyventų materialine prasme. Nors visose valstybėse jaučiamas nuolatinis spaudimas pagerinti mažiausias pajamas gaunančių visuomenės grupių padėtį, akivaizdu, jog būtina atsižvelgti į bendrą šalies visuotinių pajamų lygį ir pajamų pasiskirstymą.

TVF ekspertai (2015) taip pat pabrėžia, kad, pirma, ekonominės politikos kūrėjai privalo daugiau dėmesio skirti skurstantiesiems ir vidurinei klasei dėl dviejų priežasčių. *Pirma*, tolygesnis pajamų paskirstymas, t. y. skurdiesiems tenkančios pajamų dalies padidinimas ir vidurinės klasės pajamų lygio išlaidymas, teigiamai veikia ekonomikos augimą. *Antra*, išsivysčiusiose ir atsiliekantiose šalyse nelygybė vystosi skirtingomis kryptimis.

S. Kuznetsas (1955) pastebi, kad mažiau išsivysčiusiose šalyse vidurinė klasė tarsi ir neegzistuoja: išryškėja didelis kontrastas tarp didesnės visuomenės dalies, gaunančios mažesnes vidutines pajamas nei ir taip žemas tos šalies vidurkis, bei mažos visuomenės grupės, gaunančios didžiules pajamas. Anot S. Kuznetso (1955), išsivysčiusioms valstybėms būdingas laipsniškesnis kilimas iš žemiausios visuomenės grupės į aukščiausią, kai didžioji visuomenės dalis gauna didesnes pajamas nei vidutinės tos šalies pajamos, o turtingiausiai visuomenės grupei atitenka mažesnė pajamų dalis, lyginant su ne taip gerai išsivysčiusių šalių turtingiausiais. Tačiau mažiau išsivysčiusioms šalims būdingi gerokai didesni pajamų pasiskirstymo netolygumai: turtingiausiems visuomenės nariams mažiau išsivysčiusiose šalyse tenkanti pajamų dalis yra gana didelė, o visiems kitiems visuomenės nariams, esantiems žemesniuose deciliuose nei dešimtasis (X) decilis, atitenka mažesnė pajamų dalis nei ir taip mažos tos šalies vidutinės pajamos.

Didesnė visuotinių pajamų pasiskirstymo nelygybė, egzistuojanti mažiau išsivysčiusiose šalyse, yra siejama su daug mažesniu vienam gyventojui tenkančių pajamų lygiu (Kuznets, 1955). Tokia nelygybė sukelia padarinius.

Pirmiausia viso to poveikis yra daug smarkesnis, ir jis itin stipriai pasireiškia mažiau išsivysčiusiose šalyse. Gyvenimas materialiniame skurde ir bandymai pasiekti ir taip žemą vidutinių šalies pajamų lygį, sukelia psichologinius trukdžius ir užkerta kelius žmogaus savirealizacijai, ir tai ryškiau matyti mažiau išsivysčiusiose šalyse. Be to, žmonės tokiose šalyse turi galimybę taupyti tik tuo atveju, jei gaunamos didesnės nei vidutinės pajamos. S. Kuznetso (1955) teigimu, išsivysčiusiose šalyse santaupas jau gali kaupti ketvirtojo kvantilio atstovai, o mažiau išsivysčiusiose šalyse – tik „piramidės“ viršūnės atstovai. Tokiu atveju išryškėja, kad pajamų ir turto koncentracijos netolygumai didesni yra mažiau išsivysčiusiose valstybėse. Panašios tendencijos išliko iki šių dienų.

R. Barro'as (1999; 2000) nelygybės faktorius nagrinėja remdamasis S. Kuznetso pagrindinėmis idėjomis bei U kreive. Ekonominė plėtra grindžiama visuomenės santvarkos pokyčiais, kai agrarinė visuomenė tapo orientuota į pramonę. Žmonių, išgyvenančių šį virsmą, pajamos padidėjo, o tai atitinkamai skatino ekonominės nelygybės didėjimą, t. y. turtingų, ypač atstovaujančių pramonės ir miestų plėtros sektoriams, visuomenės narių grupę augo. Tokiu būdu ankstyvosiose šio proceso stadijose santykis tarp vienam gyventojui tenkančių išteklių ir nelygybės masto buvo teigiamas. Kai žemės ūkio sektorius palaipsniui sumažėjo, vargingai gyvenantiems ir šiame sektoriuje dirbantiems gyventojams buvo suteikiama vis daugiau galimybių įsitraukti į pramonės sektorių. Be to, vyravusi tendencija, kai dauguma darbuotojų, pradėjusių dirbti pačioje žemiausioje pramonės sektoriaus grandyje, kyla karjeros laiptais. Savo ruožtu silpnėjanti žemės ūkio darbo jėga lemia sąlyginių pajamų padidėjimą ir šiame sektoriuje. Šie veiksniai, sąveikaudami drauge, mažina bendrą nelygybės rodiklį. Todėl vėlesniuose ekonominės plėtros etapuose ryšys tarp vienam žmogui tenkančių išteklių ir nelygybės tapo neigiamas. Taigi, R. Barro'as (2000) patvirtina S. Kuznetso (1955) pagrindinę idėją, kad vystantis ekonomikai nelygybė iš pradžių didėja, o tada sumažėja.

Kita vertus, R. Barro'as (1999) atkreipia dėmesį, kad skurdesniame sektoriuje galbūt naudojamos senesnės technologijos, o pažangesniame sektoriuje pasitelkiami nauji ir inovatyvūs metodai. Perėjimas nuo senų prie naujų technologijų reikalauja tam tikro pasirengimo, susipažinimo, persiorientavimo. Šiuo požiūriu dauguma technologinių naujovių – gamyklų plėtra, elektra, kompiuteriai, internetas ir pan. – neretai didina nelygybę. Tai daugiausia lėmė, kad tam tikra nedidelė žmonių grupė tarpusavyje pasidalija dideles pajamas, kurias sukuria technologiškai pažangus sektorius. Kai virsmo procese žmonės pereina į pažangesnį sektorių, nelygybė didėja kartu su didėjančiu vienam žmogui tenkančių išteklių rodikliu. Tačiau kuo daugiau žmonių

pasinaudoja pažangių technologijų teikiamais privalumais, tuo sparčiau nelygė mažėja. Minimas reiškinys atsiranda dėl to, kad palyginti mažai žmonių lieka nuošalyje (ne tokiaime pažangiaame sektoriuje), tačiau ir jų darbo užmokestis gali didėti, nes išteklių pasiūla šiame sektoriuje mažėja (Barro, 2000).

Remiantis R. Barro (2000) atliktais empiriniais tyrimais galima teigti, jog ekonominė nelygė nėra vienareikšmiškai susijusi su ekonomikos augimu ir investicijų mastu. Pastebėtina, kad nelygė stabdo ekonomikos augimą skurdžiose šalyse, tačiau turtingose šalyse priešingai – ji kaip tik skatina. Be to, vertinant ekonominės nelygybės poveikį ekonomikos augimui, būtina atsižvelgti ir į ekonominės nelygybės lygį.

R. Barro'as (2000) akcentuoja, kad ekonominė nelygė daro įtaką ekonomikos augimui keliais būdais. *Pirma*, akcentuotinas poveikis per *kredito rinkų trūkumus*. Ribotos skolinimosi galimybės reiškia, kad neretai investavimo galimybių panaudojimas priklauso nuo individo gaunamų pajamų ir turimo turto. Kaip antai auganti ekonominė nelygė mažina skurdžiau gyvenančių asmenų pajamas, todėl jiems sunkiau įgyti aukštesnį išsilavinimą, nebent būtų sudarytos galimybės investuoti į žmogiškąjį kapitalą, t. y. skolintis (būtų suteiktas kreditas). Tačiau tokia galimybė neretai yra ribota.

Antra, išskirtinas poveikis per *fiskalinę politiką*. Teigiama, kad aukštesnis nelygės mastas skatina perskirstymą (pakeisti disponuojamų išteklių pusiausvyrą, perskirstant juos iš turtingųjų skurdžiau gyvenantiems) per politinius procesus, t. y. per socialines išmokas, darbo pajamų apmokestinimą ir pan. Sumažėjus pajamoms, turtingieji gali mažiau investuoti, todėl sumažėjusios investicijos lėtina ekonomikos augimą. Atitinkamai ekonomikos augimo mažėjimą gali skatinti ir turtingųjų didesnis apmokestinimas. Taigi, kadangi didesnė ekonominė nelygė lemia didesnę perskirstymą, atitinkamai mažėja ir ekonomikos augimas. R. Barro'as (1999) atkreipia dėmesį, jog turtingieji gali užkirsti kelią įvairiems perskirstymo politikos veiksams, užsiimdami lobizmu ar net pirkdami įstatymų leidėjo narių balsus. Tačiau su lobizmu susijusi veikla pareikalautų daugiau išteklių, skatintų valdžios korupciją ir atitinkamai trukdytų ekonominei plėtrai. Taigi, net tuo atveju, jei valstybėje nevykdomi jokie turtinio perskirstymo veiksmai, nelygė gali neigiamai paveikti ekonomikos augimą per tam tikrus politinius procesus. Kita vertus, vyriausybės išlaidos skurdžiau gyvenantiems gali ir paskatinti ekonomikos augimą. Todėl ekonominės nelygės poveikis ekonomikos augimui per fiskalinę politiką nėra vienareikšmis.

Trečia, išryškintinas poveikis per *sociopolitinius neramumus*. R. Barro'as (2000) teigia, kad ekonominė ir turtinė nelygė verčia neturtingąją visuomenės grupę daryti nusikaltimus, kelti maištus ar vykdyti kitą visuotinę gerovę

trikdančią veiklą, todėl įvairios nuosavybės teisėms kylančios grėsmės stabdo investicijas, kartu ir ekonomikos augimą. Galiausiai nemažiau svarbus yra *santaupų aspektas*. Didėjanti ekonominė nelygybė didina turtingųjų galimybes taupyti, o sukauptos lėšos gali paskatinti investicijas į technologinę plėtrą, ir tai skatina ekonomikos augimą.

Apibendrinant teigtina, kad ekonominės nelygybės poveikis ekonomikos augimui negali būti vienareikšmiškai apibrėžtas. Per santaupas ekonominė nelygybė gali teigiamai veikti ekonomikos augimą, tačiau kreditų rinkos trūkumai, fiskalinė politika, sociopolitiniai neramumai gali daryti neigiamą poveikį ekonomikos augimui.

A. Atkinsonas, T. Piketty, E. Saezas (2011) analizuoja pajamų pasiskirstymą, remdamiesi pajamų mokesčio statistika daugiau kaip dvidešimtyje šalių. Mokslininkų atlikti tyrimai parodė, kad didžiausias pajamas gauna nedidelė gyventojų dalis, tačiau tai sudaro labai didelę visų pajamų ir mokamų mokesčių dalį. Taigi, bendras ekonomikos augimas ir ekonominės nelygybės rodikliai priklauso nuo turtingų gyventojų pajamų dalies.

A. Atkinsono, T. Piketty, E. Saezo (2011) modelis išryškina tokius empirinius rezultatus. XX a. pirmoje pusėje dauguma šalių patyrė didelį pajamų sumažėjimą. Didžiausias turtingų asmenų pajamų kritimas buvo susijęs su pasauliniais karais arba Didžiąja depresija. Tačiau šalyse, kurios nebuvo tiesiogiai susijusios su Antruoju pasauliniu karu, pajamų kritimas buvo nuosaikesnis. Šalyse, kuriose esama pajamų struktūros duomenų, viršutinių procentilių pajamas daugiausia sudarė kapitalo pajamos (priešingai nei darbo pajamos). Todėl pajamų kritimas aukščiausiuose procentiliuose vyko dėl turtingųjų turto koncentracijos sumažėjimo. XX a. pirmoje pusėje, priešingai, didesnės pajamos, kurios yra žemiau nei aukščiausio procentilio, kaip antai 4 proc., ir kurias daugiausia sudaro darbo pajamos, krito daug mažiau nei pačių turtingiausiųjų.

Iki 1949 m. aukščiausiojo procentilio pajamų pasiskirstymas visose tirtose šalyse buvo nedidelis. XX a. antroje pusėje aukščiausiojo procentilio pajamos kito pagal U kreivę, t. y. pajamos mažėjo penkis dešimtmečius, o vėliau pradėjo augti. Visose Vakarų anglakalbėse šalyse (Europoje, Šiaurės Amerikoje, Australijoje ir Naujojoje Zelandijoje), taip pat Kinijoje ir Indijoje smarkiai išaugo turtingųjų pajamų dalis, o JAV pirmavo apimtimis. Tuo pačiu laikotarpiu Pietų ir Šiaurės Europos šalys taip pat patyrė aukščiausiojo procentilio pajamų augimą, nors ir mažesni nei angliškai

kalbančiose šalyse. Žemyninės Europos šalyse, tokios kaip Prancūzija, Vokietija, Nyderlandai, Šveicarija, buvo fiksuotas labai nedidelis turtingųjų pajamų augimas.

A. Atkinsono, T. Piketty, E. Saezo (2011) atlikti tyrimai rodo, kad *turtingieji gali reikšmingai paveikti bendrą ekonominę nelygybę*. Mokslininkai įrodė, kad JAV 1 proc. turtingiausių gyventojų nuo 1976 m. iki 2006 m. Gini koeficientą padidino 8,4 procentinio punkto. Vadinas, 1976–2006 m. Gini padidėjo nuo 39,8 proc. iki 47,0 proc., ir tai yra daugiau, nei oficialiai skelbiama. Iki šiol atlikta analize buvo įvertintas turtingųjų pajamų vaidmuo grynai nacionaliniu lygmeniu, tačiau akivaizdu, kad turtingieji veikia pasauliniu mastu.

T. Persoonas ir G. Tabellini (1994) nagrinėja, ar nelygybė kenkia ekonomiam augimui. Ekonomikos augimą daugiausia lemia sukauptas kapitalas, žmogiškieji ištekliai, žinių panaudojimas gamyboje. Mokslininkai, panašiai kaip ir R. Barro (2002), A. Alesina ir D. Rodrikas (1994), A. Alesina ir R. Perrotti (1994), analizuoja ekonominės nelygybės ir politinių institucijų pusiausvyros santykį. Moksliniai tyrimai dar kartą patvirtino, kad *ekonominė nelygybė kenkia augimui, nes tai veda prie politikos, kuri neapsaugo nuosavybės teisių ir neleidžia iki galo įsisavinti privačių investicijų*.

Tarptautinio valiutos fondo (TVF) ekspertai (2015) teigia, kad nelygybė slopina investicijas, kartu ir ekonomikos augimą, nes ji skatina ekonominį, finansinį ir politinį nestabilumą:

1. *Finansų krizės*. Esama vis daugiau įrodymų, kad tarp augančios turtingųjų įtakos ir neturtingųjų bei vidurinės klasės pajamų sąstingio ir krizių yra priežastinis ryšys, kartu tai reiškia tiesioginę žalą trumpalaikiam ir ilgalaikiam augimui. Įvairiuose tyrimuose teigiama, kad ilgas didesnės nelygybės išsivysčiusiose šalyse laikotarpis sietinas su pasauline finansų krize dėl per didelio paskolų skaičiaus ir ne tokių griežtų paskolų išdavimo standartų (Rajan, 2010) bei lobistams atsivėrusių galimybių siekti, kad finansinė veikla būtų reguliuojama mažiau (Acemoglu, 2011).
2. *Pasaulinės pusiausvyros sutrikimas*. Didesnės turtingiausiųjų pajamos kartu su finansų sektoriaus liberalizavimu, kuris savaime galėtų būti atsakas į didėjančią pajamų nelygybę, yra siejamas su gerokai didesniu išoriniu deficitu (Kumholf ir kt., 2012). Toks didelis disbalansas gali tapti iššūkiu makroekonomikai ir / arba finansiniam stabilumui, tad ir augimui (Bernanke, 2011).
3. *Konfliktai*. Perteklinė nelygybė gali pakenkti pasitikėjimui ir socialinei sanglaudai, todėl yra siejama ir su konfliktais, dėl kurių vengiama investuoti. Apibendrinant galima pasakyti, kad nelygybė gali sustiprinti kai kurių grupių nusivylimą arba sumažinti konflikto inicijavimo ar dalyvavimo jame alternatyviąsias sąnaudas (Lichbach, 1989).

Europos Komisija (2017) teigia, kad tam tikro masto nelygybė gali paskatinti investuoti į žmogiškąjį kapitalą, skatinti judumą ir inovacijas. Ekonominės paskatos (jos svarbios augimui) veiksmingos, jei asmuo turi galimybę savo sunkiu darbu pasiekti geresnius rezultatus. Tačiau jei nelygybė tampa pernelyg didelė, gali kilti pavojus augimui. Tai ypač pasakytina apie tuos atvejus, kai nelygybę lemia padidėjęs skurdas žemiausiame pajamų pasiskirstymo segmente. Jei mažiausias pajamas gaunantys (arba mažiausiai turto turintys) asmenys stokoja lėšų, kad galėtų investuoti į savo įgūdžius ir išsimokslinimą, gali būti, kad jie negalės panaudoti visų galimybių, o tai daro žalą visos ekonomikos augimui. Be to, nelygybė taip pat kenkia socialiniam teisingumui. Jei šalies ekonomikos ištekliai pasiskirstę pernelyg netolygiai, tai gali kelti pavojų socialinei sanglaudai ir bendram priklausymo tai pačiai visuomenei jausmui. Šis dvejopas poveikis gali būti ypač ryškus, jei didelę nelygybę lemia tai, kad daugiau asmenų gyvena skurde. Šiems asmenims gresia didesnis nepriteklus, benamystė ar socialinė atskirtis.

E. Grifell-Tatje, C. A. K. Lovellas, P. Turonas (2018) išskiria socialinės ekonominės pažangos sudedamąsias dalis: 1) *produktyvumo augimas ir dėl jo sukuriama papildoma vertė*, 2) *subalansuotas sukurtos vertės paskirstymas*, 3) *ištekliai, kurie buvo naudoti produktyvumo augimui, pakartotinis panaudojimas*, 4) *teigiama socialinio efekto sukūrimas*. Lygybės (nelygybės) aspektas yra glaudžiai susijęs su visais išskirtais socialinės ekonominės pažangos komponentais.

E. Grifell-Tatje, C. A. K. Lovello, P. Turono (2018) teigimu, net subalansuotas sukurtos vertės paskirstymas negarantuoja, kad verslas prisideda prie ekonominės nelygybės mažinimo. Tai susiję su H. S. Daviso (1947) išskirtu „funkciniu“ pajamų paskirstymu suinteresuotoms grupėms, kurios tiesiogiai prisideda prie pridėtinės vertės kūrimo, t. y. atlieka tam tikrą funkciją. Tačiau, siekiant mažinti ekonominę nelygybę, subalansuotas vertės paskirstymas turi būti skirtas visai visuomenei kaip suinteresuotajai grupei.

Išskirtų socialinės ir ekonominės pažangos komponentų įtaka ekonominei nelygybei negali būti vienareikšmiškai apibrėžta. Tai gali pagrįsti keli pavyzdžiai, kaip antai:

- Galima išskirti dvi vartotojų grupes: tie, kurie perka būtiniausias prekes, ir tie, kurie perka prabangos prekes. Net jei prabangos prekių kainos kristų lygiai tokia pat dalimi kaip ir būtiniausių prekių, ekonominė nelygybė didėtų, nes paprastai turtingiausių visuomenės narių, perkančių prabangos prekes, gyvenimo lygis gerėja labiau ir jie gali įsigyti dar daugiau prabangos prekių, lyginant su būtiniausių prekių vartotojais.

- Reikia kalbėti apie darbuotojus, gaunančius nustatytą mėnesinį darbo užmokestį, ir darbuotojus, kurių atliktas darbas įvertinamas valandiniu įkainiu. Neretai darbuotojų, gaunančių nustatyto dydžio atlyginimą, pajamos yra didesnės nei tų, kuriems už darbą atlyginama valandiniu tarifu. Todėl jei abiejų grupių pajamos didėtų vienodai, ekonominė nelygybė didėtų. Panašios tendencijos išryškėja kalbant apie vyrų ir moterų darbo užmokesčio atotrūkį. EBPO (2004) akcentuoja, kad nuo praėjusio šimtmečio aštuntojo dešimtmečio ekonominė nelygybė sparčiai išaugo dėl padidėjusio darbo užmokesčio atotrūkio tarp darbuotojų, gaunančių didelį darbo užmokestį, ir darbuotojų, gaunančių vidutinį darbo užmokestį.
- Technologinės pažangos įtaka ekonominei nelygybei taip pat yra plačiai aptariama. Neretai daroma prielaida, kad technologinė pažanga iš darbuotojų reikalauja naujų technologinių įgūdžių ir taip daro įtaką darbo užmokesčio nelygybei. Tačiau atlikti moksliniai tyrimai pagrindžia, kad nauji technologiniai įgūdžiai nėra vienintelis didėjančio darbo užmokesčio atotrūkio ir augančios ekonominės nelygybės paaiškinimas. Be to, tikėta, kad diegiant technologines inovacijas nemažai darbo vietų (ypač dėl automatizavimo) išnyks ir taip didės ekonominė nelygybė, tačiau mokslininkai akcentuoja, kad technologinė pažanga leidžia perimti ir automatizuoti tik tam tikras užduotis, bet niekada nepakeis darbuotojo.
- Kalbant apie kapitalo investavimą, EBPO (2014 m.) pažymi, kad pačios investuotojų pajamos pasiskirsto nevienodai, o didžiausias pajamas gauna tie, kurių pajamos yra didžiausios. Be to, jei investuotojai didelę bendro kapitalo gražos dalį priskiria nepaskirstytajam pelnui, ši jos sukurtos vertės dalis yra sutaupoma, o ne išleidžiama, ekonomikos augimas slopinamas, o pakartotinio investavimo galimybės sumažėja.

A. Deatonui 2015 m. buvo skirta Nobelio ekonomikos premija už indėlį į vartojimo, skurdo ir gerovės analizę. Mokslininko metodologinis požiūris grindžiamas duomenimis apie individo patirtį ir namų ūkių elgseną. Jo nuomone, tai įgalina pasiekti adekvatesnius rezultatus, turinčius kur kas didesnę reikšmę nei standartizuoti makroekonomikos modeliai. Anot A. Deatono (2003), siekiant sukurti efektyvią ekonominę politiką, kuri skatintų gerovę ir mažintų skurdą, pirmiausia reikia gerai suprasti vartojimo principus individo lygiu, turtingųjų ir skurdžiųjų namų ūkių lygiu. Anot mokslininko, atskirų vartotojų pasirinkimo svertų suvokimas padeda sukurti ekonominę politiką, skatinančią visuomenės klestėjimą ir skurdo mažinimą. Globalizacijos pro-

cese pasikartojančios ekonomikos krizės išryškina sistemos, kuri neužtikrina ekonomikos augimo ir gyvenimo kokybės kilimo, trūkumus.

Mokslininkų atlikti tyrimai patvirtina, kad ekonominė nelygybė gali turėti neigiamų pasekmių socialinei ekonominei pažangai, veikdama tiek šalies ekonominę būklę, tiek įvairias su visuomenės gyvenimo kokybe susijusias sritis:

- gali mažėti vartojimo lygis, nes nepasiturintiems brangesnės prekės yra sunkiau prieinamos (Deaton, 2003; Palley, 2016; Skučienė, 2008);
- gali atsirasti kliūčių įsigyjant kokybišką būstą, nes mažiau uždirbantiems sunkiau sukaupti lėšas pradiniam įnašui, sunkiau gauti finansines paskolas būstui įsigyti arba paskolų mokėjimas gali tapti našta (Mykolo Romerio universiteto Gyvenimo kokybės laboratorijos mokslininkų tyrimas, 2016; Swebank, 2016; Skučienė, 2008);
- gali tekti gyventi ankštuose būstuose ir susidurti su problemomis, kai gyvenamajame plote nėra vandentiekio ir kanalizacijos, varva stogas, drėgsta sienos, langai arba grindys supuvusios, būstas tamsus, nepakankama šviesos, iš gretimų butų, gatvės, pramonės objektų sklinda triukšmas, oras ir aplinka užteršta ar aukštas nusikalstamumo lygis gretimose teritorijose (Mykolo Romerio universiteto Gyvenimo kokybės laboratorijos mokslininkų tyrimas, 2016; Lietuvos statistikos departamentas, 2013);
- gali išaugti migracija. M. A. Quinno (2006) teigimu, bendruomenės, kuriose yra gana didelė migracija, patiria didelę pajamų nelygybę;
- gali išaugti skurdo lygis (Skučienė, 2008; Lazutka, 2003; Vainienė, 2008, World Bank, 2000; Chen, 1997);
- gali pablogėti sveikatos būklė, padidėti sergamumas ar mirtingumas, nes pajamos yra susijusios su sveikatos būkle. Didesnės pajamos užtikrina didesnes galimybes įsigyti prekes ir paslaugas, kurios palaiko sveikatą: geresnį maitinimą, būstą, geros kokybės sveikatos paslaugas. Be to, moksliniais tyrimais patvirtinta, kad nepasiturintys žmonės serga tris keturis kartus dažniau nei tie, kurie turi vidutines ar didesnes pajamas. Mažesnes pajamas gaunantys asmenys turi du kartus didesnę ligų riziką dėl gyvenimo būdo (maitinimosi ar žalingų medžiagų vartojimo) (Braun, 1997; Bourguignon, 1999; Skučienė, 2008; Lazutka, 2003; Clark ir kt., 2012);
- gali prastėti išsilavinimo lygis; moksliniai tyrimai pagrindžia, jog nepasiturinčių tėvų vaikai vienuolika kartų dažniau nebaigia aukštosios mokyklos nei pasiturinčiųjų (Braun 1997). Pajamų nelygybė sąlygoja mokymo kokybės pasirinkimą mokyklose, nes neretai didesnes pajamas turintieji renkasi geresnes mokyklas (Skučienė, 2008);

- gali išaugti nusikalstamumo lygis. D. Braunas (1997) akcentuoja, kad globaliajame kontekste galima matyti tendenciją, kad pajamų nelygybė tiesiogiai siejama su nužudymų didėjimo tempais, ypač kai ji siejama su ekonomine diskriminacija dėl rasės, religijos ar etninių grupių. Todėl darytina prielaida, kad mažinant ekonominę nelygybę galima sumažinti ir nusikalstamumą (Skučienė, 2008);
- gali prastėti šeiminių gyvenimas ir bendra gyvenimo kokybė, nes dėl ekonominės situacijos blogėjimo žmonės daugiau dirba, todėl turi mažiau laisvalaikio, bendrų šeimos veiklų, daugėja skyrybų. Kita vertus, ekonominė nelygybė gali būti skyrybų priežastis ir padarinys, nes daugėja vienišų motinų, auginančių vaikus, dalis visuomenėje (Braun, 1997; Skučienė, 2008).

Apibendrinant galima sakyti, kad ekonominės nelygybės ištakos siejamos su XVIII a. pabaigoje vykusiais demografiniais pokyčiais, prasimaitinimo būtinybe, nepritekliais. Kaip tik masinis skurdas darė įtaką tuometinės politinės santvarkos pokyčiams ir mažino turtingųjų (aristokratų) populiarumą. XIX a. pradžioje tuometiniai ekonomistai atkreipė dėmesį, kad viena maža socialinė grupė – turtingieji – pasisavina didžiąją dalį visuotinių pajamų. Kaip problemos sprendimo būdas jau tuo metu buvo pasiūlytas nuolat didėjantis pajamų apmokestinimas (progresinės mokesčių sistemos užuomazgos). Pusiasvyros rinkoje išsibalansavimas, netolygus pajamų ir turto pasiskirstymas, neribotas kapitalo kaupimas – pagrindinės problemos, vyravusios nuo XIX a. pradžios. Tokios pat problemos išlieka ir šiandieniam pasaulyje. Nors istorija parodė, kad sukrėtimai ir karas buvo vienintelės jėgos, galinčios sumažinti ekonominę nelygybę, lieka tik tikėtis, kad įmanoma rasti kitokių būdų mažinti dabartinę ekonominę nelygybę. Todėl ypač svarbu nuoseklūs ekonominės nelygybės kaip reiškinių tyrimai, siekiant atskirti, kada ekonominė nelygybė yra pagrįsta (pateisinama, normali), o kada nepagrįsta (nepateisinama, perteklinė), kad būtų galima įvertinti poveikį valstybių socialinei ir ekonominei pažangai, taip pat rasti tinkamus būdus mažinti ekonominę nelygybę ir juos taikyti praktikoje.

Verta akcentuoti, kad ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai nėra vienareikšmiškai apibrėžtas, ir tai patvirtina mokslinių tyrimų įvairovė. Mokslininkai dažniausiai tiria pajamų nelygybės įtaką šalių ekonominiam augimui. O mokslinių tyrimų, kuriuose būtų vertinama ekonominės nelygybės įtaka socialinei ir ekonominei pažangai, beveik nėra. Atkreiptinas dėmesys į empiriniuose tyrimuose naudojamus rodiklius. Nors neretai deklaruojama, kad matuojamas ekonominės nelygybės poveikis eko-

nomikos augimui, rodiklių suvestinė išryškina, kad vertinama sritis gerokai platesnė, apimanti ne tik ekonomikos, bet ir politikos, šalies gerovės, darbo rinkos (užimtumo), fiskalinius, pažangos, asmeninės gerovės rodiklius, o tai skatina tirti nelygybės poveikį socialinei ir ekonominei pažangai (ne tik ekonomikos augimui).

Mokslininkai, atlikdami ekonominės nelygybės poveikio socialinei ir ekonominei pažangai analizę, naudoja skirtingus modelius, taiko skirtingus vertinimo metodus ir analizę grindžia remdamiesi įvairiais kintamaisiais. Taip pat skiriasi pasirinkti tyrimo laikotarpiai, duomenų šaltiniai, duomenų pasirinkimo įvairovę riboja ir jų prieinamumas. Teigiama, kad ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai gali priklausyti nuo skirtingo valstybių išsivystymo lygio, valstybės vykdomos pasiskirstymo politikos, veikimo būdų (kanalų) ir kt. Todėl siekiant įvertinti ekonominės nelygybės poveikį socialinei ir ekonominei pažangai būtina išgryninti (patikslinti) ekonominės nelygybės koncepciją, kuri sudarytų metodologinį pagrindą socialinės ir ekonominės pažangos poveikio vertinimui, pagal tai atskirti pateisinamą (normalią) ir nepateisinamą (perteklinę) nelygybę ir tik tuomet vertinti ekonominės nelygybės poveikį socialinei ir ekonominei pažangai.

1.2. Nelygybės raiška socialinės ekonominės pažangos kontekste

Visuomenės pažangos suvokimas istoriškai kito, tai priklausė nuo žmogijos prioritetų ir tikslų. Socialinės ekonominės pažangos koncepcija evoliucionavo iš ekonominio progreso termino, kuriam ypatingas dėmesys buvo skiriamas praėjusio šimtmečio tarpukario laikotarpiu tokių mokslininkų kaip A. H. Hansenas (1939), C. E. Ayresas (1944), H. B. Faganas (1935), C. Clarkas (1940), H. S. Davisas (1947) ir kt.

A. H. Hanseno (1939) apibrėžtas ekonominis progresas sujungė išradimus, teritorijų plėtrą, naujų išteklių atradimą, populiacijos augimą. Šie kriterijai gali būti siejami su produktyvumo augimu, kurį skatina išteklių ir sukurtos produkcijos didėjimas. C. E. Ayresas (1944 m.) ekonominę pažangą taip pat traktavo kaip produktyvumu grįstos gamybos apimties augimą ir teigė, kad tokio augimo nauda ilgainiui bus paskirstyta visiems. H. B. Faganas (1935) ekonominį progresą apibrėžė kiek plačiau, darbo jėgos ir gamtos išteklių panaudojimo augimą (t. y. produktyvumo augimą) jis sujungė kartu su gauto turto paskirstymu. C. Clarkas (1940) ekonominę pažangą tapatino su produktyvumo

augimu, tačiau akcentavo „teisingą vaisių paskirstymą“ didinant disponuojamąsias pajamas, sudarant sąlygas atitinkamam laisvalaikiui ir pan.

H. S. Davisas (1947) yra vienas pirmųjų mokslininkų, kurie ekonominę pažangą papildė socialiniu ir tvarumo aspektais ir savo tyrimuose akcentavo 1) produktyvumo augimo „vaisių“ pasiskirstymo proporcingumą įvairioms suinteresuotosioms grupėms, tačiau pabrėžė ir 2) išteklių, kurie buvo panaudoti produktyvumo augimui, pakartotinio panaudojimo svarbą, taip pat ištyrė daugybę kitų socialinių ir aplinkos padarinių.

Produktyvumo augimas yra ekonominės pažangos variklis, tačiau ne vienintelis komponentas. Anot H. S. Daviso (1947), ekonominę pažangą lemia produktyvumo augimas, į kurį įtraukiamas:

- subalansuotas turto, kurį sukuria produktyvumo augimas, pasiskirstymas;
- išteklių, panaudotų produktyvumui augti, pakartotinis panaudojimas, kuris būtinas gamybos apimtims plėsti;
- pradinio kapitalo telkimas būsimam vertę kuriančios produkcijos vystymui;
- minimalių socialinių išlaidų, kurios būtinos nedarbo, nelaimingų atsitikimų darbe ar ligos atvejais, nustatymas.

Kiekvienas paminėtas komponentas yra būtinas, kad produktyvumas galėtų peraugti į bendrą socialinę ir ekonominę pažangą. Taigi, H. S. Davisas (1947) ekonominę pažangą išplėtė iki socialinės bei ekonominės pažangos.

Remdamiesi H. S. Daviso idėjomis, E. Grifell-Tatje, C. A. K. Lovellas, P. Turonas (2018) taip pat teigia, kad pridėtinės vertės kūrimas *didinant produktyvumą* yra būtina socialinės ekonominės pažangos sąlyga; produktyvumui neaugant vertė negali būti sukuriamą. Tačiau verslas prisideda prie socialinės ekonominės pažangos tik tuo atveju, jei sukurta vertė *paskirstoma subalansuotai* visoms susijusioms suinteresuotosioms grupėms. Nemažiau svarbus yra poreikis pakartotinai panaudoti išteklius (ypač siekiant juos taupyti), tačiau tai įmanoma padaryti dėl patobulintų technologijų, t. y. *technologinės pažangos*, skatinančios produktyvumo augimą. E. Grifell-Tatje, C. A. K. Lovellas, P. Turonas (2018) išryškino socialinį aspektą, darantį įtaką produktyvumo augimui, bei įvedė socialinių sąnaudų ir socialinės naudos kriterijus, išryškinančius kaip tik *socialinės vertės kūrimą* ir subalansuotą socialinės vertės paskirstymą visai visuomenei kaip suinteresuotajai grupei.

Taigi, anot E. Grifell-Tatje, C. A. K. Lovello, P. Turono (2018), verslo produktyvumo augimas sukuria pridėtinę vertę, būtiną socialinei ir ekonominei pažangai. Jareikia ir subalansuoto sukurtos vertės paskirstymo, išteklių, kuriuos pakeitė produktyvumo augimas, pakartotinio įdarbinimo ir teigiamo

socialinio efekto sukūrimo. Lygybės (nelygybės) sąvoka yra įtraukta į visus šiuos socialinės ir ekonominės pažangos komponentus, todėl indėlis į šią pažangą gali sumažinti nelygybę.

Socialinė ir ekonominė pažanga šiuolaikiniame kontekste. Akcentuojama, kad H. B. Fagano, C. Clarko, H. S. Daviso išryškinti ekonominės pažangos koncepcijos ypatumai buvo ignoruojami beveik 70 metų ir išskirtinio dėmesio sulaukė, kai J. E. Stiglitzas, A. Senas, J. P. Fitoussi bei EBPO išryškino socialinės ir ekonominės pažangos svarbą šiuolaikiniame kontekste.

Globalizacijos vyksmas (transformacijos procesai) paskatino peržiūrėti ekonominės būklės vertinimo rodiklius. Ilgą laiką BVP buvo laikomas pagrindiniu ekonomikos efektyvumo bei aktyvumo, kartu ir gyvenimo kokybę atspindinčiu rodikliu. Tačiau 2008 m. pradžioje Prancūzijos Respublikos prezidento N. Sarkozy iniciatyva buvo įkurta Ekonomikos būklės ir socialinės plėtros įvertinimo komisija – „Laimės komisija“, į kurią įėjo garsiausi ekonomikos korifėjai, tokie kaip J. E. Stiglitzas, A. Senas, J. P. Fitoussi. Komisijai iškeltas ambicingas tikslas – įvertinti populiariausio makroekonominio rodiklio BVP tinkamumo ribas ir parengti alternatyvių dabartinę visuomenės gerovę ir jos tvarumą atspindinčių rodiklių sistemą.

J. E. Stiglitzas, A. Senas, J. P. Fitoussi (2010) atkreipė dėmesį, kad BVP kaip rodiklis nepakankamai atspindi šalies ekonominę būklę, gerovę ir padarytą pažangą. Kaip antai net jei šalies BVP auga, kartu gali sparčiai didėti ir ekonominė nelygybė bei blogėti gyventojų gyvenimo kokybė, nors vidutinės pajamos ir auga. Taip atsitinka dėl to, kad netolygus pajamų pasiskirstymas ar turto koncentracija tam tikroje asmenų grupėje leidžia naudotis ir džiaugtis didėjančių pajamų ar augančio turto privalumais tik šiai grupei, o likusi žmonių grupė akivaizdžios naudos nejaučia. Netgi automobilių spūstys didmiesčiuose gali daryti įtaką BVP augimui dėl didesnio kuro suvartojimo, tačiau oro tarša tikrai nesąlygos gyvenimo kokybės gerėjimo.

BVP rodiklis nėra idealus dar ir todėl, kad nespėja apie artėjančią ekonomikos krizę ir finansų sistemos tykančius pavojus. 2004–2007 m. dauguma pasaulio šalių, tarp jų ir Lietuva, galėjo pasigirti išpūdingais BVP augimo tempais, kurie labai greitai virto dramatišku nuosmukiu. Finansų ir nekilnojamojo turto rinkoje susiformavo kainų ir pelno „burbulai“, kurių sprogimui nei valdžia, nei plačioji visuomenė nebuvo tinkamai pasirengusi. Kitaip tariant, kyla poreikis parengti ankstyvojo perspėjimo rodiklių sistemą, kuri įgalintų valdžią laiku imtis priemonių ir garantuoti ekonominių bei socialinių procesų tvarumą (SEB, 2009).

J. E. Stiglitzo, A. Seno, J. P. Fitoussi (2010) parengta ataskaita atskleidžia ir išryškina skirtumą tarp dabartinę gerovę atspindinčių ir tvarumo rodiklių.

Siekdama geriau išanalizuoti minėtąsias problemas, „Laimės komisija“ pasiskirstė į tris darbo grupes: 1) klasikinių BVP (ekonominių) klausimų, 2) gyvenimo kokybės ir 3) tvarumo, taip išryškindama, jog kaip tik šios dimensijos yra pagrindinės socialinės ir ekonominės pažangos sudedamosios dalys. Todėl buvo parengtas dokumentas, kuriame rekomenduota vietoj į gamybą orientuotos statistikos plačiau taikyti dabartinės ir būsimųjų kartų gerovę atspindinčią rodiklių sistemą. Reikšmingiausia gyvenimo kokybės rodiklių sistemą tyrusios darbo grupės išvada buvo ta, kad **būtina perkelti svorio centrą iš gamybos ir produkcijos matavimo į žmonių gerovės bei gyvenimo kokybės statistiką**. Šalies BVP yra rodiklis, priimtinas ekonomikos aktyvumui apibūdinti, tačiau kur kas mažiau tinka gyvenimo lygio pokyčiams nustatyti. Be to, dabartinė situacija ir tvarumas negali apsieiti vienas be kito – juk šiandienų gerovę galima pasiekti niokojant gamtos ir kitus išteklius, teršiant atmosferą ir, atvirkščiai, darni bei nuosaiki ekonomikos plėtra teikia ilgalaikės pažangos garantijas. Štai kodėl, komisijos narių nuomone, reikia skirti kur kas daugiau dėmesio nei iki šiol tokiems plačiai suprantamiems ir gana lengvai kiekybiškai išmatuojamiems rodikliams kaip „šiltnamio“ efektą sukeliančių dujų koncentracija atmosferoje ir jos priartėjimas prie kritinio lygio (SEB, 2009).

Taigi, „Laimės komisijos“ parengtos ataskaitos pagrindinė išvada atskleidžia, kad **bendrieji ekonomikos rodikliai, tokie kaip BVP, infliacija, biudžeto deficitas toli gražu dar neatspindi tikrosios šalies ekonomikos padėties, realiąją ekonomikos būklę parodo žmonių gyvenimo gerovės rodikliai. Todėl, vertinant šalies ekonomikos būklę, būtina perkelti svorio centrą į žmonių gyvenimo gerovės ir kokybės kriterijus**. „Laimės komisija“ pabrėžė, jog neįmanoma šiuolaikinės visuomenės gerovės atspindėti vienu ar dviem rodikliais, todėl buvo pasiūlyta keletas jos vertinimo dimensijų:

- materialiniai gyvenimo lygio matavimo rodikliai (pajamos, vartojimas ir turtas);
- gyvenamoji aplinka ir ekologija;
- išsilavinimas;
- sveikata;
- darbas ir asmeninė veikla;
- socialiniai ryšiai ir dalyvavimas bendruomenėje;
- politinis „balsas“ ir galimybės daryti įtaką valdžios sprendimams;
- fizinis ir ekonominis saugumas.

Po „Laimės komisijos“ atliktų išvalgų apie BVP kaip makroekonominio rodiklio privalumus ir trūkumus bei pateiktų rekomendacijų, pasiūlytų naujų metodų bei rodiklių socialinei ir ekonominei pažangai matuoti tolimesnės

mokslinės bei politinės diskusijos rėmėsi visais išdėstytais argumentais ir tai palaikė. Kaip antai 2016 m. Davose ekonomistai ir mokslininkai vieningai sutiko, kad BVP yra nebetinkamas būdas vertinti ekonomikos „sveikatą“ ir būtina skubiai rasti naują matavimo būdą. C. Lagarde, J. E. Stiglitzas, E. Brynjolfssonas (2016) pabrėžė, kad **pasaulis keičiasi, todėl kartu turi keistis būdai, kaip matuoti pažangą**. E. Brynjolfssonas (2016) teigimu, būtina rasti naują ekonomikos augimo modelį; kaip priklausomai nuo pasikeitusios aplinkos būtina peržiūrėti verslą (pasitikrinti jo krypties tinkamumą), turi būti audituojami ir ekonomikos matavimo būdai.

J. E. Stiglitzas (2016) pažymi, kad BVP JAV augo kasmet (išskyrus 2009 m.), tačiau dauguma amerikiečių gyvena prasčiau nei prieš trečdalį amžiaus. Ekonomikos augimo nauda pasiekė viršutinę visuomenės grupę, o likusios visuomenės dalies atlyginimai šiandien vertė yra mažesni nei prieš 60 metų. Taigi, dabartinė ekonominė sistema nėra palanki didžiajai visuomenės daliai (World Economic Forum, 2016). Todėl J. E. Stiglitzas (2016) pabrėžia: „Tai, ką matuojame, parodo, ką mes darome; ir jei mes matuojame neteisingus dalykus, reiškia, kad ir darome neteisingus dalykus.“ Taigi, tampa akivaizdu, kad BVP nebepakankamas matmuo norint tinkamai įvertinti ekonomikos būklę, gyvenimo kokybę, pažangą šiose srityse, o kartu ir sujungti ekonominį bei socialinį aspektus. Taip iškyla socialinės ekonominės pažangos koncepcijos reikšmė, jungianti minėtus požūrius.

Tarptautinis viešosios, socialinės ir kooperatinės ekonomikos mokslinių tyrimų ir informacijos centras akcentuoja (2007), kad socialinės ekonomikos koncepcija yra glaudžiai susijusi su pažangos ir socialinės sanglaudos koncepcijomis. Socialinės ekonomikos indėlis į Europos visuomenę gerokai pralenkia indėlį, kurį tik ekonominiu požūriu atspindi BVP. Šio socialinio sektoriaus potencialas kurti socialinę pridėtinę vertę yra milžiniškas kaip ir šio potencialo daugiaaspektis ir itin kokybinio pobūdžio realizavimas, todėl ne visada lengva jį suprasti ir kiekybiškai įvertinti (CIRIEC, 2007).

Akcentuotina, kad socialinės ekonomikos pažanga gali būti matoma netgi ekonomikos ir socialinės krizės laikotarpiu. Iš tiesų socialinė ekonomika yra atsparumo pavyzdys ir toliau vystosi, kol kitiems ekonomikos sektoriams sunkiai sekasi atsigausti. Socialinės ekonomikos koncepcija pabrėžia, kad reikia socialinį, ekonominį ir finansinį matmenis derinančios ekonomikos, kuri gali kurti gėrybes ir būti vertinama pagal ne tik savo finansinį, bet ir – gal net pirmiausia – socialinį kapitalą. Vystymasis, dviženklis pelningumas ir pelnas nėra pagrindiniai tikslai – pirmiausia siekiama prisidėti prie visuotinio intereso, socialinės sanglaudos ir visuomenės gerovės (EESRK, 2017).

Apibendrinant galima teigti, kad vis labiau pripažįstama, jog rėmimas BVP kaip vieninteliu kelrodžiu nesuteikia pakankamai informacijos, kaip ekonomika veikia piliečius, jų gyvenimo kokybę, kokį ilgalaikį poveikį daro tvarumui. Šiame kontekste padidėja socialinės ekonominės pažangos koncepcijos reikšmė.

Socialinės ekonominės pažangos koncepcija. Socialinė ekonominė pažanga yra kompleksinė sąvoka ir sudėtingas procesas, siekiantis užtikrinti gerovę dabartinei ir ateinančioms kartoms. Kaip išskirta J. E. Stiglitzo, A. Seno, J. P. Fitoussi (2010), socialinės ekonominės pažangos koncepcija apima tris dedamąsias – ekonomikos augimą, gyvenimo kokybę ir tvarumą (žr. 1 pav.), ir taip preziuruojamas poreikis sisteminiam ir kompleksiniam šiuolaikinės visuomenės pažangos vertinimui.

1 pav. Socialinės ekonominės pažangos koncepcija

Šaltinis: sudaryta autorių

Kita vertus, nors tvarumo svarba neginčijama, šis aspektas neatsiejamas nuo nūdienos ekonomikos augimo ir gyvenimo kokybės. Tik tvari ir nuosaiki ekonomikos plėtra gali teikti ilgalaikės pažangos garantijas esamoms ir būsimoms kartoms, jų gyvenimo kokybei.

J. E. Stiglitzo, A. Seno, J. P. Fitoussi (2010) teigimu, visuomenės gerovę veikia ekonominiai faktoriai (pvz., pajamos) kartu su neekonominiais žmogaus gyvenimo rodikliais (pvz., svarbu, kuo žmogus užsiima, kaip save realizuoja, kaip jaučiasi, kokioje aplinkoje gyvena, ir pan.). Tačiau vystantis šiuolaikinėms ekonomikoms labai svarbu vertinti (matuoti) ne tik šalies ekonomikos būklę, bet ir žmonių gyvenimo kokybę, ir visi vertinimai turi būti siejami su tvarumu.

Taigi, **ekonomikos augimas ir gyvenimo kokybė yra pagrindinės socialinės ekonominės pažangos sudedamosios dalys. Šios dvi socialinės ekonominės pažangos dimensijos – ekonomikos augimas ir gyvenimo kokybė – sujungia du požiūrius: kiekybinį ir kokybinį.** Ekonomikos augimas dažniausiai išreiškiamas ir vertinamas kiekybiniais rodikliais – BVP augimu, nedarbo lygiu, darbo našumu, investicijomis ir pan. O gyvenimo kokybė neretai atspindima kokybiniais rodikliais – sveikata, išsilavinimu, ekonominiu ir fiziniu saugumu, gyvenamąja aplinka, bendra gyvenimo patirtimi ir pan.

Socialinei ir ekonominei pažangai būtinas visuomenės įsitraukimas kuriant socialinę politiką ir ekonomines iniciatyvas. Pagrindinis **socialinės ekonominės pažangos tikslas – nuolatinis individo, grupių, šeimos, bendruomenės ir visos visuomenės gerovės gerinimas tiek ekonomine, tiek gyvenimo kokybės prasme.** Tai reiškia ilgalaikį šalies gyventojų ekonominio ir gyvenimo kokybės lygio kilimą, kuris paprastai pasiekiamas mažinant ekonominę nelygybę, socialinę atskirtį, skurdą. Jungtinių Tautų vystymo programos įgaliotoji atstovė Lietuvoje C. Sultanoglu (2004) pabrėžia, kad socialinė ir ekonominė pažanga turi teigiamą įtaką šalies žmonių socialinei raidai, tačiau ypač **svarbu užtikrinti, kad socialine ir ekonomine pažanga galėtų naudotis visi piliečiai**, kurdami savo visavertį gyvenimą.

M. N. Dudinas, N. V. Ljasnikovas, A. V. Kuznecovas, I. J. Fedorova (2013) akcentuoja novatoriškų transformacijų – mokslo ir technologijų pažangos bei inovacijų – svarbą siekiant socialinės ir ekonominės pažangos. Šios pažangos pagrindas yra žinios, naudojamos kaip strateginis vystymosi ir pokyčių šaltinis. Kaip tik žinios, išreikštos unikaliomis idėjomis ir sprendimais, gali padėti geriausiai patenkinti individualius ar socialinius poreikius, taip pat valstybėms pasiekti ekonominį augimą.

Europos bendrijų komisijos (2005) teigimu, augimas savaime negali būti pagrindinis tikslas. Konkurencingumo didinimas ir naujo impulso augti suteikimas yra ne tikslas, o tik priemonės jam pasiekti: augimas pats savaime negarantuos socialinio solidarumo ir tvarumo. Kaip tik todėl solidarumas ir saugumas kartu su gerove ir toliau turi būti pagrindiniai Europos tikslai. Taip pat turėtų būti vykdoma tokia politika, kuri užtikrintų, kad įvairūs tikslai vienas kitą sustiprintų. Veiksmai, kuriais skatinamas konkurencingumas, augimas ir užimtumas, ekonominė ir socialinė sanglauda bei sveika aplinka, sustiprina vienas kitą. Nesant solidarumo ir saugumo nebus iki galo pasiekta ir gerovė: ekonomika turi tarnauti žmonėms, o ne atvirkščiai (Europos bendrijų komisija, 2005).

Gyvenimo kokybės svarba vertinant pažangą. Gyvenimo kokybės samprata ir jos reikšmė istoriškai kito. Ilgą laiką buvo tikėta, kad BVP augimas ir

kuo didesnės asmeninės pajamos – visuomenės gyvenimo kokybės garantas. Galiausiai moksliniai tyrimai ir istorija įrodė, kad ilgą laiką pagrindiniu šalies ekonominės plėtros ir gyvenimo kokybės matu laikytas BVP gali daug metų augti, tačiau dėl nesubalansuotos ekonominės ir socialinės politikos negali užtikrinti visuomenės narių gyvenimo kokybės.

O. G. Rakauskienės ir V. Servetkienės (2015) teigimu, gyvenimo kokybė yra tarpdisciplininis tyrimų objektas ir daugiadimensinis rodiklis, atspindintis valstybėje vykdomos ekonominės politikos efektyvumą ir visuomenės gerovės lygį; *gyvenimo kokybė – tai fizinės ir dvasinės sveikatos būklė, gyventojų raidą ir šeimos gerovę, socialinį ir fizinį saugumą, gyvenamosios aplinkos kokybę, profesinės veiklos ir laisvalaikio santykį, materialinių, kultūros ir dvasinių poreikių patenkinimo laipsnį atspindinti visuma, vertinama makrolygiu (visos šalies mastu) ir mikrolygiu (atsižvelgiant į žmogaus požiūriu)*. Taigi, gyvenimo kokybė gali būti vertinama pagal objektyvius socialinius ir ekonominius faktus (objektyvūs gyvenimo kokybės rodikliai), taip pat pagal individų subjektyvius šių faktų vertinimus (subjektyvūs gyvenimo kokybės rodikliai) (Gruževskis, Orlova, 2012).

Gyvenimo kokybę apibrėžti galima ne kaip visuomenės narių individualaus pasitenkinimo būseną, bet kaip laimei būtinų sąlygų buvimą visuomenėje. Būtiniosios sąlygos yra siejamos ne su asmens troškimais ir lūkesčiais, o labiau su galimybėmis patenkinti poreikius. Būtinieji poreikiai yra vienodi visiems žmonijos atstovams, nepriklausomai nuo regiono, kuriame žmonės gyvena. Svarbi bendrųjų poreikių charakteristika ta, kad jie apibrėžti, o žmonių troškimai ir lūkesčiai turi tendenciją nuolat keistis ir augti (Gruževskis, 2012). Gyventojų reikmės ir požiūris į jas daugeliu atvejų priklauso ir nuo šalies istorijos, ekonominio išsivystymo, visuomenės mentaliteto, išsilavinimo ir kultūros lygio. Ekonomikos augimas dar negarantuoja socialinės gerovės didėjimo, nes tuo pat metu vyksta nacionalinių pajamų perskirstymas, kuris dėl skirtingo socialinio teisingumo supratimo ir valstybėje vykdomos ekonominės politikos sukelia didesnę ar mažesnę gyventojų pajamų ir vartojimo išlaidų nelygybę. Ypač netolygaus pajamų ir išteklių pasiskirstymo pasekmė – gyventojų poliarizacija, aukšti diferenciacijos rodikliai ir skurdo lygis. Didėjant nelygybei, skatinančiai žmonių tarpusavio pavydą, stiprėjant konkurencijai ir žmonių santykių komercinimui, naikinančiai tarpusavio pasitikėjimą ir empatiją, smunka ir socialinio gyvenimo kokybė.

BVP yra kiekybinis, o ne kokybinis rodiklis, todėl jis negali parodyti kokybinių pokyčių, vadinasi, ir absoliutaus gyvenimo kokybės gerėjimo (Starkausienė, 2011). Taigi, ekonomikos augimo, išreikšto BVP, makroekonomi-

nių rodiklių gerėjimo (valstybės biudžeto deficito, valstybės skolos, infliacijos mažėjimo) negalima sutapatinti su tolygiu gyvenimo kokybės kilimu. Todėl greta ekonominių rodiklių – užimtumo ir nedarbo lygio, pajamų ir vartojimo lygio bei paskirstymo, būsto ir gyvenamosios aplinkos, didžiulis vaidmuo tenka neekonominiais bei darnios ekonominės gerovės rodikliams, orientuotiems į psichologinį kapitalą, laimingumą, sveikatą, saugumą, socialinius ryšius, kultūros ir dvasines vertybes, gamtos ir sveikos aplinkos išsaugojimą, darnią gamybą ir darnų vartojimą (Rakauskienė ir kt., 2015).

Apibendrinant galima teigti, kad monografijoje autorės remiasi J. E. Stiglitzo (2009) nuostata, jog ekonominis progresas negali būti atskirtas nuo socialinės pažangos; abi šios sritys privalo būti integruotos į vieną koncepciją ir vadintis socialine ir ekonomine pažanga. Ši sąvoka grindžiama tuo, kad ekonominės veiklos rodikliai, tokie kaip BVP ir BVP vienam gyventojui, nėra pakankamai išraiškingi, kad apibūdintų šalies socialinę ir ekonominę pažangą. Todėl socialinės ir ekonominės pažangos koncepcija privalo apimti gyvenimo kokybės ir tvarumo rodiklius.

Taigi, pagrindinis socialinę ir ekonominę pažangą skatinantis veiksnys – visuomenės narių gyvenimo kokybė. Tai daugiausia veikė besikeičianti ekonomikos paradigma, kai universaliuosius monetarinius metodus, grįstus pinigų ir fiskalinės politikos svertais, keičia neortodoksinės ekonomikos plėtros koncepcijos, nukreiptos į visuomenės narių interesus bei jų gyvenimo kokybės užtikrinimą. Taigi, nors daugelį dešimtmečių dominavo požiūris, kad ekonomikos augimas yra socialinės ir ekonominės plėtros pagrindas, pastaruoju metu akcentas yra gyventojų gyvenimo kokybės rodikliams.

1.3. Ekonominės nelygybės turinio daugiaspektiškumas

Nelygybė – nevienodumo ar buvimo nelygiam būseną, ypač socialinės padėties, teisių ir galimybių atžvilgiu (JTO, 2015). Tačiau neretai šios sąvokos vartojimas įvairiuose kontekstuose kelia tam tikrą painiavą. Pati *ekonominės nelygybės sąvoka yra plati ir sudėtinga. Ekonominė nelygybė gali būti suprantama kaip nelygybė, turinti poveikį ekonomikai, arba ekonominės kilmės nelygybė, kuri gali būti tiek egzistuojančių ekonominių procesų padarinys, tiek priežastis (Salverda, Nolan, Smeeding, 2013).* Ekonominė nelygybė – tai skirtumai, kurie atsiranda įvairiai matuojant ekonominę gerovę tarp individų, grupių, visuomenių, šalių. Kartais ekonominė nelygybė suvokiama kaip pajamų nelygybė, turtinė nelygybė arba turto atotrūkis. Ekonomistai paprastai telkia dėmesį

į trijų matmenų netolygumus: *turto, pajamų, vartojimo* (Rakauskienė ir kt., 2017). Ekonominės nelygybės tyrimai siejami su lygybės esme ir turiniu, galimybių lygybe, rezultatų lygybe.

Ekonominės nelygybės turinys sujungia keletą skirtingų požiūrių. **Pirma, nelygybė suprantama kaip vidinis visuomenės bruožas.** S. Kuznetso (1955) teigimu, nelygybė neegzistavo tik ankstyvoje žmonijos raidos stadijoje (medžiotojų bendruomenėse), tačiau atradus žemdirbystę ir gyvenimui tapus sėsliam genčių vadai jau galėjo mėgautis geresniu gyvenimu nei kiti. Vėliau faraonai, karaliai ir imperatoriai kartu su kitu valstybės elitu taip pat gyveno geriau nei likusi jų valstybių gyventojų dalis, o gablesni prekeiviai ar amatininkai gyveno geriau nei kiti miestiečiai. Galiausiai netgi toje pačioje Sovietų Sąjungoje, nepaisant ideologinių siekių visus turtiniu atžvilgiu padaryti lygius, greitai susiformavo elitas, kurio turtinė padėtis buvo geresnė nei kitų. Tokiu būdu ekonominė nelygybė tapo normaliu reiškiniu ir visiškai nepriklausė nuo vienas ar kitais laikais žmonijos istorijoje vyravusios ekonominės sanklodos. Taigi, nesvarbu, vyravo vergovinė, feodalinė, kapitalistinė ar socialistinė ekonomika, ekonominė nelygybė buvo visuomet, nes skirtumus pirmiausia lemia objektyvios priežastys: išsilavinimas, įgūdžiai, intelektas, fizinės savybės, sveikatos būklė, sukaupto ir paveldėto turto kiekis, rizika ir net sėkmė.

Antra, ekonominė nelygybė yra organiška ir neatsiejama bet kurios visuomenės dalis. Žmonių tarpusavio kova – tai kova dėl didesnių socialinių galimybių, teisių, pranašumų. Neretai visuomenės palaiko ir netgi skatina nelygybę, nes ši palaiko visuomenės gyvybingumą ir skatina jos vystymąsi, reguliuoja visuomeninius santykius (Luobikienė ir kt., 1997). Visuomenė gali būti charakterizuojama pagal dominuojančios nelygybės apraiškas, kai labiausiai privilegijuoti jos nariai neribotai naudojasi įvairiomis socialinėmis gėrybėmis. Tuomet *nelygybė apibrėžiama kaip netolygus galimybių, pajamų, privilegijų, galios, prestižo ir įtakos pasiskirstymas tarp atskirų asmenų ir grupių.*

Trečia, ekonominės nelygybės fenomenas aiškinamas naudojant socialinės stratifikacijos teorijas. Nelygybė – universali socialinės struktūros savybė ir dominuojanti diferenciacijos forma. Stratifikacija reiškia, kad kiekvieną visuomenę galima apibrėžti kaip hierarchinę rangų sistemą. Skirtingų socialinių stratų atstovai skiriasi nevienodu valdžios ir materialinių vertybių, teisių, pareigų, privilegijų ir prestižo turėjimo lygiu. Hierarchiškai išdėstytas sociokultūrinių gėrybių pasiskirstymas išreiškia socialinio išsisluoksniavimo esmę, todėl visuomenė turi galimybę stimuliuoti vienas veiklos ir tarpusavio sąveikos rūšis, kartu toleruodama kitas, slopindama trečias ir t. t. Stratifikacija gali būti apibrėžiama kaip socialinių padėčių hierarchija, kuri rodo nelygų turto, galios

ir prestižo pasiskirstymą visuomenėje ir dėl kurios ši nelygi padėtis perduodama iš kartos į kartą. Šiuolaikiniai socialinės stratifikacijos teorijos atstovai neturi bendros nuomonės dėl visuomenės skirstymo į grupes kriterijų, tačiau dominuojantys išlieka turtas, pajamos, prestižas, išsimokslinimas ir profesija.

Ketvirta, ekonominės nelygybės problematika susijusi su lygybės idėjomis – rezultato ir galimybių lygybe. Galimybių nelygybei priskiriami tokie veiksniai, kurių žmogus negali veikti (pvz., etniškumas, šeimos kilmė, lytis ir pan.) ir kurių negali pakeisti nei talentai, nei pastangos. O rezultatų nelygybė apibūdinama pajamomis, išlaidomis ir turtu. Šios dvi nelygybės formos tarpusavyje glaudžiai susijusios ir daugiausia lemia ekonominės nelygybės gylį. Todėl siekiant visuomenės narių gerovės ypač svarbu mažinti ekonominę nelygybę bei skatinti ir didinti lygias skirtingų individų galimybes; o siekiant užtikrinti lygias galimybes, ekonominė nelygybė turėtų būti sušvelninta taip, kad žmonės galėtų visavertiškai realizuoti savąjį potencialą.

Galimybių ir rezultatų nelygybė. Norint suprasti nelygybės prigimtį ir koncepcijos daugiaaspektiškumą, reikia pradėti nuo *galimybių nelygybės* ir *rezultatų nelygybės*. Galimybių nelygybei priskiriami tokie veiksniai, kurių paprastai žmogus negali veikti ir kurių negali pakeisti nei talentai, nei pastangos. Prie tokių veiksnių priskirtini etniškumas, šeimos kilmė, lytis ir t. t. Rezultatų nelygybė dažniausiai apibūdinama pajamomis, išlaidomis, turtu. E. Dabla-Norisas ir kt. (2015) pažymi, kad nėra lengva atskirti pastangas nuo galimybių, ypač kai kalbame apie skirtingas kartas: kaip antai tėvų pajamos, kurias jie užsidirbo savo pastangomis, nulemia vaikų galimybes siekti atitinkamo išsilavinimo.

Stanfordo universiteto mokslininkai (2017) išskiria dvi teorijas – *lygių rezultatų* ir *lygių galimybių*. Pagal lygių rezultatų teoriją, *individai turi turėti tam tikrą išteklių dalį, o ne tik galimybę juos be jokių kliūčių įgyti*. Pavyzdys galėtų būti mokyklinio amžiaus vaikų raštingumas: svarbu, jog vaikas išties taptų raštingas, o ne tiesiog turėtų teorinę galimybę toks tapti. Tačiau kai kuriais atvejais rezultatų lygybė gali būti nerimą keliančiu veiksniu, slopinančiu individualumą ir lemiančiu visų asmenų, jų poreikių ir sugebėjimų supanašėjimą. Be to, J. E. Stiglitzo (2012) teigimu, jei rezultatų nelygybė yra sąlygojama naudos siekimo, tuomet visuomenėje įsigali korupcija, nepotizmas, netinkamas išteklių paskirstymas kartu su lydinčiomis neigiamomis socialinėmis ir ekonominėmis pasekmėmis. Todėl E. Dabla-Norisas ir kt. (2015) teigia, kad įsigalėjusi rezultatų nelygybė gali gerokai sumenkinti asmenų išsilavinimo ar profesinį pasirinkimą bei atitinkamą gyvenimo kokybę.

Jungtinių Tautų Organizacijos mokslininkų (2015) teigimu, teoriškai visuomenei suteikiamos lygios galimybės, jei tam tikros aplinkybės nenulemia

realiame gyvenime atsirandančių skirtumų. *Lygios galimybės* egzistuoja tuomet, *kai pasekmės*, su kuriomis žmonės gyvenime susiduria, *priklauso* ne nuo nepalankių atsitiktinių aplinkybių, o *nuo aplinkybių, už kurias žmonės patys yra atsakingi*. Pagal šią teoriją, lytis, etniškumas, šeimos kilmė ir t. t. neturi įtakos jokiems rezultatams. J. Nunezas ir A. Tartakowsky (2007) išskiria du pagrindinius siekius, svarbius visuomenės vystymuisi: 1) labai svarbu *mažinti rezultatų nelygybę* (t. y. dažniausią pajamų nelygybę); 2) labai svarbu *skatinti ir didinti lygias galimybes* skirtingiems individams. Šis požiūris remiasi idėja, jog *visiems individams turėtų būti užtikrintos panašios galimybės siekti savo gyvenimo tikslų*, jos negalėtų priklausyti nuo išorinių aplinkybių, kurių asmuo negali nei pasirinkti, nei pakeisti. Lygių galimybių šalininkai teigia, kad *ekonominių rezultatų skirtumai iš dalies atspindi nuo individų asmeniškai priklausančių aplinkybių – pastangų, atsakomybių, pasirinkimų – skirtumus*. Lygių galimybių šalininkai kelia sąlygą, jog būtina sulygtinti išorines aplinkybes, lemiančias individų galimybes ir šansus siekti trokštamų gyvenimo tikslų, o tada įvertinti rezultatų nelygybę, kylančią iš individų pasirinkimų ir prioritetų. Nepaisant tam tikrų nukrypimų, lygių galimybių teorija tapo pagrindine teisingumo sąvokos atspirtimi – tai patvirtina ir lygybės apibrėžimas, pateiktas 2005 m. Pasaulio banko parengtoje teisingumo ir plėtros ataskaitos apžvalgoje. Joje teigiama: „Teisingumą suprantame kaip situaciją, kai individai turi lygias galimybes gyventi tokį gyvenimą, kokį jie patys pasirinko, nepatirdami didelio nepritekliaus“ (Nunez, Tartakowsky, 2007).

Ekonominė nelygybė ir žmogaus gerovė. Jungtinių Tautų Organizacijos mokslininkai (2015) atkreipia dėmesį į XX a. aštuntojo dešimtmečio pabaigoje A. Seno pristatytą naują požiūrį į žmogaus gerovę, jos matavimą ir tarpusavio palyginimą. A. Seno (2015) teigimu, „ekonomikos paskirtis yra ne turto kaupimas *per se*, o žmonių gebėjimų plėtra, jie turi tapti labiau išsilavinę, sveikesni ir tai svarbiau nei papildomi pastatyti pastatai, nutiesti keliai ir iš to išskaičiuojamas BVP“. A. Senas siūlė, kad gerovė turėtų būti apibrėžta ir matuojama žmonių veiksmis, būsenomis (funkcijomis) ir laisve rinktis bei veikti (gebėjimais). Šis požiūris akcentuoja laisvę rinktis vieną gyvenimo būdą vietoj kito. Anot A. Seno teorijos, pajamų suvienodinimas nėra visa ko tikslas, nes ne visi žmonės pajamas vertina vienodai ir ne visi jas tapatina su gerove ir laisve. Be to, buvo teigiama, kad šis santykis smarkiai priklauso nuo atsitiktinių aplinkybių – tiek asmeninių, tiek socialinių, įskaitant asmens amžių, lytį, šeimos kilmę ir pan., taip pat priklauso nuo klimato įtakos, socialinių aspektų (sveikatos priežiūros ir švietimo sistemų, nusikalstamumo rodiklių, santykių visuomenėje), papročių, įsigalėjusios tvarkos ir pan. Taigi, *suvienodinti reikėtų ne gyvenimo*

sąlygas ar aplinkybes, o realias gyvenime pasitaikančias galimybes, suteikiančias žmonėms laisvę susikurti tokį gyvenimą, kokio jie nori (JTO, 2015).

Žmogaus gerovės sąvoka yra daugialypė. Jungtinių Tautų Organizacijos mokslininkų (2017) teigimu, gerovė atsiranda ir priklauso nuo to, „ką žmogus turi, ką žmogus gali pasiekti su tuo, ką turi, ir kaip žmogus vertina tai, ką jis turi ir ką gali pasiekti“. Kitaip tariant, *gerovė susideda iš trijų pagrindinių dimensijų*: 1) *materialiosios*, kuri akcentuoja praktinės gerovės ir gerų gyvenimo sąlygų svarbą; 2) *santykių* dimensijos, kuri akcentuoja asmeninius ir socialinius ryšius; bei 3) *subjektyviosios*, kuri pabrėžia vertybes ir suvokimą. Šios trys dimensijos yra tarpusavyje susijusios, o jų ribos dar nėra visiškai nusistovėjusios.

Nors gerovės samprata ir daugialypė, ekonomistai didžiausią dėmesį skiria materialiojoje dimensijoje egzistuojančiai nelygybei, t. y. pajamų, vartojimo, turto, gyvenimo sąlygų nelygybei. Čia išskiriami du pagrindiniai požiūriai: *pirmasis* susijęs su rezultatų nelygybe materialiosios gerovės dimensijos atžvilgiu, pavyzdžiui, pajamų ar vartojimo nelygybe; *antrojo* požiūrio šalininkai nagrinėja galimybių nelygybę – nelygias sąlygas įgyti tam tikrą darbą ar išsilavinimą (UNDP, 2017).

Teigiama, jog nelygūs rezultatai, ypač tie, kurie susiję su pajamomis, yra vienas svarbiausių kriterijų, darančių įtaką žmogaus gerovės pokyčiams. Tą patvirtina glaudus pajamų ir galimybės įgyti išsilavinimą, gauti tinkamas sveikatos priežiūros ar kitas paslaugas bei prekes ryšys. Negana to, tais atvejais, kai privilegijuota visuomenės klasė naudoja savo turimą politinę jėgą bei įtaka ir kai toji įtaka paveikia kitų individų galimybes gauti tam tikrą darbą ar prieigą prie kokių nors išteklių, tuomet ekonominė nelygybė kompromituoja ekonominius, politinius ir socialinius neprivilegijuotųjų gyvenimo aspektus, apribodama jų galimybes užsitikrinti trokštamą gerovę.

Jei didesnės pajamos užtikrina žmonių gerovę ir suteikia jiems galimybes pasiekti gyvenime daugiau, tuomet pirminės asmens pajamos turi itin svarbią reikšmę. Ekonominė nelygybė (priklausomai nuo jos lygio) gali tiek teigiamai, tiek neigiamai paveikti tikimybę realizuoti savo potencialą. Kitaip tariant, *siekiant užtikrinti bent minimaliai lygias galimybes, ekonominė nelygybė turėtų būti sušvelninta, kad žmonės galėtų realizuoti savąjį potencialą bent iš esmės vienoduose pradiniuose etapuose* (UNDP, 2017).

Jungtinių Tautų Organizacijos mokslininkų (2017) teigimu, *galimybių nelygybė yra rezultatų nelygybės dalis* kartu su visomis individualiomis aplinkybėmis, tokiomis kaip rasė, lytis ar etniškumas. Visa kita yra priskiriama talentui ir pastangoms (UNDP, 2017). Esminis dviejų minėtų požiūrių skirtumas

susijęs su rezultatais ir galimybėmis. *Rezultatų lygybės neįmanoma pasiekti neturint lygių galimybių, tačiau lygios galimybės taip pat negali būti užtikrintos, jei žmonėms neužtikrinamos vienodos sąlygos pradėti visavertį gyvenimą.*

ES Tarybos (2017) teigimu, nelygios galimybės gali būti vienas iš pajamų nelygybę lemiančių veiksnių ir atvirksčiai. Nelygios galimybės lemia didesnę pajamų nelygybę, nes dėl nevienodos pradinės asmenų padėties dar didesnis atotrūkis tarp būsimosios kartos įgūdžių ir uždarbio galimybių. Priešingai, jei pajamos pasiskirsčiusios pernelyg netolygiai, būsimosios kartos asmenų galimybės gali būti ne tokios lygios, nes šeimos teikiami pranašumai, kuriuos lemia didesnės pajamos ir turtas, yra lengviau perduodami būsimosios kartos atstovams. Iš to matyti, kad politika atlieka svarbų vaidmenį padėdama asmenims išsivaduoti iš nepalankios socialinės padėties.

Jungtinių Tautų Organizacijos mokslininkų (2017) pastebėjimu, vis dar sunku paaiškinti, kodėl nelygių galimybių ir rezultatų problema nuolat slegia tam tikrą populiacijos dalį. Net stebint ir kontroliuojant tokius kriterijus kaip išsilavinimo lygis, darbo pobūdis, demografinius kintamuosius

amžių, lytį ir nuo rasės ar etniškumo priklausančias pajamas, skirtumai niekur nedingsta. Pavyzdžiui, Lotynų Amerikoje moterys vis dar uždirba beveik 20 proc. mažiau nei vyrai ir šis skirtumas išlieka, nors moterys savo išsilavinimu ir mokslo pasiekimais jau pralenkė vyrus. Negana to, etninės mažumos (tenyškčiai gyventojai ir juodaodžių kilmės žmonės) dėl nežinomų priežasčių gauna 13 proc. mažesnę atlyginimą. Be to, *egzistuojant nelygioms galimybėms, nuolatinė diskriminacija ir socialinė atskirtis užkerta keliuos naudotis bendrais išteklių, rinkos privalumais ir viešosiomis paslaugomis.* Vis dėlto, siekiant sumažinti rezultatų nelygybę, vien lygių galimybių užtikrinimo gali nepakakti dėl dviejų priežasčių (UNDP, 2017). *Pirmiausia* didelė ekonominė nelygybė jau savaime rodo, kad tam tikri procesai, pvz., ekonomikos augimas, vyksta ne taip, kaip turėtų vykti. Šios perspektyvos šalininkai neįvertina struktūrinio ir ekonominio augimo procesų, kurie yra būtini siekiant paversti lygias galimybes lygiais rezultatais, svarbos. Norint, jog galimybės virstų rezultatais, būtina užtikrinti tam tinkamas sąlygas. *Antra*, nors ypatingas dėmesys skiriamas procesų, lemiančių materialius rezultatus, „teisingumui“, lygių galimybių teorijos šalininkai negali paaiškinti, kodėl, net įsigalėjus lygybei, diskriminacinis elgesys nesiliauja ir kodėl tarp žmonių grupių egzistuojanti nelygybė (rezultatų ir galimybių) nedingsta net tada, kai atvira diskriminacija yra draudžiama, o pagrindinių paslaugų teikimas užtikrinamas visuotiniu mastu.

Ekonominė nelygybė ir ekonomikos augimas. XX a. viduryje pajamų pasiskirstymo netolygumams nebuvo teikiama didelė reikšmė, nes tikėta, re-

miantis S. Kuznetso iškelta hipoteze, kad pajamos tolygiai augs ir ekonominė nelygybė galiausiai ims mažėti. Tačiau laikui bėgant vis daugėjo tyrimų, kurie atskleidė, jog yra atvirkščiai – *ekonominė nelygybė turėjo neigiamą poveikį ekonomikos augimui ir visuomenės gerovei.*

Ekonominė nelygybė riboja socialinę ekonominę gerovę. Pajamų ir vartojimo nelygybė, perteklinė nelygybė, netolygus turto pasiskirstymas ne tik paneigia socialinio teisingumo principus, bet ir sumažina visuomenės narių prieinamumo galimybes – išsilavinimo, vaikų auklėjimo, sveikatos apsaugos, kultūros, kokybiško būsto ir gyvenamosios aplinkos. Pajamų ir vartojimo pakankamumas, turto turėjimas, disponavimas ar valdymas sąlygoja žmogaus materialinę bei moralinę saugumą, pasitikėjimą savimi, savivertę, gyvenimo kokybę. O netolygus pajamų, vartojimo ir turto pasiskirstymas gali veikti gyventojų poliarizacijos augimą, sukelti aukštus diferenciacijos rodiklius, atitinkamą skurdo lygį.

Vis dažniau keliamas ekonominės nelygybės sąveikos su ekonomikos augimu klausimas, siekiant suprasti galimą įtaką valstybių išsivystymo lygiui ir konkurencingumui, kartu ir visuomenės narių gyvenimo kokybei. Tai daugiausia lėmė ekonomikoje vykstantys transformacijos procesai, kai universaliuosius monetarinius metodus, grįstus pinigų ir fiskalinės politikos svertais, keičia neortodoksinės ekonomikos plėtros koncepcijos, nukreiptos į visuomenės narių gyvenimo kokybės užtikrinimą. Teikiant pirmumą visuomenės narių interesams padidėjo ES valstybių lyderių – Vokietijos, Prancūzijos, Austrijos, Skandinavijos šalių ir kt. – ekonominis augimas ir visuomenės narių pasitenkinimas gyvenimu. Savo ruožtu kitos valstybės, nuvertindamos žmogiškuosius išteklius, laikosi pozicijos, kad radikaliai liberalioji Vašingtono konsensuso doktrina, nors ir vis dažniau kritikuojama, padidins visuomenės narių gyvenimo lygį ir valstybės konkurencingumą bei užtikrins socialinę ir ekonominę pažangą.

Būtina pabrėžti, kad svarbu, jog būtų kuriama tokia aplinka, kurioje ekonomikos augimas būtų skatinamas, o ne slopinamas. Didėjanti ekonominė nelygybė turi reikšmingų implikacijų ekonomikos augimui ir makroekonominiam stabilumui, ji gali būti politinės ir sprendimų priėmimo galios koncentracijos nedaugelio rankose priežastis, nulemti neoptimalų žmogiškųjų išteklių panaudojimą, paskatinti investuoti nepalankų politinį ir ekonominį nestabilumą ir padidinti krizių riziką (Dabla-Noris ir kt., 2015). Iš tiesų poreikis suprasti sudėtingas ekonominės nelygybės ir ekonominio efektyvumo, ekonominės nelygybės ir visuomenės narių gerovės sąsajas yra pakankama priežastis, kad ekonominė diferenciacija atsidurtų ekonomistų sprendžiamų

problemų sąrašo viršuje, nes šis reiškiny – tai ta sritis, kurioje ekonomistų įžvalgos itin pasitarnautų su šia problema susijusiems tyrimams, taip pat nelygybės mažinimo būdų paieškoms ir įgyvendinimui praktikoje.

Ekonominės nelygybės turinio platumas. Ekonominės nelygybės turinys pasižymi specifškumu ir platumu. Pajamų ir vartojimo diferenciacija dažniausiai yra pagrindinis objektas daugumoje su nelygybe susijusių tyrimų. Tačiau pinigų srautas ir vartojimo ypatumai tėra tik viena šios problemos sudedamųjų dalių. Perteklinė nelygybė, materialios gyvenimo sąlygos, sukauptas turto kiekis ir netolygus jo pasiskirstymas taip pat yra ne mažiau reikšmingi rodikliai, tačiau dėl duomenų surinkimo sunkumų ir išmatavimo sudėtingumo neretai šie rodikliai ignoruojami. Nelygybė, kylanti iš ribotų materialinių ir nematerialinių išteklių persiskirstymo, sudaro sąlygas socialinei atskirčiai ir skurdui atsirasti, įsitvirtinti ir nuolat atsinaujinti. Kalbant apie perteklinę nelygybę, taip pat pajamų, vartojimo ir turto netolygų pasiskirstymą, skurdas gali lemti ne tik žmonių atskirtį dėl pajamų ir turto, bet taip pat ir socialiniame gyvenime, taip užkirsdamas kelią jausti pasitenkinimą gyvenimu ir gyvenimo kokybę. Pajamų ir vartojimo pakankamumas, materialinės gyvenimo sąlygos, kaip ekonominės nelygybės dalis, vienu atveju gali skatinti, kitu atveju riboti žmogaus savirealizacijos funkcijas ir kūrybinį potencialą, lygiai taip pat skatinti arba riboti šalies ekonominę vystymąsi ir visuomenės gyvenimo kokybę.

Tradiciskai ekonominė nelygybė matuojama pajamų diferenciacijos metodais, taip pat gyventojų vartojimo diferenciacija, tačiau *siekiant išsiaiškinti realųjį ekonominės nelygybės lygį tikslinga analizuoti perteklinę nelygybę ir pajamų netolygaus pasiskirstymo bei koncentracijos ypatumus*. Valstybės ekonomikos augimas dar negarantuoja socialinės gerovės didėjimo, nes tuo pat metu vyksta nacionalinių pajamų persiskirstymas, kuris dėl skirtingo socialinio teisingumo supratimo ir valstybėje vykdomos socialinės ir ekonominės politikos sukelia didesnę ar mažesnę gyventojų pajamų, vartojimo ir turtinę nelygybę. Didėjant nelygybei, skatinančiai žmonių tarpusavio pavydą, stiprėjant konkurencijai ir žmonių santykių komercinimui, paneigiant tarpusavio pasitikėjimą ir empatiją, atitinkamai mažėja socialinio gyvenimo kokybė. Ekonominės nelygybės tyrimams kiekvienoje valstybėje turėtų būti skiriamas didžiulis dėmesys; atitinkamai turėtų būti formuojama tokia valstybės politika, kuri mažintų ekonominę nelygybę, sumažintų perteklinę nelygybę, pajamų ir turto diferenciaciją bei įtampą tarp visuomenės narių, taip pat stengtųsi užtikrinti orų ir kokybišką kiekvieno asmens gyvenimą bei pačios valstybės ekonomikos tvarų vystymąsi.

Ekonominės nelygybės priežastys. Ekonomistai ir socialiniai mąstytojai nesutaria dėl ekonominės nelygybės priežasčių. XIX a. buvo siekiama paaiškinti, pateisinti arba sukritikuoti didelius skirtumus visuomenėje. K. Marxas šiame kontekste pabrėžė išnaudojimą, N. W. Senioras – kapitalo grąžą kaip užmokestį už kapitalistų susilaikymą ir nevartojimą. E. Durkheimas akcentavo, kad nelygybės priežastys – tai būtinybė skatinti pačius geriausius (Riley, 2014). Klasių konfliktų teorijos atstovai tvirtino, kad nelygybė – tai tokios padėties rezultatas, kai žmonės, kurie kontroliuoja visuomenės vertybes (valdžią ir turtą), turi galimybes gauti sau naudą. Remiantis šiuo požiūriu nelygybės priežastis – valdžios privilegijų gynimas, o pati nelygybė – įtakingų grupių, siekiančių išsaugoti savo statusą, rezultatas.

Neoklasikinės ekonomikos mokyklos atstovai išvystė *ribinio produktyvumo teoriją*, pagal kurią teigiama, kad gaunamas atlygis atspindi skirtingą asmens įnašą į visuomenę (Dabla-Noris ir kt., 2015). Išnaudojimo atveju teigiama, kad tie, kurie yra viršuje, gauna tai, ką pasisavina iš tų, kurie yra apačioje, o pagal ribinio produktyvumo teoriją – tie, kurie viršuje, gauna tik tiek, kiek įneša į visuomenę. Be to, šio požiūrio šalininkai pabrėžė, kad darbininkų atlyginimų augimas galimas tik dėl turtingųjų indėlio, jų santaupų ir inovacijų. Pagal ribinio produktyvumo teoriją dėl konkurencijos visi dalyvaujantieji gamybos procese gauna atlyginimą, kuris lygus asmens ribiniam produktyvumui. Šios teorijos atstovai didesnes pajamas sieja su didesniu indėliu į visuomenę. Šios teorijos pagrindu galima pateisinti preferencinį mokesčių elgesį su turtingaisiais: apmokestinant didesnes pajamas, būtų atimamas iš jų „teisingas atlygis“ už indėlį į visuomenę ir atgrasoma nuo tolimesnių investicijų.

Ekonominę nelygybę pateisinančios idėjos išsilaikė gana ilgai, nes jose yra šiek tiek tiesos. Kai kurie ypač turtingi asmenys nemažai prisidėjo prie visuomenės gerovės, tačiau susigrąžino nedidelę viso indėlio dalį. Vis dėlto šie ieškojimai atskleidžia tik dalį ekonominės nelygybės priežasčių; moksliniuose tyrimuose išskiriamos ir kitos galimos nelygybės priežastys. *Pasiskirstymo netolygumai gali atsirasti dėl diskriminavimo, išnaudojimo ir naudojimosi monopoline galia.* Be to, *ekonominei nelygybei didelę įtaką daro daug institucinių ir politinių veiksnių, valstybės vykdoma darbo rinkos reguliavimo, mokesčių, pinigų, valstybės biudžeto, socialinių išmokų, pajamų paskirstymo politika* ir kt.

Pajamų pasiskirstymo netolygumų negalima paaiškinti remiantis viena konkrečia ekonomikos teorija, o valstybių skirtumai yra didžiuliai. Neoklasikinė ekonomikos teorija teigia, jog ekonomikos rezultatus galima būtų paaiškinti nesiremiant institutais. Ekonominio elgesio varomoji jėga yra

fundamentalieji paklausos ir pasiūlos dėsniai, o ekonomisto užduotis – šias pagrindines jėgas suprasti. Taigi, standartinė ekonomikos teorija negali paaiškinti, kaip valstybės, kurias apibūdina panašių technologijų taikymas, produktyvumas bei pajamos vienam gyventojui ir pan., gali taip skirtis pagal pajamų iki mokesčių pasiskirstymą (Dabla-Noris ir kt., 2015).

Ekonomistai vis dar ieško būdų, kaip paaiškinti visame pasaulyje didėjančią nelygybę. Dėl globalizacijos atsivėrusi pasaulinė rinka paskatino darbuotojus ieškoti naujų savirealizacijos galimybių, didesnio darbo užmokesčio, geresnių gyvenimo sąlygų. Technologijų plėtra paspartino ekonomikos struktūros transformacijas, dėl kurių pasikeitė keliama reikalavimai darbuotojams bei verslo poreikiai (sumažėjo vidurinės klasės darbuotojų poreikis). O tai daugiausia lėmė įsidarbinimo galimybių ir darbo užmokesčio tarp žemos ir aukštos kvalifikacijos darbuotojų atotrūkio augimą.

Ekonominės nelygybės stiprėjimo priežasčių negalima paaiškinti konkrečiais veiksniais ar specifinėmis aplinkybėmis. Ekonominę nelygybę veikia kompleksinė veiksnių visuma: pradedant nuo globalizacijos paskatintos technologijų plėtros ir kompiuterizacijos, pokyčių konkurencinėje aplinkoje ir versle, pasikeitusių reikalavimų darbuotojų kvalifikacijai, užsienio prekybos aktyvumo ir investicijų lygio, baigiant valstybės vykdoma politika, vyriausybės ir privataus sektorių subalansuotumu, šešėlinės ekonomikos ir korupcijos toleravimo lygiu. Tačiau *turtingiesiems palanki politika ir sudarytos sąlygos vengti mokesčių – bene esminės ekonominės nelygybės priežastys.*

T. Piketty (2014) teigimu, *turto ir pajamų nelygybė yra ne tik ekonomikos, bet ir politikos rezultatas.* J. E. Stiglitzas (2015) papildoma, kad *nelygybė – tai vykdomos ekonominės politikos rezultatas, palankus turtingiesiems.* Šios problemos šaknys negali būti paaiškintos koku nors vienu atskiru fragmentišku veiksmu, pvz., pelno mokesčiu, sveikatos ar darbo rinkos reforma. Jas sudaro veiksnių visuma, jų sistema. Kova su nelygybe reikalauja sisteminio požiūrio ir daugelio sričių – finansų reformos, korporacijų vadybos, mokesčių politikos, antimonopolinės politikos, pinigų, švietimo, sveikatos politikos, darbo santykių teisinio reguliavimo – sprendimo.

Panašius klausimus kelia ir R. Reichas (2010). Jis teigia, kad pasaulinės krizės priežastis – *ne valstybių skola, o didėjanti ekonominė nelygybė, peržengianti ekonominio saugumo ribas.* R. Reichas kategoriškai nesutinka su teiginiu, kad globalią finansų krizę daugiausia sukėlė žmonių nesugebėjimas gyventi pagal išgales. Jo teigimu (2010), bėda ne tai, jog žmonės gyveno ne pagal pajamas, o kad tos pajamos neatitiko to, ką galėjo pasiūlyti auganti valstybės ekonomika. JAV ekonomikos klestėjimo laikotarpiu vidurinė visuomenės grupė taip pat

tikėjosi gerovės augimo. Deja, didesnė pajamų dalis atitekdavo labiau pasiturinčiam visuomenės sluoksniui – turtingiesiems.

Kai tolygus pajamų paskirstymas pakrinka, ekonomiką reikia atkurti vidurinei klasei užtikrinant pakankamą perkamąją galią (Reich, 2010). Pagrindinis ekonomikos uždavinys – padidinti didžiausios visuomenės dalies (vidurinės visuomenės grupės) darbo užmokestį tiek, kad ji gautų pakankamas pajamas, kad galėtų visavertiškai vartoti, įsigyti reikiamas prekes ir paslaugas. Neatsižvelgiant į tai, neįmanoma įveikti nedarbo, padidinti biudžeto pajamų ir paskatinti ekonomikos augimo. Tačiau užuot kūrę naujas strategijas, kurios leistų vidurinei klasei sėkmingai išgyventi krizės laikotarpį, politikos lyderiai, tikėdami laisvąją rinką, pasirinko privatizaciją ir valstybės įtakos ekonomikai mažinimą, mokesčių turtingiesiems mažinimą ir socialinės apsaugos sistemos reformavimą. Viso to rezultatas – įšaldytas daugumos piliečių darbo užmokestis, sumenkėjusios užimtumo garantijos ir didėjanti nelygybė. O ekonomikos augimo rezultatais naudojasi vis mažiau žmonių.

Vartojimas yra pagrindinis ekonomikos augimo variklis (Keynes, 1936). R. Reicho (2012) teigimu, ypač svarbu skatinti vartojimą, siekiant padidinti ekonomikos plėtrą. Be to, svarbu skatinti visų visuomenės grupių vartojimą, nes vien nuo mažos grupės (turtingųjų) vartojimo priklausanti ekonomika pasižymi nestabilumu – tam tikrų sektorių „burbulais“ ir nuosmukiais.

T. Piketty (2015) teigimu, *mokesčių klausimas globaliame pasaulyje – tai visos kapitalistinės sistemos (o ne atskirų valstybių politikos) ateities klausimas*. Atsižvelgdamas į milžinišką ir didėjančią turčinės nelygybės mastą, T. Piketty ragina kuo skubiau spręsti šią problemą ir tai daryti globaliai vienintele priemone – įvedant 10 proc. turto mokestį visiems pasaulio turtuoliams. Globalų turto mokestį siūloma įvesti ne staiga, o susitarant dėl aiškaus plano – kasmet didinant bent po kelias dešimtąsias procento dalies ir taip pasiekiant 10 proc. Pagrindinė siūlomos priemonės esmė – ji turi būti įgyvendinama pasaulio mastu ir taikoma visiems turtuoliams be jokių išimčių ir galimybių to išvengti. Šiuo požiūriu reikalingas valstybių susitelkimas, nes jei vienos šalys imsis didinti mokesčius, o kitos nuspręš juos sumažinti, tai sumažinusios persivilios kapitalą. To įrodymas yra Kipras ir Liuksemburgas – šios šalys surenka nepalyginti daugiau turto mokesčių nei kitos, kuriose tie mokesčiai didesni. Jos yra vadinamos didžiausiais „mokesčių rojais“ ES ir *sudaro visas sąlygas turbinei nelygybei egzistuoti ir didėti*.

„Mokesčių rojai“, didžiulės tarptautinės įmonės ir fiziniai asmenys, pasinaudami mokesčių lengvatomis, įvairiomis teisinėmis spragomis, nuslepia milžiniškas sumas. EK teigimu, dėl nuslepiamų mokesčių ES kasmet negauna

net 1,1 trilijono Eur. Šiuo klausimu ES yra iškelusi kelias bylas tarptautinėms korporacijoms, tokioms kaip „Microsoft“, „Apple“, „Google“ ir kt.

Su skurdu ir nepriteklumi kovojanti ne pelno organizacija „Oxfam“ taip pat akcentuoja, kad globaliu mastu būtina siekti panaikinti sąlygas, padedančias išvengti kapitalo mokesčių, ir taip pažaboti turtinės nelygybės augimą. Taip būtų sukaupiama daugiau lėšų švietimui ir sveikatos apsaugai, o tai ypač svarbu kovojant su nelygybe. TVF taip pat atkreipia dėmesį, kad šalys turi labiau apmokestinti kapitalą bei turtą, nes auganti turtinė nelygybė grasina pasauliui dideliais socialiniais neramumais, tokiais kaip Arabų pavasario, Maidano įvykiai Ukrainoje ir pan. .

Turtinė nelygybė. Pastaruosius kelis dešimtmečius visame pasaulyje ekonominė nelygybė augo neįtikėtiniu mastu, o *turtinė nelygybė – sparčiau nei pajamų nelygybė*. Nors po globalios 2008 m. finansų krizės 1 proc. turtingiausių planetos gyventojų pajamos sumažėjo, jie disponuoja 20 proc. viso pasaulio pajamų; 1 proc. turtingiausių planetos gyventojų, kurių bendra turto vertė yra didesnė kaip 1 mln. JAV dolerių, valdo 45 proc. viso pasaulio turto (Anderson, Collins, Hoxie ir kt., 2018). Šis faktas tik įrodo, kad *turtinė nelygybė, labiau nei pajamų nelygybė, išryškina ekonominės nelygybės gylį*.

Nors spartus ekonomikos augimas kai kuriose šalyse (pvz., Azijoje, ypač Kinijoje ir Indijoje) sumažino žmonių, gyvenančių absoliučiai skurde, skaičių, ekonominis atotrūkis ir toliau stiprėja, nes turtingiausi planetos gyventojai iš ekonomikos augimo gauna daugiausia naudos, o jų kaupiamas turtas sparčiai didėja. F. Alvaredo, L. Chancelas, T. Piketty, E. Saezas, G. Zucmanas (2018) akcentuoja, kad *1 proc. turtingiausių planetos gyventojų iš ekonomikos augimo gauna dvigubai daugiau naudos nei 50 proc. neturtingiausių planetos gyventojų*.

Turtinė nelygybė, kaip sudedamoji ekonominės nelygybės dalis, yra opi viso pasaulio problema, ir tai patvirtina šie faktai:

- Turtingiesiems, kurių bendra turto vertė yra didesnė kaip 30 mln. JAV dolerių, priklauso 11,3 proc. pasaulio turto, tačiau ypač turtingi asmenys sudaro tik nedidelę (0,003 proc.) planetos gyventojų dalį. Be to, jų turtas augo sparčiausiai: 2016 m., palyginti su 2017 m., jų turtas augo net 25,5 proc.
- Pasiturintieji pasaulio gyventojai, kurių bendra turto vertė didesnė kaip 100 tūkst. JAV dolerių, sudaro mažiau nei 10 proc. pasaulio gyventojų, bet jie disponuoja 84 proc. pasaulio turto.
- Gyventojai, kurių bendra turto vertė yra mažesnė kaip 10 tūkst. JAV dolerių, sudaro 64 proc. pasaulio gyventojų, tačiau tai yra tik 2 proc. viso pasaulio turto (Anderson, Collins, Hoxie ir kt., 2018).

- Nuo 2009 m. iki 2017 m. milijardierių, kurių turtas sudarė 50 proc. neturtingiausių pasaulio gyventojų turto, sumažėjo nuo 380 iki 42, t. y. 42 žmonės valdo tokios pačios vertės turtą kaip 50 proc. neturtingiausių planetos gyventojų (Oxfam, 2019).
- Turtinė nelygybė ypač ryški JAV, nes net 42,5 proc. nacionalinio turto valdo 1 proc. turtingiausių visuomenės atstovų. JAV nuo kitų valstybių skiriasi ir tuo, kad 5,3 mln. gyventojų yra sukaupę mažiausiai 1 mln. finansinio turto (neskaitant nekilnojamojo turto ar vartojimo prekių) (World Wealth Report, 2018).
- Didžioji dalis pasaulio milijonierių (daugiau kaip 65 proc.) gyvena Europoje arba Šiaurės Amerikoje (JAV – 41 proc.). JAV reziduoja 70,5 tūkst. žmonių, kurių turto vertė siekia 50 mln. JAV dolerių, ir tai dvigubai daugiau nei sudėjus kitų penkių turtingiausių valstybių gyventojų, kurių turto vertė siekia 50 mln. JAV dolerių, skaičių – Kinija (16,5 tūkst.), Vokietija (6,3 tūkst.), Didžioji Britanija (4,7 tūkst.), Japonija (3,6 tūkst.), Prancūzija (3 tūkst.).
- Pasaulio milijonierių dalis sparčiai auga Kinijoje, per metus, 2017–2018 m., jų dalis padidėjo nuo 5 iki 7 proc. Taip pat Kinijoje itin sparčiai daugėja asmenų, kurių turto vertė siekia 50 mln. JAV dolerių: 2017 m. tokių buvo 9,6 tūkst., 2018 m. – 16,5 tūkst. (Global Wealth Databook, 2018).
- Akivaizdus turtinės nelygybės atspindys yra „Forbes“ skelbiamas 400 ypač turtingų žmonių sąrašas. 2018 m. žurnalo sudaryto reitingo viršūnėje esančių trijų asmenų – bendrovės „Amazon“ steigėjo J. Bezosa, korporacijos „Microsoft“ įkūrėjo B. Gateso ir investuotojo W. Buffetto – bendra turto vertė buvo didesnė nei pusė (50 proc.) neturtingiausių JAV piliečių (Forbes, 2018).
- Trys JAV dinastinės šeimos – Waltonsai, Kochsai, Marsai – disponuojamo turto vertę nuo 1982 m. padidino beveik 6 tūkst. proc. O JAV vidutinio namų ūkio turtas per tą patį laikotarpį sumažėjo 3 proc. Šios trys dinastijos yra sukaupusios turto už 348,7 mlrd. JAV dolerių ir tai yra 4 mln. kartų daugiau nei vidutinės JAV šeimos sukauptas turtas (Anderson, Collins, Hoxie ir kt., 2018).

Turtinės nelygybės problematikos akcentavimas ir nelygybės mažinimo būdų paieška nėra nukreipta yra turto bei pajamų suvienodinimą. Pagrindinis tikslas – tolygus ekonominės augimo naudos ir didėjančios gerovės visuomenės nariams pasiskirstymas; proporcingai teisingas atlygis už atliktą darbą ir prisidėjimą prie bendruomenės gerovės; sąžiningos ir lygiateisės galimybės sukaupti ir disponuoti tokiu kapitalu ar turtu, koks būtinas žmogui jaustis

saugiu ir visaverčiu visuomenės nariu; kiekvienam žmogui vienodas potencialas rinktis poreikius atitinkantį gyvenimą.

Reikia pažymėti, kad kai turtas visuomenėje pasiskirsto netolygiai ir kuo didesnė turтинė visuomenės narių atskirtis, tuo mažiau turtingieji nori investuoti į bendruomenės gerovės kūrimą (išsilavinimą, medicinos priežiūrą, asmens saugumą ir pan.). Taip visuomenė išsibalansuoja, o didėjantis turtingiausiųjų ir visos kitos visuomenės dalies atotrūkis bei auganti nelygybė žlugdo pasitikėjimą valstybe, visuomene, savimi. Turtingiausių visuomenės atstovų pasitikėjimas savo statusu, valdžia ir galima įtaka yra iliuzinis ir laikinas: piramidės viršūnės negali būti be tvirto pagrindo; turtingieji negali visapusiškai jaustis saugiai, jei likusi visuomenės dalis netvirta. Nepasiturinčioje visuomenės dalyje slypi didžiulė jėga, kuri, stiprėjant ekonominei nelygybei, gali bet kada prasiveržti įvairiomis formomis – streikais, protestais, neramumais, nusikalstamumo protrūkiomis, įvairių socialinių grupių konfliktais, sukilimais ir pan., o tai iš esmės destabilizuoja visuomenę ir kelia grėsmę visai valstybei. R. Lazutkos (2018) teigimu, moksliniais tyrimais įrodyta, kad dėl didėjančios nelygybės kyla aibė socialinių problemų. Kaip antai JAV daug didesnė ekonominė nelygybė negu Europoje, su tuo siejamos JAV kylančios problemos: ten daug daugiau nei Europoje psichikos ligų, nusikaltimų, nepilnamečių nęštumo, narkotikų vartojimo. Visos tos problemos siejamos su ekonomine nelygybe. K. Pickett ir R. Wilkinsono (2018) atliktas tyrimas rodo, kad šalyse, kuriose didelė turтинė nelygybė, visuomenė labiau kenčia nuo įvairių sveikatos ir socialinių problemų: gyventojai turi didesnę atsvarę, dažniau serga psichikos ligomis, įvykdoma daugiau žmogžudysčių ir savizudybių, daugiau gimdo nepilnametės, daugiau kalinių, patyčių tarp vaikų, išaugęs narkotikų vartojimas ir t. t. negu šalyse, kuriose turtas pasiskirsto tolygiau.

Šiame kontekste T. Piketty (2017) tvirtina, kad kaip tik turтинė nelygybė – vienas esminių terorizmo variklių, kai pajamos iš naftos pradėjo telktis vos keliose valstybėse, turinčiose palyginti nedaug gyventojų: regione tarp Egipto ir Irano, įskaitant Siriją, kelios monarchijos, kuriose gyvena tik apie 10 proc. šio didžiulio regiono gyventojų, kontroliuoja apie 60–70 proc. turto.

Ekonominė globalizacija didžiausią naudą teikia turtingiesiems. Kaip antai po 2008 m. ekonomikos krizės, nors visos visuomenės grupės prarado daug santaupų ir turto, turтинė nelygybė pasaulyje ne tik nesumažėjo, priešingai, ji išaugo. Kol valstybės ieškojo būdų, kaip išsikapstyti iš ekonominės duobės, turtingiausi planetos gyventojai toliau sparčiai turtėjo (Piketty, 2017). J. E. Stiglitzo (2015) teigimu, *nelygybė egzistuoja todėl, kad 1 proc. šalies gyventojų to siekia*. Mokesčių politika kaip tik yra to įrodymas: didėjančios apmo-

kestinamo kapitalo prieaugio mokesčių lengvatos, sudarančios sąlygas kaupti turtą, sukūrė itin palankias sąlygas tam tikroms visuomenės grupėms, o šiandienės nelygybės mastą daugiausia nulėmė tai, kad nebuvo antimonopolinės politikos ir vyko manipuliavimas finansų sistema. R. Lazutkos (2018) teigimu, turtingieji turi daugybę galimybių paveikti įstatymų leidėjus ir tą daro įvairiausiais būdais, tiek legaliais, tiek nelabai. Siekiant, kad situacija keistųsi, turtingiausi šalies gyventojai turi mokesčiais daugiau prisidėti prie bendrojo gėrio. Tai, kad nėra tolygaus pasiskirstymo svertų ir turto bei pajamų koncentracija sutelkta vienoje nedidelėje (turtingiausioje) socialinėje grupėje, skatina atsirasti ekonominę disfunkciją, nes visa tai mažina vartojimą. Žmonės, gaunantys didesnes pajamas, išleidžia gana mažą dalį savo pajamų, lyginant su mažesnes pajamas gaunančiais asmenimis. Tai patvirtina, remiantis politiko ir verslininko M. Romney sukauptu turtu ir pajamomis, atlikti skaičiavimai. 2010 m. duomenimis, šio asmens pajamos buvo 21,7 mln. JAV dolerių; net jei jis nuspręstų išlaidauti, per metus išleistų gana nedidelę pajamų dalį, kad išlaikytų savo šeimą ir kelis priklausančius namus. Tačiau J. E. Stiglitzas (2015) teigia, kad jei ta pati pinigų suma būtų padalyta 500 žmonių, pvz., kiekvienam iš jų suteikiant darbo vietą, mokant 43 tūkst. JAV dolerių atlygį per metus, aki-vaizdu, kad beveik visi pinigai būtų išleisti. Todėl akcentuotina prielaida – *kuo ryškesnė diferenciacija, tuo mažesnis vartojimas ir bendroji paklausa*. Įsivyraujant šiai tendencijai, bendroji ekonominė paklausa tampa mažesnė nei pasiūla, o tai dažniausiai reiškia nedarbo, kuris dar labiau mažina paklausą, didėjimą.

XIX a. paskutiniame dešimtmetyje vykęs aukštųjų technologijų bendrovių burbulas, XXI a. pirmojo dešimtmečio nekilnojamojo turto burbulas šiek tiek pristabdė turto ir pajamų diferenciacijos augimą. Tačiau kas gali pakeisti ir sustabdyti šiandienės ekonominės nelygybės didėjimą, atsakymo vis dar ieškoma.

Ekonominės nelygybės turinys pasižymi platumu ir daugiaaspektiškumu, o ekonominės nelygybės tyrimai siejami su lygybės ir teisingumo esme, galimybių ir rezultatų lygybe. Siekiant visuomenės narių gerovės, ypač svarbu mažinti ekonominę nelygybę, skatinti ir didinti lygias skirtingų individų galimybes; o siekiant užtikrinti lygias galimybes, ekonominė nelygybė turėtų būti sušvelninta tiek, kad žmonės galėtų visavertiškai realizuoti savąjį potencialą. Svarbu suvokti, kad žmogus yra ne tik prekių ir paslaugų vartotojas, bet ir jų, taip pat savo gyvenimo ir savo asmenybės kūrėjas. Kad asmens potencialas turėtų kuo daugiau galimybių atsiskleisti, būtina atitinkama ekonominė gerovė ir gyvenimo kokybė. Taigi, ekonominės nelygybės turinys yra neatsiejamas nuo valstybės ekonominės būklės, kartu ir visuomenės narių gerovės. Čia svarbus abipusis ryšys – kuo geresnės sąlygos žmonių savirealizacijai ir

tikslams pasiekti, tuo didesnis potencialas valstybės ekonomikos tvariam augimui; kuo valstybių ekonomika labiau vystosi, tuo daugiau galimybių užtikrinti visuomenės narių gyvenimo kokybę.

Ekonominės nelygybės negalima paaiškinti remiantis viena konkrečia ekonomikos teorija, o ekonominės nelygybės stiprėjimo priežasčių negalima suvesti į konkretų veiksnių ar specifines aplinkybes. Ekonominę nelygybę veikia kompleksinė veiksnių visuma, tačiau vienos pagrindinių ekonominės nelygybės priežasčių – turtingiesiems palanki politika ir sąlygos vengti mokesčių.

Ekonominė nelygybė – opi viso pasaulio problema, o šios problemos masę labiausiai atspindi turtinė nelygybė. Turtingiausių ir likusios visuomenės atotrūkis stiprėja, nes turtingiausi planetos gyventojai iš ekonomikos augimo gauna daugiausia naudos, o jų kaupiamas turtas sparčiai didėja. Taigi, nelygybė yra vykdomos ekonominės politikos rezultatas. Materialaus turto koncentracija vienose rankose ne tik griauna socialinio teisingumo principus, bet ir riboja kitų visuomenės narių galimybes bei jų gyvenimo kokybę, kartu slopindama ir neskatindama pačios valstybės socialinės ekonominės pažangos. Problemos šaknys negali būti suvestos į kokį nors vieną atskirą fragmentišką veiksnių, jas sudaro visų veiksnių visuma. Kova su nelygybe reikalauja sisteminio požiūrio, kompleksinio daugelio sričių, pradedant finansų ir antimonopolinės politikos reformomis, baigiant išsilavinimo ir darbo santykių teisiniu reguliavimu, sprendimo.

Perteklinė nelygybė – viena iš opiausių ir dramatiškų temų šiuolaikinėje visuomenėje. Pastaruoju metu dar tik formuojasi normalios ir perteklinės nelygybės sąvokos. Dažniausiai nelygybės problematika nagrinėjama makrolygiu. Kol kas dar labai mažai mokslinių tyrimų, kuriuose išryškėtų diferencijuotas požiūris į ekonominę nelygybę, jos poveikį šalių ekonomikai vertinant pasitelkus normalią ir perteklinę nelygybę. Ši mokslinių tyrimų kryptis yra santykinai nauja ir pirmiausia dėl to, kad gana sudėtinga atskirti pateisinamą (normalią) nelygybę nuo nepateisinamos (perteklinės), todėl vertinimo metodai nėra gausūs ir paplitę.

Apibendrinant išryškėja diferencijuotas požiūris į ekonominę nelygybę, t. y. nelygybė gali būti normali (pagrįsta) ir perteklinė (nepagrįsta). Tam tikras nelygybės laipsnis gali būti pateisinamas, jei skatinamas tobulėjimas, konkavimas, investavimas į visuomenės gerovę. O nelygybė tampa nepateisinama, kai, pasiekusi tam tikrą lygį, ji nebeskatina, priešingai, stabdo ekonomikos augimą ir sukelia neigiamas socialines ir ekonomines pasekmes. Perteklinė nelygybė virsta ekonominių ir socialinių iškraipymų sisteminiu bruožu ir stabdo valstybių ekonomikos augimą bei neigiamai veikia žmonių gyvenimo kokybę.

II. NORMALIOS IR PERTEKLINĖS NELYGYBĖS VERTINIMO METODOLOGIJA

2.1. Ekonominė nelygybė, grįstos normalios ir perteklinės nelygybės santykiu, koncepcija

Nelygybė paskirstant išteklius tradiciškai lieka vienas iš aktualiausių iššūkių ekonomikoje. Tačiau pastaraisiais dešimtmečiais (1990–2017 m.), ypač po 2008 m. pasaulio krizės, ekonominei nelygybei teikiamas ypatingas pasaulio ekonomistų, taip pat ir Lietuvos mokslininkų bei politikų, dėmesys. Aukštas pajamų diferenciacijos lygis pripažįstamas kaip neigiamas veiksnys, sukeliantis neigiamas socialines ir ekonomines pasekmes. Perskirstymo svertų netobulumas sudarė sąlygas pernelyg didelei išteklių, materialinių galimybių koncentracijai nedidelėje gyventojų grupėje.

Apibūdinant nelygybę vartojamos įvairios sąvokos: socialinė nelygybė, ekonominė nelygybė, socialinė ir ekonominė nelygybė, pajamų diferenciacija, socialinė ir ekonominė poliarizacija, susiskaldymas.

Kalbant apie nelygybę, pirmiausia turima omenyje, kad šalies ekonomikoje ir visuomenėje yra turtingų ir skurdžiai gyvenančių žmonių. Be to, priskiriant žmones, visuomenės ar šalis prie turtingųjų, akcentuojamos ne tiek pajamos, kiek turtas. Pajamos rodo, kiek išaugo žmogaus perkamoji galia tam tikru laikotarpiu, o turtas nusako turto apimtį konkrečiu laikotarpiu.

Individualus turtas gali būti trijų formų:

- 1) fizinis turtas – žemė, namas arba butas, automobilis, buitinė technika, baldai, meno vertybės, brangenybės ir kt.;
- 2) finansinis turtas – akcijos, obligacijos, banko depozitai, pinigai, čekiai, vekseliai ir pan.;
- 3) žmogiškasis kapitalas – talentas, genialumas, gebėjimai, išsilavinimas, psichinė ir fizinė sveikata, nestandartinis mąstymas, kūrybingumas ir t. t.

Ekonominė nelygybė – tai diferenciacija, kuriai esant paskiri individai, socialinės grupės, sluoksniai, klasės yra skirtingoje vertikalioje socialinėje ekonominėje hierarchijoje (pakopose, laipsnyje) ir turi skirtingus gyvenimo šansus bei poreikių tenkinimo galimybes, skirtingą prieinamumą prie viešųjų

gėrybių ir paslaugų (švietimo ir mokslo, sveikatos apsaugos, kultūros, poilsio, socialinės apsaugos ir pan.). Paprastai tariant, ekonominė nelygybė – tai gyvenimo kokybės diferenciacija.

Nelygybė – tai ekonominės diferenciacijos forma. Taigi, ekonominė nelygybė – individų ir grupių pajamų ir gyvenimo lygio skirtumai.

Ekonominė nelygybė – tai skirtumai, kurie atsiranda įvairiai matuojant ekonominę individų, grupių, visuomenių, šalių gerovę. Kartais ekonominė nelygybė suvokiama kaip pajamų nelygybė, turtinė nelygybė arba turto atotrūkis. Ekonomistai paprastai telkia dėmesį į netolygumus trimis matmenimis: turto, pajamų, vartojimo. Ekonominės nelygybės tyrimai siejami su lygybės esme ir turiniu, rezultatų lygybe, galimybių lygybe.

Socialinės ir ekonominės nelygybės sąvoka yra plati ir sudėtinga. Nelygybės sąvoka labai paprasta (Sen, 1973) ir kartu labai sudėtinga (Salverda, Nolan, Smeeding, 2013). Ji paprasta ir net tam tikra prasme daranti įtaką, nes amžiams bėgant privertė skirtingus žmones, priklausančius skirtingoms socialinėms aplinkoms, migruoti po visą pasaulį, tačiau tuo pat metu ji labai sudėtinga, nes paskatino net talentingiausius filosofus, politikos teoretikus, sociologus ir ekonomistus kaip reikiant pasukti galvą, stengiantis išsiaiškinti jos prasmę ir galimas implikacijas. Ekonominė nelygybė gali būti suprantama kaip nelygybė, turinti poveikį ekonomikai, arba ekonominės kilmės nelygybė, kuri gali būti egzistuojančių ekonominių procesų tiek padarinys, tiek priežastis (Salverda, Nolan, Smeeding, 2013).

Atsižvelgiant į čia suminėtas nelygybės formas, galima teigti, kad visos jos – neatskiriama ekonomikos dalis, galinti stabdyti ar skatinti ekonomikos augimą bei sukelti tam tikrų padarinių.

Pajamų diferenciacija – pagrindinis ekonominis kintamasis – viena svarbiausių ekonominės nelygybės problemų ir pagrindinis objektas daugumoje su nelygybe susijusių tyrimų, o mažos pajamos neabejotinai yra vienas esminių skurdo lygio rodiklių. Tačiau pajamos tėra viena šios problemos sudėtinė dalis. Sukaupto turto kiekis taip pat laikomas ekonominių išteklių dalimi. Kalbant apie pajamų ir turto pasiskirstymą, skurdas gali lemti žmonių atskirtį ne tik pajamų ir turto atžvilgiu, bet taip pat ir socialiniame gyvenime (Salverda, Nolan, Smeeding, 2013).

Pajamų nelygybės vertinimas yra neatsiejamas nuo socialinio teisingumo sampratos. Ši yra susitarimas visuomenėje, šalyje, kas mums teisinga. Socialinis teisingumas nevienodai apibrėžiamas pasirinkus tam tikras teorines perspektyvas, nors visos teisingumo teorijos remiasi nuostata, kad žmonės yra lygūs, ir bando paaiškinti, kokio pobūdžio yra ta lygybė. Antai formalusis

teisingumas suprantamas kaip visų lygybė įstatymams. Remiantis utilitarine teorija, visi yra skirtingi, todėl ir pasiekimai skirtingi. Meritokratinio požiūrio šalininkai palaiko utilitarų požiūrį ir teigia, kad dėmesio centre yra nuopelnai. O kompensavimo teorijos pagrindas –kad reikėtų kompensuoti žmonėms kilmės ir gamtos padarytą skriaudą bei padidinti žmonių lygybę (Lazutka, 2003).

Iš prigimties pati nelygybės sąvoka kartu su skurdo ar atskirties sąvokomis gali būti įvairiai interpretuojama. Literatūroje ne kartą mėginta atskleisti šių sąvokų skirtumus ir bruožus, tačiau bendros nuomonės nėra. Kita vertus, tai paskatino tobulinti nelygybės vertinimo ir matavimo priemones. A. Atkinsono darbas „On the Measurement of Inequality“ (1970) ir A. Seno mokslinis pranešimas apie skurdo vertinimo priemones atvėrė galimybes pristatyti šį reiškinį vėlesniuose teoriniuose darbuose ir iš pagrindų pakeisti empirinius šios problemos tyrimus (Salverda, Nolan, Smeeding, 2013).

Didžiausias dėmesys minėtoje empirinėje analizėje buvo skiriamas tiksliam nelygybės masto ir tendencijų vertinimui, ypač uždarbio ir pajamų atžvilgiu. Kaip pabrėžė S. Jenkinsas ir J. Micklewrightas (2007), turimų duomenų pobūdžio ir kokybės plėtojimas bei tobulinimas tapo šių tyrimų pagrindu. Lengvai prieinami mikrolygmens duomenys, priešingai nei sugrupuoti vietuose šaltiniuose, tapo itin svarbūs.

Taip pat nemažai pastangų skirta siekiant suvienodinti nelygybės vertinimo priemones ir sąvokas, kad duomenis būtų galima naudoti tarpkultūriniu lygmeniu. Tai buvo daroma Liuksemburge atliktų materialinės gerovės tyrimų (angl. *Luxembourg Wealth Study, LWS*) metu, kai šios organizacijos duomenų bazės apėmė EBPO šalių duomenis ir *Eurostat* statistinius rodiklius. Didėjantis ilgalaikių duomenų kiekis ir tai, kad įvairios valstybės galėjo pasiekti tuos duomenis, suteikė galimybę nelygybės tyrimams įsitvirtinti pastarojo meto literatūroje.

Teorinėje literatūroje nemažai dėmesio skiriama ekonominės nelygybės atsiradimo ir nuolatinio jos egzistavimo priežastims aiškinti. Tačiau teorinės ir empirinės nelygybės tyrimų medžiagos ryšys dažnai yra netvirtas, palyginti su kitomis ekonomikos sritimis, nes praktiniai tyrimų duomenys kol kas apdorojami labai atsargiai. Reikia paminėti, kad ekonominės nelygybės tyrimai ekonomistams, nagrinėjantiems kitas sritis, kartais gali pasirodyti nutolę nuo bendros ekonomikos mokslo tyrimų srities. Tai paaiškina, kodėl A. Atkinsonas (1997) bandė pasiekti, kad pajamų nelygybės tyrimai būtų pripažinti visuotiniu mastu.

Kita vertus, ekonomistai nemažai patirties gali pasisemti iš minėtos problemos sąsajos su kitais mokslais, tokiais kaip sociologija, kurių tyrimų sritys apima nelygybę, jos priežastis ir padarinius. Reikia tikėtis, kad dabartinių

socioekonominių tyrimų tendencijos, tokios kaip namų ūkių bei darbo rinkos gretinimas, moterų aktyvumo skatinimas ir nedarbo mažinimas, taip pat pajamų ir darbo didinimo pasauliniu mastu sąsajos, suteiks galimybę nelygybės tyrimams dar labiau įsitvirtinti ekonomikoje.

Nelygybė – tai sąlygos, kurioms esant žmonės turi nelygias priėjimo galimybes prie socialinių gėrybių, tokių kaip pinigai, valia ir prestižas (Smeltzes). Nelygybė egzistuoja visose visuomenėse, net ir pačiose primityviausiose. Pažangesnėse visuomenėse nelygybė išryškėja labiau. Nelygybės esmė ir priežastys traktuojamos įvairiai. **Nelygybės priežastimis** gali būti:

- **Skirtingas socialinių grupių pajamų lygis.** Pajamų diferenciacija susidaro dėl įvairių veiksnių: pirma, susietų su asmeniniais gebėjimais ir pasiekimais; antra, nepriklausomai nuo jų gali veikti ekonominiai, demografiniai, socialiniai, sveikatos ir psichologinės sveikatos bei politiniai veiksniai.
- **Nevienodas įvairių socialinių grupių adaptacijos (prisitaikymo) prie naujų gyvenimo sąlygų laipsnis.** Tai būdinga tiek privilegijuotoms grupėms, praaištyje turėjusioms neribotą prieinamumą prie įvairių gėrybių ir paslaugų, tiek ir neelitinėms socialinėms grupėms, įpratusioms prie paternalistinės valstybės rūpybos.
- **Regioninės ir teritorinės savybės, kurios daro įtaką socialinių ekonominių klausimų sprendimui.** Regioninė ir tarpšakinė darbo užmokesčio diferenciacija taip pat yra vienas iš nelygybės veiksnių.
- **Netolygus nuosavybės paskirstymas ir jos panaudojimo efektyvumas.** „Turtas pritraukia turtą“ – ši tezė būdinga turto ir pajamų diferenciacijai. Disponavimas nuosavybe suteikia galimybę gauti pajamas iš turto – dividendus ir pan.
- **Demografiniai veiksniai.** Šeimos dydis ir sudėtis, amžius, gyvenamoji vieta gali smarkiai nulemti įvairių šeimų ir individų pajamų ir materialių sąlygų lygį.
- **Lytis.** Gerai žinoma, kad pajamų pasiskirstymas pagal lytį yra skirtingas. Vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumus veikia tarpšakinė ūkio veiklų diferenciacija – yra vyriškos ir moteriškos profesijos. Paprastai vyriškose srityse darbo užmokestis didesnis nei moteriškose.

ES vykdoma politika siekia užtikrinti aukštą gyvenimo kokybę, žmogaus orumą atitinkantį gyvenimo lygį, sudaryti galimybes gyventi aktyvioje, integruotoje ir sveikoje visuomenėje. **Tik socialinius tikslus, visuomenės gerovę ir gyvenimo kokybę laikant prioritetais galima tikėtis paskatinti šalies ekonomikos augimą, modernizuoti verslą, didinti konkurencingumą ir kartu**

sukurti nuolatinį valstybės biudžeto pajamų šaltinį bei įveikti tokias pastaruoju metu ES ypač aktualias problemas kaip nedarbas, regioniniai skirtumai ir ekonominė nelygybė (Rakauskienė, 2015).

Išanalizavusios šiuolaikinius mokslininkų požiūrius į nelygybę, šios monografijos autorės pateikia **ekonominės nelygybės koncepciją**. Ją sudaro **pagrindinės ekonominės nelygybės nuostatos ir sisteminė samprata**.

Pagrindinės autorių siūlomos ekonominės nelygybės koncepcijos **nuostatos** yra šios:

- Ekonominė nelygybė – tai gyventojų pajamų, vartojimo, santaupų, materialių gyvenimo sąlygų, turto pasiskirstymas ir skirtingos prieinamumo prie viešųjų gėrybių (švietimo, sveikatos, paslaugų, poilsio, kultūros, socialinių paslaugų) galimybės, priklausomai nuo ekonominių, socialinių, demografinių, psichologinių veiksnių bei gebėjimų makro- (valstybės) ir mikrolygiu (socialinių grupių ir individų). Ekonominė nelygybė – tai ne tik skirtingų socialinių, demografinių ir ekonominių veiksnių, bet ir vykdomos ekonominės politikos rezultatas. „Nelygybė nėra neišvengiama, tai – politinių sprendimų rezultatas“ (Stiglitz). „Turto ir pajamų nelygybė yra ne tik ekonomikos, bet ir politikos rezultatas“ (Piketty).
- Ekonominė nelygybė gali būti normali (pagrįsta) ir perteklinė (nepagrįsta). Tam tikras nelygybės laipsnis yra pateisinamas, priklausomai nuo išsilavinimo, kvalifikacijos, atsakomybės, taip pat dėl sukuriamų paskatų inovacijoms ir verslumui, dėl tobulėjimo, konkuravimo, investavimo skatinimo. Tačiau auganti ekonominė nelygybė tampa problema, kai ji riboja asmenų išsilavinimo ar profesinį pasirinkimą, mažina savirealizacijos potencialo galimybes, kai asmenų pastangos nukreipiamos tik į būtinausių poreikių tenkinimą. Perteklinė nelygybė – tai ne tik didelė nelygybė, nuo tam tikro pasiekto lygio ji pradeda trukdyti socialinei ir ekonominei pažangai.
- Ekonominė nelygybė tradiciškai apima pajamų ir vartojimo diferenciaciją, materialių sąlygų, turto pasiskirstymo visuomenėje skirtumus. Mokslinėje literatūroje dažniausiai išskiriamos dvi sąvokos – pajamų nelygybė ir turto nelygybė. Šios sąvokos tarpusavyje susijusios, nes neretai turimo turto lygis ir galimybės jį įsigyti tiesiogiai priklauso nuo pajamų. Autorių nuomone, toks skirstymas nėra baigtinis. Turint omenyje, kad ir pajamų nelygybė, ir turto nelygybė priklauso ekonominei nelygybei, egzistuoja ir kitos, ne mažiau svarbios šio reiškinių sudedamosios dalys – vartojimas, santaupos ir prieinamumas prie viešųjų gėrybių ir paslaugų, tačiau siekiant šio tyrimo pagrindinio tikslo – atskirti

normalią nelygybę nuo perteklinės – naudojami tik pajamų diferenciacijos duomenys. Netolygus pajamų pasiskirstymas dabartinėje kartoje lemia netolygias galimybes ir būsimoms kartoms. Neturtingų tėvų vaikai turi kur kas mažesnes ir prastesnes kokybės prieinamumo prie švietimo ir mokslo, gebėjimų ugdymo, prieinamumo prie kultūros, sveikatos paslaugų galimybes, o tai gali lemti ateityje ir ribotas jų profesinės karjeros sąlygas, žemesnį materialinį ir socialinį statusą.

- Socialinė ir ekonominė pažanga apima vystymąsi, akcentuojant trijų dimensijų – ekonomikos augimo, gyvenimo kokybės, tvarumo – sinergiją. Todėl, vertinant ekonominės nelygybės poveikį socialinei ir ekonominei pažangai (ES 28 valstybėse), tikslinga analizuoti ekonomikos augimo, gyvenimo kokybės, tvarumo veiksnių sąveiką su ekonominės nelygybės rodikliais.
- Identifikavus ekonominės nelygybės ir socialinės bei ekonominės pažangos vertinimo kriterijus, suformavus prielaidas, leidžiančias atskirti normalią nelygybę nuo perteklinės, galima vertinti ekonominės nelygybės poveikį socialinei ir ekonominei pažangai – ekonomikos augimui, gyvenimo kokybei, tvarumui.
- Pasiūlyta koncepcija yra ekonometrinio modelio, tai pagrindas normaliai ir perteklinei nelygybei atskirti bei jos poveikiui socialinei ir ekonominei pažangai vertinti.

Autorių siūlomos socialinės ir ekonominės nelygybės sampratą ir struktūrinį pagrindą (žr. 2 pav.) sudaro **trys lygmenys**.

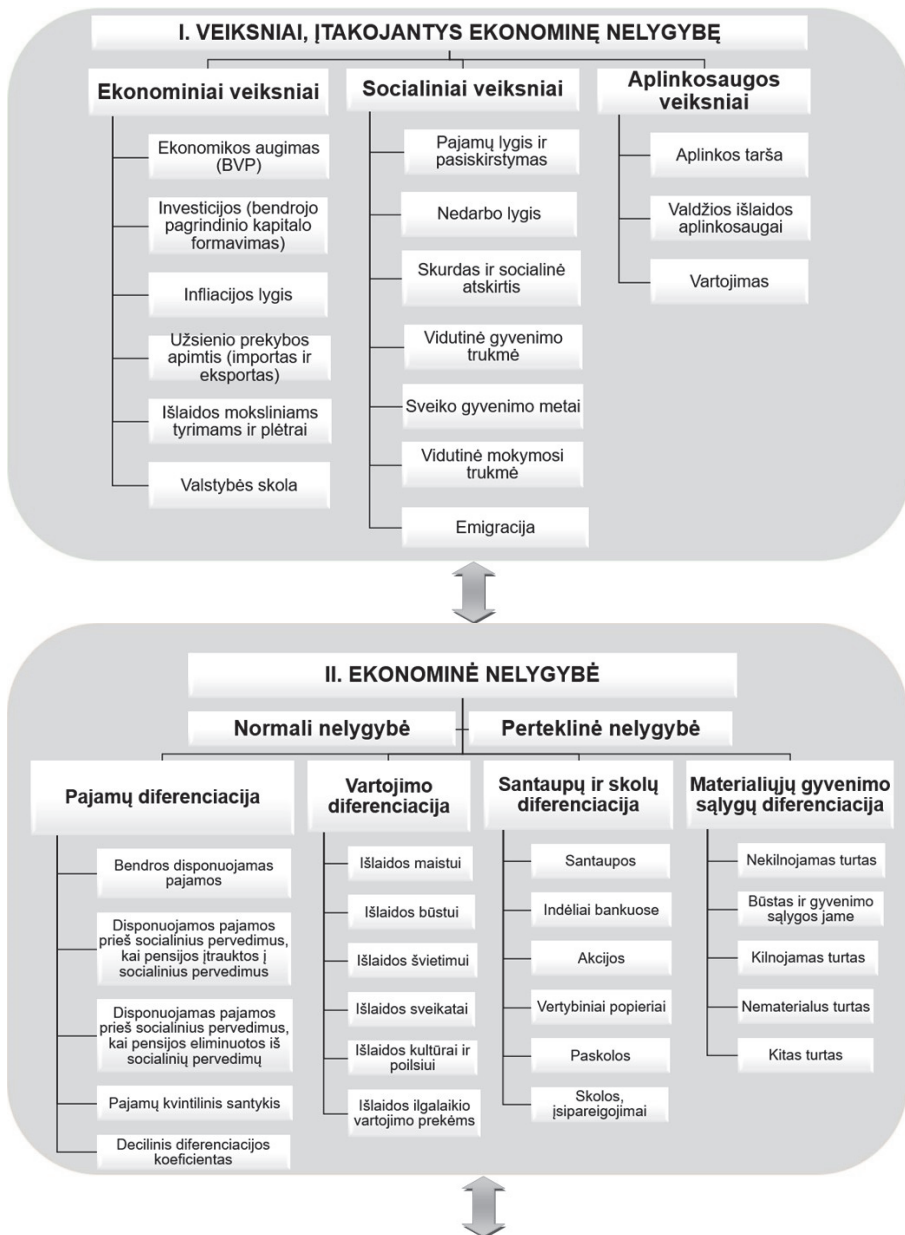
Pirmasis lygmuo – veiksniai, sąlygojantys ekonominę nelygybę. Antrasis lygmuo išryškina diferencijuotą požiūrį į ekonominę nelygybę, akcentuojant normalios ir perteklinės nelygybės santykį. Trečiasis lygmuo – ekonominės nelygybės poveikio ES šalių socialinei ekonominei pažangai vertinimas (žr. 2 pav.).

Pirmasis ekonominės nelygybės koncepcijos struktūrinis lygmuo – socialiniai, ekonominiai ir aplinkosaugos veiksniai, darantys įtaką ekonominei nelygybei.

Ekonominę nelygybę veikia ekonominiai, socialiniai ir aplinkosaugos veiksniai:

- ekonominiai veiksniai apima ekonomikos augimą (BVP) ir investicijas (bendrojo pagrindinio kapitalo formavimą), infliacijos lygį, užsienio prekybos apimtį, išlaidas moksliniams tyrimams, valstybės skolą;
- socialiniams veiksniams priskirtini pajamų lygis ir pasiskirstymas, nedarbo lygis, skurdas ir socialinė atskirtis, vidutinė gyvenimo trukmė, sveiko gyvenimo metai, vidutinė mokymosi trukmė, emigracija ir kt.;

- aplinkosaugos veiksnius sudaro aplinkos tarša, valdžios išlaidos aplinkosaugai, vartojimas, miškų plotas ir iškastinio kuro išteklių vartojimas.

III. EKONOMINĖS NELYGYBĖS POVEIKIS SOCIALINEI EKONOMINEI PAŽANGAI

Pajamų diferenciacijos
ES šalyse vertinimas

Normalios ir perteklinės
nelygybės vertinimas pagal
ES šalių klasterius

Poveikio vertinimas

Ekonominės
nelygybės poveikis
ekonomikos augimui

Ekonominės
nelygybės poveikis
gyvenimo kokybei

Ekonominės
nelygybės poveikis
tvaramumui

2 pav. Ekonominės nelygybės, pagrįstos normalios ir perteklinės nelygybės santykiu, koncepcija

Šaltinis: sudaryta autorių

Ekonominės nelygybės turinį ir struktūrą atskleidžia antro lygmens tipologija. Ją sudaro pajamų, vartojimo, santaupų bei skolų, materialių gyvenimo sąlygų diferenciacija, vertinama pagal pasirinktus rodiklius.

Vienas svarbiausių nelygybės rodiklių yra **pajamų diferenciacija**. Ji užima ypatingą vietą ekonominėje nelygybėje. Tai realūs gyventojų pajamų skirtumai, gyventojų pasiskirstymas pagal pajamų dydį. Pajamų diferenciacija daugiausia nulemia ir ekonominę nelygybę, gyventojų gyvenimo gerovę, darbo motyvaciją, nuo pajamų priklauso socialinė ir ekonominė žmonių padėtis ir politinė situacija visuomenėje.

Visuomenė, kurioje yra racionali, normali pajamų diferenciacija, laikoma stabiliausia, ją sudaro gausi vidurinė klasė, tokia visuomenė pasižymi dideliu socialiniu mobilumu, stipria motyvacija siekti profesinės karjeros ir aukšto socialinio statuso. Ir atvirkščiai, visuomenės, pasižyminčios didele, poliarine pajamų diferenciacija, yra socialiai ir ekonomiškai nestabilios, profesinio augimo skatinimas menkas, vyrauja didelis nusikalstamumas.

Taigi, ekonominė nelygybė – tai žmonių ir socialinių grupių materialinių sąlygų ir galimybių patenkinti savo poreikius, kurių pagrindas – pajamų diferenciacija, skirtumai.

Pajamos – labai svarbus, tačiau ne vienintelis aukštos gyvenimo kokybės rodiklis. Namų ūkių gerovė priklauso nuo šeimos narių skaičiaus, jų sveikatos, ekonominės ir socialinės aplinkos bei ekonominių išteklių. Disponuojamųjų pajamų pasiskirstymas pagal Gini koeficientą EBPO šalyse svyruoja nuo 0,30 iki 0,50, o bendras turto pasiskirstymas pagal Gini koeficientą – nuo 0,50 iki 0,80 (Davies, 2013).

Pajamoms artimiausias atitikmuo – **vartojimo išlaidos**. Vartojimas yra tikslesnis gerovės rodiklis nei pajamos vien dėl to, kad gerovė bendrąja prasme atspindi tiesioginį prekių ir paslaugų vartojimą. Kita vertus, akcentuojama, kad apskaičiuoti tikrąjį vartojimo mastą turtingose valstybėse yra itin sunku. Vartojimo išlaidų duomenys dažniausiai renkami siekiant apskaičiuoti vartotojų kainų indeksą, o ne vartojimo mastą ir kiekį. Tik retais atvejais siekiama išsiaiškinti tikrąjį vartojimo kiekį, nes reikia atsižvelgti į tai, jog tokias ilgalaikio vartojimo prekes kaip buitiniai prietaisai, automobiliai ir būstas žmonės perka vienu gyvenimo periodu, bet neretai naudoja kitu. Iš tiesų tam tikrų žmonių grupių, pavyzdžiui, vyresnių asmenų, gyvenančių nuosavame būste ir nemokančių būsto paskolos, realios vartojimo išlaidos gali smarkiai skirtis nuo apskaičiuotų vartojimo išlaidų. Galima teigti, kad, pirma, tikslinga tyrimuose teikti pirmenybę ne tiek pajamoms, kiek vartojimo kiekiui, antra, ir ne vienkartinėms (trumpalaikėms), o nuolatinėms pajamoms (Brandolini, Smeeding, 2013).

„Strateginių“ išlaidų, nukreiptų į žmonišką kapitalo stiprinimą (investicijos į švietimą, nekilnojamojo turto įsigijimas, santaupos), dominavimas socialinių grupių struktūroje būdingas pasiturinčioms socialinėms grupėms. Pažeidžiamų socialinių grupių vartojimo išlaidos nukreiptos į einamųjų būtiniausių poreikių tenkinimą siekiant „išgyventi“.

Geras apsirūpinimas nekilnojamoju turto pats savaime gali būti gerovės pamatas pasiturinčiose socialinėse grupėse. Pavyzdžiui, būstas ir nekilnojamasis turtas sukuria sąlygas **santaupoms**, kurios gali būti perduotos ateinančiai kartai arba konvertuotos į finansinį kapitalą, kaupati. Neturtingose šeimose, nuomojančiose būstą, būstas nėra aktyvas, todėl jo išlaikymo išlaidoms būdingi kaštų sąnaudų bruožai.

Vienas svarbiausių aspektų – **materialių gyvenimo sąlygų ir turto diferenciacija**. Turto nelygybės tema yra palyginti nauja ir dėl duomenų prieinamumo bei matavimo sudėtingumo nėra visapusiškai ištirta. Turto diferenciacija pastaruoju metu ypač akcentuojama pasaulio ir Lietuvos eksperty. Tačiau turto vertinimo sunkumus apibūdina šios priežastys. Pirma, vertinant turtą susiduriama su daugybe įvairių šaltinių duomenų, kuriuos palyginti labai sunku. Antra, turto vertinimo problema susijusi su duomenų įslaptinimu

ir prieinamumu (kaip antai įsigyjamo ar parduodamo turto sandorių sumos nėra prieinamos, o asmens duomenų apsaugos sugriežtinimas dar labiau apsunkino turto koncentracijos vertinimus). Todėl turto diferenciacijos vertinimas yra didžiulė ekonomikos problema.

Sukauptas ir naujai sukurtas turtas yra šalies ekonominio potencialo didinimo pagrindas, lemiantis jo plėtros galimybes (Galiniene, 2005). Turto, taip pat ir nuosavybės, samprata, turinys ir formos laikui bėgant keitėsi, priklausomai nuo ekonominių santykių ir socialinės tikrovės. Žemė kaip nuosavybės teisės objektas atsirado tada, kai žmonės tapo sėslūs ir pradėjo užsiimti žemdirbyste. Atsiradus naujoms ūkio ir pramonės šakoms, susiformavo ir nauji nuosavybės teisės objektai. Visuomenei iš žemdirbyste grįstos ekonomikos perėjus į industrinę erą nuosavybės teisės objektais tapo ir nematerialūs objektai, t. y. mokslo išradimai, literatūros ir meno kūriniai.

Galiausiai visuomenei iš industrinės ekonomikos pereinant į žinių ekonomiką, be jau įprastos intelektinės nuosavybės, atsiranda naujos turto formos, pvz., intelektinis kapitalas, susidedantis iš visų ūkio subjekto nematerialių gėrių, nesvarbu, ar juos įmanoma įtraukti į finansų apskaitą ir teisiškai reglamentuoti. Intelektinis kapitalas, susidedantis iš informacijos ir žinių, šiuolaikiniame pasaulyje tampa svarbiausiu ūkio subjekto, veikiančio žinių ekonomikos sąlygomis, turtu.

Šiuolaikinėje visuomenėje tiek žmogiškieji ištekliai, tiek ir materialusis turtas atlieka ypač svarbų vaidmenį. Tačiau finansinis kapitalas yra tiesiog būtinas nuosavam verslui pradėti, norint gauti didelę investicinę grąžą, taip pat turėti šiek tiek santaupų aktualu netekus darbo, išgyvenant skyrybas ar susiduriant su nenumatytomis medicininėmis išlaidomis.

Turtas yra svarbus ir dėl to, kad suteikia jo turėtojui daugiau laisvių bei įgalinimų (angl. *empowerment*). Individui, siekiančiam apginti savo teises, labai svarbu galėti pasisamdyti geriausius teisininkus. Politinių kampanijų finansavimas, lobizmas, įtakos darymas politikams ginant tam tikrus interesus – visa tai taip pat reikalauja didelių lėšų. Kita vertus, didelis turtas suteikia galią daryti gerus darbus. Įspūdingo pasisekimo sulaukę pasaulio turtingiausieji – nuo Andrew Carnegie'io iki Billo Gateso didelę savo milžiniško turto dalį skyrė filantropijai (Davies, 2013).

Sąvoka „turtas“ vartojama visų materialių vertybių (neskaitant įsiskolinimų) reikšme. Teoriškai turto koncepcija apima grynuosius pinigus, banko indėlius, kitus likvidžius aktyvus, akcijas ir obligacijas, verslo akcijas, savininko reikmėms naudojamą nekilnojamąjį turtą ar bet kokią kitą nekilnojamąjį turtą, tai pat ilgalaikio vartojimo prekes, įskaitant antikvarinius daiktus, meno ir ju-

velyrinius dirbinius. Tačiau praktikoje į šį apibrėžimą įtraukiamos ne visos turto formos, pavyzdžiui, ilgalaikio vartojimo prekių sąvoka neretai apsiriboja tik automobiliais. Be to, dažnai pati turto sąvoka, taip pat ir tokios jo formos kaip ilgalaikio vartojimo prekės bei nekilnojamasis turtas skirtingose valstybėse suprantamos nevienodai.

Turto nelygybė daugiausia priklauso vis dėlto nuo pajamų. Šis veiksnys turi įtakos ir vartojimo santykiui. Nuo tada, kai XX a. šeštajame dešimtmetyje buvo atliktos pirmosios apklausos apie pajamų ir turto pasiskirstymą, tapo aišku, kad pajamos ir turtas – dvi tarpusavyje susijusios, bet ne visai identiškos sąvokos. Jų koreliacijos koeficientas yra maždaug 0,5 (Davies, 2013). Vienas iš veiksnių, sąlygojančių šių dviejų sąvokų skirtumą, yra amžius. Jei palygintume abi sąvokas amžiaus aspektu grafiškai, matytume, kad pajamų kreivė kiltų daug anksčiau nei turto. Pensinio amžiaus žmonės gauna palyginti nedaug pajamų, bet turi daug turto, o jaunimas, atvirkščiai, gali gauti dideles pajamas, bet neturėti turto. Be to, savarankiškai dirbantys asmenys gali turėti didelį nuosavą kapitalą, tačiau gauti nedideles pajamas (nors ir laikinai).

Tačiau antrojo ekonominės nelygybės koncepcijos lygmens pagrindinis akcentas – normalios ir perteklinės nelygybės santykis. Turėdamos omenyje čia pateiktus argumentus ir siekdamos tikslo – kaip įvertinti normalią ir perteklinę nelygybę, autorės apsiriboja pajamų diferenciacijos duomenimis. Metodologinės prielaidos suformuotos norint nustatyti normalią ir perteklinę nelygybę, rasti lūžio taškus ir nustatyti ribinį efektą, siekiant identifikuoti, kada normali ekonominė nelygybė tampa perteklinė ir atitinkamai neigiamai veikia ES 28 šalių socialinę ir ekonominę pažangą (ekonomikos augimą, gyvenimo kokybę, tvarumą). Atskiriant normalią nelygybę nuo perteklinės, empiriniame tyrime naudojami tokie pajamų diferenciacijos rodikliai: bendros disponuojamosios pajamos, disponuojamosios pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus (t. y. gyventojų pajamos be pensijų ir kitų socialinių išmokų), disponuojamosios pajamos prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (t. y. gyventojų pajamos kartu su pensijomis, tačiau be kitų socialinių išmokų) ir bendrieji pajamų diferenciacijos rodikliai (decilinis diferenciacijos koeficientas ir pajamų kvintilinis santykis).

Trečiasis ekonominės nelygybės koncepcijos struktūrinis lygmuo – ekonominės nelygybės poveikio socialinei ir ekonominei pažangai vertinimas ES 28 šalyse. Išanalizavus ES šalių pajamų diferenciacijos būklę ir raidą, išskirtos normalios ir perteklinės nelygybės šalių grupės, sudarančios tam tikrus klasterius. Nustačius tinkamiausius ekonominės nelygybės ir socialinės

ekonominės pažangos vertinimo kriterijus, suformavus prielaidas normaliai nelygybei atskirti nuo perteklinės, atsiranda galimybė vertinti ekonominės nelygybės poveikį socialinei ekonominei ir pažangai – ekonomikos augimui, gyvenimo kokybei, tvarumui – ES 28 šalyse bei kiekybiškai identifikuoti lūžio taškus, kai ekonominė pagrįsta nelygybė tampa nepagrįsta ir atitinkamai veikia ES 28 šalių socialinę ir ekonominę pažangą.

2.2. Normalios ir perteklinės nelygybės vertinimo pagal ES šalių klasterius metodinis pagrindimas

Reikėtų akcentuoti, kad dar tik formuojasi kiekybiškai nustatytos normalios ir perteklinės ekonominės nelygybės sąvokos. Monografijoje siūlomi trys perteklinės nelygybės skaičiavimo metodai.

I metodas. Daroma prielaida, kad Europos šalyse pateisinama (normalia) traktuotina tokia ekonominė nelygybė, kuriai esant decilinis diferenciacijos koeficientas (K_d) yra ne daugiau kaip 7 kartai. Apskaičiavus decilinį diferenciacijos koeficientą (K_d), galima apskaičiuoti perteklinę nelygybę ir suskirstyti ES 28 valstybes į tris klasterius:

- didelės perteklinės nelygybės šalys, kai $K_d \geq 10$;
- mažos ir vidutinės nelygybės šalys, kai ($K_d 10 < \geq 7$);
- normalios nelygybės šalys, kai $K_d < 7$.

II metodas. Ekonominės nelygybės sąvoka glaudžiai susijusi su skurdo samprata. Suradus optimalią skurdo ribą ($Sk_{\text{optimalus}}$) ir žinant realią skurdo statistiką (Sk_{realus}), perteklinė nelygybė (PN_{sk}) apskaičiuotina pagal toliau esančią formulę, darant prielaidą, kad nepateisinama (perteklinė) nelygybė yra skirtumas tarp egzistuojančio (realaus) skurdo lygio ir toleruotino (optimalaus) skurdo lygio,

$$PNS_k = Sk_{\text{realus}} - Sk_{\text{optimalus}},$$

ES 28 valstybės suskirstomos į tris klasterius:

- didelės perteklinės nelygybės šalys ($PN_{sk} > 7$),
- mažos ir vidutinės nelygybės šalys ($PN_{sk} 7 \leq \geq 4$),
- normalios nelygybės šalys ($PN_{sk} < 4$).

III metodas. Nepateisinama (perteklinė) ekonominė nelygybė interpretuojama kaip situacija, kai egzistuojančios nelygybės dalis viršija pateisinamos (normalios) nelygybės dalį. Šiame kontekste ekonominės nelygybės analizei labiausiai tinka Gini koeficientas. Radus optimalią nelygybės ribą ($Gini_{\text{optimalus}}$)

ir žinant realią nelygybės statistiką ($Gini_{\text{realus}}$), perteklinė nelygybė (PN_{Gini}) apskaičiuojama pagal toliau esančią formulę, darant prielaidą, kad nepateisinama (perteklinė) nelygybė yra skirtumas tarp egzistuojančio (realaus) Gini koeficiento ir toleruotino (optimalaus) Gini koeficiento lygio,

$$PN_{\text{Gini}} = Gini_{\text{realus}} - Gini_{\text{optimalus}},$$

ES 28 valstybės taip pat suskirstomos į tris klasterius:

- didelės perteklinės nelygybės šalys ($PN_{\text{Gini}} > 4$),
- mažos ir vidutinės nelygybės šalys ($PN_{\text{Gini}} 4 \leq \leq 0,1$),
- normalios nelygybės šalys ($PN_{\text{Gini}} \leq 0$).

Monografijoje daroma prielaida, kad Skandinavijos šalių ekonominiai ir gyvenimo kokybės rodikliai traktuojami kaip atitinkantys optimalų / normalų lygį. Skandinavijos šalys kaip siekiamybė pasirinkta dėl šių aplinkybių:

- Geografiškai Skandinavijos šalys ir Lietuva nėra labai nutolusios, o tai sąlygoja kultūrinius ir mentaliteto panašumus.
- Skandinavijos šalys yra vienos turtingiausių ES valstybių. Šioms šalims būdingi aukšti gyvenimo kokybės standartai. Prie ekonominės sėkmės nemažai prisidėjo skandinaviškas šalių atvirumas, polinkis į laisvąją prekybą ir laisvosios prekybos politikos įgyvendinimas.
- Skandinavijos šalyse socialinės apsaugos politika nukreipta į gyventojų daugumos – vidurinės klasės – palaikymą. Didelis dėmesys skiriamas socialinėms garantijoms, tačiau jos orientuojamos į skurdžiau gyvenančius ir ši parama yra tikslingai orientuota.
- Skandinavijos šalių prioritetinės sritys yra kokybiškas švietimas ir sveikatos apsauga. Greta to, buvo suvaldyta korupcija ir įgyvendinta skaidraus valdymo nuostata. Dėl to atsirado galimybė efektyviai plėtoti gerovės programas.
- Pasaulinių tyrimų duomenimis, kaip tik Skandinavijos šalyse gyvena patys laimingiausi pasaulio žmonės: 2018 m. Suomijos gyventojų laimingumo indeksas siekė 7,86, Danijos – 7,65, Švedijos – 7,37 (2018 m. Lietuvos gyventojų gyventojų laimingumo indeksas – 6,31, o ES 28 valstybių vidurkis – 6,62) (World Happiness Report, 2019).
- Skandinavijos šalims būdinga visuomenės aktyvi pozicija, siekiant derinti ekonominio efektyvumo ir socialinio teisingumo klausimus. Vyraujančio skandinaviškojo gerovės modelio pagrindas yra aukšto lygio socialinis kapitalas, socialinis pasitikėjimas ir socialinis solidarumas. Šiaurės Europos šalys pirmauja pasaulyje ne tik pagal tokius socialinius rodiklius kaip socialinė lygybė, socialinė raida, socialinė reintegracija, bet ir pagal ekonominius rodiklius – šalių konkurencingumą, žinių ekonomikos lygį, inovatyvumą.

Atsižvelgiant į visas čia išvardytas aplinkybes, Skandinavijos šalių patirtis traktuojama kaip sėkmingas pavyzdys.

Taigi, normalios ir nepateisinamos perteklinės nelygybės vertinimas atliekamas trimis pasiūlytais skirtingais metodais, siekiant palyginti gautus rezultatus ir nustatyti, kuriose ES valstybėse perteklinė nelygybė pasireiškia labiausiai.

2.3. Nelygybės vertinimo rodiklių atranka ir tyrimo prielaidos

2.3.1. Ekonominės nelygybės ir socialinės ekonominės pažangos matavimo rodikliai

Formuojant ekonominės nelygybės poveikio socialinei ir ekonominei pažangai vertinimo modelį, atsižvelgiama, kad socialinės ir ekonominės pažangos koncepcija apima tris dedamąsias – ekonomikos augimą, gyvenimo kokybę, tvarumą. Modelis formuojamas etapais: 1) vertinamas ekonominės nelygybės poveikis ekonomikos augimui, 2) analizuojamas ekonominės nelygybės poveikis gyvenimo kokybei, 3) identifikuojamas ekonominės nelygybės poveikis tvarumui.

Ekonominės nelygybės rodikliai. Atliekant ekonominės nelygybės poveikio socialinei ir ekonominei pažangai vertinimą bei siekiant tyrimo rezultatų patikimumo, empiriniame tyrime naudojami penki ekonominės nelygybės rodikliai (žr. 1 lentelę):

- 1) Gini koeficientas pagal bendrąsias disponuojamąsias pajamas² (Gini 1);
- 2) Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus³ (t. y. gyventojų pajamos be pensijų ir kitų socialinių išmokų) (Gini 2);

² Remiantis *Eurostat* (2020), disponuojamosios ekvivalentinės pajamos apima: 1) visas pajamas iš darbo santykių (darbuotojų atlyginimus ir savarankiško darbo pajamas); 2) privačias pajamas iš investicijų ir turto; 3) tarpusavio pervedimus; 4) socialinius pervedimus, įskaitant senatvės pensijas. Kiekvienam namų ūkio nariui priskiriamos ekvivalentinės pajamos, apskaičiuojamos dalijant visas namų ūkio disponuojamąsias pajamas iš ekvivalencijos koeficiento.

³ Remiantis *Eurostat* (2020), socialiniai pervedimai apibūdina socialinės pagalbos funkciją, kurią atlieka valstybės institucijos. Šis terminas apima: 1) senatvės (pensijos) ir maitintojo netekimo (našlių) pensijas; 2) nedarbingumo pašalpas; 3) išmokas, susijusias su šeima (pvz., vaiko pinigais); 4) ligos ir invalidumo išmokas; 5) su švietimu susijusias išmokas; 6) pašalpas būstui; 7) socialinę pagalbą ir kt.

- 3) Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų⁴ (t. y. gyventojų pajamos kartu su pensijomis, tačiau be kitų socialinių išmokų) (Gini 3);
- 4) X/I decilinis diferenciacijos koeficientas (DK arba X/I);
- 5) S80/S20 pajamų kvintilinis santykis (S80/S20).

1 lentelė. Empiriniame tyrime naudojami ekonominės nelygybės matavimo rodikliai

Eilės Nr.	Ekonominės nelygybės rodikliai	Metai	Šaltinis
1.	Gini koeficientas pagal bendrąsias disponuojamąsias pajamas (Gini 1)	2010–2019	<i>Eurostat</i> , 2020
2.	Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus (Gini 2)	2010–2019	<i>Eurostat</i> , 2020
3.	Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3)	2010–2019	<i>Eurostat</i> , 2020
4.	S80/S20 pajamų kvintilinis santykis (S80/S20)	2010–2019	<i>Eurostat</i> , 2020
5.	X/I decilinis diferenciacijos koeficientas (DK arba X/I)	2010–2019	autorių skaičiavimai, remiantis <i>Eurostat</i> , 2020

Šaltinis: sudaryta autorių

⁴ Tyrime naudojamos trys Gini koeficiento rūšys, nes: 1) Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas parodo disponuojamųjų pajamų nelygybę. Į šį rodiklį įskaičiuotos visos asmens pajamos, tarp jų gaunamos iš įvairių šaltinių ir valstybės socialinės paramos. Rodiklis išryškina ekonominės nelygybės laipsnį po valstybės pinigų perskirstymo ir socialinės apsaugos politikos įgyvendinimo veiksmų. 2) Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į pajamas, parodo realų ekonominės nelygybės lygį dar prieš valstybei teikiant socialinę pagalbą pažeidžiamiausiems visuomenės nariams, tarp jų ir pensininkams. 3) Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų, išryškina ekonominės nelygybės lygį prieš valstybei teikiant socialinę pagalbą pažeidžiamiausiems visuomenės nariams, tačiau pensininkų gaunamos pensijos yra įskaičiuotos į asmenų gaunamas ir disponuojamas pajamas. Pensijų įtraukimas į ekonominės nelygybės skaičiavimus, sumažina pensijos lygį.

Trys Gini koeficientai pasirinkti dėl skirtingai pajamų pasiskirstymo netolygumus išryškinašamos specifikos:

- *Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas* (Gini 1) parodo bendrųjų disponuojamųjų pajamų nelygybę. Į šį rodiklį įskaičiuotos visos asmens pajamos, tarp jų gaunamos iš įvairių šaltinių ir valstybės socialinės paramos. Rodiklis išryškina ekonominės nelygybės laipsnį po valstybės pinigų perskirstymo ir socialinės apsaugos politikos įgyvendinimo veiksmy.
- *Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į pajamas* (Gini 2), parodo realų ekonominės nelygybės lygį prieš valstybei teikiant socialinę pagalbą pažeidžiamiausiems visuomenės nariams, tarp jų ir pensininkams.
- *Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų* (Gini 3), išryškina ekonominės nelygybės lygį prieš valstybei teikiant socialinę pagalbą pažeidžiamiausiems visuomenės nariams, tačiau pensininkų gaunamos pensijos yra įskaičiuotos į asmenų gaunamas ir disponuojamas pajamas. Pensijų įtraukimas į ekonominės nelygybės skaičiavimus, sumažina pensijos lygį.

Atsižvelgiant į tai, kad Gini koeficientai menkai atskleidžia pajamų skirtumus viršutiniame ir apatiniame pajamų pasiskirstymo kraštuose, empiriniame tyrime naudojami papildomi ekonominės nelygybės rodikliai – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas ir S80/S20 pajamų kvintilinis santykis.

S80 / S20 pajamų kvintilio santykio rodiklis išreiškiamas disponuojamųjų pajamų santykiu tarp penktadalio (20 proc.) asmenų, kuriems tenka didžiausios ekvivalentinės disponuojamosios pajamos (penktosios kvintilinės grupės), ir penktadalio asmenų, kuriems tenka mažiausios ekvivalentinės disponuojamosios pajamos (pirmosios kvintilinės grupės). Panašiai kaip S80/S20 pajamų kvintilinio santykio rodiklis, *X/I decilinis diferenciacijos koeficientas* išryškina vidutinį skirtumą pinigiais vienetais tarp dešimtadalio (10 proc.) skurdžiausių ir turtingiausių gyventojų. Kaip paprastai dažniausiai diferenciacijos didėjimą labiausiai lemia viršutinių (IX, X) decilių pajamų augimas. Akcentuotina ir tai, kad skirtumas tarp X ir I decilių padeda įvertinti, kiek artėjama prie vadinamosios socialinės kantrybės ribos, po kurios ima reikštis neigiami politinio bei socialinio valstybės gyvenimo procesai.

Socialinės ir ekonominės pažangos rodikliai. Socialinė ir ekonominė pažanga yra kompleksinė sąvoka. Kaip akcentuota, socialinė ir ekonominė pažanga grindžiama nuostata, kad ekonominės veiklos rodikliai nepakankamai

apibūdina šalies pažangą, todėl socialinės ir ekonominės pažangos koncepcija privalo apimti tiek gyvenimo kokybės, tiek tvarumo rodiklius. Taigi, monografijoje socialinė ir ekonominė pažanga analizuojama integruojant tris sritis – ekonomikos augimą, gyvenimo kokybę ir tvarumą.

Ekonomikos augimo rodikliai. Ekonomikos augimas yra svarbus visoms pasaulio šalims, išsivysčiusioms šalims jis suteikia galimybes siekti dar aukštesnio gyvenimo lygio, o besivystančioms šalims mažinti atotrūkį nuo išsivysčiusių šalių. Ekonomikos augimui poveikį daro daug ir įvairaus pobūdžio veiksmų, jų dinamika turi įtakos ekonomikos cikliniams svyravimams.

- 1) Ikiindustrinėje ekonomikoje svarbiausias ekonominis išteklius buvo žemė, industrinėje – kapitalas, o poindustrinėje – žinios ir inovacijos. Monografijoje formuojant ekonominės nelygybės poveikio ekonomikos augimui vertinimo modelį, atsižvelgiama į teorinėje dalyje atliktą mokslinės literatūros ir empirinių tyrimų analizę, todėl išskiriami ir modelyje naudojami šie ekonomikos augimo rodikliai (žr. 2 lentelę):
- 2) realus BVP vienam gyventojui (Eur);
- 3) investicijos (bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas) (proc. nuo BVP);
- 4) aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalis (proc.);
- 5) infliacijos lygis (vidutinis metinis pokytis) (proc.);
- 6) valdžios sektoriaus išlaidos (proc. nuo BVP);
- 7) vyriausybės skola (proc. nuo BVP);
- 8) išlaidos moksliniams tyrimams ir plėtrai (Eur vienam gyventojui);
- 9) korupcijos suvokimo indeksas;
- 10) demokratijos kokybė;
- 11) prekybos apimtis (importas, eksportas) (proc. nuo BVP).

2 lentelė. Empiriniame tyrime naudojami ekonomikos augimo rodikliai

Eilės Nr.	Ekonomikos augimo rodikliai	Metai	Šaltinis
1.	Realus BVP vienam gyventojui (Eur)	2010–2019	<i>Eurostat</i> , 2020
2.	Investicijos (bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas) (proc. nuo BVP)	2010–2019	<i>Eurostat</i> , 2020
3.	Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalis (proc.)	2010–2019	<i>Eurostat</i> , 2020
4.	Infliacijos lygis (vidutinis metinis pokytis) (proc.)	2010–2019	<i>Eurostat</i> , 2020
5.	Valdžios sektoriaus išlaidos (proc. nuo BVP)	2010–2019	<i>Eurostat</i> , 2020
6.	Vyriausybės skola (proc. nuo BVP)	2010–2019	<i>Eurostat</i> , 2020

2 lentelė. Empiriniame tyrime naudojami ekonomikos augimo rodikliai (*tęsinys*)

Eilės Nr.	Ekonomikos augimo rodikliai	Metai	Šaltinis
7.	Išlaidos moksliniams tyrimams ir plėtrai (Eur vienam gyventojui)	2010–2019	<i>Eurostat, 2020</i>
8.	Korupcijos suvokimo indeksas	2010–2019	<i>Transparency International, 2020</i>
9.	Demokratijos kokybė	2010–2019	<i>Eurostat, 2020</i>
10.	Prekybos apimtis (importas ir eksportas) (proc. nuo BVP)	2010–2019	<i>Eurostat, 2020</i>

Šaltinis: sudaryta autorių

Pirminiame modelio sudarymo etape išskirta daugiau ekonomikos augimą potencialiai veikiančių veiksnių (pvz., išlaidos moksliniams tyrimams ir plėtrai, demokratijos kokybė ir kt.), tačiau, atlikus ryšių stiprumo tarp pagrindinių ekonomikos augimo vertinimo rodiklių analizę bei išryškėjus panašiams koreliaciniams korupcijos suvokimo indekso, išlaidų moksliniams tyrimams ir plėtrai bei demokratijos kokybės rodiklių ryšiams, modelyje naudojamas tik vienas jų – korupcijos suvokimo indeksas (žr. 3 pav.).

BVP viena gyventojui	1,0	0,1	0,6	-0,1	0,2	-0,1	0,8	0,7	0,7	0,4
Investicijų lygis	0,1	1,0	0,1	0,2	-0,2	-0,5	0,2	0,2	0,2	0,1
Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalis	0,6	0,1	1,0	-0,2	-0,0	-0,1	0,5	0,7	0,4	0,2
Inflacijos lygis	-0,1	0,2	-0,2	1,0	-0,0	-0,2	-0,0	0,0	0,0	0,0
Valdžios sektoriaus išlaidos	0,2	-0,2	-0,0	-0,0	1,0	0,4	0,5	0,3	0,2	-0,4
Vyriausybės skola	-0,1	-0,5	-0,1	-0,2	0,4	1,0	-0,1	-0,2	-0,2	-0,4
Išlaidos moksliniams tyrimams	0,8	0,2	0,5	-0,0	0,5	-0,1	1,0	0,9	0,7	0,0
Korupcijos suvokimo indeksas	0,7	0,2	0,7	0,0	0,3	-0,2	0,9	1,0	0,8	0,1
Demokratijos kokybė	0,7	0,2	0,4	0,0	0,2	-0,2	0,7	0,8	1,0	0,4
Prekybos apimtis	0,4	0,1	0,2	0,0	-0,4	-0,4	0,0	0,1	0,4	1,0
	BVP viena gyventojui	Investicijų lygis	Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalis	Inflacijos lygis	Valdžios sektoriaus išlaidos	Vyriausybės skola	Išlaidos moksliniams tyrimams	Korupcijos suvokimo indeksas	Demokratijos kokybė	Prekybos apimtis

3 pav. Koreliacinių ryšių stiprumas tarp ekonomikos augimo veiksnių

Šaltinis: sudaryta autorių

Remiantis J. E. Stiglitzu, A. Senu, J. P. Fitoussi (2010) ir teigiant, kad ekonominiai rodikliai yra nepakankami šalies realiai būklei ir gerovei apibūdinti, į modelį įtraukti ir analizuojami gyvenimo kokybės ir tvarumo rodikliai.

Gyvenimo kokybės rodikliai. Bendrąja prasme gyvenimo kokybė apibūdinama kaip daugeliu ekonominių ir kitų veiksnių vertinama, visus žmogaus gyvenimo aspektus apimanti koncepcija, kuri grindžiama išorinės aplinkos tinkamumu gyventi ir vidinės aplinkos, kontroliuojamos paties žmogaus kaip teisių ir laisvių turėtojo, teikiamomis galimybėmis tobulėti ir didinti savąją gerovę, sinteze (Starkauskienė, 2011). Nors didžioji dalis mokslininkų sutaria dėl gyvenimo kokybės sampratos kompleksiskumo, visuotinai priimtos gyvenimo kokybės veiksnių klasifikacijos ir bendros nuomonės apie ją lemiančius veiksnius nėra. Todėl, atsižvelgiant į gyvenimo kokybės sąvokos daugiaaspektiškumą, pripažįstama, kad vienas ar keli veiksniai išsamiai neatspindi gyvenimo kokybės turinio esmės, todėl mokslinėje literatūroje išskiriama vis daugiau skirtingų gyvenimo kokybės veiksnių.

Neretai gyvenimo kokybė vertinama kaip *išorinės aplinkos* ir *vidinės aplinkos* veiksnių visuma. Išorinės gyvenimo kokybės aplinkos vertinimo rezultatai atspindi aplinkos tinkamumą kokybiškai gyventi, o vidinė gyvenimo kokybės aplinka parodo, ar individas turi galimybes panaudoti palankią išorinę gyvenimo kokybės aplinką savo poreikiams tenkinti (Veenhoven, 2000, 2005, 2009). Toks požiūris tik dar kartą pagrindžia gyvenimo kokybės, ekonomikos augimo ir tvarumo sinergiją, jų kompleksiskai daromą poveikį šalies ir individo gerovei.

Gyvenimo kokybės išorinės aplinkos ypatumus išryškina gamtinės, ekonominės (sujungiant valstybės vykdomą politiką) ir socialinės sritys. Kadangi ekonomikos ir tvarumo (gamtinės aplinkos) sritys monografijoje nagrinėjamos atskirai, formuojant ekonominės nelygybės poveikio gyvenimo kokybei vertinimo modelį akcentas skiriamas socialinei išorinės aplinkos sričiai ir ją charakterizuojantiems kriterijams – gyventojų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, skaičiui, nedarbo ir emigracijos lygiui, išlaidoms, kurias vyriausybė skiria tvarkai ir saugumui, – bei galimai jų įtakai socialinei ir ekonominei pažangai.

Socialinė aplinka yra svarbi dimensija vertinant gyvenimo kokybę. Gyvenimo ir darbo sąlygos, švietimo ir sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumas, socialinė lygybė, žmonės ir organizacijos, su kuriomis sąveikaujama (šeima, draugai, priklausymas įvairioms bendruomenėms), tiesiogiai veikia žmogaus gyvenimo kokybę (Starkauskienė, 2011). Šiame kontekste nemažiau svarbus vaidmuo tenka socialinei apsaugai, kai siekiama kuo labiau užtikrinti asmens gyvenimo kokybę ir sumažinti našta žmogui susidūrus su negalios,

senatvės, našlystės, nedarbo rizika. Kaip antai skurdas gali ne tik lemti žmonių socialinio gyvenimo atskirtį, bet ir užkirsti kelią pasitenkinimui gyvenimu ir gyvenimo kokybei. Socialinės apsaugos, kaip valstybinės politikos priemonės, svarbiausias tikslas yra užtikrinti individo gyvenimo kokybę ir išsaugoti visuomeninę santauką, pagrindinį dėmesį skiriant saugumo ir lygybės principams. Tyrimai rodo, kad socialinė apsauga, taikoma anksčiau minėtų veiksmų sukeliamai rizikai sumažinti, ji yra tiesiogiai proporcinga gyvenimo kokybės lygiui šalyje (Stiglitz, 2000).

Išskiriant ir pagrindžiant veiksnius, lemiančius aukštą vidinę individo gyvenimo kokybę, remiamasi A. Seno (1993, 1999) galimybių teorija, kai pagrindinis akcentas vertinant asmens gyvenimo kokybę yra žmogaus galimybės – tai, ką jis gali daryti ir kuo gali būti. Vidinės aplinkos bruožus labiau išryškina fizinės ir asmens vystymosi gerovės, materialinės ir socialinės gerovės kompleksas:

- Sveikatos būklė ir asmeninis saugumas yra *fizinės gerovės* pagrindas (Sen, 1999). Pasaulio tyrimai pagrindžia tiesioginį gyventojų sveikatos būklės ryšį su gyvenimo kokybe. Analizuojant sveikatos veiksmų gyvenimo kokybės kontekste, reikėtų išskirti fizinę ir psichologinę būseną, nes ji neretai yra susijusi su įvairių ligų, mirčių ar net savižudybių rizika. Monografijoje ši sritis vertinama vidutine gyvenimo trukme ir sveiko gyvenimo metų rodikliais.
- Gyvenimo kokybės tiesioginė priklausomybė nuo *asmens vystymosi gerovės* diskusijų neturėtų kelti. Pasaulio tyrimais pagrįsta, kad aukštesnį išsilavinimą įgiję šalies gyventojai lengviau prisitaiko prie aplinkos, turi mažesnę nedarbo riziką ir platesnes galimybes gauti mėgstamą, gerai atlyginamą darbą, pagerinti savo statusą visuomenėje. Atsižvelgiant į tai, kad asmens vystymosi gerovė yra daugialypė sąvoka, buvo nuspręsta ją matuojant naudotis žmogaus socialinės raidos indeksu, kuriuo kompleksškai matuojama visų pasaulio valstybių gyventojų vidutinė gyvenimo trukmė, raštingumo, švietimo ir gyvenimo lygis. Šis indeksas leidžia nustatyti socialines gyvenimo ir asmens vystymo gerovės sąlygas valstybėje. Monografijoje ši sritis vertinama vidutinė mokymosi trukme.
- *Materialinę gerovę*, kaip vieną iš individo gyvenimo kokybės lygio pagrindų, apibrėžia pajamos, santaupos, turtas, apsirūpinimas būstu ir jo kokybė. Pajamos ir kitos materialinės gėrybės yra ištekliai, praplečiantys žmogaus galimybes, leidžiantys laisvai funkcionuoti ir siekti aukštos gyvenimo kokybės (Sen, 1999). Monografijoje ši sritis vertinama ekvivalentinių grynujų pajamų mediana ir būsto nepritekliaus rodikliu.

Taigi, monografijoje formuojant ekonominės nelygybės poveikio gyvenimo kokybei vertinimo modelį, remiamasi atlikta mokslinės literatūros ir empirinių tyrimų analize, todėl modelyje gyvenimo kokybė vertinama šiais rodikliais (žr. 3 lentelę):

- ekvivalentinių gryųjų pajamų mediana (Eur),
- vidutine gyvenimo trukme (m.),
- gyventojų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, skaičiumi (proc.),
- sveiko gyvenimo metais (m.),
- vidutine mokymosi trukme (m.),
- nedarbo lygiu (proc. nuo visos populiacijos),
- emigracijos lygiu (vnt.),
- būsto nepritekliaus rodikliu (proc.),
- vyriausybės išlaidomis tvarkai ir saugumui (proc. nuo BVP).

3 lentelė. Empiriniame tyrime naudojami gyvenimo kokybės rodikliai

Eilės Nr.	Gyvenimo kokybės rodikliai	Metai	Šaltinis
1.	Ekvivalentinių gryųjų pajamų mediana (Eur)	2010–2019	<i>Eurostat, 2020</i>
2.	Vidutinė gyvenimo trukmė (m.)	2010–2019	<i>Eurostat, 2020</i>
3.	Gyventojų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, skaičius (proc.)	2010–2019	<i>Eurostat, 2020</i>
4.	Sveiko gyvenimo metais (m.)	2010–2019	<i>Eurostat, 2020</i>
5.	Vidutinė mokymosi trukmė (m.)	2010–2019	<i>Eurostat, 2020</i>
6.	Nedarbo lygis (proc. nuo visos populiacijos)	2010–2019	<i>Eurostat, 2020</i>
7.	Emigracijos lygis (vnt.)	2010–2019	<i>Eurostat, 2020</i>
8.	Būsto nepritekliaus rodiklis (proc.)	2010–2019	<i>Eurostat, 2020</i>
9.	Vyriausybės išlaidos tvarkai ir saugumui (proc. nuo BVP)	2010–2019	<i>Eurostat, 2020</i>

Šaltinis: sudaryta autorių

Vis dažniau teigiant, kad bendra socialinė ir ekonominė pažanga, žmogaus bei ateities kartų gyvenimo kokybė neįsivaizduojama be subalansuotos kokybiškos gamtinės aplinkos, tolimesniame ekonominės nelygybės poveikio socialinei ir ekonominei pažangai vertinimo modelio sudarymo etape išskiriami tvarumo rodikliai.

Tvarumo rodikliai. Socialinės ir ekonominės pažangos siekimas yra neatsiejamas nuo tvarumo, nes pažanga bei ekonomikos augimas turi būti suderintas su kitais visuomenei svarbiais socialiniais ir aplinkosaugos tikslais.

Nors ekonomikos augimas yra kiekvienos šalies siekis, vis dažniau atkreipiamas dėmesys ir į neigiamas ekonomikos augimo pasekmes – gamtinių išteklių išsekimą ir aplinkos taršą. Ekonomikos augimas glaudžiai susijęs su gamybos plėtra, kuriai be kapitalo ir darbo išteklių būtini ir gamtiniai resursai. Neatsinaujinančių gamtinių išteklių paklausa didėja, nors pasiūla mažėja; o netinkamai ir didžiuoliais mastais naudojami atsinaujinantys ištekliai taip pat gali galiausiai išsekti. Be to, tarptautiniai tyrimai pagrindžia stiprų gamybos augimo ir aplinkos taršos ryšį (Dudzevičiūtė, 2015). Didėjantis žmogaus poveikis gamtai, vandens ir oro tarša, miškingumo mažėjimas kelia labai didelį pavojų gyvybei visame pasaulyje.

- Monografijoje formuojant ekonominės nelygybės poveikio tvarumui vertinimo modelį, modelyje naudojami šie tvarumui galbūt įtaką darantys veiksniai (žr. 4 lentelę):
- miškų plotas (proc. nuo viso šalies ploto);
- valdžios išlaidos aplinkosaugai (proc. nuo BVP);
- iškastinio kuro išteklių suvartojimas (proc. visų šalies suvartotų išteklių);
- ekonomikos išsivystymo lygis (BVP vienam gyventojui Eur);
- vieno gyventojų vartojimas (bendros išlaidos) (Eur)
- investicijos (bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas) (proc. nuo BVP);
- prekybos apimtis (importas, eksportas) (proc. nuo BVP);
- korupcijos suvokimo indeksas.

4 lentelė. Empiriniame tyrime naudojami tvarumo veiksniai

Eilės Nr.	Tvarumo veiksniai	Metai	Šaltinis
1.	Miškų plotas (proc. nuo viso šalies ploto)	2010–2016	<i>The World Bank</i> , 2020
2.	Valdžios išlaidos aplinkosaugai (proc. BVP)	2010–2019	<i>Eurostat</i> , 2020
3.	Iškastinio kuro išteklių suvartojimas (proc. nuo visų šalies suvartotų išteklių);	2010–2015	<i>The World Bank</i> , 020
4.	Ekonomikos išsivystymo lygis (BVP vienam gyventojui Eur)	2010–2019	<i>Eurostat</i> , 2020
5.	Vieno gyventojų vartojimas (bendros išlaidos) (Eur)	2010–2019	<i>Eurostat</i> , 2020

4 lentelė. Empiriniame tyrime naudojami tvarumo veiksniai (tęsinys)

Eilės Nr.	Tvarumo veiksniai	Metai	Šaltinis
6.	Investicijos (bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas) (proc. nuo BVP)	2010–2019	<i>Eurostat</i> , 2020
7.	Prekybos apimtis (importas, eksportas) (proc. nuo BVP)	2010–2019	<i>Eurostat</i> , 2020
8.	Korupcijos suvokimo indeksas	2010–2019	<i>Transparency International</i> , 2020

Šaltinis: sudaryta autorių

Apibendrinant galima teigti, kad formuojant ekonominės nelygybės poveikio socialinei ir ekonominei pažangai vertinimo modelį, atsižvelgta į socialinės ir ekonominės pažangos koncepcijos kompleksiskumą, išskiriant ekonominės nelygybės poveikį ekonomikos augimui, gyvenimo kokybei, tvarumui.

2.3.2. Empirinio tyrimo prielaidos

Siekiant įvertinti ekonominės nelygybės poveikį socialinei ir ekonominei pažangai, suformuluotos šios hipotezės. Taip pat kiekvienai suformuluotai hipotezei pateiktos jos tikrinimo procedūros.

- **Stipresnis ekonominės nelygybės poveikis ekonomikos augimui pasireiškia ilgesniuoju laikotarpiu.**

Ekonomikos augimui matuoti empiriniame tyrime naudojamas realaus BVP vienam gyventojui (Eur) pokyčio rodiklis. Darant prielaidą, kad stipresnis ekonominės nelygybės poveikis ekonomikos augimui galėtų pasireikšti ilgesniuoju laikotarpiu, ekonomikos augimui (priklausomas kintamasis) matuoti pasirinktas ne tik 1 metų ekonomikos augimo tempas, bet ir vidutinis 2, 3, 4 ir 5 metų ekonomikos augimo tempas.

- **Ekonominės nelygybės kitimas daro nevienodą poveikį socialinei ir ekonominei pažangai (ekonomikos augimui, gyvenimo kokybei, tvarumui) skirtingo gyvenimo lygio šalių grupėse.**

Darant prielaidą, kad ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai (ekonomikos augimui, gyvenimo kokybei, tvarumui) galėtų skirtis šalių grupėse pagal gyvenimo lygį, ES 28 šalys suskirstomos į grupes: 1) aukštesnio gyvenimo lygio valstybes, kai BVP vienam gyventojui pagal

PGS yra daugiau nei 24 750 Eur, ir 2) žemesnio gyvenimo lygio valstybes, kai BVP vienam gyventojui pagal PGS yra mažiau nei 24 750 Eur. 24 750 Eur yra visos empirinio tyrimo imties BVP vienam gyventojui pagal PGS rodiklio mediana, todėl ES 28 šalys suskirstomos į dvi lygias grupes.

Tikrinant prielaidą pastarosioms dviem šalių grupėms atliekamas Chow testas. Atliekant šį testą, tikrinama nulinė hipotezė apie sudaryto modelio lygties koeficientų stabilumą, tai leidžia identifikuoti, ar priklausomybės skirtingose stebinių imtyse yra tos pačios. Taip kiekvienai šalių grupei (imčiai) sudaromas regresinis modelis ir tikrinama, ar šie du modeliai sutampa. Chow testo idėja, kad pirmajai daliai stebinių n_1 yra įvertinama modelio lygtis. Ši lygtis naudojama prognozuojant likusias n_2 stebinių reikšmes. Tuomet nulinės hipotezės tikrinimas įvertinamas, ar prognozuotų reikšmių liekamųjų paklaidų vidurkis yra lygus nuliui. Nulinė hipotezė šiame teste formuluojama taip: ar modelio įvertiniai identiški tiek įvertinimo imtyje, tiek ir kontrolinėje imtyje (t. y. remiantis Chow testu, tikrinama hipotezė (H_0): veiksnių poveikis dviejose imtyse nesiskiria). Chow testas realizuojamas tokia seka:

- stebinių imčiai n_1 įvertinama modelio lygtis ir apskaičiuojama liekamųjų paklaidų kvadratų suma (RSS_1). Laisvės laipsnių skaičius $df = n_1 - k$;
- stebinių imčiai n_2 įvertinama modelio lygtis ir apskaičiuojama liekamųjų paklaidų kvadratų suma (RSS_2). Laisvės laipsnių skaičius $df = n_2 - k$;
- stebinių imčiai ($n_1 + n_2$) įvertinama modelio lygtis ir apskaičiuojama liekamųjų paklaidų kvadratų suma (RSS) su ($n_1 + n_2 - k$) laisvės laipsnių skaičiumi;

- apskaičiuojama F statistikos reikšmė $F = \frac{RSS - RSS_1 - RSS_2}{k + 1} / \frac{RSS_1 + RSS_2}{(n_1 + n_2 - 2k - 2)}$

- patikrinama nulinės hipotezės sąlyga $F^{H_0} \sim F_{1-\alpha}(k + 1; n_1 + n_2 - 2k - 2)$.

Normali ekonominė nelygybė daro poveikį socialinei ir ekonominei pažangai viena kryptimi, o pasiekus lūžio tašką (kai ekonominė nelygybė tampa perteklinė), socialinę ir ekonominę pažangą pradeda veikti priešinga kryptimi (apversta U kreivė).

Atliekant ekonominės nelygybės poveikio socialinei ekonominei pažangai vertinamą daroma prielaida, kad ekonominė nelygybė socialinę ir ekonominę pažangą (ekonomikos augimą, gyvenimo kokybę, tvarumą) veikia viena kryptimi ir, pasiekusi tam tikrą lūžio tašką, kryptį pakeičia. Lūžio taškas apskaičiuojamas pagal formulę:

$$LT = e^{-\beta_1 / (2 \times \beta_2)} \text{ arba } LT = \exp\{-\beta_1 / (2 \times \beta_2)\}$$

kai

β_1 – koeficiento įvertis prie ekonominės nelygybės;

β_2 – koeficiento įvertis prie ekonominės nelygybės kvadrato.

2.4. Didėjančios nelygybės poveikio ekonomikos augimui, gyvenimo kokybei ir tvarumui vertinimo metodai

Siekiant atlikti ekonominės nelygybės poveikio socialinei ekonominei pažangai vertinimo empirinį tyrimą, naudojami ES 28 šalių paneliniai duomenys, apimantys 2008–2019 m. laikotarpį. Tyrimas atliekamas remiantis statistikos tarnybos *Eurostat*, *The World Bank*, *Transparency International* oficialiai skelbiamais duomenimis. Empiriniam tyrimui atlikti naudojama regresinė makroekonominių duomenų analizė. Ekonominės nelygybės poveikio socialinei ir ekonominei pažangai vertinimas atliekamas programinės įrangos *Office* paketo *Excel* programa ir atvirojo kodo programinės įrangos paketu *Gretl*, kuris skirtas ekonometrinei panelinių duomenų analizei.

Analizuojant ekonominės nelygybės poveikį socialinei ir ekonominei pažangai ir tikrinant iškeltas hipotezes, atliekama regresinė panelinių duomenų analizė 2008–2019 m. laikotarpiu. Pasirinkti analizei paneliniai duomenys leidžia įvertinti, kokia analizuojamų rodiklių būklė tam tikru momentu ir kaip analizuojami rodikliai kinta laike. Taip paneliniai duomenys sujungia laiko eilučių ir tarpgrupinius duomenis, t. y. leidžia įvertinti laiko ir vietos dimensijas (Butkus, Matuzevičiūtė, 2016).

Panelinių duomenų analizei naudotas įprastų mažiausiųjų kvadratų (angl. OLS – *ordinary least squares*) regresinės analizės metodas. Šis metodas yra vienas dažniausiai naudojamų, jis sudaro galimybę analizuoti didelę nepriklausomų kintamųjų imtį. Šiuo metodu gauti įverčiai yra nepaslinktieji ir turi mažiausias dispersijas. Tačiau taikant mažiausiųjų kvadratų modelį, galimos klaidos, kurias reikėtų identifikuoti taikant patikimumo testus, o rastas klaidas taisyti pertvarkant modelį.

Taigi, mažiausiųjų kvadratų modelio validumui tikrinti empiriniame tyrime buvo atliekami:

- 1) *Wooldridge'o* testas autokoreliacijai nustatyti. Remiantis *Wooldridge'o* testu, tikrinama hipotezė (H_0): pirmos eilės autokoreliacija neatmeta, jei $p > 0,05$. Jei mažiausiųjų kvadratų metodu realizuotas modelis pasižymi autokoreliacija, tuomet modelis pertvarkomas naudojant stabilizuotų liekamųjų paklaidų (angl. *robust standard errors*) regresiją.

- 2) *White'o* testas heteroskedastiškumui nustatyti. Remiantis šiuo testu tikrinama hipotezė (H_0): homoskedastiška paklaidų sklaida neatmetama, jei $p > 0,05$. Jei mažiausiųjų kvadratų metodu realizuotų modelių paklaidos pasižymi heteroskedastiškumu, tuomet modelis pertvarkomas naudojant heteroskedastiškumą koreguojančių standartinių paklaidų metodą (angl. *heteroskedasticity-corrected*).
- 3) pagal *Hausmano* testą atliekama panelinių duomenų diagnostika ir atitinkamai pagal rekomendacijas modelis pertvarkomas į fiksuotų efektų (angl. *fixed effects model*) ar atsitiktinių efektų (angl. *random effects model*) metodą. Hausmano testas tiria pasirinkimo iš fiksuoto ir atsitiktinio efekto modelių galimybę. Remiantis šiuo testu tikrinama hipotezė (H_0): neatmetama, kad apibendrintų mažiausiųjų kvadratų metodo įverčiai yra suderinti, jei $p > 0,05$.

Pasitelkus fiksuotų efektų modelį identifikuojamas veiksmų daromas poveikis priklausomam kintamajam laike, manant, kad nepriklausomų kintamųjų koeficientai skirtingi. Svarbiausias fiksuoto efekto modelio privalumas yra galimybė įvertinti kintamojo ar kintamųjų, kurie keičiasi laike, grupės poveikį (Baltagi, 2005). O atsitiktinio efekto modelis taikomas tada, kai laiko eilučių skaičius mažesnis už turimų stebėjimo grupių skaičių. Tokiu atveju nepriklausomi kintamieji nekoreliuoja tarpusavyje su priklausomu kintamuoju, jų variacijos yra atsitiktinės. Kaip privalumas įvardijama galimybė įtraukti mažai kintančių ar nekintančių kintamųjų reikšmių (Baltagi, 2005).

Siekiant įvertinti, ar ekonominės nelygybės poveikio socialinei ir ekonominei pažangai (ekonomikos augimui, gyvenimo kokybei, tvarumui) vertinimui pasirinktas tinkamas modelio tipas, remiamasi R_2 (determinacijos koeficientas nurodo, kiek procentų priklausomo kintamojo elgsenos nusako nepriklausomi kintamieji) ir koreguoto R_2 (pakaitalas paprastam R_2 , kai yra daug kintamųjų ir mažai stebėjimų) reikšmėmis. Taip nustatoma, ar pasirinkti ir modelyje naudojami kintamieji, kuriais vertinama socialinė ir ekonominė pažanga – ekonomikos augimas, gyvenimo kokybė, tvarumas, yra tinkami.

Tiriamų kintamųjų reikšmingumas nustatomas pagal reikšmingumo lygmenis: 99,0 proc., 95,0 proc. ir 90,0 proc. Didžiausias (99,0 proc.) reikšmingumo lygmuo žymimas trimis žvaigždutėmis; dviem žvaigždutėmis – 95,0 proc. reikšmingumo lygmuo; viena žvaigždute – 90,0 proc. reikšmingumo lygmuo.

Kadangi analizuojami pirminiai rodikliai nebuvo stacionarūs, o jų matavimo vienetai skirtingi, visi jie buvo logaritmuoti (išskyrus infliacijos rodiklį, nes tai dinaminis rodiklis) ir diferencijuoti, t. y. skaičiuojami visų kintamųjų

jų metiniai pokyčiai, todėl gauti rezultatai interpretuojami kaip elastingumo koeficientai (Tamašauskienė ir kt., 2016).

Sudarant empirinį ekonominės nelygybės poveikio ekonomikos augimui modelį, naudojama lygtis:

$$\Delta \ln(\text{BVP}_{i,t}) = \alpha + \beta_3 \ln(\text{BVP}_{i,t-1}) + \beta_4 \Delta \ln(\text{INV}_{i,t}) + \beta_5 \Delta \ln(\text{AI}_{i,t}) + \beta_6 (\text{IL}_{i,t}) + \beta_7 \Delta \ln(\text{VSI}_{i,t}) + \beta_8 \Delta \ln(\text{VS}_{i,t}) + \beta_9 \Delta \ln(\text{KRP}_{i,t}) + \beta_{10} \Delta \ln(\text{PRK}_{i,t}) + \beta_1 (\text{EKN}_{i,t}) + \beta_2 (\text{EKNSq}_{i,t}) + T_1 2010 + \dots + T_{10} 2019 + \Delta u_{i,t}$$

ir

$$\text{EA}_{i,t} = \alpha + \beta_3 \ln(\text{BVP}_{i,t-1}) + \beta_4 \Delta \ln(\text{INV}_{i,t}) + \beta_5 \Delta \ln(\text{AI}_{i,t}) + \beta_6 (\text{IL}_{i,t}) + \beta_7 \Delta \ln(\text{VSI}_{i,t}) + \beta_8 \Delta \ln(\text{VS}_{i,t}) + \beta_9 \Delta \ln(\text{KRP}_{i,t}) + \beta_{10} \Delta \ln(\text{PRK}_{i,t}) + \beta_1 (\text{EKN}_{i,t}) + \beta_2 (\text{EKNSq}_{i,t}) + T_1 2010 + \dots + T_{10} 2019 + \Delta u_{i,t}$$

kur:

α – konstanta;

β – koeficientai, nurodantys, kaip stipriai ir kokia kryptimi nepriklausomi kintamieji veikia priklausomąjį kintamąjį;

$\text{EA}_{i,t}$ – ekonomikos augimas i šalyje t laikotarpiu apskaičiuojamas $\Delta \ln(\text{BVP}_{i,t})$;

$\text{BVP}_{i,t}$ – realaus BVP vienam gyventojui (Eur) rodiklis i šalyje t laikotarpiu;

$\text{INV}_{i,t}$ – investicijų lygio rodiklis i šalyje t laikotarpiu;

$\text{AI}_{i,t}$ – aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalis i šalyje t laikotarpiu;

$\text{IL}_{i,t}$ – infliacijos lygis i šalyje t laikotarpiu;

$\text{VSI}_{i,t}$ – valdžios sektoriaus išlaidos i šalyje t laikotarpiu;

$\text{VS}_{i,t}$ – vyriausybės skola i šalyje t laikotarpiu;

$\text{KRP}_{i,t}$ – korupcijos suvokimo indeksas i šalyje t laikotarpiu;

$\text{EKN}_{i,t}$ – ekonominės nelygybės rodiklis i šalyje t laikotarpiu;

$\text{EKNSq}_{i,t}$ – ekonominės nelygybės rodiklio kvadratas i šalyje t laikotarpiu;

T_t – laiko pseudokintamieji, kurie absorbuoja ciklinius priklausomojo kintamojo svyravimus, būdingus visoms tiriamoms šalims kartu;

$\Delta u_{i,t}$ – idiosinkratinė (laike kintanti) modelio paklaida.

Sudarant empirinį ekonominės nelygybės poveikio gyvenimo kokybei modelį, naudojama lygtis:

$$\Delta \ln(\text{GK}_{i,t}) = \alpha + \beta_3 \Delta \ln(\text{VGT}_{i,t}) + \beta_4 \Delta \ln(\text{SKL}_{i,t}) + \beta_5 \Delta \ln(\text{SGM}_{i,t}) + \beta_6 \Delta \ln(\text{VMT}_{i,t}) + \beta_7 \Delta \ln(\text{NDL}_{i,t}) + \beta_8 \Delta \ln(\text{EML}_{i,t}) + \beta_9 \Delta \ln(\text{BNR}_{i,t}) + \beta_{10} \Delta \ln(\text{VITS}_{i,t}) + \beta_1 (\text{EKN}_{i,t}) + \beta_2 (\text{EKNSq}_{i,t}) + T_1 2010 + \dots + T_{10} 2019 + u_{i,t}$$

kur:

α – konstanta;

β – koeficientai, nurodantys, kaip stipriai ir kokia kryptimi nepriklausomi kintamieji veikia priklausomąjį kintamąjį;

$\text{GK}_{i,t}$ – gyvenimo kokybė i šalyje t laikotarpiu;

$VGT_{i,t}$ – vidutinė gyvenimo trukmė i šalyje t laikotarpiu;
 $SKL_{i,t}$ – skurdo lygis i šalyje t laikotarpiu;
 $SGM_{i,t}$ – sveiko gyvenimo metai i šalyje t laikotarpiu;
 $VMT_{i,t}$ – vidutinė mokymosi trukmė i šalyje t laikotarpiu;
 $NDL_{i,t}$ – nedarbo lygis i šalyje t laikotarpiu;
 $EML_{i,t}$ – emigracijos lygis i šalyje t laikotarpiu;
 $BNR_{i,t}$ – būsto nepritekliaus rodiklis i šalyje t laikotarpiu;
 $VITS_{i,t}$ – vyriausybės išlaidos tvarkai ir saugumui i šalyje t laikotarpiu;
 $EKN_{i,t}$ – ekonominės nelygybės rodiklis i šalyje t laikotarpiu;
 $EKNsq_{i,t}$ – ekonominės nelygybės rodiklio kvadratas i šalyje t laikotarpiu;
 T_t – laiko pseudokintamieji, kurie absorbuoja ciklinius priklausomojo kintamojo svyravimus, būdingus visoms tiriamoms šalims kartu;
 $\Delta u_{i,t}$ – idiosinkratinė (laike kintanti) modelio paklaida.

Sudarant empirinį ekonominės nelygybės poveikio tvarumui modelį, naudojama lygtis:

$$\Delta \ln(TV_{i,t}) = \alpha + \beta_3 \Delta \ln(APL_{i,t}) + \beta_4 \Delta \ln(IKK_{i,t}) + \beta_5 \Delta \ln(BVP_{i,t}) + \beta_6 \Delta \ln(VRT_{i,t}) + \beta_7 \Delta \ln(INV_{i,t}) + \beta_8 \Delta \ln(PRK_{i,t}) + \beta_9 \Delta \ln(KRP_{i,t}) + \beta_1 (EKN_{i,t}) + \beta_2 (EKNsq_{i,t}) + T_1 2010 + \dots + T_{10} 2019 + u_{i,t}$$

kur:

α – konstanta;

β – koeficientai, nurodantys, kaip stipriai ir kokia kryptimi nepriklausomi kintamieji veikia priklausomąjį kintamąjį;

$TV_{i,t}$ – tvarumo rodiklis i šalyje t laikotarpiu;

$APL_{i,t}$ – valdžios išlaidų aplinkosaugai rodiklis i šalyje t laikotarpiu;

$IKK_{i,t}$ – iškastinio kuro išteklių suvartojimo rodiklis i šalyje t laikotarpiu;

$BVP_{i,t}$ – ekonomikos išsivystymo lygio rodiklis i šalyje t laikotarpiu;

$VRT_{i,t}$ – vartojimo lygio rodiklis i šalyje t laikotarpiu;

$INV_{i,t}$ – investicijų lygio rodiklis i šalyje t laikotarpiu;

$PRK_{i,t}$ – prekybos apimtys rodiklis i šalyje t laikotarpiu;

$KRP_{i,t}$ – korupcijos suvokimo indeksas i šalyje t laikotarpiu;

$EKN_{i,t}$ – ekonominės nelygybės rodiklis i šalyje t laikotarpiu;

$EKNsq_{i,t}$ – ekonominės nelygybės rodiklio kvadratas i šalyje t laikotarpiu;

T_t – laiko pseudokintamieji, kurie absorbuoja ciklinius priklausomojo kintamojo svyravimus, būdingus visoms tiriamoms šalims kartu;

$\Delta u_{i,t}$ – idiosinkratinė (laike kintanti) modelio paklaida.

Apibendrinant galima teigti, kad ekonominės nelygybės koncepcija daugiadimensė, pasižyminti integruota veiksmų sąveika, kompleksine tipologija ir specifiniu poveikiu socialinei ir ekonominei pažangai, todėl ir ekonominės

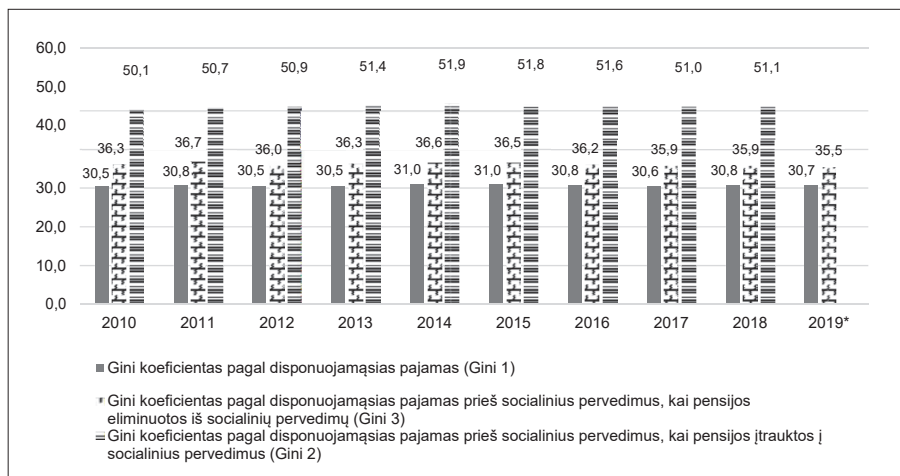
nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai nėra vienareikšmiškai apibrėžtas ir tai patvirtina mokslinių tyrimų įvairovė. Šioje monografijoje išskirtinis akcentas skiriamas diferencijuotam požiūriui ir pagrįstos (normalios) bei nepagrįstos (perteklinės) nelygybės atskyrimui, pajamų netolygiam pasiskirstymui visuomenės grupėse bei socialinės ir ekonominės pažangos vertinimui. Siekiant įvertinti ekonominės nelygybės pagrįstumą ir poveikį socialinei ir ekonominei pažangai 1) analizuojamas ekonominės nelygybės poveikis ekonomikos augimui, 2), vertinamas ekonominės nelygybės poveikis gyvenimo kokybei, 3) identifikuojamas ekonominės nelygybės poveikis tvarumui.

III. DIDĖJANČIOS NELYGYBĖS POVEIKIS SOCIALINEI IR EKONOMINEI PAŽANGAI

3.1. Pajamų diferenciacija ES šalyse

2015 m. Jungtinių Tautų Organizacijos 193 pasaulio šalys, tarp jų ir Lietuva, pasirašė Darnaus vystymosi tikslus, kuriais siekiama iki 2030 m. panaikinti skurdą, užtikrinti taiką, visų pasaulio gyventojų socialinę ir ekonominę gerovę, nepaliekant nieko užnugaryje, bei saugoti planetą ir kovoti su klimato kaita. Akcentuotina, kad šie tikslai apima nelygybės šalyje ir tarp šalių mažinimo sritį (DVT 10), kurioje įvardyti konkretūs uždaviniai: 1) „iki 2030 m. įgalinti visus žmones ir skatinti jų socialinę, ekonominę ir politinę įtrauktį, neatsižvelgiant į jų amžių, lytį, negalią, rasę, etniškumą, kilbę, religiją, ekonominę ar kitą padėtį“; 2) „užtikrinti lygias galimybes ir sumažinti pajamų nelygybę, įskaitant diskriminacinių įstatymų, politikos ir praktikos panaikinimą bei tinkamų įstatymų, politikos ir veiksmų šiais klausimais skatinimą“; ir kt. (Europos Komisija, 2019).

ES prisideda prie Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo. Viena pagrindinių ES pamatinių idėjų – visuomenės narių gerovė, grindžiama pagrindinių asmens teisių gerbimu ir lygybės principais. Deja, nelygybės kontekste ES šalyse per pastarąjį dešimtmetį reikšmingų pokyčių neįvyko. Ekonominė nelygybė išlieka itin aktuali ES šalių problema, ji ypač išryškėja, kai nelygybė šalyse matuojama prieš socialinius pervedimus, t. y. prieš valstybės socialinę pagalbą pažeidžiamiausiems visuomenės nariams.

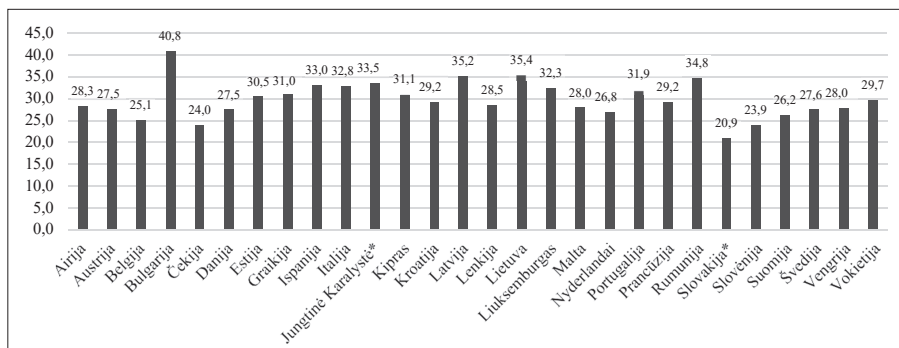
4 pav. Gini koeficiento kitimo dinamika ES 28 šalyse 2010–2019 m.

* Gini 2 rodiklio duomenų 2019 m. nėra

Šaltinis: Eurostat, 2020

ES šalyse per dešimtmetį nelygybė, matuojant ją Gini koeficientu pagal bendrąsias disponuojamąsias pajamas, didėjo 0,7 proc. (nuo 30,5 proc. 2010 m. iki 30,7 proc. 2019 m.), tačiau nemažai šalių nelygybės svyravimai gerokai ryškesni. Be to, nors per pastaruosius dešimt metų ES šalyse Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į pajamas, mažėjo 2,2 proc., o Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus, didėjo 2 proc. Taigi, nors pensijų įtraukimas į ekonominės nelygybės skaičiavimus sumažina nelygybės lygį, nelygybė prieš socialinius pervedimus lieka itin didelė.

Eurostat duomenimis (2020), 2019 m. Gini koeficiento pagal bendrąsias disponuojamąsias pajamas svyravimai ES valstybėse pateikiami 5 pav. 2019 m. aukščiausias Gini buvo fiksuojamas Bulgarijoje (40,8), Lietuvoje (35,4), Latvijoje (35,2), Rumunijoje (34,8); mažiausias – Suomijoje (26,2), Belgijoje (25,1), Čekijoje (24,0), Slovėnijoje (23,9), Slovakijoje (20,9).

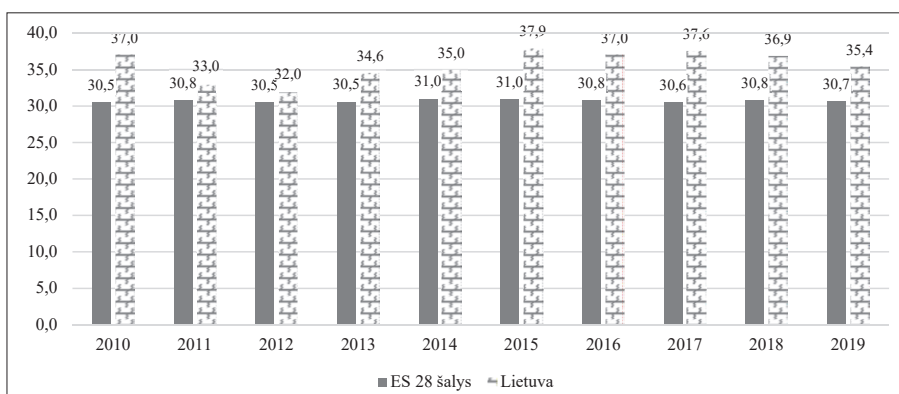

5 pav. Gini koeficientas pagal bendrąsias disponuojamąsias pajamas (2019)

* Jungtinės Karalystės ir Slovakijos duomenys 2018 m.

Šaltinis: Eurostat, 2020

Analizuojant Lietuvos ir ES 28 šalių ekonominės nelygybės, matuojant ją Gini koeficientu pagal bendrąsias disponuojamas pajamas, kitimo dinamiką per pastaruosius dešimt metų, verta pasakyti, kad 2019 m. skirtumas sumažėjo, t. y. 2010 m. Lietuvoje ekonominė nelygybė buvo didesnė už ES šalių bendrą ekonominę nelygybę 21 proc., 2015 m. – 22 proc., 2017 m. – 23 proc., 2019 m. – 15 proc.

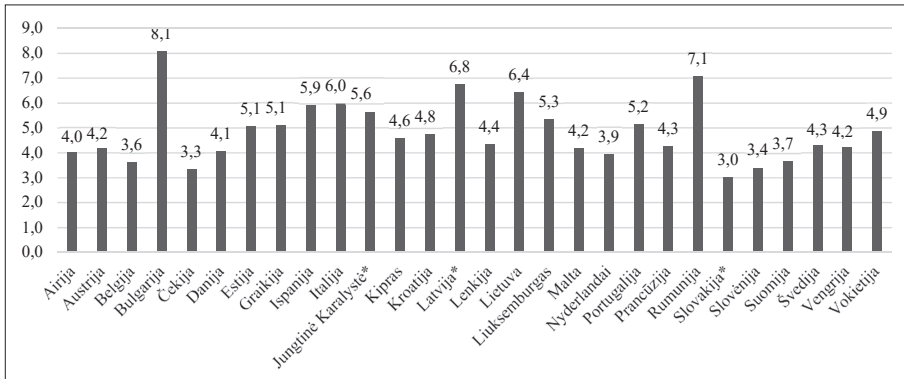

6 pav. Gini koeficiento kitimo dinamika Lietuvoje ir ES 28 šalyse 2010–2019 m.

Šaltinis: Eurostat, 2020

Turint omeny, kad Gini koeficientai menkai atskleidžia pajamų skirtumus viršutiniame ir apatiniame pajamų pasiskirstymo kraštuose, analizuojant ekonominę nelygybę tikslinga naudoti papildomus ekonominės nelygybės rodiklius – S80/S20 pajamų kvintilinių santykį ir X/I decilinių diferenciacijos koeficientą.

Eurostat duomenimis (2020), ES 28 šalyse 2019 m. didžiausi netolygumai tarp penktadalio, kuriems tenka didžiausios disponuojamosios pajamos (penktosios kvintilinės grupės), ir penktadalio, kuriems tenka mažiausios ekvivalentinės disponuojamosios pajamos (pirmosios kvintilinės grupės), išryškėja Bulgarijoje (8,1), Rumunijoje (7,1), Latvijoje (6,8), Lietuvoje (6,4), Italijoje (6,0); mažiausi skirtumai – Suomijoje (3,7), Belgijoje (3,6), Slovėnijoje (3,4), Čekijoje (3,3), Slovakijoje (3,0). 2019 m. bendras ES 28 šalių S80/S20 pajamų kvintilinis santykis siekė 5,09 lygį.

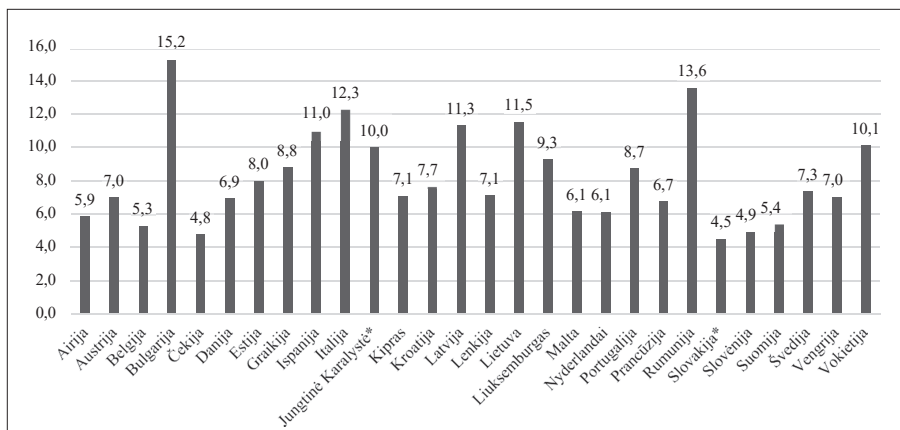

7 pav. S80/S20 pajamų kvintilinis santykis (2019)

* *Jungtinės Karalystės, Latvijos ir Slovakijos duomenys 2018 m.*

Šaltinis: Eurostat, 2020

Eurostat duomenimis (2020), ES 28 šalyse 2019 m. didžiausi skirtumai tarp dešimtadalio turtingiausiųjų (X decilio) ir dešimtadalio skurdžiausiųjų (I decilio) išryškėja Bulgarijoje (15,2), Rumunijoje (13,6), Italijoje (12,3), Lietuvoje (11,5), Latvijoje (11,3). Mažiausi skirtumai fiksuojami Suomijoje (5,4), Belgijoje (5,3), Slovėnijoje (4,9), Čekijoje (4,8), Slovakijoje (4,5). 2019 m. bendras ES 28 šalių X/I decilinis diferenciacijos koeficientas siekė 8,57 lygį.

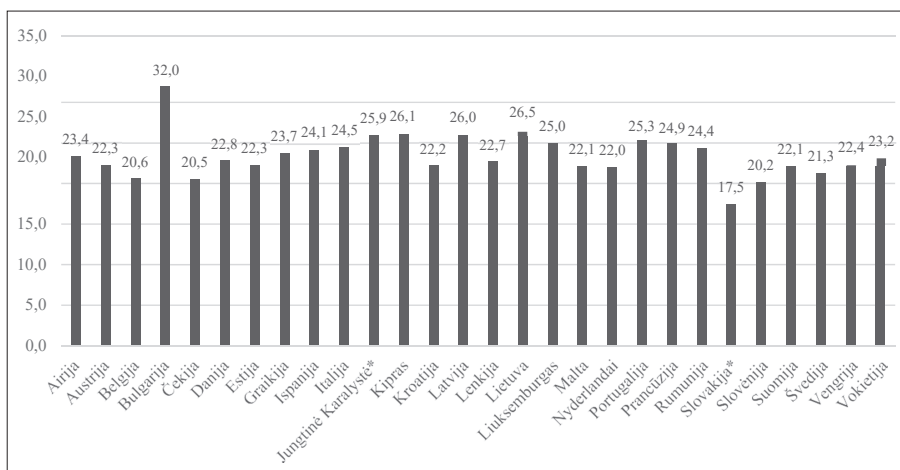

8 pav. X/I decilinis diferenciacijos koeficientas (2019)

* Jungtinės Karalystės ir Slovakijos duomenys 2018 m.

Šaltinis: Eurostat, 2020

Reikėtų atkreipti dėmesį į turtingiausių pajamų koncentraciją, t. y. į X decilio pajamas. Eurostat duomenimis (2020), 2019 m. Bulgarijoje turtingiausioje visuomenės dalyje (X decilyje) sukonzentruota net 32 proc. pajamų, Lietuvoje – 26,5 proc., Kipre – 26,1 proc., Latvijoje – 26 proc., Jungtinėje Karalystėje – 25,9 proc.

9 pav. Dešimtojo (X) decilio pajamų koncentracija ES 28 valstybėse (2019 m., proc.)

* Jungtinės Karalystės ir Slovakijos duomenys 2018 m.

Šaltinis: autorių skaičiavimai remiantis Eurostat (2020) duomenimis

5 lentelė. Pajamų pasiskirstymas pagal decilius ES 28 šalyse (2019 m., proc.)

Šalis	I decilis	II decilis	III decilis	IV decilis	V decilis	VI decilis	VII decilis	VIII decilis	IX decilis	X decilis	X/I
Airija	4,0	5,4	6,3	7,2	8,1	9,2	10,4	11,9	14,2	23,4	5,85
Austrija	3,2	5,5	6,7	7,5	8,5	9,5	10,6	12,0	14,2	22,3	6,97
Belgija	3,9	5,6	6,7	7,8	8,8	9,8	10,8	12,1	13,9	20,6	5,28
Bulgarija	2,1	3,7	4,8	5,8	6,9	8,3	9,7	11,6	15,1	32,0	15,24
Čekija	4,3	6,0	6,9	7,8	8,6	9,5	10,6	11,9	14,0	20,5	4,77
Danija	3,3	5,6	6,7	7,5	8,5	9,4	10,5	11,9	13,8	22,8	6,91
Estija	2,8	4,6	5,7	7,0	8,3	9,6	11,1	12,9	15,6	22,3	7,96
Graikija	2,7	4,8	6,1	7,1	8,2	9,4	10,8	12,4	14,8	23,7	8,78
Ispanija	2,2	4,5	5,7	6,9	8,1	9,4	10,9	12,8	15,5	24,1	10,95
Italija	2,0	4,6	5,9	7,1	8,2	9,4	10,8	12,5	15,1	24,5	12,25
Jungtinė Karalystė*	2,6	4,6	5,7	6,7	7,8	9,00	10,4	12,2	15,1	25,9	9,96
Kipras	3,7	5,0	5,9	6,8	8,0	8,9	10,0	11,5	13,9	26,1	7,05
Kroatija	2,9	4,9	6,2	7,3	8,7	9,5	10,9	12,6	14,8	22,2	7,66
Latvija	2,3	4,1	5,3	6,6	7,8	9,1	10,6	12,7	15,5	26,0	11,30
Lenkija	3,2	5,3	6,4	7,4	8,4	9,4	10,6	12,1	14,5	22,7	7,09
Lietuva	2,3	4,2	5,4	6,4	7,6	8,9	10,5	12,6	15,6	26,5	11,52
Liuksemburgas	2,7	4,8	5,9	6,9	7,9	9,1	10,5	12,2	15,0	25,0	9,26
Malta	3,6	5,1	6,2	7,3	8,4	9,5	10,7	12,4	14,5	22,1	6,14
Nyderlandai	3,6	5,6	6,7	7,6	8,5	9,5	10,6	12,0	14,1	22,0	6,11
Portugalija	2,9	4,8	5,9	7,0	8,0	9,0	10,3	11,9	14,8	25,3	8,72
Prancūzija	3,7	5,3	6,4	7,3	8,2	9,0	10,0	11,4	13,7	24,9	6,73
Rumunija	1,8	3,9	5,4	6,7	8,1	9,4	10,9	13,2	16,2	24,4	13,56
Slovakija*	3,9	6,3	7,5	8,4	9,2	10,1	11,1	12,3	13,6	17,5	4,49
Slovėnija	4,1	5,9	7,0	7,9	8,8	9,7	10,7	11,9	13,8	20,2	4,93
Suomija	4,1	5,6	6,6	7,5	8,4	9,4	10,6	11,9	13,8	22,1	5,39
Švedija	2,9	5,3	6,5	7,7	8,8	9,8	11,0	12,4	14,3	21,3	7,34
Vengrija	3,2	5,5	6,5	7,4	8,4	9,4	10,6	12,0	14,4	22,4	7,00
Vokietija	2,3	5,4	6,5	7,5	8,5	9,5	10,7	12,1	14,4	23,2	10,09

* Jungtinės Karalystės ir Slovakijos duomenys 2018 m.

Šaltinis: autorių skaičiavimai remiantis Eurostat (2020) duomenimis

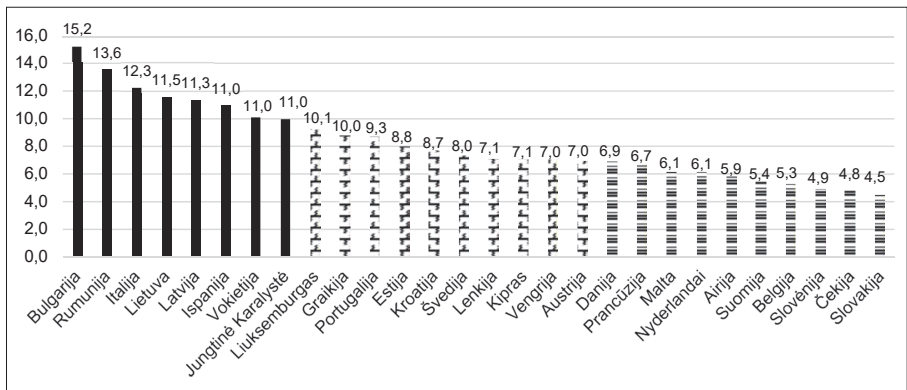
Iš pateiktų duomenų matyti, kad netolygus pajamų pasiskirstymas tarp visuomenės grupių narių, didžiulis pajamų atotrūkis tarp turtingiausių ir skurdžiausių, pajamų koncentracija turtingiausių žmonių grupėje – opi visos ES problema. Tačiau dar didesnę nerimą kelia Lietuvos kaip valstybės „antilyderės“ vaidmuo, nes, kaip rodo duomenys, visi rodikliai smarkiai nutolę nuo kitų didžiosios dalies ES valstybių.

3.2. Normali ir perteklinė nelygybė pagal ES šalių klasterius

Darant prielaidą, kad kaip tik perteklinė nelygybė neigiamai veikia socialinę ir ekonominę pažangą, ypač svarbu suprasti ir atskirti pateisinamą (normalią) nelygybę nuo nepateisinamos (perteklinės). Normali nelygybė gali teigiamai veikti šalių ekonomikos augimą, ypač per konkurencijos ir investicijų skatini- mą, o kartu sudarant plačias galimybes visuomenės narių potencialui realizuoti, gyvenimo kokybei gerėti. Tačiau tuomet, kai normali nelygybė perauga į per- teklinę, ji gali visiškai priešingai veikti šalių ir visuomenės narių socialinę ir ekonominę pažangą, išbalansuodama valstybių socialinę ir ekonominę aplin- ką, keldama įtampą bei nepasitenkinimą gyvenimo kokybe, stiprindama pa- žeidžiamumą.

Mokslinių tyrimų, kuriuose išryškintas diferencijuotas požiūris į ekono- minę nelygybę per pateisinamos (normalios) ir nepateisinamos (perteklinės) nelygybės prizmę, yra nedaug. Ši tyrimų kryptis gana nauja, todėl vertinimo metodai nėra gausūs. Šiame moksliniame darbe pristatomi pirmieji bandymai atskirti pateisinamą (normalią) nelygybę nuo nepateisinamos (perteklinės).

Normalios ir perteklinės nelygybės vertinimas: I metodas. Perteklinė ekonominė nelygybė – viena opiausių temų šiuolaikinėje visuomenėje, tačiau dar tik formuojasi kiekybiškai nustatytos normalios ir perteklinės ekono- minės nelygybės sąvokos. Daroma prielaida, kad *Europos šalyse normalia lai- koma nelygybė, kuriai esant decilinis diferenciacijos koeficientas (Kd) yra ne daugiau kaip 10 kartų*, t. y. kai 10 proc. turtingiausiųjų pajamos viršija 10 proc. skurdžiausiųjų pajamas.

10 pav. X/I decilinis diferenciacijos santykis (2019 m.)

Šaltinis: autorių skaičiavimai

Pagal ES 28 valstybių X/I decilinį diferenciacijos santykį valstybes galima suskirstyti į tris grupes:

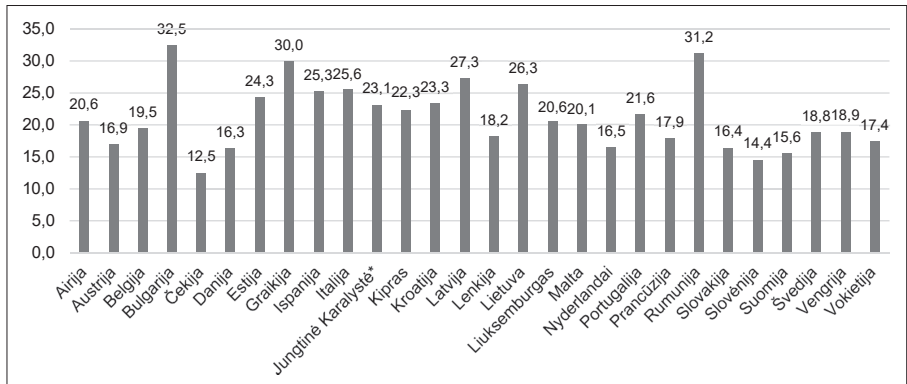
- 1) **Didelės perteklinės nelygybės šalys ($K_d \geq 10$).** Nelygybė yra perteklinė, kai decilinis diferenciacijos koeficientas yra daugiau kaip 10. Perteklinė nelygybė fiksuojama Bulgarijoje ($K_d = 15,2$), Rumunijoje ($K_d = 13,6$), Italijoje ($K_d = 12,3$), Lietuvoje ($K_d = 11,5$), Latvijoje ($K_d = 11,3$), Ispanijoje ($K_d = 11,0$), Vokietijoje ($K_d = 10,1$), Jungtinėje Karalystėje ($K_d = 10,0$).
- 2) **Vidutinės ir mažos nelygybės šalys ($K_d 10 < \geq 7$).** Kai decilinis diferenciacijos koeficientas yra tarp 7 ir 10, nelygybė gali būti traktuojama kaip toleruotina ir tokia fiksuojama Liuksemburge ($K_d = 9,3$), Graikijoje ($K_d = 8,8$), Portugalijoje ($K_d = 8,7$), Estijoje ($K_d = 8,0$). Kroatijoje ($K_d = 7,7$), Švedijoje ($K_d = 7,3$), Lenkijoje ($K_d = 7,1$), Kipre ($K_d = 7,1$), Vengrijoje ($K_d = 7,0$), Austrijoje ($K_d = 7,0$).
- 3) **Normalios nelygybės šalys ($K_d < 7$).** Nelygybė normali, kai decilinis diferenciacijos koeficientas yra mažiau kaip 7. Normalios nelygybės šalys – Danija ($K_d = 6,9$), Prancūzija ($K_d = 6,7$), Malta ($K_d = 6,1$), Nyderlandai ($K_d = 6,1$), Airijoje ($K_d = 5,9$), Suomija ($K_d = 5,4$), Belgija ($K_d = 5,3$), Slovėnija ($K_d = 4,9$), Čekija ($K_d = 4,8$), Slovakija ($K_d = 4,5$).

Pagal šioje dalyje išdėstytą metodiką perteklinė nelygybė atsiranda esant netolygiam gyventojų pajamų pasiskirstymui, kai 10 proc. turtingiausių šalies gyventojų disponuoja 10 kartų didesnėmis pajamomis nei 10 proc. mažiausiai uždirbančių šalies gyventojų. Tokiu atveju normali nelygybė būtų tada, jei visų neturtingųjų pajamos padidėtų taip, kad jos sąlygotų tolygesnį pajamų pasiskirstymą žemesniuose deciliuose, o tai leistų mažėti I/X deciliniam diferenciacijos koeficientui iki 7.

Normalios ir perteklinės nelygybės vertinimas: II metodas. Ekonominės nelygybės sąvoka glaudžiai susijusi su skurdo samprata. Nelygybė išryškina pajamų diferenciacijos skirtumus, o santykinis skurdas parodo žmonių, kurie gauna mažas pajamas, skaičių lyginant su vidutinės pajamas gaunančiais. Skurdas susijęs su ekonominėmis sąlygomis, kurioms esant žmogus negali sau leisti visapusiškai dalyvauti visuomenės gyvenime. Tai, kad skurdas yra opi ES problema, rodo šie faktai (Eurostat, 2020). *Pirma*, 2019 m. ES 28 buvo 107,5 mln. žmonių, gyvenančių namų ūkiuose, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis. *Antra*, 2019 m. daugiau kaip pusėje ES 28 šalių mažiausiai penktadalis gyventojų priklausė skurdo rizikos grupei.

ES statistikos tarnybos *Eurostat* duomenimis (2020), 2019 m. ES 28 valstybių skurdo rizikos (Skrealus) lygis buvo 21,4 proc. Aukščiausias skurdo rizikos lygis 2019 m. fiksuojamas Bulgarijoje (32,5 proc.), Rumunijoje (31,2 proc.),

Graikijoje (30,0 proc.), Latvijoje (27,3 proc.), Lietuvoje (26,3 proc.). Mažiausias skurdo lygis buvo Slovakijoje (16,4 proc.), Danijoje (16,3 proc.), Suomijoje (15,5 proc.), Slovėnijoje (14,4 proc.), Čekijoje (12,5 proc.).

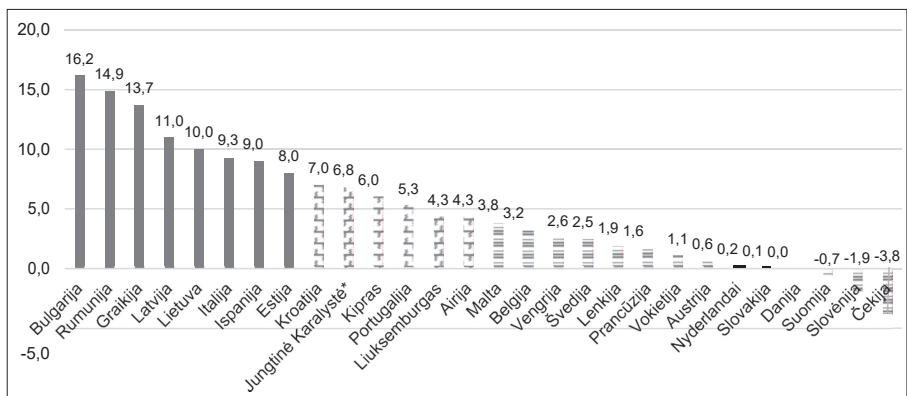
11 pav. Skurdo rizikos lygis (proc., 2019)

* Jungtinės Karalystės duomenys 2018 m.

Šaltinis: Eurostat, 2020

Darant prielaidą, kad optimalūs yra Skandinavijos šalių (Danija, Suomija ir pan.) skurdo rodikliai ($Sk_{\text{optimalus}}$), galima apskaičiuoti perteklinę nelygybę (PN_{sk}), vadovaujantis toliau nurodyta formule, darant prielaidą, kad nepateisinama (perteklinė) nelygybė yra skirtumas tarp egzistuojančio (realaus) skurdo lygio ir toleruotino (optimalaus) skurdo lygio:

$$PN_{\text{sk}} = Sk_{\text{realus}} - Sk_{\text{optimalus}}$$

12 pav. Perteklinė nelygybė ES šalyse (pagal skurdo rodiklius, 2019 m.)

* Jungtinės Karalystės duomenys 2018 m.

Šaltinis: autorių skaičiavimai

Skaičiuojant perteklinę nelygybę, vadovaujantis čia minėta formule, išryškėja trys valstybių grupės (žr. 13 pav.):

- 1) **Didelės perteklinės nelygybės šalys** ($PN_{sk} > 7$). Didelės perteklinės nelygybės šalims priskiriama Bulgarija ($PN_{sk} = 16,2$), Rumunija ($PN_{sk} = 14,9$), Graikija ($PN_{sk} = 13,7$), Latvija ($PN_{sk} = 11,0$), Lietuva ($PN_{sk} = 10$), Italija ($PN_{sk} = 9,3$), Ispanija ($PN_{sk} = 9,0$), Estija ($PN_{sk} = 8,0$).
- 2) **Vidutinės ir mažos nelygybės šalys** ($PN_{sk} 7 \leq \leq 4$). Nedidelės perteklinės nelygybės šalių grupei priskiriama Kroatija ($PN_{sk} = 7,0$), Jungtinė Karalystė ($PN_{sk} = 6,8$), Kipras ($PN_{sk} = 6,0$), Portugalija ($PN_{sk} = 5,3$), Liuksemburgas ($PN_{sk} = 4,3$), Airija ($PN_{sk} = 4,3$).
- 3) **Normalios nelygybės šalys** ($PN_{sk} < 4$). Pagal šią metodiką nelygybė yra normali Maltoje ($PN_{sk} = 3,8$), Belgijoje ($PN_{sk} = 3,2$), Vengrijoje ($PN_{sk} = 2,6$), Švedijoje ($PN_{sk} = 2,5$), Lenkijoje ($PN_{sk} = 1,9$), Prancūzijoje ($PN_{sk} = 1,6$), Vokietijoje ($PN_{sk} = 1,1$), Austrijoje ($PN_{sk} = 0,6$), Nyderlanduose ($PN_{sk} = 0,2$), Slovakijoje ($PN_{sk} = 0,1$), Danijoje ($PN_{sk} = 0$), Suomijoje ($PN_{sk} = -0,7$), Slovėnijoje ($PN_{sk} = -1,9$) ir Čekijoje ($PN_{sk} = -3,8$).

Pagal šioje dalyje išdėstytą metodiką **normali ir perteklinė nelygybė nustatoma naudojantis optimalia skurdo riba**. Tokiu atveju **normali nelygybė yra bendros nelygybės, atitinkančios nelygybę be skurdo, dalis, t. y. kai šalies skurdo rodiklis neviršija 15,6–16,5 proc. Perteklinė nelygybė yra bendros nelygybės, kurią sąlygoja skurdas, dalis, viršijanti nustatytą optimalią skurdo ribą – 15,6–16,5 proc.**

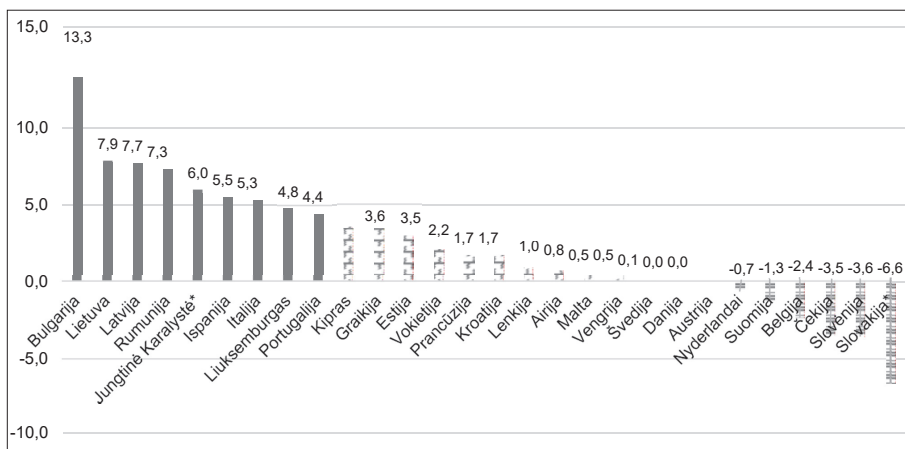
Normalios ir perteklinės nelygybės vertinimas: III metodas. Gini koeficientas yra vienas dažniausiai naudojamų pajamų pasiskirstymo netolygumus išryškinančių statistinių rodiklių, todėl jis galėtų būti adaptuotas ir perteklinei nelygybei išskirti. Taigi, **perteklinė nelygybė yra situacija, kai bendroji nelygybė viršija normalią arba optimalią nelygybę**. Čia daroma prielaida, kad normalią/optimalią nelygybę geriausiai atspindi Skandinavijos šalių Gini koeficientas pagal bendrąsias disponuojamąsias pajamas. Šis koeficientas 2019 m. svyravo nuo 26,2 iki 27,6.

Eurostat duomenimis (2020), 2019 m. ES 28 valstybių Gini koeficientas pagal bendrąsias disponuojamąsias pajamas buvo 30,7. Gini koeficiento svyravimai ES valstybėse pateikti 5 pav. 2016 m. aukščiausias Gini buvo fiksuojamas Bulgarijoje (40,8), Lietuvoje (35,4), Latvijoje (35,2), Rumunijoje (34,8).

ES yra šalių, kuriose fiksuojamas Gini koeficientas yra žemesnis nei Skandinavijos šalyse, pavyzdžiui, Čekijoje (24,0), Slovėnijoje (23,9), Slovakijoje (20,9) ir kt. Tačiau žemas Gini koeficientas arba žemas kitas nelygybės rodiklis gali

simbolizuoti ne visada sektingą valstybės politikos pavyzdį, kuris kai kuriais atvejais gali būti kraštutinis (pvz., socialistinės pakraipos valstybės politika). Dėl šios priežasties šioje monografijoje kaip atspirties taškas naudojamas normalios / optimalios nelygybės pavyzdys – Skandinavijos šalių Gini koeficientas. Perteklinė nelygybė (PN_{Gini}) apskaičiuojama pagal toliau esančią formulę, darant prielaidą, kad nepateisinama (perteklinė) nelygybė yra skirtumas tarp egzistuojančio (realaus) Gini koeficiento ir toleruotino (optimalaus) Gini koeficiento lygio:

$$PN_{Gini} = Gini_{realus} - Gini_{optimalus}$$

14 pav. Perteklinė nelygybė ES šalyse (pagal Gini koeficientą, 2019 m.)

* Jungtinės Karalystės ir Slovakijos duomenys 2018 m.

Šaltinis: autorių skaičiavimai

Pagal atliktus skaičiavimus valstybės galėtų būti suskirstytos į tris klasterius (žr. 14 pav.):

- 1) Didelės perteklinės nelygybės šalys ($PN_{Gini} > 4$).** Didelės perteklinės nelygybės šalims priskiriama Bulgarija ($PN_{Gini} = 13,3$), Lietuva ($PN_{Gini} = 7,9$), Latvija ($PN_{Gini} = 7,7$), Rumunija ($PN_{Gini} = 7,3$), Jungtinė Karalystė ($PN_{Gini} = 6,0$), Ispanija ($PN_{Gini} = 5,5$), Italija ($PN_{Gini} = 5,3$), Liuksemburgas ($PN_{Gini} = 4,8$), Portugalija ($PN_{Gini} = 4,4$).
- 2) Vidutinės ir mažos nelygybės šalys ($PN_{Gini} 4 \leq \geq 0,1$).** Toleruotinos perteklinės nelygybės šalių grupei priskiriama Kipras ($PN_{Gini} = 3,6$), Graikija ($PN_{Gini} = 3,5$), Estijoje ($PN_{Gini} = 3,0$), Vokietija ($PN_{Gini} = 2,2$), Prancūzija ($PN_{Gini} = 1,7$), Kroatija ($PN_{Gini} = 1,7$), Lenkija ($PN_{Gini} = 1,0$), Airija ($PN_{Gini} = 0,8$), Malta ($PN_{Gini} = 0,5$), Vengrija ($PN_{Gini} = 0,5$), Švedija ($PN_{Gini} = 0,1$).

3) **Normalios nelygybės šalys** ($PN_{Gini} \leq 0$). Pagal šią metodiką perteklinė nelygybė nėra fiksuojama Danijoje ($PN_{Gini} = 0$), Austrijoje ($PN_{Gini} = 0$), Nyderlanduose ($PN_{Gini} = -0,7$).

Suomijoje ($PN_{Gini} = -1,3$), Belgijoje ($PN_{Gini} = -2,4$), Čekijoje ($PN_{Gini} = -3,5$), Slovėnijoje ($PN_{Gini} = -3,6$), Slovakijoje ($PN_{Gini} = -6,6$).

Visų trijų perteklinės nelygybės skaičiavimo metodikų ir išryškėjusių trijų valstybių klasterių suvestinė pateikiama 6 lentelėje.

6 lentelė. Perteklinės nelygybės skaičiavimo metodikų suvestinė

Perteklinės nelygybės (PN) skaičiavimo metodika	I šalių grupė	II šalių grupė	III šalių grupė
	($K_d \geq 10$)	($K_d 10 > \geq 7$)	($K_d < 7$)
Pagal decilinį diferenciacijos koeficientą (PN_{kd})	Bulgarija ($K_d = 15,2$), Rumunija ($K_d = 13,6$), Italija ($K_d = 12,3$), Lietuva ($K_d = 11,5$), Latvija ($K_d = 11,3$), Ispanija ($K_d = 11,0$), Vokietija ($K_d = 10,1$), Jungtinė Karalystė ($K_d = 10,0$)	Liuksemburgas ($K_d = 9,3$), Graikija ($K_d = 8,8$), Portugalija ($K_d = 8,7$), Estija ($K_d = 8,0$), Kroatija ($K_d = 7,7$), Švedija ($K_d = 7,3$), Lenkija ($K_d = 7,1$), Kipre ($K_d = 7,1$), Vengrijoje ($K_d = 7,0$), Austrijoje ($K_d = 7,0$)	Danija ($K_d = 6,9$), Prancūzija ($K_d = 6,7$), Malta ($K_d = 6,1$), Nyderlandai ($K_d = 6,1$), Airijoje ($K_d = 5,9$), Suomija ($K_d = 5,4$), Belgija ($K_d = 5,3$), Slovėnija ($K_d = 4,9$), Čekija ($K_d = 4,8$), Slovakija ($K_d = 4,5$)
	($PN_{sk} > 7$)	($PN_{sk} 7 \leq \geq 4$)	($PN_{sk} < 4$)
Pagal skurdo rodiklį (PN_{sk})	Bulgarija ($PN_{sk} = 16,2$), Rumunija ($PN_{sk} = 14,9$), Graikija ($PN_{sk} = 13,7$), Latvija ($PN_{sk} = 11,0$), Lietuva ($PN_{sk} = 10$), Italija ($PN_{sk} = 9,3$), Ispanija ($PN_{sk} = 9,0$), Estija ($PN_{sk} = 8,0$)	Kroatija ($PN_{sk} = 7,0$), Jungtinė Karalystė ($PN_{sk} = 6,8$), Kipras ($PN_{sk} = 6,0$), Portugalija ($PN_{sk} = 5,3$), Liuksemburgas ($PN_{sk} = 4,3$), Airija ($PN_{sk} = 4,3$)	Malta ($PN_{sk} = 3,8$), Belgija ($PN_{sk} = 3,2$), Vengrija ($PN_{sk} = 2,6$), Švedija ($PN_{sk} = 2,5$), Lenkija ($PN_{sk} = 1,9$), Prancūzija ($PN_{sk} = 1,6$), Vokietija ($PN_{sk} = 1,1$), Austrija ($PN_{sk} = 0,6$), Nyderlandai ($PN_{sk} = 0,2$), Slovakija ($PN_{sk} = 0,1$), Danija ($PN_{sk} = 0$), Suomija ($PN_{sk} = -0,7$), Slovėnija ($PN_{sk} = -1,9$), Čekija ($PN_{sk} = -3,8$).
	($PN_{Gini} > 4$)	($PN_{Gini} 4 \leq \geq 0,1$)	($PN_{Gini} \leq 0$)
	Bulgarija ($PN_{Gini} = 13,3$), Lietuva ($PN_{Gini} = 7,9$),	Kipras ($PN_{Gini} = 3,6$), Graikija ($PN_{Gini} = 3,5$), Estijoje ($PN_{Gini} = 3,0$), Vokietija ($PN_{Gini} = 2,2$),	

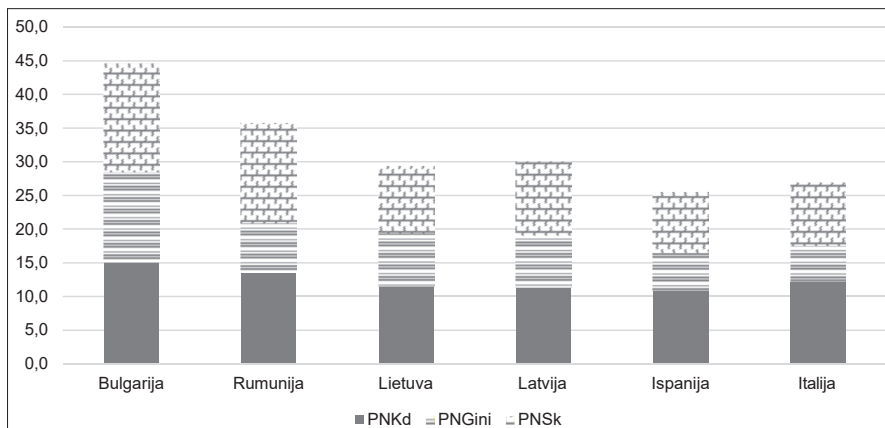
6 lentelė. Perteklinės nelygybės skaičiavimo metodikų suvestinė (*tęsinys*)

Perteklinės nelygybės (PN) skaičiavimo metodika	I šalių grupė	II šalių grupė	III šalių grupė
Pagal Gini koeficientą (PN_{Gini})	Latvija (PN _{Gini} = 7,7), Rumunija (PN _{Gini} = 7,3), Jungtinė Karalystė (PN _{Gini} = 6,0), Ispanija (PN _{Gini} = 5,5), Italija (PN _{Gini} = 5,3), Liuksemburgas (PN _{Gini} = 4,8), Portugalija (PN _{Gini} = 4,4)	Prancūzija (PN _{Gini} = 1,7), Kroatija (PN _{Gini} = 1,7), Lenkija (PN _{Gini} = 1,0), Airija (PN _{Gini} = 0,8), Malta (PN _{Gini} = 0,5), Vengrija (PN _{Gini} = 0,5), Švedija (PN _{Gini} = 0,1)	Danija (PN _{Gini} = 0), Austrija (PN _{Gini} = 0), Nyderlandai (PN _{Gini} = -0,7), Suomija (PN _{Gini} = -1,3), Belgija (PN _{Gini} = -2,4), Čekija (PN _{Gini} = -3,5), Slovėnija (PN _{Gini} = -3,6), Slovakija (PN _{Gini} = -6,6)

Šaltinis: sudaryta autorių

Atkreiptinas dėmesys į pirmojo klasterio, kurį sudaro didelės perteklinės nelygybės valstybės.

Visais trimis perteklinės nelygybės skaičiavimo metodų atvejais išryškėja valstybės „antilyderės“: Bulgarija, Rumunija, Lietuva, Latvija, Ispanija, Italija.

15 pav. Didelės perteklinės nelygybės šalys (pagal pristatytus metodus)

PN_{kd} – perteklinė nelygybė pagal decilinį diferenciacijos koeficientą, PN_{Sk} – perteklinė nelygybė pagal skurdo rodiklius, PN_{Gini} – perteklinė nelygybė pagal Gini koeficientą

Šaltinis: autorių skaičiavimai

Tyrimo rezultatai leidžia daryti šias išvadas:

- Perteklinė nelygybė atsiranda esant netolygiam gyventojų pajamų pasiskirstymui, kai 10 proc. turtingiausių šalies gyventojų disponuoja

10 kartų didesnėmis pajamomis nei 10 proc. mažiausiai uždirbančių šalies gyventojų. Tokiu atveju normali nelygybė būtų tada, jei visų neturtingųjų pajamos padidėtų taip, kad jos sąlygotų tolygesnį pajamų pasiskirstymą žemesniuose deciliuose, o tai leistų mažėti I/X deciliumui diferenciacijos koeficientui iki 7.

- Normali ir perteklinė nelygybė nustatoma naudojantis optimalia skurdo riba. Tokiu atveju normali nelygybė yra bendros nelygybės, atitinkančios nelygybę be skurdo, dalis, t. y. kai šalies skurdo rodiklis neviršija 15,6–16,5 proc. Perteklinė nelygybė yra bendros nelygybės, kurią sąlygoja skurdas, dalis, viršijanti nustatytą optimalią skurdo ribą – 15,6–16,5 proc.
- Perteklinė nelygybė yra tada, kai bendroji nelygybė viršija normalią arba optimalią, t. y. kai Gini koeficientas yra 26,2–27,6.

Ekonominę nelygybę suskirsčius į perteklinę ir normalią bei valstybes suskaidžius į tris klasterius – didelės perteklinės nelygybės šalis, vidutinės ir mažos nelygybės šalis ir normalios nelygybės šalis – visais trimis skaičiavimo metodais į pirmojo klasterio valstybespatenka valstybės „antilyderės“: Bulgarija, Rumunija, Lietuva, Latvija, Ispanija, Italija. Normalios nelygybės šalys yra Danija, Suomija, Švedija, Nyderlandai, Belgija, Austrija, Čekija, Slovėnija, Slovakija.

3.3. Neigiamas perteklinės nelygybės poveikis ekonomikos augimui

Ekonominės nelygybės poveikio ekonomikos augimui empirinio tyrimo vertinimo rezultatai pateikiami tokia seka:

- 1) ekonominės nelygybės poveikis metiniam ekonomikos augimo tempui pagal mažiausiųjų kvadratų metodą (MKM) ir fiksuotų efektų metodą (FEM);
- 2) ekonominės nelygybės poveikis vidutiniam dvejų metų ekonomikos augimo tempui;
- 3) ekonominės nelygybės poveikis vidutiniam trejų metų ekonomikos augimo tempui;
- 4) ekonominės nelygybės poveikis vidutiniam ketverių metų ekonomikos augimo tempui;
- 5) ekonominės nelygybės poveikis vidutiniam penkerių metų ekonomikos augimo tempui.

Ekonominės nelygybės poveikis metiniam ekonomikos augimui pagal mažiausiųjų kvadratų metodą (MKM). Vertinant ekonominės nelygybės po-

veikį metiniam ekonomikos augimui mažiausių kvadratų metodu (MKM), tikrinama hipotezė (H0), kad visi išskirti veiksniai nedaro poveikio ekonomikos augimui. Gauti rezultatai pateikiami 7 lentelėje. Jie rodo, kad kompleksinis rodiklių reikšmingumo kriterijus F (*P-value*) yra mažas, o tai patvirtina aukštą modelio patikimumą, todėl hipotezė atmetama ir teigiama priešingai – veiksniai daro poveikį ekonomikos augimui. Taigi, ekonomikos augimas priklauso nuo išskirtų rodiklių:

- 1) pradinio BVP vienam gyventojui lygio,
- 2) investicijų (bendrojo pagrindinio kapitalo formavimo) (proc. nuo BVP),
- 3) aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies (proc.),
- 4) infliacijos lygio (vidutinio metinio pokyčio) (proc.),
- 5) valdžios sektoriaus išlaidų (proc. nuo BVP),
- 6) vyriausybės skolos dydžio (proc. nuo BVP),
- 7) korupcijos suvokimo indekso,
- 8) prekybos apimtys (importas, eksportas) (proc. nuo BVP).

Išskirti šie pajamų diferenciacijos rodikliai:

- 1) Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas (Gini 1),
- 2) Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus (Gini 2),
- 3) Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3),
- 4) X/I decilinis diferenciacijos koeficientas,
- 5) S80/S20 pajamų kvintilinis santykis.

7 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai, atspindint per ekonomikos augimo rodiklius, kontroliuojant ir kitus ekonomikos augimo veiksnius (priklausomas kintamasis – logaritmuotas diferencijuotas BVP 1 gyventojui)

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant MKM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S20
Priklausomas kintamasis	Metinis ekonomikos augimo tempas (logaritmuotas diferencijuotas BVP 1 gyventojui)				
Konstanta	0,257	-5,204*	3,725**	0,374	0,715
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis (t-1)	-0,023***	-0,024***	-0,025***	-0,025***	-0,024***
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	0,027*	0,015	0,021	0,026*	0,027*
Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies natūrinio logaritmo pokytis	-0,014	-0,013	-0,027**	-0,011	-0,013

7 lentelė. Tęsinys

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant MKM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S20
Infliacijos lygis	0,002	0,003	0,003	0,002	0,002
Valdžios sektoriaus išlaidų natūrinio logaritmo pokytis	-0,044**	-0,055***	-0,014	-0,047**	-0,043**
Vyriausybės skolos natūrinio logaritmo pokytis	0,009*	0,007	0,005	0,011**	0,011**
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	0,049**	0,037*	0,047**	0,055**	0,054**
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	0,025***	0,025***	0,027***	0,027***	0,027***
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	-0,174	2,712*	-2,194**	-0,121	-0,259
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	0,033	-0,341*	0,325***	0,011	0,023
N (stebinių skaičius)	196	196	196	196	196
Koreguotas R ²	0,360	0,371	0,420	0,360	0,364
F kriterijus (P-value)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001
Testo p reikšmė autokoreliacijai tikrinti	0,014	0,036	0,215	0,012	0,000
Testo p reikšmė heteroskedastiškumui tikrinti	0,057	0,092	0,002	0,069	0,071
Lūžio taškas	-	53,46	29,35	-	-
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,03 iki 8,32

Šaltinis: autorių skaičiavimai

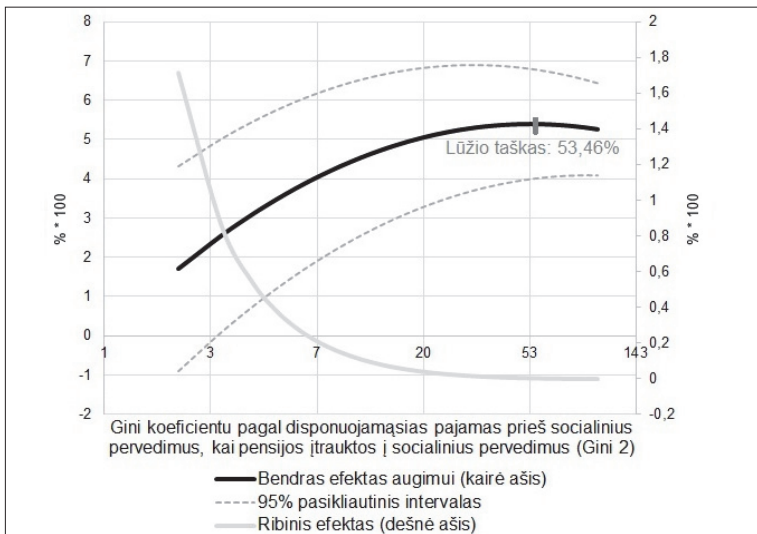
* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis.

Skaičiavimai (žr. 7 lentelę) rodo, kad ekonominės nelygybės rodikliai statistiškai yra reikšmingi ekonomikos augimui nelygybę matuojant Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus (Gini 2), ir Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3).

Ekonominę nelygybę vertinant pagal Gini 2 (Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus), iki identifikuoto lūžio taško (53,46 proc.) ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą ekonomikos augimui, t. y. didesnė ekonominė nelygybė susijusi su spartesniu ekonomikos augimu, tačiau pasiekus lūžio tašką ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas yra susijęs su lėtėjančiu ekonomikos augimu (žr. 15 pav.). Turint omeny, kad Gini 2 rodiklis išryškina realų ekonominės nelygybės lygį prieš valstybei įgyvendinant socialinės paramos funkcijas, akcentuojama, kad perteklinė nelygybė ir aukštesnis nei nurodytas lygis 2018 m. buvo fiksuojamas Švedijoje (57,1 proc.), Graikijoje (57 proc.), Portugalijoje (56,5 proc.), Bulgarijoje (54,8 proc.), Rumunijoje (54,6 proc.), Vokietijoje (56,4 proc.), Jungtinėje Karalystėje (53,7 proc.). Tad galima teigti, kad išskirtų šalių ekonominė nelygybė neigiamai veikia ekonomikos augimą.

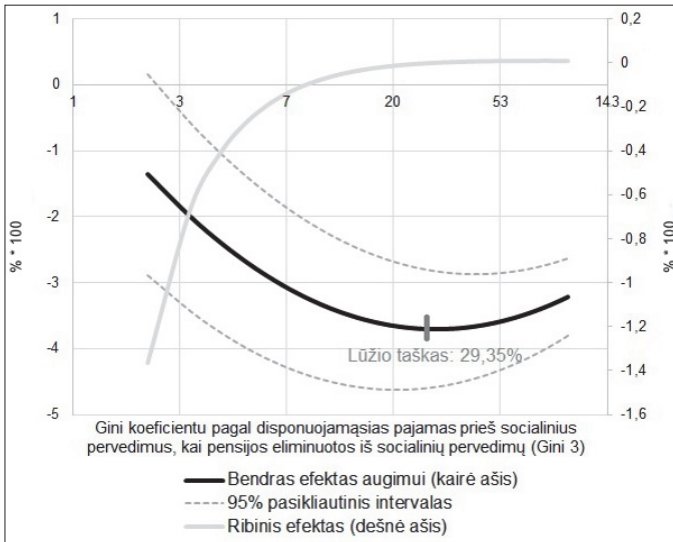
Lietuvoje Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus, 2018 m. siekė 51,1 proc. ir yra labai netoli neigiamo poveikio ekonomikos augimui ribos.

16 pav. Ekonominės nelygybės (pagal Gini 2) poveikio socialinei ir ekonominei pažangai, atspindint per ekonomikos augimo rodiklius, sąlyginis nuolydis

Šaltinis: sudaryta autorių

Ekonominę – c nelygbę vertinant pagal Gini 3 (Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų), iki nustatyto lūžio taško (29,35 proc.) ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą ekonomikos augimui, t. y. didesnė ekonominė nelygybė susijusi su spartesniu ekonomikos augimu, tačiau pasiekus lūžio tašką ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas yra susijęs su lėtėjančiu ekonomikos augimu (žr. 16 pav.). Skirtinga ekonominės nelygybės rodiklių, matuojant pagal Gini 2 ir Gini 3, poveikio ekonomikos augimui kryptis priklauso nuo valstybės vykdomos socialinės apsaugos ir pinigų perskirstymo politikos, konkrečiau – pensijos dydžių.

16 pav. Ekonominės nelygybės (pagal Gini 3) poveikio socialinei ir ekonominei pažangai, atspindint per ekonomikos augimo rodiklius, sąlyginis nuolydis

Šaltinis: sudaryta autorių

Atliekant Chow testą, tikrinama hipotezė (H0), kad ekonominės nelygybės poveikis ekonomikos augimui skirtingose šalių grupėse – aukštesnio gyvenimo lygio valstybėse (BVP vienam gyventojui pagal PGS yra daugiau nei 24 750 EUR) ir žemesnio gyvenimo lygio valstybėse (BVP vienam gyventojui pagal PGS yra mažiau nei 24 750 EUR) – vienodas. Nors nagrinėjamu atveju statistiškai reikšmingų ekonominės nelygybės rodiklių neišryškėjo, Chow testo

kompleksinis rodiklių reikšmingumo kriterijus F (P -value) yra labai mažas, o tai rodo aukštą skaičiavimų ir gautų rezultatų patikimumą, dėl to hipotezė atmetama ir teigiama, kad visų išskirtų veiksmų, tarp jų ir ekonominės nelygybės, poveikis ekonomikos augimui skiriasi šiose šalių grupėse.

Ne tokiose turtingose šalyse ekonominė nelygybė, matuojant Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus (Gini 2), ir Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3), ribinis efektas yra teigiamas, didėjanti ekonominė nelygybė skatina ekonomikos augimą ir tik pasiekus santykinai aukštą lygį – lūžio tašką ties 55,84 proc. ir 47,84 proc. – ribinis efektas tampa neigiamas ir ekonomikos augimą pradeda veikti neigiamai. 2018 m. Gini 2 (Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus) didesnis buvo tik Portugalijoje ir siekė 56,5 proc., bei Graikijoje – 57 proc. Akivaizdu, kad ne tokių turtingų šalių grupėje pinigų kiekio didėjimas yra būtina sąlyga ekonomikai augti ir tik ekonominei nelygybei pasiekus itin aukštą lygį ekonomikos augimą ji pradeda veikti neigiamai.

Turtingesnėse šalyse ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą ekonomikos augimui ir ekonominė nelygybė perteklinė tampa tada, kai ribinis ekonominės nelygybės efektas pasidaro neigiamas ir tolimesnis ekonominės nelygybės didėjimas būna susijęs su lėtėjančiu ekonomikos augimu, kai Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas (Gini 1) pasiekia 35,06 proc., Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus (Gini 2), yra 51,74 proc., X/I decilinis diferenciacijos koeficientas pasiekia 8,96 lygį, $S80/S20$ pajamų kvintilinis santykis tampa 6,00. 2018 m. duomenimis, ekonominė nelygybė neigiamai veikia ekonomiką Švedijoje (nes Gini 2 siekė 57,1 proc.), Vokietijoje (56,4 proc.), Jungtinėje Karalystėje (53,7 proc.), Liuksemburge (51,9 proc.), taip pat Italijoje (nes $S80/S20$ pajamų kvintilinio santykio lygis siekė 6,09) bei Ispanijoje (6,03). Didesnis X/I decilinis diferenciacijos koeficientas nei minėtas perteklinės nelygybės lygis 2018 m. fiksuotas Italijoje (12,55), Ispanijoje (11,00), Liuksemburge (10,33), Jungtinėje Karalystėje (9,96), Vokietijoje (9,88).

Turtingesnių šalių grupėje ekonominę nelygybę vertinant Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3), ribinis efektas turi neigiamą poveikį ekonomikos augimui ir tik pasiekus 32,37 proc. ribinis ekonominės nelygybės efektas ima teigiamai veikti ekonomikos augimą.

8 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai pagal šalių grupes, atspindint per ekonomikos augimo rodiklius, kontroliuojant ir kitus ekonomikos augimo veiksnius (priklausomas kintamasis – logaritmuotas diferencijuotas BVP 1 gyventojui).

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant MKM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Metinis ekonomikos augimo tempas (logaritmuotas diferencijuotas BVP 1 gyventojui) Ne tokios turtingos šalys				
Konstanta	-0,888	-6,796	-2,623	-0,601	-1,239
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis (t – 1)	-0,025	-0,016	-0,015	-0,035*	-0,028
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	0,027	0,005	0,021	0,020	0,027
Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies natūrinio logaritmo pokytis	-0,038*	-0,038	-0,042***	-0,035	-0,036
Inflacijos lygis	0,000	-0,001	-0,002	0,000	0,000
Valdžios sektoriaus išlaidų natūrinio logaritmo pokytis	0,002	-0,034	-0,018	0,004	0,008
Vyriausybės skolos natūrinio logaritmo pokytis	0,004	-0,003	0,000	0,007	0,007
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	0,057	0,051	0,044	0,083**	0,070*
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	0,041***	0,036***	0,038***	0,048***	0,049**
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	0,364	3,430	1,363	0,084	0,263
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	-0,039	-0,426	-0,176	-0,003	-0,016
Lūžio taškas	-	55,84	47,84	-	-
Turtingų ir ne tokių turtingų šalių skirtumas					
Turtingesniųjų šalių pseudokintamasis	0,207	-19,211	10,531	0,034	0,553
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis	-0,014	-0,047	-0,024	-0,003	-0,010
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	-0,008	0,007	0,002	-0,003	-0,009
Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies natūrinio logaritmo pokytis	0,049	0,030	0,027	0,049	0,048
Inflacijos lygis	0,001	0,005	0,005	0,001	0,002
Valdžios sektoriaus išlaidų natūrinio logaritmo pokytis	-0,056	-0,031	0,018	-0,061	-0,064
Vyriausybės skolos natūrinio logaritmo pokytis	0,002	0,007	-0,002	-0,001	-0,001
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	-0,036	-0,003	-0,027	-0,072	-0,053
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	-0,015	0,000	-0,010	-0,024	-0,024
Ekonominės nelygybės natūrinis Logaritmas	0,200	10,034	-5,790	0,188	0,055

8 lentelė. Tęsinys

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant MKM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	-0,041	-1,280	0,813	-0,017	-0,009
Lūžio taškas	35,06	51,74	32,37	8,96	6,00
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,0 iki 8,32
N (stebinių skaičius)	168	168	168	168	168
Koreguotas R ²	0,393	0,421	0,456	0,396	0,399
F kriterijus (P-value)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis

MKM modelio patikimumui tikrinti buvo atlikti testai. *Pirma*, Wooldridge'o testas autokoreliacijai nustatyti, kai tikrinta hipotezė (H₀), kad modeliui būdinga autokoreliacija, tačiau gautas testo p reikšmės vidurkis 0,055 (žr. 7 lentelę) leidžia teigti, kad autokoreliacijos nėra. *Antra*, modeliui atliktas White'o testas heteroskedastiškumui nustatyti, kai tikrinama hipotezė (H₀), kad modeliui būdingas heteroskedastiškumas, tačiau gautas testo p reikšmės vidurkis yra 0,058 (žr. 7 lentelę), todėl teigtina, jog heteroskedastiškumo nenustatyta. *Trečia*, atliekama kombinuotųjų statistinių duomenų diagnostika ir pagal Hausmano testo gautus rezultatus bei rekomendacijas tolimesniame tyrime naudojamas fiksuotų efektų metodas (FEM).

Ekonominės nelygybės poveikis metiniam ekonomikos augimui pagal fiksuotų efektų metodą (FEM). Vertinant ekonominės nelygybės poveikį metiniam ekonomikos augimui fiksuotų efektų metodu (FEM), tikrinama hipotezė (H₀), kad visi išskirti veiksniai nedaro poveikio ekonomikos augimui. Rezultatai (žr. 9 lentelę), rodo, kad kompleksinis rodiklių reikšmingumo kriterijus F (*P-value*) yra mažas, o tai patvirtina aukštą skaičiavimų ir gautų rezultatų patikimumą, todėl hipotezė atmetama ir, kaip ir MKM atveju, teigiama priešingai – veiksniai daro poveikį ekonomikos augimui.

9 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai, atspindint per ekonomikos augimo rodiklius, kontroliuojant ir kitus ekonomikos augimo veiksnius (priklausomas kintamasis – logaritmuotas diferencijuotas BVP 1 gyventojui)

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant FEM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Metinis ekonomikos augimo tempas (logaritmuotas diferencijuotas BVP 1 gyventojui)				
Konstanta	1,842	-1,964	2,254	2,034	3,695
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis (t – 1)	-0,077	-0,067	-0,069	-0,079	-0,084
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	-0,053*	-0,055*	-0,052*	-0,055*	-0,055
Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies natūrinio logaritmo pokytis	0,011	0,018	0,013	0,006	0,008
Infliacijos lygis	0,003	0,004	0,003	0,003	0,003
Valdžios sektoriaus išlaidų natūrinio logaritmo pokytis	0,042	0,046	0,037	0,049	0,045
Vyriausybės skolos natūrinio logaritmo pokytis	0,015	0,017	0,014	0,014	0,011
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	-0,011	-0,003	-0,007	-0,013	-0,012
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	0,134**	0,141***	0,145***	0,130**	0,132*
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	-0,980	0,949	-1,273	-0,525	-1,086
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	0,139	-0,120	0,179	0,037	0,085
N (stebinių skaičius)	196	196	196	196	196
Koreguotas R ²	0,335	0,333	0,335	0,339	0,338
F kriterijus (<i>P-value</i>)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001
Lūžio taškas	33,54	52,93	35,00	12,21	6,00
Faktinės ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,80	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,0 iki 8,32

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis

Ekonominę nelygybę vertinant Gini koeficientu pagal disponuojamąsias (Gini 1), Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3), X/I deciliniu diferenciacijos koeficientu bei S80/S20 pajamų kvintiliniu santykiu, ekonominė nelygybė turi neigiamą ribinį efektą ekonomikos augimui ir tik pasiekus lūžio tašką – 33,54 proc., 35 proc., 12,21 ir 6,00 – ribinis efektas teigiamai veikia ekonomikos augimą, matuojamą logaritmuotu diferencijuotu BVP 1 gyventojui. O ekonominę nelygybę matuojant Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus (Gini 2), gaunamas atvirkštinis rezultatas – iki identifikuoto lūžio taško (52,93 proc.) ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą ekonomikos augimui (didesnė ekonominė nelygybė susijusi su spartesniu ekonomikos augimu), tačiau pasiekus minėtą lūžio tašką ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas susijęs su lėtėjančiu ekonomikos augimu (žr. 9 lentelę). Akcentuotina, kad Gini 2 rodiklis išryškina realų ekonominės nelygybės lygį, prieš valstybei įgyvendinant socialinės paramos funkcijas. Be to, kaip MKM, FEM atveju išryškėja tendencija, kad poveikio ekonomikos augimui kryptis priklauso nuo valstybės vykdomos socialinės apsaugos ir pinigų perskirstymo politikos bei pensijos dydžių.

ES 28 valstybes suskirsčius į aukštesnio gyvenimo lygio valstybes (BVP vienam gyventojui pagal PGS yra daugiau nei 24 750 Eur) ir žemesnio gyvenimo lygio valstybes (BVP vienam gyventojui pagal PGS yra mažiau nei 24 750 Eur) ir analizuojant ekonominės nelygybės poveikį ekonomikos augimui šiose valstybių grupėse, išryškėja statistiškai reikšmingas ekonominės nelygybės poveikis matuojant nelygybę Gini 3 (Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų) turtingesnių šalių grupėje (žr. 10 lentelę).

10 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai pagal šalių grupes, atspindint per ekonomikos augimo rodiklius, kontroliuojant ir kitus ekonomikos augimo veiksnius (priklausomas kintamasis – logaritmuotas diferencijuotas BVP 1 gyventojui)

Kintamieji	Koefficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant FEM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Metinis ekonomikos augimo tempas (logaritmuotas diferencijuotas BVP 1 gyventojui) Ne tokios turtingos šalys				
Konstanta	1,262	-1,207	0,881	1,530	2,111
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis (t – 1)	-0,067	-0,063	-0,102*	-0,079	-0,081
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	-0,024	-0,026	-0,030	-0,026	-0,029
Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies natūrinio logaritmo pokytis	0,006	0,014	0,033	0,014	0,017
Inflacijos lygis	0,002	0,003	0,002	0,002	0,002
Valdžios sektoriaus išlaidų natūrinio logaritmo pokytis	0,016	0,018	0,029	0,021	0,019
Vyriausybės skolos natūrinio logaritmo pokytis	-0,006	-0,008	-0,017	-0,008	-0,009
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	-0,049	-0,045	-0,055	-0,054	-0,055
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	0,133**	0,121**	0,116**	0,125**	0,131*
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	-0,529	0,725	-0,139	-0,293	-0,515
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	0,080	-0,082	0,030	0,021	0,042
Lūžio taškas	27,67	-	-	9,63	4,75
Turtingų ir ne tokių turtingų šalių skirtumas					
Turtingesniųjų šalių pseudokintamasis	-1,177	-20,440	-10,902	0,458	-3,915
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis	-0,275***	-0,276***	-0,296***	-0,260***	-0,262*
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	-0,037	-0,034	-0,024	-0,036	-0,034
Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies natūrinio logaritmo pokytis	-0,019	-0,022	-0,041	-0,036	-0,037
Inflacijos lygis	0,003	0,003	0,002	0,002	0,003
Valdžios sektoriaus išlaidų natūrinio logaritmo pokytis	-0,206*	-0,160	-0,115	-0,208*	-0,210
Vyriausybės skolos natūrinio logaritmo pokytis	0,019	0,014	0,020	0,020	0,019
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	0,092	0,078	0,101	0,106	0,110
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	-0,042	-0,029	-0,048*	-0,051	-0,056

10 lentelė. Tęsinys

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant FEM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	2,792	12,314	8,155*	0,887	2,407
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	-0,422	-1,597	-1,167*	-0,068	-0,199
Lūžio taškas	27,35	48,57	34,03	5,66	4,16
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,0 iki 8,32
N (stebinių skaičius)	168	168	168	168	168
Koreguotas R ²	0,428	0,440	0,441	0,432	0,431
F kriterijus (P-value)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis.

Gauti rezultatai (žr. 10 lentelę) rodo, kad turtingesnėse valstybėse ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą ekonomikos augimui, matuojamą logaritmuotu diferencijuotu BVP 1 gyventojui. Pasiekus lūžio tašką ties 34,03 proc. Gini koeficientą pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3), ekonominė nelygybė tampa perteklinė, kai ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas lėtina ekonomikos augimą. Tad ekonominė nelygybė neigiamai veikia ekonomiką didžiojoje dalyje turtingesnių šalių: 2018 m. duomenimis, Gini 3 Jungtinėje Karalystėje buvo 40,4 proc., Airijoje – 39,3 proc., Liuksemburge – 38,1 proc., Ispanijoje – 37 proc,

Vokietijoje – 36,6 proc., Danijoje – 36 proc., Švedijoje – 35,7 proc., Italijoje – 35,7 proc., Prancūzijoje – 34,9 proc., Suomijoje – 34,4 proc., Estijoje – 34,1 proc.

Ekonominės nelygybės poveikis vidutiniam dvejų metų ekonomikos augimo tempui. Vertinant ekonominės nelygybės poveikį vidutiniam dvejų metų ekonomikos augimo tempui, išryškėja X/I decilinio diferenciacijos koeficiento ir S80/S20 pajamų kvintilinio santykio statistinis reikšmingumas. Skaičiavimai ir gauti rezultatai (žr. 11 lentelę) rodo, kad ekonominė nelygybė neigiamai veikia ekonomikos augimą ir tik pasiekus lūžio tašką – 11,19 ir 5,94 –

pradeda teigiamai veikti ekonomikos augimą. Atlikus Chow testą (žr. 12 lentelę), išryškėja, kad X/I decilinio diferenciacijos koeficiento ir S80/S20 pajamų kvintilinis santykio statistinis reikšmingumas, kai ekonominė nelygė neigiamai veikia ekonomikos augimą ir pasiekus minėtą lūžio tašką ekonomiką pradeda veikti teigiamai, būdingas ne tokioms turtingoms ES valstybėms. Galima daryti prielaidą, kad turtingiausi visuomenės nariai, didėjant jų pajamoms, investuoja ir prisideda prie šalies gerovės.

11 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai, atspindint per ekonomikos augimo rodiklius, kontroliuojant ir kitus ekonomikos augimo veiksnius (priklausomas kintamasis – vidutinis dvejų metų ekonomikos augimo tempas).

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant FEM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Vidutinis 2 metų ekonomikos augimo tempas				
Konstanta	5,126*	-1,788	3,594	4,628**	8,122*
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis (t – 2)	-0,131***	-0,113***	-0,113***	-0,131***	-0,139*
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	-0,067***	-0,070***	-0,066***	-0,068***	-0,068*
Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies natūrinio logaritmo pokytis	0,033	0,038	0,036	0,025	0,026
Inflacijos lygis	-0,002	-0,001	-0,001	-0,002	-0,002
Valdžios sektoriaus išlaidų natūrinio logaritmo pokytis	0,020	0,024	0,017	0,034	0,027
Vyriausybės skolos natūrinio logaritmo pokytis	0,012	0,020	0,015	0,012	0,007
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	-0,027	-0,015	-0,018	-0,022	-0,025
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	0,081*	0,089**	0,096**	0,082**	0,079*
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	-2,327	1,287	-1,595	-1,032**	-2,183*
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	0,333	-0,164	0,224	0,074**	0,171*
N (stebinių skaičius)	168	168	168	168	168
Koreguotas R ²	0,451	0,440	0,443	0,462	0,463
F kriterijus (P-value)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001
Lūžio taškas	32,94	50,67	35,06	11,19	5,94
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,0 iki 8,32

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis

12 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai pagal šalių grupes, atspindint per ekonomikos augimo rodiklius, kontroliuojant ir kitus ekonomikos augimo veiksnius (priklausomas kintamasis – vidutinis dvejų metų ekonomikos augimo tempas).

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant FEM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Vidutinis 2 metų ekonomikos augimo tempas Ne tokios turtingos šalys				
Konstanta	3,859	-3,307	1,076	4,951**	7,239*
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis (t – 2)	-0,097**	-0,076*	-0,121***	0,104**	-0,113*
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	-0,046	-0,042	-0,048	-0,040	-0,051
Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies natūrinio logaritmo pokytis	0,054	0,059	0,043	0,058	0,063
Infliacijos lygis	-0,002	-0,001	-0,002	-0,003	-0,002
Valdžios sektoriaus išlaidų natūrinio loga- ritmo pokytis	0,003	0,006	0,012	0,013	0,009
Vyriausybės skolos natūrinio logaritmo Pokytis	-0,008	0,000	0,001	-0,006	-0,007
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio loga- ritmo pokytis	-0,047	-0,039	-0,047	-0,053	-0,055
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	0,089**	0,087*	0,058	0,078**	0,080*
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	-1,737	1,989	0,051	-1,138**	-1,936
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	0,253	-0,254	0,000	0,081**	0,151*
Lūžio taškas	31,05	50,46	0,00	11,62	6,00
Turtingų ir ne tokių turtingų šalių skirtumas					
Turtingesniųjų šalių pseudokintamasis	-7,546	-9,012	-23,888***	0,445	-8,386
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis	-0,294***	-0,326***	-0,399***	-0,307***	-0,287*
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	-0,023	-0,029	-0,056	-0,023	-0,015
Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies natūrinio logaritmo pokytis	-0,055	-0,045	-0,030	-0,064	-0,070

12 lentelė. Tęsinys

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant FEM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Infliacijos lygis	0,003	0,003	0,002	0,002	0,002
Valdžios sektoriaus išlaidų natūrinio logaritmo pokytis	-0,278***	-0,279***	-0,155	-0,277***	-0,267*
Vyriausybės skolos natūrinio logaritmo pokytis	0,059	0,054	0,004	0,048	0,044
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	0,055	0,000	0,060	0,048	0,070
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	-0,058**	-0,024	-0,043**	-0,038	-0,060
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	6,960	6,889	16,196***	1,103	4,024
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	-1,045	-0,884	-2,285***	-0,082	-0,328
Lūžio taškas	26,96	49,50	34,98	-	3,71
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,0 iki 8,32
N (stebinių skaičius)	168,000	168,000	168,000	168,000	168,00
Koreguotas R ²	0,614	0,609	0,648	0,620	0,620
F kriterijus (<i>P-value</i>)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis.

Skaičiavimai (žr. 12 lentelę) rodo, kad turtingesnių šalių grupėje išryškėja Gini 3 (Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų) statistinis reikšmingumas. Šioje šalių grupėje ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą vidutiniam dvejų metų ekonomikos augimui ir, pasiekus lūžio tašką 34,98 proc. Gini 3, nelygybė tampa perteklinė, kai ribinis ekonominės nelygybės efektas pasidaro neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas susijęs su lėtėjančiu ekonomikos augimu (žr. 12 lentelę). Taigi, 2018 m. duomenimis, ekonominė nelygybė neigiamai veikia ekonomiką Jungtinėje Karalystėje, nes Gini 3 siekė 40,4 proc., Airijoje – 39,3 proc., Liuksemburge – 38,1 proc., Ispanijoje – 37 proc.,

Vokietijoje – 36,6 proc., Danijoje – 36 proc., Švedijoje – 35,7 proc., Italijoje – 35,7 proc.

Ekonominės nelygybės poveikis vidutiniam trejų metų ekonomikos augimo tempui. Analizuojant ekonominės nelygybės poveikį vidutiniam trejų metų ekonomikos augimo tempui, išryškėja Gini 1 (Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas), X/I decilinio diferenciacijos koeficiento ir S80/S20 pajamų kvintilinio santykio statistinis reikšmingumas. Skaičiavimai ir gauti rezultatai (žr. 13 lentelę), rodo, kad ribinis ekonominės nelygybės efektas turi neigiamą poveikį ekonomikos augimui ir tik pasiekus lūžio tašką – 29,18 proc., 9,01 ir 4,99 ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa teigiamas ir teigiamai veikia ekonomikos augimą. Atlikus Chow testą (žr. 14 lentelę), išryškėja, kad Gini 1, X/I decilinio diferenciacijos koeficiento ir S80/S20 pajamų kvintilinio santykio statistinis reikšmingumas, kai ekonominė nelygybė turi neigiamą ribinį efektą ekonomikos augimui ir pasiekus minėtą lūžio tašką ribinis ekonominės nelygybės efektas teigiamai veikia ekonomikos augimą, būdingas ne tokioms turtingoms ES valstybėms. Panašūs rezultatai buvo gauti analizuojant ekonominės nelygybės poveikį vidutiniam dvejų metų ekonomikos augimo tempui.

13 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai, atspindint per ekonomikos augimo rodiklius, kontroliuojant ir kitus ekonomikos augimo veiksnius (priklausomas kintamasis – vidutinis trejų metų ekonomikos augimo tempas).

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant FEM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Vidutinis 3 metų ekonomikos augimo tempas				
Konstanta	4,956**	0,462	3,137	3,630***	6,094*
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis (t – 3)	-0,162***	-0,146***	-0,141***	-0,164***	-0,169*
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	-0,048***	-0,047***	-0,047***	-0,045***	-0,046*
Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies natūrinio logaritmo pokytis	0,027	0,025	0,028	0,022	0,023
Infliacijos lygis	-0,005***	-0,006***	-0,005***	-0,006***	-0,005*
Valdžios sektoriaus išlaidų natūrinio logaritmo pokytis	0,033	0,039	0,033	0,040	0,037
Vyriausybės skolos natūrinio logaritmo pokytis	0,000	0,008	0,001	0,001	-0,003
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	-0,015	-0,008	-0,007	-0,011	-0,015
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	0,042	0,034	0,050	0,038	0,042
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	-2,067*	0,407	-1,159	-0,637*	-1,467

13 lentelė. Tęsinys

Kintamieji	Koefficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant FEM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	0,306*	-0,051	0,170	0,047*	0,118*
N (stebinių skaičius)	140	140	140	140	140
Koreguotas R ²	0,628	0,612	0,620	0,628	0,634
F kriterijus (<i>P-value</i>)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001
Lūžio taškas	29,18	52,57	30,13	9,01	4,99
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,0 iki 8,32

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis

14 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai pagal šalių grupes, atspindint per ekonomikos augimo rodiklius, kontroliuojant ir kitus ekonomikos augimo veiksnius (priklausomas kintamasis – vidutinis trejų metų ekonomikos augimo tempas).

Kintamieji	Koefficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant FEM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Vidutinis 3 metų ekonomikos augimo tempas Ne tokios turtingos šalys				
Konstanta	3,473	-2,182	0,959	4,266***	6,227*
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis (t – 3)	-0,039	-0,100***	-0,102***	-0,129***	-0,129*
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	-0,046**	-0,029	-0,039**	-0,035*	-0,041*
Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies natūrinio logaritmo pokytis	0,123***	0,041	0,049	0,031	0,039
Inflacijos lygis	-0,004**	-0,004**	-0,003*	-0,005***	-0,004*
Valdžios sektoriaus išlaidų natūrinio logaritmo pokytis	-0,015	0,013	0,028	0,021	0,018
Vyriausybės skolos natūrinio logaritmo pokytis	0,002	0,004	0,001	-0,004	-0,006
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	-0,004	-0,004	-0,004	-0,011	-0,017

14 lentelė. Tęsinys

Kintamieji	Koefficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant FEM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	0,076**	0,053**	0,046*	0,039	0,043
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	-2,085*	1,544	-0,158	-0,881**	-1,583*
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	0,306*	-0,203	0,031	0,063**	0,125*
Lūžio taškas	30,31	45,17	–	10,74	5,63
Turtingų ir ne tokių turtingų šalių skirtumas					
Turtingesniųjų šalių pseudokintamasis	-11,709	-16,399	-27,332***	0,779	0,100
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis	-0,110*	-0,118**	-0,226***	-0,119**	-0,132*
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	0,027	0,019	-0,007	0,021	0,030
Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies natūrinio logaritmo pokytis	-0,084*	-0,028	-0,037	-0,012	-0,018
Infliacijos lygis	-0,001	0,004**	0,000	0,004*	0,003
Valdžios sektoriaus išlaidų natūrinio logaritmo pokytis	0,049	0,015	0,116	-0,005	-0,015
Vyriausybės skolos natūrinio logaritmo pokytis	-0,001	-0,005	-0,044*	-0,008	-0,005
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	-0,116	-0,141**	-0,095	-0,159**	-0,141
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	-0,050**	0,006	-0,024*	0,004	0,000
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	7,983*	9,063*	16,754***	0,274	0,531
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	-1,176*	-1,133*	-2,339***	-0,018	-0,038
Lūžio taškas	29,63	53,06	36,45	7,94	4,29
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,0 iki 8,32
N (stebinių skaičius)	140	140	140	140	140
Koreguotas R ²	0,708	0,787	0,838	0,788	0,787
F kriterijus (<i>P-value</i>)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis

Turtingesnių šalių grupėje išryškėja Gini 1 (Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas), Gini 2 (Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus) ir Gini 3 (Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų) statistinis reikšmingumas. Šioje šalių grupėje ekonominės nelygybės ribinis efektas vidutiniam trejų metų ekonomikos augimui yra teigiamas ir, Gini 1 pasiekus 29,63 proc., Gini 2 – 53,06 proc., Gini 3 – 36,45 proc., nelygybė tampa perteklinė, kai ribinis ekonominės nelygybės efektas pasidaro neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas lėtina ekonomikos augimą (žr. 1 lentelę). Remiantis 2018 m. statistiniais duomenimis, ekonominė nelygybė yra perteklinė šiose šalyse – Liuksemburge (čia Gini 1 – 33,2 proc., Gini 2 – 51,9 proc., Gini 3 – 38,1 proc.), Vokietijoje (Gini 1 – 31,1 proc., Gini 2 – 56,4 proc., Gini 3 – 36,6 proc.), Jungtinėje Karalystėje (Gini 1 – 33,5 proc., Gini 2 – 53,7 proc., Gini 3 – 40,4 proc.), Ispanijoje (Gini 1 – 33,2 proc., Gini 3 – 37 proc.), Airijoje (Gini 3 – 39,3 proc.), Švedijoje (Gini 2 – 57,1 proc.), Italijoje (Gini 1 – 33,4 proc.), Estijoje (Gini 1 – 30,6 proc.).

Ekonominės nelygybės poveikis vidutiniam ketverių metų ekonomikos augimo tempui. Nors vertinant ekonominės nelygybės poveikį vidutiniam ketverių metų ekonomikos augimo tempui neišryškėjo statistiškai reikšmingo ekonominės nelygybės rodiklio, maža kompleksinio rodiklių reikšmingumo F kriterijaus (*P-value*) reikšmė rodo aukštą skaičiavimų ir gautų rezultatų patikimumą, todėl teigtina, kad išskirti veiksniai daro poveikį ekonomikos augimui (žr. 15 lentelę). Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus (Gini 2), rodo, kad ketverių metų ribinis efektas ekonomikos augimui yra teigiamas ir nuo 48,63 proc. lūžio taško ribinis ekonominės nelygybės efektas pasidaro neigiamas ir ekonomiką pradeda veikti neigiamai, t. y. ekonominė nelygybė tampa perteklinė. Tad pagal 2018 m. oficialiąją statistiką ekonominė nelygybė buvo perteklinė ir neigiamai veikė ekonomiką daugiau nei pusėje ES valstybių – Švedijoje (57,1 proc.), Graikijoje (57 proc.), Portugalijoje (56,5 proc.), Vokietijoje (56,4 proc.), Bulgarijoje (54,8 proc.), Rumunijoje (54,6 proc.), Jungtinėje Karalystėje (53,7 proc.), Liuksemburge (51,9 proc.), Lietuvoje (51,1 proc.), Prancūzijoje (50,9 proc.), Kroatijoje (49,8 proc.), Danijoje (49 proc.), Vengrijoje (49,1 proc.), Suomijoje (48,8 proc.), Ispanijoje (48,7 proc.).

ES 28 valstybėse Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas (Gini 1), Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3), X/I decilinis di-

ferenciacijos koeficientas ir S80/S20 pajamų kvintilinis santykis sąlygoja neigiamą ribinį efektą ketverių metų ekonomikos augimui, o lūžio taškas, kai minėti ekonominės nelygybės rodikliai ilgalaikį (ketverių) metų augimą pradeda veikti teigiamai (ribinis ekonominės nelygybės efektas ekonomikos augimui tampa teigiamas), yra 26,76 proc., 29,74 proc., 7,14 ir 4,32 atitinkamai (žr. 15 lentelę).

15 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai, atspindint per ekonomikos augimo rodiklius, kontroliuojant ir kitus ekonomikos augimo veiksnius (priklausomas kintamasis – vidutinis ketverių metų ekonomikos augimo tempas).

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant FEM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Vidutinis 4 metų ekonomikos augimo tempas Ne tokios turtingos šalys				
Konstanta	3,161**	-1,207	2,609	2,261**	3,640*
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis (t - 4)	-0,143***	-0,131***	-0,125***	-0,144***	-0,149*
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	-0,024*	-0,026*	-0,027*	-0,021	-0,021
Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies natūrinio logaritmo pokytis	0,013	0,008	0,012	0,009	0,010
Infliacijos lygis	-0,005***	-0,005***	-0,005***	-0,005***	-0,005*
Valdžios sektoriaus išlaidų natūrinio logaritmo pokytis	0,035*	0,045**	0,037*	0,036*	0,035*
Vyriausybės skolos natūrinio logaritmo pokytis	-0,009	-0,003	-0,009	-0,005	-0,008
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	0,021	0,029	0,025	0,026	0,023
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	0,027	0,020	0,031	0,024	0,027
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	-1,197	1,154	-0,959	-0,330	-0,791
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	0,182	-0,149	0,141	0,025	0,065
N (stebinių skaičius)	112	112	112	112	112
Koreguotas R ²	0,765	0,750	0,758	0,760	0,768
F kriterijus (<i>P-value</i>)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001
Lūžio taškas	26,76	48,63	29,74	7,14	4,32
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,0 iki 8,32

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius

pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis

Suskirsčius ES 28 valstybes į aukštesnio ir žemesnio gyvenimo lygio valstybes bei atlikus Chow testą perteklinė nelygybė išryškėja ne tokių turtingų šalių grupėje, kai Gini 2 pasiekia (Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus) 46,15 proc. lygį (žr. 16 lentelę). Todėl remiantis 2018 m. duomenimis galima teigti, kad ekonominė nelygybė neigiamai veikė Graikijos (57 proc.), Portugalijos (56,5 proc.), Bulgarijos (54,8 proc.), Rumunijos (54,6 proc.), Lietuvos (51,1 proc.), Kroatijos (49,8 proc.), Vengrijos (49,1 proc.), Latvijos (48,1 proc.), Lenkijos (46,3 proc.) ekonomiką.

16 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai pagal šalių grupes, atspindint per ekonomikos augimo rodiklius, kontroliuojant ir kitus ekonomikos augimo veiksnius (priklausomas kintamasis – vidutinis ketverių metų ekonomikos augimo tempas).

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant FEM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Vidutinis 4 metų ekonomikos augimo tempas Ne tokios turtingos šalys				
Konstanta	0,663	-2,220	0,046	0,472	0,249
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis (t – 4)	-0,071***	-0,068***	-0,066**	-0,069**	-0,070*
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	-0,020	-0,021	-0,016	-0,022	-0,021
Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies natūrinio logaritmo pokytis	0,022	0,021	0,021	0,017	0,019
Inflacijos lygis	-0,003***	-0,003***	-0,003***	-0,003***	-0,003*
Valdžios sektoriaus išlaidų natūrinio logaritmo pokytis	0,016	0,020	0,017	0,015	0,016
Vyriausybės skolos natūrinio logaritmo pokytis	0,001	0,007	0,003	0,005	0,003
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	0,023	0,029	0,025	0,025	0,025
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	0,044**	0,035**	0,039**	0,040**	0,044*
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	-0,184	1,362	0,134	-0,026	0,025
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	0,034	-0,178	-0,012	0,003	0,000
Lūžio taškas	-	46,15	-	-	-

16 lentelė. Tęsinys

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant FEM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Turtingų ir ne tokių turtingų šalių skirtumas					
Turtingesniųjų šalių pseudokintamasis	7,948	-1,081	0,740	2,813	3,582
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis	-0,221***	-0,186***	-0,197***	-0,191***	-0,193*
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	0,017	0,007	0,005	0,011	0,013
Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies natūrinio logaritmo pokytis	-0,003	-0,010	-0,008	-0,005	-0,007
Inflacijos lygis	-0,001	0,000	-0,001	-0,001	-0,001
Valdžios sektoriaus išlaidų natūrinio logaritmo pokytis	-0,022	0,006	0,022	0,013	0,011
Vyriausybės skolos natūrinio logaritmo pokytis	-0,090***	-0,095***	-0,088***	-0,096***	-0,093*
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	-0,065	-0,052	-0,038	-0,045	-0,045
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	-0,046***	-0,039**	-0,053***	-0,056	-0,058*
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	-2,819	1,834	1,155	-0,009	-0,235
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	0,412	-0,224	-0,170	-0,001	0,016
Lūžio taškas	28,97	53,42	34,46	-	7,62
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,0 iki 8,32
N (stebinių skaičius)	112	112	112	112	112
Koreguotas R ²	0,912	0,910	0,908	0,906	0,908
F kriterijus (<i>P-value</i>)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis

Turtingesniųjų šalių grupėje perteklinė nelygybė išryškėja vertinant ekonominę nelygybę Gini 2 (Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus) ir Gini 3 (Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų) rodikliais. Gauti rezultatai rodo, kad ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą ekonomikos augimui, t. y. didesnė ekonominė nelygybė susijusi su

spartesniu ekonomikos augimu, tačiau pasiekus lūžio tašką ties 53,42 proc. ir 34,46 proc. lygiu ribinis ekonominės nelygybės efektas pasidaro neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas lėtina ekonomikos augimą (žr. 16 lentelę). Todėl pagal statistinius duomenis 2018 m. perteklinė nelygybė fiksuojama Švedijoje (Gini 2 – 57,1 proc., Gini 3 – 35,7 proc.), Vokietijoje (Gini 2 – 56,4 proc., Gini 3 – 36,6 proc.), Jungtinėje Karalystėje (Gini 2 – 53,7 proc.), Airijoje (Gini 3 – 39,3 proc.), Liuksemburge (Gini 3 – 38,1 proc.), Ispanijoje (Gini 3 – 37 proc.) Danijoje (Gini 3 – 36 proc.), Italijoje (Gini 3 – 35,7 proc.), Prancūzijoje (Gini 3 – 34,9 proc.).

Ekonominės nelygybės poveikis vidutiniam penkerių metų ekonomikos augimo tempui. Analizuojant ekonominės nelygybės poveikį penkerių metų ekonomikos augimo tempui, neišryškėjo statistiškai reikšmingo ekonominės nelygybės rodiklio, tačiau maža kompleksinio rodiklių reikšmingumo F kriterijaus (*P-value*) reikšmė išryškino aukštą skaičiavimų ir gautų rezultatų patikimumą, todėl galima teigti, kad išskirti veiksniai daro poveikį ekonomikos augimui (žr. 17 lentelę). Remiantis skaičiavimais ir gautais rezultatais, sakytina, kad perteklinė nelygybė, kai ribinis ekonominės nelygybės efektas ekonomikos augimui yra neigiamas, išryškėja vertinant ekonominę nelygybę pagal Gini 2 (Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus) ir Gini 3 (Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų) ir kai ji pasiekia 40,95 proc. ir 34,72 proc. lūžio tašką. Remiantis 2018 m. statistiniais duomenimis, perteklinė nelygybė, neigiamai veikianti ekonomiką, pagal Gini 2 koeficientą buvo fiksuojama visose ES šalyse (išskyrus Slovakiją, kur Gini 2 buvo 37,2 proc.) bei pagal Gini 3 daugiau kaip pusėje ES valstybių: Bulgarijoje (43,3 proc.), Lietuvoje (40,6 proc.), Jungtinėje Karalystėje (40,4 proc.), Airijoje (39,3 proc.), Latvijoje (38,2 proc.), Liuksemburge (38,1 proc.), Rumunijoje (38 proc.), Ispanijoje (37 proc.), Vokietijoje (36,6 proc.), Danijoje (36 proc.), Švedijoje (35,7 proc.), Italijoje (35,7 proc.), Portugalijoje (35,2 proc.), Graikijoje (35,2 proc.), Prancūzijoje (34,9 proc.).

17 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai, atspindint per ekonomikos augimo rodiklius, kontroliuojant ir kitus ekonomikos augimo veiksnius (priklausomas kintamasis – vidutinis penkerių metų ekonomikos augimo tempas).

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant FEM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Vidutinis 5 metų ekonomikos augimo tempas Ne tokios turtingos šalys				
Konstanta	0,929	-0,809	-0,457	1,260	1,678
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis (t – 5)	-0,066***	-0,070***	-0,062**	-0,067**	-0,065*
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	-0,016	-0,017	-0,019	-0,014	-0,015
Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies natūrinio logaritmo pokytis	0,001	-0,001	0,000	-0,003	-0,002
Infliacijos lygis	-0,003***	-0,003***	-0,003***	-0,003***	-0,003*
Valdžios sektoriaus išlaidų natūrinio logaritmo pokytis	0,013	0,018	0,014	0,014	0,015
Vyriausybės skolos natūrinio logaritmo pokytis	0,007	0,007	0,007	0,006	0,007
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	0,026	0,031*	0,027	0,029*	0,025
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	0,046***	0,046***	0,047***	0,050***	0,047**
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	-0,344	0,627	0,426	-0,273	-0,423
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	0,050	-0,084	-0,060	0,020	0,033
N (stebinių skaičius)	84	84	84	84	84
Koreguotas R ²	0,825	0,836	0,825	0,834	0,831
F kriterijus (P-value)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001
Lūžio taškas	30,78	40,95	34,72	9,74	6,00
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,0 iki 8,32

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis.

ES 28 valstybes suskirsčius į aukštesnio ir žemesnio gyvenimo lygio valstybes bei atlikus Chow testą (žr. 18 lentelę), statistiškai reikšmingas tampa X/I decilinis diferenciacijos koeficientas ne tokių turtingų šalių grupėje. Tad ekonominę nelygybę vertinant pagal X/I decilinį diferenciacijos koeficientą ribinis efektas turi neigiamą poveikį penkerių metų ekonomikos augimui žemesnio gyvenimo lygio šalių grupėje ir pasiekus 8,63 lygį ribinis efektas teigiamai veikia ekonomikos augimą, nes tikėtina, jog augant turtingųjų pajamoms šie investuoja į šalies ekonomikos gerėjimą.

18 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai pagal šalių grupes, atspindint per ekonomikos augimo rodiklius, kontroliuojant ir kitus ekonomikos augimo veiksnius (priklausomas kintamasis – vidutinis penkerių metų ekonomikos augimo tempas).

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant FEM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Vidutinis 5 metų ekonomikos augimo tempas Ne tokios turtingos šalys				
Konstanta	2,131	-1,854	1,429	1,625	1,169
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis (t – 5)	-0,064**	-0,075***	-0,060**	-0,090***	-0,067*
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	-0,004	-0,005	-0,006	0,002	-0,003
Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies natūrinio logaritmo pokytis	0,006	-0,001	0,001	0,000	-0,003
Infliacijos lygis	-0,002**	-0,002	-0,002**	-0,002**	-0,002*
Valdžios sektoriaus išlaidų natūrinio logaritmo pokytis	0,010	0,018	0,011	0,009	0,013
Vyriausybės skolos natūrinio logaritmo pokytis	0,008	0,008	0,008	0,006	0,007
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	0,022	0,025*	0,023	0,028*	0,021
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	0,052**	0,048**	0,055**	0,042*	0,049*
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	-0,240	0,234	0,320	-0,400*	-0,340
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	0,035	-0,038	-0,046	0,030*	0,026
Lūžio taškas	30,73	–	33,41	8,63	6,31
Turtingų ir ne tokių turtingų šalių skirtumas					
Turtingesniųjų šalių pseudokintamasis	–	–	–	–	–
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis	-0,069	-0,059	-0,071	-0,035	-0,047
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	-0,090*	-0,088**	-0,084*	-0,091**	-0,089
Aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies natūrinio logaritmo pokytis	0,016	0,016	0,019	0,010	0,016

18 lentelė. Tęsinys

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant FEM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Inflacijos lygis	0,003	0,004**	0,003	0,003	0,003*
Valdžios sektoriaus išlaidų natūrinio logaritmo pokytis	-0,146*	-0,134**	-0,133*	-0,075	-0,103
Vyriausybės skolos natūrinio logaritmo pokytis	-0,055**	-0,059***	-0,057**	-0,062***	-0,059*
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	-0,091	-0,098	-0,083	-0,047	-0,060
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	-0,073*	-0,060	-0,076*	-0,049	-0,062
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	-0,528	3,371	-0,936	0,683	0,815
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	0,076	-0,421	0,128	-0,052	-0,067
Lūžio taškas	31,47	50,85	41,41	6,21	3,62
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,0 iki 8,32
N (stebinių skaičius)	84	84	84	84	84
Koreguotas R ²	0,902	0,923	0,902	0,911	0,904
F kriterijus (<i>P-value</i>)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis

Tyrimo rezultatai leidžia daryti svarbią išvadą, kad ekonomikos augimas priklauso ne tik nuo ekonominių (BVP apimties, investicijų (bendrojo pagrindinio kapitalo formavimo), aukštąjį išsilavinimą įgijusių asmenų dalies, infliacijos lygio, valdžios sektoriaus išlaidų, vyriausybės skolos dydžio, korupcijos suvokimo indekso, prekybos apimties (importo, eksporto)), bet ir nuo ekonominės nelygybės rodiklių: Gini koeficiento pagal disponuojamąsias pajamas (Gini 1), Gini koeficiento pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus, Gini koeficiento pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų, X/I decilinio diferenciacijos koeficiento bei S80/S20 pajamų kvintilinio santykio.

Sudarytų ir nagrinėjamų modelių maža kompleksinio rodiklių reikšmingumo kriterijaus *F* (*P-value*) reikšmė parodė aukštą atliktų skaičiavimų ir gautų rezultatų patikimumą ir leidžia teigti:

- pirma, kad ekonominė nelygybė veikia ES 28 valstybių ekonomikos augimą;
- antra, ekonominės nelygybės poveikis ekonomikos augimui išryškėja per ilgesnį laiką;
- trečia, nors statistinis ekonominės nelygybės rodiklių reikšmingumas pasireiškia jau einamaisiais ekonomikos augimo metais, jis ypač išryškėja poveikį vertinant vidutiniams dvejų ir trejų metų ekonomikos augimo tempams;
- ketvirta, ekonominės nelygybės poveikis ekonomikos augimui yra skirtingas šalių grupėse, priklausomai nuo gyvenimo lygio.

Einamaisiais metais turtingesnėse valstybėse ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą ekonomikos augimui, tačiau ekonominei nelygybei pasiekus 34,03 proc. Gini koeficientą pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3), ekonominė nelygybė tampa perteklinė, kai ribinis ekonominės nelygybės efektas pasidaro neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas lėtina ekonomikos augimą.

Analizuojant poveikį vidutiniams dvejų metų ekonomikos augimo tempams, turtingesnių šalių grupėje ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą ekonomikos augimui ir, pasiekus lūžio tašką 34,98 proc. Gini koeficientą pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3), nelygybė tampa perteklinė, kai ribinis ekonominės nelygybės efektas pasidaro neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas lėtina ekonomikos augimą.

Analizuojant poveikį vidutiniams trejų metų ekonomikos augimo tempams, turtingesnių šalių grupėje ekonominės nelygybės ribinis efektas ekonomikos augimui yra teigiamas ir, Gini 1⁵ pasiekus 29,63 proc., Gini 2 – 53,06 proc., Gini 3 – 36,45 proc., nelygybė tampa perteklinė, kai ribinis ekonominės nelygybės efektas pasidaro neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas lėtina ekonomikos augimą.

⁵ Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų).

Analizuojant poveikį vidutiniams dvejų ir trejų metų ekonomikos augimo tempams, ne tokių turtingų valstybių grupėje išryškėjo apverstos U kreivės veikimo trajektorija, kai ekonominės nelygybės ribinis efektas turi neigiamą poveikį ekonomikos augimui ir, tik pasiekus lūžio tašką, ribinis efektas teigiamai veikia ekonomikos augimą. Tad galima daryti prielaidą, kad turtingiausi visuomenės nariai, didėję jų pajamoms, prisideda prie šalies gerovės, o tai daro poveikį ne tokiose turtingose valstybėse.

Nors vertinant ekonominės nelygybės poveikį vidutiniams ketverių ir penkerių metų ekonomikos augimo tempams neišryškėjo statistiškai reikšmingo ekonominės nelygybės rodiklio, maža kompleksinio rodiklių reikšmingumo kriterijaus *F (P-value)* reikšmė rodo atliktų skaičiavimų ir gautų rezultatų aukštą patikimumą, todėl galima teigti, kad visi išskirti veiksniai, tarp jų ir ekonominės nelygybės, ilguoju laikotarpiu daro poveikį ekonomikos augimui.

Gauti tyrimo duomeny leidžia teigti, kad perteklinė nelygybė, daranti neigiamą poveikį šalių ekonomikos augimui, išryškėja turtingesnėse šalyse. Ne tokių turtingų šalių ekonomikoms būtinas pajamų didėjimas, net jei jis ir didina ekonominę nelygybę bei stiprina turtingiausių bei skurdžiausių visuomenės narių atotrūkį. Tyrimo duomenys patvirtina, kad ekonominė nelygybė yra perteklinė ir neigiamai veikia didžiosios dalies turtingų šalių, tokių kaip Airija, Danija, Estija, Italija, Ispanija, Jungtinė Karalystė, Liuksemburgas, Prancūzija, Suomija, Švedija, Vokietija, ekonomikas.

3.4. Neigiamos perteklinės nelygybės pasekmės gyvenimo kokybei

Ekonominės nelygybės poveikio gyvenimo kokybei empirinio tyrimo vertinimo rezultatai pateikiami tokia seka:

- 1) ekonominės nelygybės poveikis gyvenimo kokybei mažiausiųjų kvadratų metodu (MKM) ir heteroskediškumą koreguojančių standartinių paklaidų metodu;
- 2) ekonominės nelygybės poveikis gyvenimo kokybei, ją išreiškiant sveiko gyvenimo metų rodikliu;
- 3) ekonominės nelygybės poveikis gyvenimo kokybei, ją išreiškiant emigracijos lygio rodikliu.

Ekonominės nelygybės poveikis gyvenimo kokybei pagal mažiausiųjų kvadratų metodą (MKM). Gyvenimo kokybę matuojant pajamų medianos rodikliu ir vertinant ekonominės nelygybės poveikį gyvenimo kokybei

mažiausiųjų kvadratų metodu (MKM), tikrinama hipotezė (H0), kad visi išskirti rodikliai nedaro poveikio gyvenimo kokybei. Gauti rezultatai (žr. 19 lentelę), rodo, kad kompleksinio rodiklių reikšmingumo kriterijus F (*P-value*) yra mažas, o tai patvirtina skaičiavimų ir gautų rezultatų aukštą patikimumą, todėl hipotezė atmetama ir teigiama priešingai – išskirti rodikliai (kartu su ekonominės nelygybės rodikliais) daro poveikį gyvenimo kokybei.

19 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai, atspindint per gyvenimo kokybės rodiklius (priklausomas kintamasis – logaritmuotas pajamų medianos rodiklis).

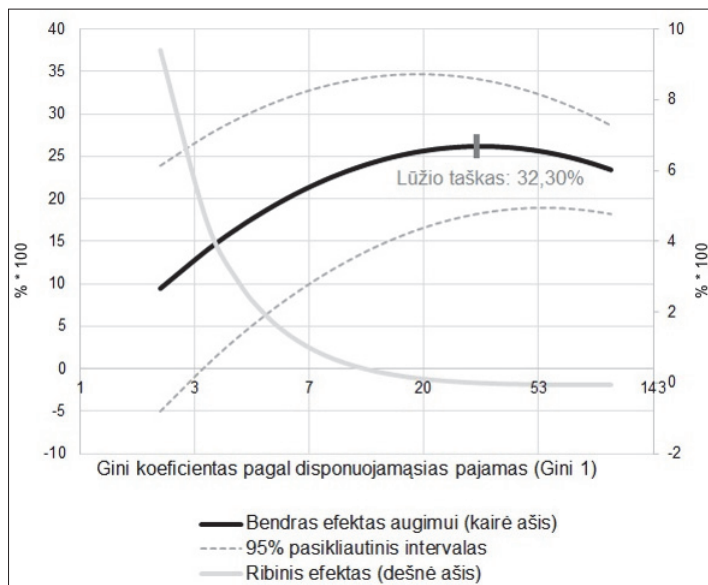
Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant MKM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Gyvenimo kokybė (logaritmuotas pajamų medianos rodiklis)				
Konstanta	-61,509***	-172,19***	-57,110***	-68,145***	-86,717*
Vidutinės gyvenimo trukmės n natūrinio logaritmo pokytis	11,373***	12,449***	12,192***	11,396***	10,955*
Skurdo lygio natūrinio logaritmo pokytis	-0,389***	-0,444***	-0,769***	-0,355***	-0,341*
Sveiko gyvenimo metų natūrinio logaritmo pokytis	-1,120***	-1,049***	-1,100***	-1,031***	-1,076**
Vidutinės mokymosi trukmės natūrinio logaritmo pokytis	0,552**	0,300	0,278	0,616	0,574
Nedarbo lygio natūrinio logaritmo pokytis	-0,091*	-0,086*	-0,130***	-0,105	-0,087
Emigracijos lygio natūrinio logaritmo pokytis	-0,007	-0,042**	-0,034**	-0,011	-0,004
Būsto nepritekliaus rodiklio natūrinio logaritmo pokytis	-0,096	-0,100***	-0,064	-0,100***	-0,100**
Vyriausybės išlaidų tvarkai ir saugumui natūrinio logaritmo pokytis	-0,707	-0,513***	-0,462	-0,700***	-0,717**
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	15,071*	67,290***	9,605	9,413***	16,934*
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	-2,168*	-8,510***	-1,109	-0,689***	-1,357**
N (stebinių skaičius)	218	218	218	218	218
Koreguotas R ²	0,888	0,897	0,905	0,894	0,892
F kriterijus (<i>P-value</i>)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001
Testo p reikšmė autokoreliacijai tikrinti	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Testo p reikšmė heteroskedastiškumui tikrinti	0,009	0,016	0,015	0,017	0,007
Lūžio taškas	32,30	52,13	-	9,30	5,13
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,03 iki 8,32

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis

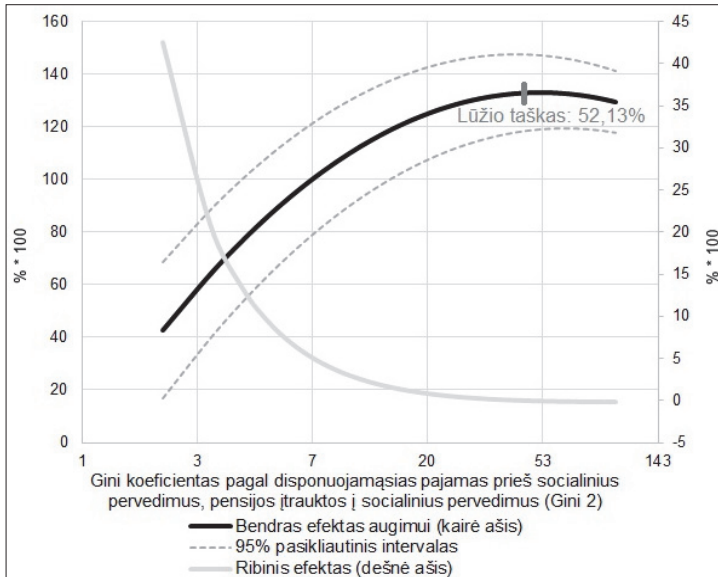
Remiantis atliktais skaičiavimais (žr. 19 lentelę) matyti, kad statistiškai reikšmingi ekonominės nelygybės rodikliai yra Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas (Gini 1) ir Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus (Gini 2). Ekonominę nelygybę vertinant pagal Gini 1 išryškėja, kad iki identifikuoto lūžio taško (32,30 proc.) ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą gyvenimo kokybei ir tuomet nelygybė virsta pertekline, kai ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas susijęs su prastėjančia gyvenimo kokybe (žr. 17 pav.). Remiantis 2018 m. duomenimis, perteklinė nelygybė buvo fiksuojama Bulgarijoje (Gini 1 siekė 39,6 proc.), Lietuvoje (36,9 proc.), Latvijoje (35,6 proc.), Rumunijoje (35,1 proc.) Jungtinėje Karalystėje (33,5 proc.), Italijoje (33,4 proc.), Ispanijoje (33,2 proc.), Liuksemburge (33,2 proc.), Graikijoje (32,3 proc.).

17 pav. Ekonominės nelygybės (pagal Gini 1) poveikio socialinei ir ekonominei pažangai, atspindint per gyvenimo kokybės rodiklius, sąlyginis nuolydis

Šaltinis: sudaryta autorių

Ekonominę nelygybę vertinant pagal Gini 2 ribinis efektas yra teigiamas ir didėjanti ekonominė nelygybė gerina gyvenimo kokybę ir, pasiekus 52,13 proc. lygį, ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamas, o tai sąlygoja gyvenimo kokybės blogėjimą (žr. 18 pav.). Pagal 2018 m. duomenis ekonominė nelygybė neigiamai veikė Švedijos (57,1 proc.), Vokietijos (56,4 proc.), Bulgarijos (54,8 proc.), Rumunijos (54,6 proc.), Jungtinės Karalystės (53,7 proc.), Portugalijos (56,5 proc.), Graikijos (57 proc.) gyvenimo kokybę.

18 pav. Ekonominės nelygybės (pagal Gini 2) poveikio socialinei ir ekonominei pažangai, atspindint per gyvenimo kokybės rodiklius, sąlyginis nuolydis

Šaltinis: sudaryta autorių

Remiantis atliktais skaičiavimais, matyti, kad X/I decilinis diferenciacijos koeficientas ir S80/S20 pajamų kvintilinis santykis taip pat yra statistiškai reikšmingi ekonominės nelygybės rodikliai, parodantys teigiamą ribinį ekonominės nelygybės efektą ES 28 valstybių gyvenimo kokybei. Pasiekus 9,30 ir 5,13 kryptis keičiasi ir sąlygoja neigiamą ribinį efektą gyvenimo kokybei. Šie rezultatai ir 2018 m. duomenys rodo, kad perteklinė nelygybė fiksuojama šiose šalyse: Bulgarijoje (X/I – 14,9, S80/S20 – 7,7), Rumunijoje (X/I – 14,4, S80/S20 – 7,2), Lietuvoje (X/I – 13,1, S80/S20 – 7,1), Italijoje (X/I – 12,6, S80/S20 – 6,1), Latvijoje (X/I – 12,4, S80/S20 – 6,8), Ispanijoje (X/I – 11,0, S80/S20 – 6,0), Liuksemburge (X/I – 10,3, S80/S20 – 5,7), Jungtinėje Karalystėje

(X/I – 10,0, S80/S20 – 5,6), Vokietijoje (X/I – 9,9), Graikijoje (X/I – 9,8, S80/S20 – 5,5), Portugalijoje (S80/S20 – 5,2).

Atliekant Chow testą, tikrinama hipotezė (H0), kad ekonominės nelygybės poveikis gyvenimo kokybei skirtingose šalių grupėse – aukštesnio gyvenimo lygio valstybėse (BVP vienam gyventojui pagal PGS yra daugiau nei 24 750 Eur) ir žemesnio gyvenimo lygio valstybėse (BVP vienam gyventojui pagal PGS yra mažiau nei 24 750 Eur), yra vienodas. Gauti rezultatai atskleidžia, kad Chow testo kompleksinio rodiklių reikšmingumo kriterijus F (*P-value*) yra labai mažas, o tai rodo aukštą skaičiavimų patikimumą, todėl hipotezė atmetama ir teigiama, kad visų išskirtų veiksnių, tarp jų ir ekonominės nelygybės, poveikis gyvenimo kokybei skiriasi išskirtose šalių grupėse.

Ne tokių turtingų šalių grupėje statistiškai reikšmingas tik vienas ekonominės nelygybės rodiklių – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus (Gini 2). Gauti rezultatai rodo, kad ne tokių turtingų šalių grupėje ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą gyvenimo kokybei ir, Gini 2 pasiekus 43,25 proc., ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamas ir tolimesnis ekonominės nelygybės didėjimas blogina gyvenimo kokybę. 2018 m. duomenimis, ekonominė nelygybė neigiamai veikia gyvenimo kokybę Graikijoje (57 proc.), Portugalijoje (56,5 proc.), Bulgarijoje (54,8 proc.), Rumunijoje (54,6 proc.), Lietuvoje (51,1 proc.), Kroatijoje (49,8 proc.), Vengrijoje (49,1 proc.), Latvijoje (48,1 proc.), Lenkijoje (46,3 proc.).

Turtingesnėse šalyse statistiškai reikšmingi visi ekonominės nelygybės rodikliai – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas (Gini 1), Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus (Gini 2), Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3), X/I decilinis diferenciacijos koeficientas, S80/S20 pajamų kvintilinis santykis. Turtingesnėse šalyse ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą gyvenimo kokybei ir nelygybė tampa perteklinė (ribinis efektas neigiamai veikia gyvenimo kokybę), kai Gini 1 pasiekia 29,16 proc. lygį, Gini 2 – 52,95 proc., Gini 3 – 44,48, X/I – 8,46, S80/S20 – 4,94. 2018 m. duomenimis, ekonominė nelygybė neigiamai veikia gyvenimo kokybę Jungtinėje Karalystėje (Gini 1 – 33,5 proc., Gini 2 – 53,7 proc., X/I – 10,0, S80/S20 – 5,6), Italijoje (Gini 1 – 33,4 proc., X/I – 12,6, S80/S20 – 6,1), Ispanijoje (Gini 1 – 33,2 proc., X/I – 11,0, S80/S20 – 6,0), Liuksemburge (Gini 1 – 33,2 proc., X/I – 10,3, S80/S20 – 5,7), Vokietijoje (Gini 1 – 31,1 proc., Gini 2 – 56,4 proc., X/I – 9,9, S80/S20 – 5,1), Estijoje (Gini 1 – 30,6 proc.), Švedijoje (Gini 2 – 57,1 proc.).

20 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai pagal šalių grupes, atspindint per gyvenimo kokybės rodiklius (priklausomas kintamasis – logaritmuotas pajamų medianos rodiklis).

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant MKM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Gyvenimo kokybė (logaritmuotas pajamų medianos rodiklis) Ne tokios turtingos šalys				
Konstanta	-27,289**	-97,815***	-47,103***	-29,822***	-41,320*
Vidutinės gyvenimo trukmės natūrinio logaritmo pokytis	8,373***	9,418***	7,955***	8,168***	8,028**
Skurdo lygio natūrinio logaritmo pokytis	-0,586***	-0,184	0,669***	-0,448***	-0,495**
Sveiko gyvenimo metų natūrinio logaritmo pokytis	-0,298	-0,425	-0,214	-0,276	-0,247
Vidutinės mokymosi trukmės natūrinio logaritmo pokytis	0,202	0,608	0,106	0,368	0,335
Nedarbo lygio natūrinio logaritmo pokytis	0,190***	0,285***	0,214***	0,196***	0,195**
Emigracijos lygio natūrinio logaritmo pokytis	-0,067***	-0,053***	-0,069***	-0,065***	-0,066**
Būsto nepritekliaus rodiklio natūrinio logaritmo pokytis	-0,010	0,006	-0,017	-0,026	-0,021
Vyriausybės išlaidų tvarkai ir saugumui natūrinio logaritmo pokytis	0,552***	-0,764***	-0,533***	-0,575***	-0,587**
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	1,452	35,632***	13,536	1,621	5,659
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	-0,165	-4,730***	-1,839	-0,120	-0,451
Lūžio taškas	-	43,25	39,64	8,70	5,30
Turtingų ir ne tokių turtingų šalių skirtumas					
Turtingesniųjų šalių pseudokintamasis	-115,22***	-237,17***	-85,244***	-74,790***	-145,26*
Vidutinės gyvenimo trukmės natūrinio logaritmo pokytis	1,633	3,474	5,238	3,790	3,325
Skurdo lygio natūrinio logaritmo pokytis	0,472*	-0,063	-0,093	0,246	0,069
Sveiko gyvenimo metų natūrinio logaritmo pokytis	-0,879*	-0,495	-0,946**	-0,945**	-1,001*
Vidutinės mokymosi trukmės natūrinio logaritmo pokytis	0,333	-0,209	0,382	0,326	0,531
Nedarbo lygio natūrinio logaritmo pokytis	-0,246**	-0,607***	-0,512***	-0,267***	-0,213*
Emigracijos lygio natūrinio logaritmo pokytis	0,100***	-0,024	0,016	0,068**	0,065*
Būsto nepritekliaus rodiklio natūrinio logaritmo pokytis	-0,048	-0,077**	-0,001	-0,041	-0,040
Vyriausybės išlaidų tvarkai ir saugumui natūrinio logaritmo pokytis	-0,116	0,506**	0,336*	-0,039	0,005

20 lentelė. Tęsinys

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant MKM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	65,017***	112,073***	34,614**	17,950***	42,983*
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	-9,689***	-13,876***	-4,505**	-1,332***	-3,470**
Lūžio taškas	29,16	52,95	44,48	8,46	4,94
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,03 iki 8,32
N (stebinių skaičius)	212	212	212	212	212
Koreguotas R ²	0,936	0,953	0,949	0,939	0,940
F kriterijus (P-value)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S2 – pajamų kvintilinis santykis.

MKM modelio patikimumui patikrinti buvo atlikti testai. Pirma, Woolbridge'as testas autokoreliacijai nustatyti, kai tikrinta hipotezė (H₀), kad modeliui būdinga autokoreliacija, ir gauta testo p reikšmė <0,001 (žr. 19 lentelę) rodo, kad modelyje yra autokoreliacija. Antra, modeliui atliktas White'o testas heteroskedastiškumui nustatyti, kai tikrinama hipotezė (H₀), kad modeliui būdingas heteroskedastiškumas ir gautas testo p reikšmės vidurkis 0,013 (žr. 19 lentelę), o tai ir patvirtina heteroskedastiškumo egzistavimą. Todėl siekiant sudaryti patikimesnį ekonominės nelygybės poveikio gyvenimo kokybei vertinimo modelį, taip pat sprendžiant autokoreliacijos ir heteroskedastiškumo problemas, modelis bus perskaiciuojamas heteroskedastiškumą koreguojančių standartinių paklaidų metodu.

Ekonominės nelygybės poveikis gyvenimo kokybei heteroskedastiškumą koreguojančių standartinių paklaidų metodu (HKSPM). Gyvenimo kokybę matuojant pajamų medianos rodikliu ir vertinant ekonominės nelygybės poveikį gyvenimo kokybei heteroskedastiškumą koreguojančių standartinių paklaidų metodu (HKSPM), tikrinama hipotezė (H₀), kad visi išskirti veiksniai nedaro poveikio gyvenimo kokybei. Gauti rezultatai (žr. 21 lentelę) rodo, kad kompleksinis rodiklių reikšmingumo kriterijus F (*P-value*) yra mažas, o tai patvirtina atliktų skaičiavimų ir gautų rezultatų aukštą patikimumą, todėl

hipotezė atmetama ir teigiama, kad modelyje išskirti rodikliai daro poveikį gyvenimo kokybei.

21 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai, atspindint per gyvenimo kokybės rodiklius (priklausomas kintamasis – logaritmuotas pajamų medianos rodiklis).

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant HKSPM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Gyvenimo kokybė (logaritmuotas pajamų medianos rodiklis)				
Konstanta	-55,453***	-183,02***	-59,838***	-59,731***	-76,020*
Vidutinės gyvenimo trukmės natūrinio logaritmo pokytis	10,012***	11,744***	12,455***	9,800***	9,449**
Skurdo lygio natūrinio logaritmo pokytis	-0,308***	-0,262***	-0,725***	-0,308***	-0,301**
Sveiko gyvenimo metų natūrinio logaritmo pokytis	-0,886***	-1,038***	-1,254***	-0,868***	-0,919
Vidutinės mokymosi trukmės natūrinio logaritmo pokytis	0,020	-0,042	-0,002	0,196	0,072
Nedarbo lygio natūrinio logaritmo pokytis	-0,023	-0,073*	-0,152***	-0,002	-0,003
Emigracijos lygio natūrinio logaritmo pokytis	0,010	-0,017	-0,029**	0,018	0,021*
Būsto nepritekliaus rodiklio natūrinio logaritmo pokytis	-0,112***	-0,114***	-0,065***	-0,114***	-0,119**
Vyriausybės išlaidų tvarkai ir saugumui natūrinio logaritmo pokytis	-0,907***	-0,823***	-0,561***	-0,910***	-0,889**
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	15,461**	74,793***	11,006**	9,177***	15,944*
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	-2,290**	9,508***	-1,271*	-0,687***	-1,298**
N (stebėjimų skaičius)	218	218	218	218	218
Koreguotas R2	0,936	0,938	0,948	0,942	0,940
F kriterijus (P-value)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001
Lūžio taškas	29,24	-	-	7,92	4,64
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,03 iki 8,32

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis

Vertinant ekonominės nelygybės poveikį gyvenimo kokybei pagal HKSPM, statistiškai reikšmingi visi ekonominės nelygybės rodikliai, tačiau ryškiausiai perteklinė nelygybė išryškėja poveikį vertinant Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas (Gini 1), X/I deciliniu diferenciacijos koeficientu ir S80/S20 pajamų kvintiliniu santykiu. Gauti rezultatai rodo, kad ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą ES šalių gyvenimo kokybei iki 29,24 proc., 7,92 ir 4,64 lygio ir tuomet ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamas, jis sąlygoja ES 28 šalių gyvenimo kokybės prastėjimą (žr. 21 lentelę). Remiantis šiais rezultatais, 2018 m. perteklinė nelygybė buvo fiksuojama beveik pusėje ES šalių: Bulgarijoje (Gini 1 – 39,6 proc., X/I – 14,9, S80/S20 – 7,7), Lietuvoje (Gini 1 – 36,9 proc., X/I – 13,1, S80/S20 – 7,1), Latvijoje (Gini 1 – 35,6 proc., X/I – 12,4, S80/S20 – 6,8), Rumunijoje (Gini 1 – 35,1 proc., X/I – 14,4, S80/S20 – 7,2), Jungtinėje Karalystėje (Gini 1 – 33,5 proc., X/I – 10,0, S80/S20 – 5,6), Italijoje (Gini 1 – 33,4 proc., X/I – 12,6, S80/S20 – 6,1), Ispanijoje (Gini 1 – 33,2 proc., X/I – 11,0, S80/S20 – 6,0), Liuksemburge (Gini 1 – 33,2 proc., X/I – 10,3, S80/S20 – 5,7), Graikijoje (Gini 1 – 32,3 proc., X/I – 9,8, S80/S20 – 5,5), Portugalijoje (Gini 1 – 32,1 proc., X/I – 8,7, S80/S20 – 5,2), Vokietijoje (Gini 1 – 31,1 proc., X/I – 9,9, S80/S20 – 5,1), Estijoje (Gini 1 – 30,6 proc., S80/S20 – 5,1), Kroatijoje (Gini 1 – 29,7 proc., X/I – 8,5, S80/S20 – 5,0).

Suskirsčius ES 28 valstybes į aukštesnio gyvenimo lygio valstybes ir žemesnio gyvenimo lygio valstybes bei atlikus Chow testą, rezultatai parodė, kad turtingesnėse šalyse statistiškai reikšmingi visi ekonominės nelygybės rodikliai – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas (Gini 1), Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus (Gini 2), Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3), X/I decilinis diferenciacijos koeficientas, S80/S20 pajamų kvintilinis santykis (žr. 22 lentelę). Turtingesnėse šalyse ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą gyvenimo kokybei ir nelygybė tampa perteklinę (ribinis efektas neigiamai veikia gyvenimo kokybę), kai Gini 1 pasiekia 28,87 proc. lygį, Gini 2 – 52,17 proc., Gini 3 – 41,00 proc., X/I – 8,18, S80/S20 – 4,90. 2018 m. duomenimis, ekonominė nelygybė neigiamai veikė gyvenimo kokybę Jungtinėje Karalystėje (Gini 1 – 33,5 proc., Gini 2 – 53,7 proc., X/I – 10,0, S80/S20 – 5,6), Italijoje (Gini 1 – 33,4 proc., X/I – 12,6, S80/S20 – 6,1), Ispanijoje (Gini 1 – 33,2 proc., X/I – 11,0, S80/S20 – 6,0), Liuksemburge (Gini 1 – 33,2 proc., X/I – 10,3, S80/S20 – 5,7), Vokietijoje (Gini 1 – 31,1 proc., Gini 2 – 56,4 proc., X/I – 9,9, S80/S20 – 5,1), Estijoje (Gini 1 – 30,6 proc., S80/S20 – 5,1), Airijoje (Gini 1 – 28,9 proc.), Švedijoje (Gini 2 – 57,1 proc.).

22 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai pagal šalių grupes, atspindint per gyvenimo kokybės rodiklius (priklausomas kintamasis – logaritmuotas pajamų medianos rodiklis).

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant HKSPM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Gyvenimo kokybė (logaritmuotas pajamų medianos rodiklis) Ne tokios turtingos šalys				
Konstanta	-26,759***	-62,703***	-36,808***	-27,619***	-33,691*
Vidutinės gyvenimo trukmės natūrinio logaritmo pokytis	7,830***	9,210***	8,154***	8,640***	8,310**
Skurdo lygio natūrinio logaritmo pokytis	-0,681***	-0,133*	-0,668***	-0,380***	-0,426**
Sveiko gyvenimo metų natūrinio logaritmo pokytis	-0,166	-0,865***	-0,011	-0,689***	-0,593**
Vidutinės mokymosi trukmės natūrinio logaritmo pokytis	0,875***	0,700***	0,831***	0,544**	0,745**
Nedarbo lygio natūrinio logaritmo pokytis	0,087**	0,128***	0,066*	0,007	0,021
Emigracijos lygio natūrinio logaritmo pokytis	-0,067***	-0,027**	-0,073***	-0,050***	-0,056
Būsto nepritekliaus rodiklio natūrinio logaritmo pokytis	0,034**	-0,022	-0,007	-0,018	-0,012
Vyriausybės išlaidų tvarkai ir natūrinio logaritmo pokytis	-0,457***	-0,620***	-0,309***	-0,457***	-0,396**
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	1,198	18,354***	5,568	0,587	2,772
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	-0,113	-2,473***	-0,703	-0,038	-0,215
Lūžio taškas	-	40,86	52,58	-	6,28
Turtingų ir ne tokių turtingų šalių skirtumas					
Turtingesniųjų šalių pseudokintamasis	-50,024	-129,794**	-74,239***	-11,835	-55,397
Vidutinės gyvenimo trukmės natūrinio logaritmo pokytis	-7,898***	-8,465***	-3,392***	-7,247***	-7,620**
Skurdo lygio natūrinio logaritmo pokytis	0,296*	-0,279***	0,186	0,012	-0,177
Sveiko gyvenimo metų natūrinio logaritmo pokytis	0,421	0,979***	-0,488	0,618**	0,572*
Vidutinės mokymosi trukmės natūrinio logaritmo pokytis	-0,479	-0,528*	-0,833***	-0,089	-0,136
Nedarbo lygio natūrinio logaritmo pokytis	-0,077	-0,237***	-0,233***	0,006	0,022
Emigracijos lygio natūrinio logaritmo pokytis	0,059**	-0,024	0,021	0,038***	0,034*
Būsto nepritekliaus rodiklio natūrinio logaritmo pokytis	-0,035*	-0,003	-0,014	0,004	0,009
Vyriausybės išlaidų tvarkai ir saugumui natūrinio logaritmo pokytis	0,093	0,401***	0,039	0,090	0,070

22 lentelė. Tęsinys

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant HKSPM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	50,137***	82,994***	50,834***	12,454***	28,419*
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	-7,520***	-10,341***	-6,891***	-0,934***	-2,303**
Lūžio taškas	28,87	52,17	41,00	8,18	4,90
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,03 iki 8,32
N (stebinių skaičius)	218	218	218	218	218
Koreguotas R ²	0,986	0,982	0,989	0,989	0,991
F kriterijus (<i>P-value</i>)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis.

Ne tokiose turtingose šalyse statistiškai reikšmingas tik vienas išskirtų ekonominės nelygybės rodiklių – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus (Gini 2). Gauti rezultatai rodo, kad ne tokiose turtingose šalyse ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą gyvenimo kokybei ir, Gini 2 pasiekus 40,86 proc., ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas susijęs su prastėjančia gyvenimo kokybe. 2018 m. duomenimis, ekonominė nelygybė neigiamai veikė gyvenimo kokybę Graikijoje (57 proc.), Portugalijoje (56,5 proc.), Bulgarijoje (54,8 proc.), Rumunijoje (54,6 proc.), Lietuvoje (51,1 proc.), Kroatijoje (49,8 proc.), Vengrijoje (49,1 proc.), Latvijoje (48,1 proc.), Lenkijoje (46,3 proc.).

Ekonominės nelygybės poveikis gyvenimo kokybei, ją išreiškiant sveikų gyvenimo metų rodikliu. Gyvenimo kokybę matuojant sveiko gyvenimo metų rodikliu ir vertinant ekonominės nelygybės poveikį gyvenimo kokybei pagal HKSPM, statistiškai reikšmingas yra Gini 1 (Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas) ir Gini 3 (Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių

pervedimų) ekonominės nelygybės rodikliai. Ekonominę nelygybę vertinant Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas (Gini 1) iki identifiukuoto lūžio taško (25,34 proc.) ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą ES šalių gyvenimo kokybei, t. y. didesnė ekonominė nelygybė susijusi su gyvenimo kokybės gerėjimu, tačiau pasiekus lūžio tašką ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas susijęs su prastėjančia ES šalių gyvenimo kokybe (žr. 23 lentelę). Remiantis gautu rezultatu ir 2018 m. duomenimis, matyti, kad ekonominė nelygybė neigiamai veiks beveik visų ES šalių gyvenimo kokybę, nes fiksuotas Gini 1 buvo daugiau kaip 25,34 proc. (išskyrus Čekiją (24 proc.), Slovėniją (23,4 proc.), Slovakiją (20,9 proc.)).

Ekonominę nelygybę vertinant Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3), ribinis efektas turi neigiamą poveikį ES šalių gyvenimo kokybei iki lūžio taško ties 34,45 proc. riba ir tada, pakeitęs kryptį, ribinis efektas teigiamai veikia gyvenimo kokybę (žr. 23 lentelę). Skirtinga poveikio kryptis, matuojant pagal Gini 1 ir Gini 3, pasireiškia dėl valstybės socialinės paramos, t. y. Gini 3 rodiklis įvertina gyventojų pajamas kartu su pensijomis, tačiau be kitų socialinių išmokų; negaunant šių išmokų ekonominė nelygybė neigiamai veikia gyvenimo kokybę, ją matuojant pagal sveiko gyvenimo metus.

23 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai, atspindint per gyvenimo kokybės rodiklius (priklausomas kintamasis – logaritmuotas sveiko gyvenimo metų rodiklis).

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant HKSPM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Gyvenimo kokybė (logaritmuotas sveiko gyvenimo metų rodiklis)				
Konstanta	-6,988**	3,050	4,980**	-3,285	-3,381
Pajamų medianos natūrinio logaritmo pokytis	-0,009	-0,026*	-0,024	-0,021	-0,015
Vidutinės gyvenimo trukmės natūrinio logaritmo pokytis	1,417***	1,495***	1,615***	1,623***	1,497**
Skurdo lygio natūrinio logaritmo pokytis	0,162***	0,100***	0,115***	0,148***	0,163**
Vidutinės mokymosi trukmės natūrinio logaritmo pokytis	-0,069	-0,045	-0,058	-0,009	-0,035
Nedarbo lygio natūrinio logaritmo pokytis	-0,024***	-0,033***	-0,042***	-0,028***	-0,026**
Emigracijos lygio natūrinio logaritmo pokytis	0,011***	0,012***	0,010***	0,010***	0,012**

23 lentelė. Tęsinys

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant HKSPM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Būsto nepritekliaus rodiklio natūrinio logaritmo pokytis	-0,009**	-0,010**	-0,007	-0,006	-0,007*
Vyriausybės išlaidų tvarkai ir saugumui natūrinio logaritmo pokytis	-0,018	-0,025	-0,030	-0,022	-0,023
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	2,861	-2,792	-4,483***	0,050	0,277
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	-0,443*	0,356	0,633***	-0,007	-0,029
N (stebinių skaičius)	213	213	213	213	213
Koreguotas R ²	0,709	0,699	0,753	0,712	0,688
F kriterijus (P-value)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001
Lūžio taškas	25,34	50,47	34,45	-	-
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,03 iki 8,32

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis.

Suskirsčius ES 28 valstybes į aukštesnio gyvenimo lygio valstybes ir žemesnio gyvenimo lygio valstybes bei atlikus Chow testą, rezultatai parodė, kad statistiškai reikšmingas reikšmes ekonominės nelygybės rodikliai įgyja tik turtingesnių šalių grupėje (nors maža Chow testo kompleksinio rodiklių reikšmingumo kriterijaus F (*P-value*) reikšmė rodo, kad išskirti rodikliai daro poveikį ES 28 valstybių gyvenimo kokybei ir skiriasi šalių grupėse). Turtingesnių šalių grupėje statistiškai reikšmingas yra Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus (Gini 2), ir X/I decilinis diferenciacijos koeficientas (žr. 24 lentelę).

24 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai pagal šalių grupes, atspindint per gyvenimo kokybės rodiklius (priklausomas kintamasis – sveiko gyvenimo metų rodiklis).

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant HKSPM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Gyvenimo kokybė (logaritmuotas sveiko gyvenimo metų rodiklis) Ne tokios turtingos šalys				
Konstanta	-3,214	-1,041	-0,948	-1,929	-2,310
Pajamų medianos natūrinio logaritmo pokytis	-0,004	0,011	-0,010	0,003	0,038
Vidutinės gyvenimo trukmės natūrinio logaritmo pokytis	1,248***	1,499***	1,413***	1,328***	0,987**
Skurdo lygio natūrinio logaritmo pokytis	0,102**	0,079	0,060	0,108***	0,168**
Vidutinės mokymosi trukmės natūrinio logaritmo pokytis	-0,084	-0,111	-0,166	-0,059	-0,026
Nedarbo lygio natūrinio logaritmo pokytis	-0,028	-0,045***	-0,018	-0,031*	-0,046**
Emigracijos lygio natūrinio logaritmo pokytis	0,018***	0,015***	0,019***	0,016***	0,015**
Būsto nepritekliaus rodiklio natūrinio logaritmo pokytis	-0,004	0,013	0,007	-0,002	-0,009
Vyriausybės išlaidų tvarkai ir saugumui natūrinio logaritmo pokytis	-0,063	-0,016	-0,078*	-0,041	0,009
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	1,141	-0,745	-0,424	0,025	0,475
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	-0,185	0,091	0,049	-0,005	-0,045
Lūžio taškas	21,70	59,00	-	-	2,06
Turtingų ir ne tokių turtingų šalių skirtumas					
Turtingesniųjų šalių pseudokintamasis	0,893	100,877***	-6,413	-11,243*	-3,872
Pajamų medianos natūrinio logaritmo pokytis	-0,029	-0,077*	-0,096***	-0,072	-0,085*
Vidutinės gyvenimo trukmės natūrinio logaritmo pokytis	-0,182	0,192	0,840	0,311	-0,021
Skurdo lygio natūrinio logaritmo pokytis	0,035	0,018	-0,085	-0,024	-0,046
Vidutinės mokymosi trukmės natūrinio logaritmo pokytis	0,084	0,143	0,200	0,179	0,021
Nedarbo lygio natūrinio logaritmo pokytis	0,029	0,076***	-0,008	0,039*	0,053**
Emigracijos lygio natūrinio logaritmo pokytis	-0,008	0,017**	-0,029***	-0,018***	-0,011
Būsto nepritekliaus rodiklio natūrinio logaritmo pokytis	-0,007	-0,013	-0,012	-0,007	-0,002
Vyriausybės išlaidų tvarkai ir saugumui natūrinio logaritmo pokytis	0,008	-0,175***	0,065	0,008	-0,058
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	-0,127	-51,975***	1,581	3,010***	1,518

24 lentelė. Tęsinys

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant HKSPM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	0,027	6,640***	-0,155	-0,220***	-0,117
Lūžio taškas	24,56	50,19	-	8,48	4,82
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,03 iki 8,32
N (stebinių skaičius)	213	213	213	213	213
Koreguotas R ²	0,844	0,856	0,758	0,725	0,702
F kriterijus (P-value)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis

Ekonominę nelygybę matuojant pagal Gini 2, rezultatai rodo, kad turtingesnių šalių grupėje ribinis ekonominės nelygybės efektas turi neigiamą poveikį gyvenimo kokybei ir, Gini 2 pasiekus 50,19 proc., ribinis efektas teigiamai veikia gyvenimo kokybę (žr. 24 lentelę). Turint omeny, kad Gini 2 ekonominės nelygybės rodiklis rodo netolygias gyventojų pajamas be pensijų ir kitų socialinių išmokų, o tai daro neigiamą poveikį gyvenimo kokybei, vertinant ją sveiko gyvenimo metų rodikliu.

Ekonominę nelygybę vertinant X/I deciliniu diferenciacijos koeficientu, matyti, kad turtingesnėse šalyse ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą gyvenimo kokybei ir ekonominė nelygybė yra perteklinė (ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamas ir tolimesnis ekonominės nelygybės didėjimas susijęs su blogėjančia gyvenimo kokybe), kai X/I decilinis diferenciacijos koeficientas pasiekia 8,48 (žr. 24 lentelę). 2018 m. duomenimis, ekonominė nelygybė neigiamai veikė gyvenimą Italijoje (X/I – 12,6), Ispanijoje (X/I – 11,0), Liuksemburge (X/I – 10,3), Jungtinėje Karalystėje (X/I – 10), Vokietijoje (X/I – 9,9).

Ekonominės nelygybės poveikis gyvenimo kokybei, ją išreiškiant emigracijos lygio rodikliu. Gyvenimo kokybę matuojant emigracijos lygio rodikliu ir vertinant ekonominės nelygybės poveikį gyvenimo kokybei pagal

HKSPM, statistiškai reikšmingi yra visi ekonominės nelygybės rodikliai – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas (Gini 1), Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus (Gini 2), Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3), X/I decilinis diferenciacijos koeficientas, S80/S20 pajamų kvintilinis santykis. Kaip parodoma 25 lentelėje, ekonominė nelygybė teigiamai veikia emigraciją, t. y. skatina emigracijos lygio didėjimą.

25 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai, atspindint per gyvenimo kokybės rodiklius (priklausomas kintamasis – logaritmuotas emigracijos rodiklis).

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant HKSPM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Gyvenimo kokybė (logaritmuotas emigracijos rodiklis)				
Konstanta	-248,29***	-727,05***	-382,21***	-216,45***	-264,01*
Pajamų medianos natūrinio logaritmo pokytis	0,392*	-0,064	-0,970***	-0,012	0,443*
Vidutinės gyvenimo trukmės natūrinio logaritmo pokytis	3,500	16,459***	24,959***	10,631***	1,257
Skurdo lygio natūrinio logaritmo pokytis	-0,903**	-0,982***	-1,503***	-0,686**	-1,457**
Vidutinės mokymosi trukmės natūrinio logaritmo pokytis	5,499***	1,370**	3,084***	5,024***	4,743**
Nedarbo lygio natūrinio logaritmo pokytis	-0,185	-0,448***	-0,540***	-0,561***	-0,194
Sveiko gyvenimo metų natūrinio logaritmo pokytis	3,086***	0,282	1,068	3,789***	4,173**
Būsto nepritekliaus rodiklio natūrinio logaritmo pokytis	0,050	-0,027	-0,075	-0,088**	-0,027
Vyriausybės išlaidų tvarkai ir saugumui natūrinio logaritmo pokytis	1,989***	2,799***	2,136***	2,064***	2,076**
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	121,361***	330,304***	151,684***	43,498***	73,570*
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	-17,145***	-41,025***	-20,148***	-3,070***	-5,647**
N (stebinių skaičius)	213	213	213	213	213
Koreguotas R ²	0,759	0,769	0,768	0,753	0,726
F kriterijus (P-value)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001
Lūžio taškas	34,44	56,02	43,13	11,93	6,74
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,03 iki 8,32

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis.

Lyginant ekonominės nelygybės poveikį emigracijai aukštesnio gyvenimo lygio ES 28 šalyse ir žemesnio gyvenimo lygio ES 28 valstybėse bei atlikus Chow testą, rezultatai parodė, kad ne tokių turtingų šalių grupėje statistiškai reikšmingas tik vienas ekonominės nelygybės rodiklis (Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus (Gini 2)), o turtingesnių šalių grupėje statistiškai reikšmingi visi skaičiuojant naudojami ekonominės nelygybės rodikliai (žr. 26 lentelę), o tai pagrindžia, kad ekonominė nelygybė skatina emigraciją. Verta paminėti, kad analizuojant ekonominės nelygybės poveikį emigracijos lygiui, taip pat išryškėja tam tikras lūžio taškas, kai pasikeičia nagrinėjamų kintamųjų daromo poveikio kryptis, t. y. pasiekus tam tikrą tašką emigracijos lygis pradeda mažėti. Statistinis ekonominės nelygybės rodiklių reikšmingumas turtingesnių šalių grupėje rodo, kad ekonomikos augimas (šalies gyvenimo lygis) iš esmės nesprendžia emigracijos problemos. Moksliniais tyrimais pagrįsta, kad esant didelei ekonominei nelygybei žmonės nėra patenkinti savo gyvenimu; jei nėra patenkinti savo gyvenimu, jie turi mažiau optimizmo ir to, kas juos laiko konkrečioje šalyje (Telešienė, 2017). Todėl, anot A. Telešienės (2017), siekiant mažinti emigraciją labai svarbu stiprinti „inkarus“, kurie laiko žmones gimtinėje. Pajamos yra labai svarbus kriterijus, bet esama ir kitų priežasčių, kurios sulauko nuo emigracijos. Pagrindiniai „inkarai“, kurie sulaukytų šiuos žmones nuo emigracijos, yra šeima, stipri bendruomenė, orus darbas ir kokybiškas būstas.

26 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai pagal šalių grupes, atspindint per gyvenimo kokybės rodiklius (priklausomas kintamasis emigracijos rodiklis)

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant HKSPM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S20
Priklausomas kintamasis	Gyvenimo kokybė (logaritmuotas emigracijos rodiklis)				
	Ne tokios turtingos šalys				
Konstanta	-151,75***	-406,24***	-162,34***	-60,109	-84,879
Pajamų medianos natūrinio logaritmo pokytis	-1,220**	-1,318***	-1,530***	-1,432***	-1,374***
Vidutinės gyvenimo trukmės natūrinio logaritmo pokytis	7,062	11,281**	8,727**	11,654**	9,719**
Skurdo lygio natūrinio logaritmo pokytis	1,148*	1,196**	0,710	0,974	0,979
Vidutinės mokymosi trukmės natūrinio logaritmo pokytis	11,044***	9,692***	10,471***	9,224***	10,103***
Nedarbo lygio natūrinio logaritmo pokytis	-0,446*	-0,458**	-0,320	-0,422	-0,396*
Sveiko gyvenimo metų natūrinio logaritmo pokytis	5,777***	3,265**	6,017***	6,411***	6,751***
Būsto nepritekliaus rodiklio natūrinio logaritmo pokytis	-0,077	-0,288**	-0,139	0,010	-0,022
Vyriausybės išlaidų tvarkai ir saugumui natūrinio logaritmo pokytis	0,993	1,742***	1,427**	1,433*	1,412**
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	48,882	169,303***	50,206	-7,548	1,094
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	-7,054	-21,363***	-6,824	0,617	-0,017
Lūžio taškas	31,98	52,59	39,60	4,52	-
	Skirtumas tarp turtingų ir mažiau turtingų šalių				
Turtingesniųjų šalių pseudokintamasis	-247,427**	-617,38***	-419,32***	-273,806***	611,555***
Pajamų medianos natūrinio logaritmo pokytis	0,909	0,468	0,049	1,126**	1,277**
Vidutinės gyvenimo trukmės natūrinio logaritmo pokytis	-4,872	10,043	24,020	-1,699	-9,565
Skurdo lygio natūrinio logaritmo pokytis	-4,007***	-1,972***	-3,700***	-2,558***	-4,740***
Vidutinės mokymosi trukmės natūrinio logaritmo pokytis	-5,263**	-9,637***	-8,131***	-3,713	-3,681*
Nedarbo lygio natūrinio logaritmo pokytis	0,460	-0,293	-0,933***	0,352	0,827***
Sveiko gyvenimo metų natūrinio logaritmo pokytis	-4,829***	-4,498***	-8,645***	-6,859***	-7,089***
Būsto nepritekliaus rodiklio natūrinio logaritmo pokytis	0,067	0,161	0,244	-0,106	0,017
Vyriausybės išlaidų tvarkai ir saugumui natūrinio logaritmo pokytis	1,477**	1,280**	2,130***	1,285*	1,307*
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	173,663***	309,558***	202,345***	92,684***	220,269***

26 lentelė. Tęsinys

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant HKSPM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S20
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	-24,504***	-38,504***	-26,444***	-6,750***	-17,426***
Lūžio taškas	33,99	54,57	44,51	10,34	5,70
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,03 iki 8,32
N (stebinių skaičius)	213	213	213	213	213
Koreguotas R2	0,878	0,828	0,857	0,960	0,823
F kriterijus (P-value)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis.

Apibendrinant galima teigti, kad ES 28 valstybių gyvenimo kokybės veiksniams poveikį daro ekonominės nelygybės rodikliai ir visas kompleksas veiksnių: pajamų mediana, vidutinė gyvenimo trukmė, gyventojų, kuriems gresia skurdas ar socialinė atskirtis, skaičius, sveiko gyvenimo metai, vidutinė mokymosi trukmė, nedarbo lygis, emigracijos lygis, būsto nepriteklis, vyriausybės išlaidos tvarkai ir saugumui.

Ekonominės nelygybės poveikis gyvenimo kokybei apibūdinamas lūžio tašku, po kurio keičiasi poveikio tendencija (kryptis). Vertinant ekonominės nelygybės poveikį gyvenimo kokybei, ryškiausiai perteklinė nelygybė, kai ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas susijęs su prastėjančia gyvenimo kokybe, išryškėja poveikį vertinant Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas (Gini 1), X/I deciliniu diferenciacijos koeficientu ir S80/S20 pajamų kvintiliniu santykiu. Gauti rezultatai rodo, kad ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą ES šalių gyvenimo kokybei iki 29,24 proc., 7,92 ir 4,64 lygio ir tuomet ribinis ekonominės nelygybės efektasima neigiamai veikti ES 28 šalių gyvenimo kokybę.

Ekonominės nelygybės poveikis gyvenimo kokybei yra skirtingas šalių grupėse pagal gyvenimo lygį. Turtingesnėse šalyse statistiškai reikšmingi visi

ekonominės nelygybės rodikliai. Turtingesnėse šalyse ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą gyvenimo kokybei ir nelygybė tampa perteklinė (ribinis ekonominės nelygybės efektas pasidaro neigiamas), kai Gini 1 pasiekia 28,87 proc. lygį, Gini 2 – 52,17 proc., Gini 3 – 41,00, X/I – 8,18, S80/S20 – 4,90. Ne tokių turtingų šalių grupėje statistiškai reikšmingas tik vienas išskirtų ekonominės nelygybės rodiklių – Gini 2. Gauti rezultatai rodo, kad ne tokių turtingų šalių grupėje ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą gyvenimo kokybei ir, Gini 2 pasiekus 40,86 proc., ribinis efektas neigiamai veikia gyvenimo kokybę.

Gauti tyrimo duomenys leidžia teigti, kad perteklinė nelygybė, daranti neigiamą poveikį šalių gyvenimo kokybei, išryškėja daugiau nei pusėje ES šalių: Bulgarijoje, Rumunijoje, Vengrijoje, Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje, Lenkijoje, Italijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Kroatijoje, Graikijoje, Airijoje, Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje, Liuksemburge.

Ekonominę nelygybę vertinant Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas (Gini 1), o gyvenimo kokybę matuojant sveiko gyvenimo metų rodikliu, išryškėja, kad ekonominės nelygybės teigiamas ribinis efektas ES šalių gyvenimo kokybei yra iki lūžio taško (25,34 proc.), tada ekonominė nelygybė tampa perteklinė, kai ribinis ekonominės nelygybės efektas pasidaro neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas susijęs su prastėjančia gyvenimo kokybe. Remiantis tokiu rezultatu, galima teigti, kad ekonominė nelygybė neigiamai veikia beveik visų ES šalių gyvenimo kokybę, nes, 2018 m. duomenimis, beveik visose ES šalyse Gini 1 buvo daugiau kaip 25,34 proc. (išskyrus Čekiją, Slovėniją ir Slovakiją).

Gyvenimo kokybę matuojant emigracijos lygio rodikliu ir vertinant ekonominės nelygybės poveikį gyvenimo kokybei, statistiškai reikšmingi visi skaičiuojant naudoti ekonominės nelygybės rodikliai. Gauti rezultatai patvirtina, kad ekonominė nelygybė skatina didėti emigraciją.

Lyginant ekonominės nelygybės poveikį emigracijai aukštesnio gyvenimo lygio ES 28 šalyse ir žemesnio gyvenimo lygio ES 28 valstybėse bei atlikus Chow testą, rezultatai parodė, kad turtingesnių šalių grupėje statistiškai reikšmingi visi skaičiuojant naudojami ekonominės nelygybės rodikliai, o tai pagrindžia, kad ekonominė nelygybė daro įtaką emigracijos lygio didėjimui. Verta paminėti, kad analizuojant ekonominės nelygybės poveikį emigracijos lygiui taip pat išryškėja tam tikras lūžio taškas, kai pasikeičia nagrinėjamų kintamųjų daromo poveikio kryptis, t. y. pasiekus tam tikrą tašką emigracijos lygis pradeda mažėti. Statistinis ekonominės nelygybės rodiklių reikšmingumas turtingesnių šalių grupėje pagrindžia, kad ekonomikos augimas (šalies

gyvenimo lygis) iš esmės nesprendžia emigracijos problemos. Todėl siekiant mažinti emigraciją labai svarbu stiprinti žmones gimtineje laikančius „inkarus“, tokius kaip orus darbas ir pajamos, šeima, stipri bendruomenė, kokybiškas būstas.

3.5. Paradoksali didėjančios nelygybės įtaka tvarumui

Tvarumą matuojant miškų plotų rodikliu (proc. nuo viso šalies ploto) ir vertinant ekonominės nelygybės poveikį tvarumui mažiausių kvadratų metodu (MKM), tikrinama hipotezė (H0), kad visi išskirti rodikliai nedaro poveikio tvarumui. Gauti rezultatai (žr. 27 lentelę) rodo, kad kompleksinis rodiklių reikšmingumo kriterijus F (*P-value*) yra mažas, o tai patvirtina aukštą skaičiavimų ir gautų rezultatų patikimumą, todėl hipotezė atmetama ir teigiama priešingai – išskirti rodikliai (kartu su ekonominės nelygybės rodikliais) daro poveikį tvarumui.

27 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai, atspindint per tvarumo rodiklius (priklausomas kintamasis – logaritmuotas miškų plotų rodiklis).

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant MKM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Tvarumas (logaritmuotas miškų plotų rodiklis)				
Konstanta	269,967***	166,353*	9,502	88,692**	180,728
Valdžios išlaidų aplinkosaugai natūrinio logaritmo pokytis	-0,440***	-0,432***	-0,458***	-0,472***	-0,478*
Iškastinio kuro išteklių suvartojimo natūrinio logaritmo pokytis	-0,622***	-0,795***	0,842***	-0,813***	-0,794*
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis	3,615***	2,963***	3,165***	2,872***	2,983**
Vartojimo lygio natūrinio logaritmo pokytis	-3,797***	-3,136***	-3,386***	-3,069***	-3,156*
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	-0,095	0,288	-0,181	-0,045	-0,161
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	-1,168***	-1,044***	-1,050***	-0,968***	-0,982*
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	-0,436	-0,604	-0,537	-0,632	-0,628
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	-150,84***	-77,406	5,131	-21,842**	-53,366*
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	22,169***	9,798	-0,982	1,607**	4,282**
N (stebinių skaičius)	104	104	104	104	104
Koreguotas R2	0,545	0,440	0,474	0,454	0,472

27 lentelė. Tęsinys

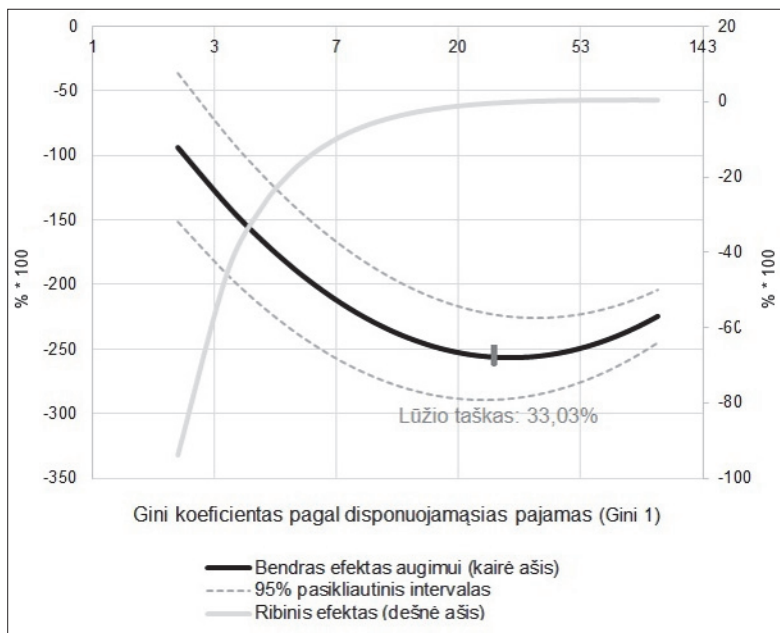
Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant MKM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
F kriterijus (P-value)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001
Testo p reikšmė autokoreliacijai tikrinti	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Testo p reikšmė heteroskedastiškumui tikrinti	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Lūžio taškas	30,03	51,94	-	8,93	5,08
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,03 iki 8,32

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis

Remiantis atliktais skaičiavimais (žr. 27 lentelę), matyti, kad statistiškai reikšmingi ekonominės nelygybės rodikliai yra Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas (Gini 1), taip pat X/I decilinis diferenciacijos koeficientas bei S80/S20 pajamų kvintilinis santykis. Gauti rezultatai patvirtina, kad ekonominė nelygybė neigiamai veikia tvarumą, t. y. mažina šalyje užimamą miškų plotą. Reikėtų pastebėti, kad analizuojant ekonominės nelygybės poveikį tvarumui išryškėja tam tikras lūžio taškas, kai pasikeičia nagrinėjamų kintamųjų daromo poveikio kryptis, t. y. pasiekus tam tikrą lūžio tašką ribinis neigiamas ekonominės nelygybės efektas tvarumui pasikeičia į teigiamą. Ekonominę nelygybę matuojant pagal Gini 1 (Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas), lūžio taškas yra ties 33,03 proc. riba (žr. 19 pav.). Tai paaiškinti galima darant prielaidą, kad kuo didesnė ekonominė nelygybė, tuo mažesnis neigiamas poveikis tvarumui. Kadangi didelė ekonominė nelygybė iš esmės reiškia daug skurdžiai gyvenančių žmonių, lyginant su nedideliu skaičiumi turtingai gyvenančiųjų, daromas poveikis planetai ir jos tvarumui yra kur kas mažesnis. Didelės ekonominės nelygybės šalyse neigiamą poveikį planetos tvarumui daugiausia gali lemti turtingiausi visuomenės nariai. Valstybės, kuriose nėra labai didelio pajamų atotrūkio – ekonominė nelygybė yra santykinai nedidelė, pasižymi intensyviu išteklių naudojimu, aktyviu pramonės vystymusi ir dideliu visuomenės vartojimu, todėl neigiamas poveikis tvarumui yra akivaizdus.

20 pav. Ekonominės nelygybės (pagal Gini 1) poveikio socialinei ekonominei pažangai, atspindint per tvarumo rodiklius, sąlyginis nuolydis

Šaltinis: sudaryta autorių

Atliekant Chow testą ir tikrinant ekonominės nelygybės poveikį tvarumui skirtingo gyvenimo lygio šalių grupėse – turtingesnėse (kai BVP vienam gyventojui pagal PGS yra daugiau nei 24 750 Eur) ir ne tokiose turtingose (kai BVP vienam gyventojui pagal PGS yra mažiau nei 24 750 Eur), išryškėja statistiškai reikšmingi visi skaičiuojant naudojami ekonominės nelygybės rodikliai ne tokių turtingų šalių grupėje. Turtingesnių šalių grupėje statistiškai reikšmingas tik vienas ekonominės nelygybės rodiklis – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3)) (žr. 28 lentelę). Visais nagrinėjama atvejais ekonominė nelygybė neigiamai veikia tvarumą, ypač ne tokių turtingų šalių grupėje.

28 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai pagal šalių grupes, atspindint per tvarumo rodiklius (priklausomas kintamasis – logaritmuotas miškų plotų rodiklis).

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant MKM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Tvarumas (logaritmuotas miškų plotų rodiklis) Ne tokios turtingos šalys				
Konstanta	302,793***	222,649*	347,140***	125,017**	255,429
Valdžios išlaidų aplinkosaugai natūrinio logaritmo pokytis	-0,642***	-0,699**	-0,608***	-0,661***	-0,654*
Iškastinio kuro išteklių suvartojimo natūrinio logaritmo pokytis	-0,931***	-0,862***	-1,031***	-1,274***	-1,288*
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis	1,638	3,343*	1,619	-0,423	-1,152
Vartojimo lygio natūrinio logaritmo pokytis	-2,505	-3,583*	-2,395	-0,041	0,421
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	-0,753	0,160	-0,795	0,158	-0,185
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	-1,659***	-1,548***	-1,565***	-1,658***	-1,649*
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	0,263	-0,717	0,079	-0,669	-0,073
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	-162,39***	-103,772*	-180,68***	-29,031*	-72,534*
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	23,575***	13,117*	25,202***	2,060*	5,685**
Lūžio taškas	31,32	52,23	36,04	11,48	5,90
Turtingų ir ne tokių turtingų šalių skirtumas					
Turtingesniųjų šalių pseudokintamasis	86,123	-12,468	-343,062**	24,069	54,443
Valdžios išlaidų aplinkosaugai natūrinio logaritmo pokytis	0,432*	0,520	0,359	0,487*	0,465*
Iškastinio kuro išteklių suvartojimo natūrinio logaritmo pokytis	0,616	0,336	0,556	0,962**	0,931*
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis	0,486	-0,808	0,887	2,359	2,952
Vartojimo lygio natūrinio logaritmo pokytis	2,224	2,450	1,112	-0,026	-0,279
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	4,003***	2,369*	2,914**	3,086***	3,491**
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	0,819*	0,461	0,592	0,807*	0,870*
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	-1,849**	-0,574	-1,272	-0,586	-1,467
Ekonominės nelygybės natūrinis Logaritmas	-77,145	-5,254	177,591**	-20,503	-33,60
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	11,994	0,567	-25,046**	1,659	2,968
Lūžio taškas	29,00	53,72	-	7,81	4,61

28 lentelė. Tęsinys

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant MKM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,03 iki 8,32
N (stebinių skaičius)	104	104	104	104	104
Koreguotas R ²	0,699	0,535	0,621	0,634	0,663
F kriterijus (<i>P-value</i>)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis

Tikrinant MKM modelio patikimumą, buvo atlikti testai. *Pirma*, Woolridge'o testas autokoreliacijai nustatyti, kai tikrinta hipotezė (H₀), kad modeliui būdinga autokoreliacija, ir gauta testo p reikšmė <0,001 (žr. 27 lentelę) parodo, kad modelyje yra autokoreliacija. *Antra*, modeliui atliktas White'o testas heteroskedastiškumui nustatyti, kai tikrinama hipotezė (H₀), kad modeliui būdingas heteroskedastiškumas, ir gauta testo p reikšmė <0,001 (žr. 27 lentelę) patvirtina heteroskedastiškumo egzistavimą. Todėl siekiant sudaryti patikimesnį ekonominės nelygybės poveikio gyvenimo kokybei vertinimo modelį, taip pat sprendžiant autokoreliacijos ir heteroskedastiškumo problemas, modelis perskaiciuojamas heteroskedastiškumą koreguojančių standartinių paklaidų metodu (HKSPM).

Vertinant ekonominės nelygybės poveikį tvarumui pagal HKSPM, statistškai reikšmingi beveik visi ekonominės nelygybės rodikliai (išskyrus Gini koeficientą pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3)), pagrindžiantys, kad ekonominė nelygybė neigiamai veikia tvarumą iki lūžio taškų: Gini 1 – 30,92 proc., Gini 2 – 52,52 proc., X/I decilinis diferenciacijos koeficiento – 10,96, S80/S20 pajamų kvintilinio santykio – 5,52 ir tada pakeičia kryptį, o ribinis ekonominės nelygybės efektas tvarumui tampa teigiamas (žr. 29 lentelę).

29 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai, atspindint per tvarumo rodiklius (priklausomas kintamasis – logaritmuotas miškų plotų rodiklis).

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant HKSPM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Tvarumas (logaritmuotas miškų plotų rodiklis)				
Konstanta	205,359***	311,670***	87,868***	78,501***	162,634
Valdžios išlaidų aplinkosaugai natūrinio logaritmo pokytis	-0,337***	-0,230***	-0,373***	-0,249***	-0,277*
Iškastinio kuro išteklių suvartojimo natūrinio logaritmo pokytis	-0,899***	-1,071***	-1,031***	-0,892***	-0,851*
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis	1,090	0,782	0,627	0,390	0,722
Vartojimo lygio natūrinio logaritmo pokytis	-1,335*	-1,136*	-0,899	-0,673	-1,003
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	-0,336	0,314	-0,376*	-0,204	-0,261
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	-0,731***	-0,980***	-0,747***	-0,812***	-0,767*
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	-0,598**	-0,129	-0,202	-0,637***	-0,580*
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	-110,62***	-149,87***	-38,339	-17,765***	-46,534*
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	16,118***	18,918***	5,047	1,269***	3,685**
N (stebinių skaičius)	104	104	104	104	104
Koreguotas R ²	0,842	0,879	0,916	0,832	0,825
F kriterijus (<i>P-value</i>)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001
Lūžio taškas	30,92	52,52	44,61	10,96	5,52
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki 18,07	nuo 3,03 iki 8,32

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis.

Suskirsčius ES 28 valstybes į aukštesnio gyvenimo lygio valstybes ir žemesnio gyvenimo lygio valstybes bei atlikus Chow testą, rezultatai parodė, kad ne tokiose turtingose šalyse statistiškai reikšmingi visi ekonominės nelygybės rodikliai – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas (Gini 1), Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai

pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus (Gini 2), Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3), X/I decilinis diferenciacijos koeficientas, S80/S20 pajamų kvintilinis santykis (žr. 30 lentelę) ir ribinis ekonominės nelygybės efektas tvarumui visais atvejais yra neigiamas. Tačiau pasiekus tam tikrą lygį – lūžio tašką – ribinis efektas teigiamai veikia tvarumą. Ne tokių turtingų šalių grupėje lūžio taškas fiksuojamas esant 31,99 proc., ekonominę nelygybę matuojant pagal Gini 1, 55,16 proc. – pagal Gini 2, 37,51 proc. – pagal Gini 3, 10,58 – pagal X/I, 5,61 – pagal S80/S20 (žr. 30 lentelę). Taigi skaičiavimų rezultatai rodo, kad kuo didesnė ekonominė nelygybė, tuo mažesnis neigiamas poveikis tvarumui.

Turtingesnių šalių grupėje statistiškai reikšmingi du ekonominės nelygybės rodikliai – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas (Gini 1) ir Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3). Gauti rezultatai rodo, kad šioje šalių grupėje ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą tvarumui ir, Gini 1 pasiekus 29,47 proc. bei Gini 3 – 34,59 proc., ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamas. Remiantis 2018 m. statistiniais duomenimis, ekonominė nelygybė neigiamai veikė Jungtinės Karalystės (Gini 1 – 33,5 proc., Gini 3 – 40,4 proc.), Italijos (Gini 1 – 33,4 proc., Gini 3 – 35,7 proc.), Ispanijos (Gini 1 – 33,2 proc., Gini 3 – 37 proc.), Liuksemburgo (Gini 1 – 33,2 proc., Gini 3 – 38,1 proc.), Vokietijos (Gini 1 – 31,1 proc., Gini 3 – 36,6 proc.), Airijos (Gini 3 – 39,3 proc.), Danijos (Gini 3 – 36 proc.), Švedijos (Gini 3 – 35,7 proc.), Prancūzijos (Gini 3 – 34,9 proc.) tvarumą.

30 lentelė. Ekonominės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai pagal šalių grupes, atspindint per tvarumo rodiklius (priklausomas kintamasis – logaritmuotas miškų plotų rodiklis).

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant HKSPM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
Priklausomas kintamasis	Tvarumas (logaritmuotas miškų plotų rodiklis) Ne tokios turtingos šalys				
Konstanta	221,188***	164,933***	250,180***	146,249***	181,237
Valdžios išlaidų aplinkosaugai natūrinio logaritmo pokytis	-0,211**	-0,025	-0,143	-0,206	-0,01
Iškastinio kuro išteklių suvartojimo natūrinio logaritmo pokytis	-0,766***	-0,901***	-1,069***	-1,167***	-0,724

30 lentelė. Tęsinys

Kintamieji	Koeficientų įverčiai, apskaičiuoti naudojant HKSPM				
	Ekonominės nelygybės rodikliai				
	Gini 1	Gini 2	Gini 3	DK	S80/S2
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis	0,043	-0,377	-1,060	-1,497	-2,531
Vartojimo lygio natūrinio logaritmo pokytis	-0,679	0,167	0,344	0,921	2,196*
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	-0,475*	-0,050	-0,448	-0,173	0,15
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	-1,135***	-0,571**	-1,151***	-1,194***	-0,507
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	0,502***	0,161	0,556**	0,381	0,468
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	-117,90***	-76,583**	-127,48***	-36,709***	-53,974
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	17,011***	9,549**	17,585***	2,636***	4,263*
Lūžio taškas	31,99	55,16	37,51	10,58	5,61
Turtingų ir ne tokių turtingų šalių skirtumas					
Turtingesniųjų šalių pseudokintamasis	-133,288**	45,809	-406,79***	-32,534	7,90
Valdžios išlaidų aplinkosaugai natūrinio logaritmo pokytis	-0,253*	-0,481**	-0,464***	-0,116	-0,385
Iškastinio kuro išteklių suvartojimo natūrinio logaritmo pokytis	-0,117	-0,205	0,162	0,813***	-0,01
BVP 1 gyventojui natūrinio logaritmo pokytis	-0,204	0,070	1,059	2,078*	2,434*
Vartojimo lygio natūrinio logaritmo pokytis	1,971*	1,013	-0,039	0,572	-0,75
Investicijų natūrinio logaritmo pokytis	1,904***	1,007	0,826	2,758***	1,745*
Prekybos (importo, eksporto) natūrinio logaritmo pokytis	1,313***	0,884***	1,508***	0,828**	0,531
Korupcijos suvokimo indekso natūrinio logaritmo pokytis	-2,411***	-2,036***	-1,781***	-1,649***	-1,945
Ekonominės nelygybės natūrinis logaritmas	65,069*	-28,342	219,526***	-2,865	-10,26
Ekonominės nelygybės kvadratinis natūrinis logaritmas	-9,203	3,685	-30,573***	0,352	1,00
Lūžio taškas	29,47	52,69	34,59	7,52	4,47
Faktinis ekonominės nelygybės rodiklio intervalas	nuo 20,9 iki 40,8	nuo 37,2 iki 61,6	nuo 24,3 iki 46,8	nuo 4,49 iki	nuo 3,0 iki 8,32
N (stebinių skaičius)	104	104	104	104	104
Koreguotas R2	0,924	0,953	0,909	0,910	0,93
F kriterijus (<i>P-value</i>)	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001	<0,001

Šaltinis: autorių skaičiavimai

* – reikšmingumo lygmuo 90 proc.; ** – reikšmingumo lygmuo 95 proc.; *** – reikšmingumo lygmuo 99 proc.

Gini 1 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas; Gini 2 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus); Gini 3 – Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus (pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų); DK – X/I decilinis diferenciacijos koeficientas; S80/S20 – pajamų kvintilinis santykis.

Apibendrinant galima teigti, kad ekonominės nelygybės poveikio tvarumui vertinimo rezultatai pagrindžia, kad ekonominė nelygybė neigiamai veikia tvarumą. Detaliau analizuojant ekonominės nelygybės poveikį tvarumui išryškėja tam tikras lūžio taškas, kai pasikeičia nagrinėjamų kintamųjų daromo poveikio kryptis, t. y. pasiekus tam tikrą lūžio tašką ribinis neigiamas ekonominės nelygybės efektas tvarumui pasikeičia į teigiamą. Tai paaiškinti galima darant prielaidą, kad kuo didesnė ekonominė nelygybė, tuo mažesnis neigiamas poveikis tvarumui. Kadangi didelė ekonominė nelygybė iš esmės reiškia daug skurdžiai gyvenančių žmonių, lyginant su nedideliu skaičiumi turtingai gyvenančiųjų, daromas poveikis planetai ir jos tvarumui yra kur kas mažesnis. Didelės ekonominės nelygybės šalyse neigiamą poveikį planetos tvarumui daugiausia gali lemti turtingiausi visuomenės nariai. Valstybės, kuriose nėra labai didelio pajamų atotrūkio – ekonominė nelygybė yra santykinai nedidelė, pasižymi intensyviu išteklių naudojimu, aktyviu pramonės vystymusi ir dideliu visuomenės vartojimu, todėl neigiamas poveikis tvarumui yra akivaizdus.

Tendencija, kai ribinis ekonominės nelygybės efektas turi neigiamą poveikį tvarumui, tačiau pasiekus tam tikrą lygį – lūžio tašką – ribinis efektas teigiamai veikia tvarumą, ypač ryški ne tokių turtingų šalių grupėje. Šių šalių grupėje lūžio taškas fiksuojamas esant 31,99 proc., ekonominę nelygybę matuojant pagal Gini 1, 55,16 proc. – pagal Gini 2, 37,51 proc. – pagal Gini 3, 10,58 – pagal X/I, 5,61 – pagal S80/S20. Turtingesnių šalių grupėje ribinis efektas tvarumui pirmiausia yra teigiamas ir Gini 1 pasiekus 29,47 proc. bei Gini 3 – 34,59 proc., ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamas. Todėl galima teigti, kad ekonominė nelygybė neigiamai veikia Airijos, Danijos, Italijos, Ispanijos, Jungtinės Karalystės, Liuksemburgo, Prancūzijos, Švedijos, Vokietijos tvarumą.

3.6. Perteklinės nelygybės poveikis socialinei ir ekonominei pažangai

Socialinė ir ekonominė pažanga – kompleksinė sąvoka ir sudėtingas procesas, kurio tikslas – užtikrinti gerovę dabartinėms ir būsimoms kartoms. Ekonomikos augimo, gyvenimo kokybės, tvarumo integralumas yra socialinės ekonominės pažangos užtikrinimo prielaida. Siekiant įvertinti ekonominės nelygybės poveikį socialinei ir ekonominei pažangai ES 28 valstybėse, buvo išskirti veiksniai, darantys įtaką nelygybei, ir analizuojama ekonominės nelygybės dedamųjų sąveika su socialinės ir ekonominės pažangos (ekonomikos augimo, gyvenimo kokybės, tvarumo) rodikliais.

Siekiant įvertinti ekonominės nelygybės poveikį socialinei ir ekonominei pažangai ES šalyse, gauti šie tyrimo rezultatai.

- **Stipresnis ekonominės nelygybės poveikis ekonomikos augimui pasireiškia ilgesniuoju laikotarpiu.**

1. Analizuojant ekonominės nelygybės poveikį einamųjų ir dvejų metų vidutiniams ekonomikos augimo tempams, išryškėjo statistškai reikšmingas Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3), turtingesnių šalių grupėje. Šioje grupėje ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą ekonomikos augimui, kai Gini 3 yra ne daugiau kaip 34,03 proc. (einamaisiais metais) ir 34,98 proc. (antraisiais metais), ir tada ekonominė nelygybė tampa perteklinė. Tai reiškia, kad ribinis ekonominės nelygybės efektas pasidaro neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas lėtina ekonomikos augimą.
2. Analizuojant ekonominės nelygybės poveikį trejų metų vidutiniams ekonomikos augimo tempams, turtingesnių šalių grupėje išryškėjo statistškai reikšmingi trys ekonominės nelygybės rodikliai:
 - 1) Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas (Gini 1),
 - 2) Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus (Gini 2),
 - 3) Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3).

Gauti rezultatai patvirtino, kad ekonominės nelygybės ribinis efektas ekonomikos augimui yra teigiamas iki lūžio taškų: Gini 1 – 29,63 proc., Gini 2 – 53,06 proc., Gini 3 – 36,45 proc. Paskui šių lūžio taškų nelygybė tampa perteklinė ir ribinis ekonominės nelygybės efektas pasidaro neigiamas, tad tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas lėtina ekonomikos augimą.

3. Nors vertinant ekonominės nelygybės poveikį ketverių ir penkerių metų vidutiniams ekonomikos augimo tempams, neišryškėjo statistškai reikšmingo ekonominės nelygybės rodiklio, maža kompleksinio rodiklių reikšmingumo kriterijaus F (P-value) reikšmė parodė gautų rezultatų aukštą patikimumą, o tai leidžia teigti, kad visi išskirti veiksniai, tarp jų ir ekonominės nelygybės, ilguoju laikotarpiu daro poveikį ekonomikos augimui.

- **Ekonominės nelygybės kitimas daro nevienodą poveikį socialinei ir ekonominei pažangai (ekonomikos augimui, gyvenimo kokybei, tvarumui) skirtingo gyvenimo lygio šalių grupėse.**

1. Gauti empirinio tyrimo rezultatai liudija, kad perteklinė nelygybė, daranti neigiamą poveikį šalių ekonomikos augimui, labiau išryškėja turtingesnėse šalyse. Ne tokių turtingų šalių ekonomikos būtinai pajamų didėjimas, net jei jis ir didina ekonominę nelygybę bei stiprina turtingiausių ir skurdžiausių visuomenės narių atotrūkį. Tyrimo duomenys patvirtina, kad ekonominė nelygybė yra perteklinė ir neigiamai veikia didžiosios dalies turtingų šalių, tokių kaip Airija, Danija, Estija, Italija, Ispanija, Jungtinė Karalystė, Liuksemburgas, Prancūzija, Suomija, Švedija, Vokietija, ekonomikas.
2. Ekonominės nelygybės poveikis gyvenimo kokybei yra skirtingas šalių grupėms pagal gyvenimo lygį. Turtingesnėse šalyse statistiškai reikšmingi visi ekonominės nelygybės rodikliai:
 - 1) Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas (Gini 1),
 - 2) Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos įtrauktos į socialinius pervedimus (Gini 2),
 - 3) Gini koeficientas pagal disponuojamąsias pajamas prieš socialinius pervedimus, kai pensijos eliminuotos iš socialinių pervedimų (Gini 3),
 - 4) X/I decilinis diferenciacijos koeficientas ir
 - 5) S80/S20 pajamų kvintilinis santykis.

Turtingesnėse šalyse ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį poveikį gyvenimo kokybei ir nelygybė tampa perteklinė (ribinis ekonominės nelygybės efektas pasidaro neigiamas), kai Gini 1 pasiekia 28,87 proc. lygį, Gini 2 – 52,17 proc., Gini 3 – 41,00, X/I – 8,18, S80/S20 – 4,90. *Ne tokių turtingų šalių grupėje* statistiškai reikšmingas tik vienas išskirtų ekonominės nelygybės rodiklių – Gini 2. Gauti rezultatai rodo, kad ne tokių turtingų šalių grupėje ekonominės nelygybės didėjimas turi teigiamą ribinį efektą gyvenimo kokybei ir, Gini 2 pasiekus 40,86 proc., ribinis efektas neigiamai veikia gyvenimo kokybę.

Gauti tyrimo duomenys rodo, kad perteklinė nelygybė, daranti neigiamą poveikį šalių gyvenimo kokybei, išryškėja daugiau nei pusėje ES šalių: Bulgarijoje, Rumunijoje, Vengrijoje, Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje, Lenkijoje, Italijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Kroatijoje, Graikijoje, Airijoje, Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje, Liuksemburge.

3. Lyginant ekonominės nelygybės poveikį emigracijai aukštesnio gyvenimo lygio ES 28 šalyse ir žemesnio gyvenimo lygio ES 28 valstybėse, rezultatai parodė, kad turtingesnių šalių grupėje statistiškai reikšmingi visi skaičiuojant naudojami ekonominės nelygybės rodikliai, o tai pagrindžia, kad ekonominė nelygybė daro įtaką emigracijos lygio

didėjimui. Verta paminėti, kad, analizuojant ekonominės nelygybės poveikį emigracijos lygiui, taip pat išryškėja tam tikras lūžio taškas, kai pasikeičia daromo poveikio kryptis tarp nagrinėjamų kintamųjų, t. y. pasiekus tam tikrą tašką emigracijos lygis pradeda mažėti. Statistinis ekonominės nelygybės rodiklių reikšmingumas turtingesniųjų šalių grupėje pagrindžia, kad ekonomikos augimas (šalies gyvenimo lygis) iš esmės nesprendžia emigracijos problemos.

4. Ekonominės nelygybės poveikio tvarumui vertinimo rezultatai pagrindžia, kad ekonominė nelygybė neigiamai veikia tvarumą. Tendencija, kai ribinis ekonominės nelygybės efektas turi neigiamą poveikį tvarumui, tačiau pasiekus tam tikrą lygį – lūžio tašką – ribinis efektas teigiamai veikia tvarumą, ypač ryški ne tokių turtingų šalių grupėje. Šių šalių grupėje lūžio taškas fiksuojamas, kai Gini 1 – 31,99 proc., Gini 2 – 55,16 proc., Gini 3 – 37,51 proc., X/I – 10,58, S80/S20 – 5,61. Todėl galima teigti, kad ekonominė nelygybė neigiamai veikia Bulgarijos, Lietuvos, Latvijos, Rumunijos, Graikijos, Portugalijos tvarumą.
- **Normali ekonominė nelygybė daro poveikį socialinei ir ekonominei pažangai viena kryptimi, o pasiekus lūžio tašką (kai ekonominė nelygybė tampa perteklinė), socialinę ir ekonominę pažangą pradeda veikti priešinga kryptimi (apversta U kreive).**
1. Be čia paminėtų empirinio tyrimo rezultatų, kuriuose taip pat išryškinti lūžio taškai, galima akcentuoti, kad analizuojant ekonominės nelygybės poveikį gyvenimo kokybei, ją vertinant pajamų medianos rodikliu, perteklinė nelygybė išryškėja, kai Gini 1 – 29,24 proc., X/I decilinis diferenciacijos koeficientas – 7,92 ir S80/S20 pajamų kvintilinis santykis – 4,64, tuomet ribinis ekonominės nelygybės efektas neigiamai veikia ES 28 šalių gyvenimo kokybę. Gauti tyrimo duomenys rodo, kad galima teigti, jog perteklinė nelygybė, daranti neigiamą poveikį šalių gyvenimo kokybei, išryškėja pusėje ES šalių: Bulgarijoje, Lietuvoje, Latvijoje, Rumunijoje, Jungtinėje Karalystėje, Italijoje, Ispanijoje, Liuksemburge, Graikijoje, Portugalijoje, Vokietijoje, Estijoje, Kroatijoje.
2. Ekonominę nelygybę vertinant Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas (Gini 1), o gyvenimo kokybę matuojant sveiko gyvenimo metų rodikliu, išryškėja, kad ekonominės nelygybės teigiamas ribinis efektas ES šalių gyvenimo kokybei yra iki lūžio taško (25,34 proc.), tada ekonominė nelygybė pasidaro perteklinė, kai ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas susijęs su prastėjančia gyvenimo kokybe. Remiantis tokiau

rezultatu, galima teigti, kad ekonominė nelygybė neigiamai veikia beveik visų ES šalių gyvenimo kokybę, nes, 2018 m. duomenimis, beveik visose ES šalyse Gini 1 buvo daugiau kaip 25,34 proc. (išskyrus Čekiją, Slovėniją ir Slovakiją).

Apibendrinant galima teigti, kad ekonominė nelygybė daro poveikį didžiosios ES šalių dalies socialinei ir ekonominei pažangai. Aukštas šalių ekonominio išsivystymo lygis dar negarantuoja apsisaugojimo nuo neigiamo perteklinės nelygybės poveikio šalies socialinei ir ekonominei pažangai – ekonomikos augimui, gyvenimo kokybei, tvarumui. Atlikto empirinio tyrimo rezultatai patvirtina, kad perteklinė nelygybė gali daryti neigiamą poveikį tiek turtingų (pvz., Airijos, Danijos, Estijos, Jungtinės Karalystės, Italijos, Ispanijos, Liuksemburgo, Prancūzijos, Suomijos, Švedijos, Vokietijos), tiek ne tokių turtingų (pvz., Bulgarijos, Graikijos, Kroatijos, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Portugalijos, Rumunijos, Vengrijos) šalių socialinei ir ekonominei pažangai, o galiausiai tas poveikis bei žala gali pasireikšti per ilgą laiką.

Neigiamas ekonominės nelygybės poveikis Lietuvos ekonomikos augimui labiausiai išryškėja ketvirtaisiais ir penktaisiais ekonomikos augimo metais. Be to, galima teigti, kad esamas Lietuvos ekonominės nelygybės lygis yra perteklinis ir daro neigiamą įtaką ne tik ekonomikos augimui, bet ir gyventojų kokybei bei tvarumui.

Perteklinės nelygybės neigiamo poveikio socialinei ir ekonominei pažangai galima išvengti integruotais sisteminiiais sprendimais mažinant ekonominės nelygybės lygį. Empiriniais tyrimo rezultatais patvirtinta, kad ES 28 šalims siekiant išvengti neigiamo perteklinės nelygybės poveikio šalių socialinei ir ekonominei pažangai, ekonominė nelygybė negali būti didesnė nei 29–30 proc., matuojant ją Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas.

Apibendrinant empirinį tyrimą, darytinos šios išvados.

Pirma, ekonominė nelygybė veikia ES 28 šalių socialinę ekonominę ir pažangą – ekonomikos augimą, gyvenimo kokybę, tvarumą.

Antra, ekonominės nelygybės poveikis ES šalių socialinei ir ekonominei pažangai – ekonomikos augimui, gyvenimo kokybei, tvarumui – yra netiesinis.

Trečia, ekonominės nelygybė daro poveikį ekonomikos augimui ne iš karto, visuošenės ir ekonomikos reakcija yra „vėluojanti“ ir išryškėja laikui bėgant (ypač trečiaisiais ekonomikos augimo metais nuo tada, kai nelygybė užfiksuojama).

Ketvirta, ekonominės nelygybės poveikis ekonomikos augimui yra skirtingas ES šalių grupėse, priklausomai nuo gyvenimo lygio.

Penkta, perteklinė nelygybė, kai ribinis ekonominės nelygybės efektas neigiamai veikia ekonomikos augimą, labiau išryškėja turtingesnių šalių grupėje.

Ne tokioms turtingoms šalims yra būtina, kad augtų bendrosios pajamos. Net ir tokiu atveju, jei augant pajamoms daugėja turtingųjų, o tai stiprina šių šalių ekonominę nelygybę, ekonominės nelygybės poveikis yra švelnesnis skurdesnių šalių ekonomikos augimui. Tyrimo duomenys patvirtina, kad ekonominė nelygybė yra perteklinė ir neigiamai veikia didžiosios dalies turtingų šalių, tokių kaip Airija, Danija, Estija, Italija, Ispanija, Jungtinė Karalystė, Liuksemburgas, Prancūzija, Suomija, Švedija, Vokietija, ekonomikas.

Šešta, ekonominės nelygybės poveikis gyvenimo kokybei pagal pajamų medianos rodiklį yra skirtingas šalių grupėms pagal gyvenimo lygį. Gauti tyrimo duomenys rodo, kad perteklinė nelygybė, kai ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas susijęs su prastėjančia gyvenimo kokybe, išryškėja daugiau nei pusėje ES šalių: Bulgarijoje, Rumunijoje, Vengrijoje, Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje, Lenkijoje, Italijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Kroatijoje, Graikijoje, Airijoje, Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje, Liuksemburge.

Septinta, ekonominės nelygybės poveikis gyvenimo kokybei pagal sveiko gyvenimo metų rodiklį rodo, kad ekonominė nelygybė tampa pertekline (ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamu), kai lūžio taškas, matuojant jį Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas (Gini 1), siekia 25,34 proc. Remiantis tokiu rezultatu, matyti, kad ekonominė nelygybė neigiamai veikia beveik visų ES šalių gyvenimo kokybę, nes beveik visose ES šalyse (išskyrus Čekiją, Slovėniją bei Slovakiją) Gini 1 viršija lūžio tašką.

Aštunta, gyvenimo kokybę matuojant emigracijos lygio rodikliu, gauti tyrimo rezultatai patvirtina, kad ekonominė nelygybė skatina emigracijos lygio didėjimą.

Devinta, lyginant ekonominės nelygybės poveikį emigracijai aukštesnio gyvenimo lygio ES 28 šalyse ir žemesnio gyvenimo lygio ES 28 valstybėse, statistinis ekonominės nelygybės rodiklių reikšmingumas turtingesnių šalių grupėje pagrindžia, kad ekonomikos augimas (šalies gyvenimo lygis) iš esmės nesprenžia emigracijos problemos. Todėl siekiant mažinti emigraciją labai svarbu stiprinti „inkarus“, kurie laiko žmones gimtinėje.

Dešimta, ekonominės nelygybės poveikio tvarumui vertinimo rezultatai rodo, kad ekonominė nelygybė neigiamai veikia tvarumą. Tačiau detaliau analizuojant ekonominės nelygybės poveikį tvarumui, išryškėja tam tikras lūžio taškas, kai pasikeičia nagrinėjamų kintamųjų daromo poveikio kryptis, t. y. pasiekus tam tikrą lūžio tašką ribinis neigiamas ekonominės nelygybės efektas tvarumui tampa teigiamas. Tai paaiškinti galima darant prielaidą, kad kuo didesnė ekonominė nelygybė, tuo mažesnis neigiamas poveikis tvarumui.

Kadangi didelė ekonominė nelygybė iš esmės reiškia daug skurdžiai gyvenančių žmonių, lyginant su nedideliu skaičiumi turtingai gyvenančiųjų, daromas poveikis planetai ir jos tvarumui yra kur kas mažesnis. Didelės ekonominės nelygybės šalyse neigiamą poveikį planetos tvarumui daugiausia gali lemti turtingiausi visuomenės nariai. Valstybės, kuriose nėra labai didelio pajamų atotrūkio

ekonominė nelygybė yra santykinai nedidelė, pasižymi intensyviu išteklių naudojimu, aktyviu pramonės vystymusi ir dideliu visuomenės vartojimu, todėl neigiamas poveikis tvarumui yra akivaizdus.

3.7. Perteklinės nelygybės mažinimo gairės

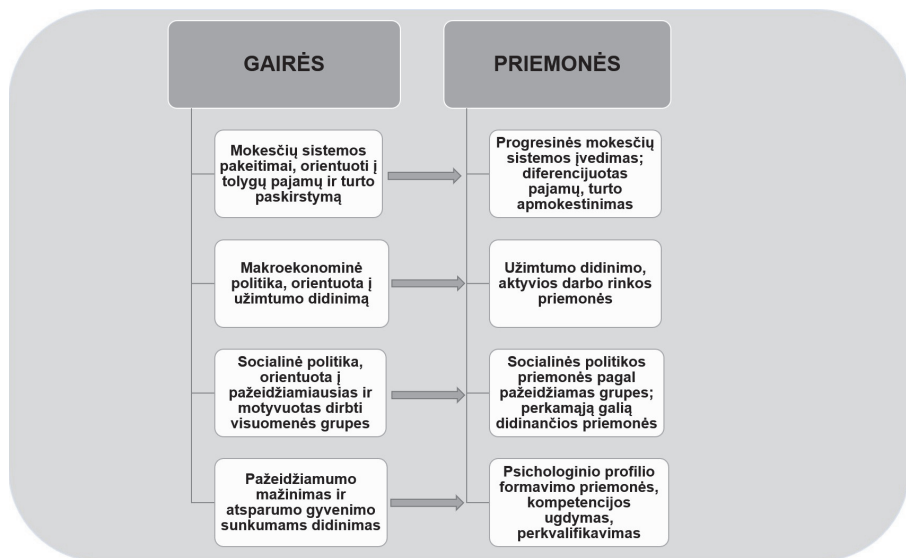
Atlikto tyrimo rezultatai patvirtina, kad ES šalyse, ypač prisijungusiose po 2004 m., egzistuojanti perteklinė nelygybė neigiamai veikia šalių ekonomikos augimą, gyvenimo kokybę ir tvarumą. Siekiant mažinti ekonominę nelygybę, socialinės gerovės valstybėse paprastai taikomi du pagrindiniai ekonominės nelygybės mažinimo būdai – **mokesčių sistemos reformavimas** ir **socialinės apsaugos sistemos vystymas (socialinių išmokų politika)**, kurie yra veiksmingiausi perskirstant rinkoje gaunamas pajamas. Remiantis kitų šalių patirtimi ir mokslininkų I. Joumard, M. Pisu, D. Blocho teiginiais, galima sakyti, išmokos labiau sumažina pajamų nelygybę negu mokesčiai. Beveik 75 proc. pajamų nelygybės mažėjimo priklauso išmokoms, o likęs ketvirtadalis – mokesčiams.

Šio darbo autorės, remdamosi kitų mokslininkų tiriamaisiais darbais, užsienio šalių praktine patirtimi, savo tyrimų rezultatais ir atsižvelgdamos į labiausiai skurdo ir pajamų bei turinės diferenciacijos paveiktas gyventojų grupes, ES institucijoms siūlo orientuotis į šias pagrindines ekonominę nelygybę mažinančias priemones:

- diferencijuotas apmokestinimas, progresinės mokesčių sistemos taikymas, mokesčių naštos sumažinimas mažiausiai uždirbantiems, šešėlio ir korupcijos mažinimas;
- užimtumo didinimas, prioritetą teikiant žemesnę kvalifikaciją turintiems ir regionuose gyvenantiems asmenims, kurių nedarbo rodikliai kur kas didesni nei aukštą kvalifikaciją turinčių ir didmiesčiuose gyvenančių asmenų; taigi, priemonės galėtų būti švietimas, kvalifikacijos kėlimas, perkvalifikavimas ir sąlygų darbuotojų mobilumui sudarymas;
- pakankamo dydžio paramos užtikrinimas, kad namų ūkiai galėtų patenkinti būtiniausius poreikius, o tokios visuomenės grupės kaip bedarbiai,

socialines pašalpas gaunantys asmenys neprarastų motyvacijos ieškoti darbo ir dirbti. Galimi sprendimo variantai: pensijų, nedarbo draudimo, socialinės pašalpos išmokų indeksavimas, bazinio (visiško arba dalinio) universalaus atlyginimo įvedimas pažeidžiamoms socialinėms grupėms;

- socialiai pažeidžiamiausių grupių atsparumo gyvenimo sunkumams stiprinimas (gebėjimų ugdymo ir psichologinės intervencijos priemonės, atsižvelgiant į dažniausiai gyventojų įvardijamas grėsmes, patiriamas baimes).

21 pav. Ekonominės nelygybės mažinimo gairės ir priemonės

Šaltinis: sudaryta autorių

3.7.1. Mokesčių politikos priemonės

Mokesčių sistemos koregavimas. Šalys, kuriose yra didesnė pajamų nelygybė, norėdamos ją amortizuoti, paprastai suinteresuotos kuo daugiau pajamų perskirstyti. Todėl pajamų mokesčiai yra labiausiai progresiniai, o vartojimo ir turto mokesčiai daugumoje šalių – regresyvūs.

Lietuvoje didžioji dalis valstybės biudžeto įplaukų susideda iš vartojimo mokesčių (pagal apmokestinimą vartojimo mokesčiais Lietuva – trečioje vietoje ES), pajamų iš darbo apmokestinimas yra vidutinio dydžio tarp ES šalių (15 vieta ES), o pajamų iš kapitalo apmokestinimas yra mažiausias tarp

ES šalių (priešpaskutinėje vietoje ES). Kadangi **vartojimo mokesčiai sudaro didžiausią dalį mažų pajamų visuomenės grupėse**, nes dažniausiai visos šių asmenų pajamos išleidžiamos einamajam vartojimui (būtiniausioms reikmėms), susiklosto situacija, kad skurdžiau gyvenantys mokesčių sumoka daugiau nei gaunantys didesnes pajamas. Norėdamos sušvelninti vartojimo mokesčių regresyvumą, kai kurios šalys sumažina juos pagrindinėms namų ūkio vartojimo krepšelio prekėms. Žinoma, iš tokio valstybės subsidijavimo naudos gauna ir didesnes pajamas gaunantys gyventojai, bet nelygybės problema nesprenžinama. Tokiu atveju efektyvesnės priemonės yra piniginės išmokos tam tikrai tikslinei grupei arba talonai būtiniausioms prekėms įsigyti tam tikro pragyvenimo lygio visuomenės grupei.

EK Bendrosios užimtumo ataskaitos projekte 2014 m. konstatuojama, kad daugelyje ES šalių egzistuoja per didelis darbo jėgos apmokestinimas. 2011 m. vidutinis mokesčių pleištas ES buvo 39,6 proc. (pvz., JAV – 29,5 proc.), o tai neskatina dirbti žemos kvalifikacijos darbuotojų ir daro neigiamą įtaką užimtumui. 2012 m. mokesčių pleišto dydis svyravo nuo 20 proc. iki daugiau kaip 45 proc. 2012–2013 m. gyventojų pajamų mokestis dideles pajamas gaunantiems asmenims buvo toliau didinamas 11 valstybių narių (Garnier ir kt., 2013). Bendro mokesčių pleišto pokyčius daugiausia lėmė gyventojų pajamų mokesčio didinimas. Vertinant gyventojų pajamų mokestį ir socialinio draudimo įmokas bendrai, darbuotojų našta padidėjo.

Lietuvoje **darbas apmokestintas daugiau nei kapitalas ir turtas**: pajamų mokesčio pagrindinis tarifas yra tik 15 proc., pelno mokestis – 15 proc., o pridėtinės vertės mokestis – 21 proc., „Sodros“ mokestis – 30,89 proc.

15 proc. gyventojų pajamų mokestis Lietuvoje yra vienas mažiausių ES. Mažesnę šio mokesčio tarifą taiko tik Bulgarija (10 proc.), pavyzdžiui, Estijoje taikomas 21 proc., Latvijoje – 25 proc. tarifas. Didžiausi gyventojų pajamų mokesčiai – Švedijoje (56,4 proc.), Belgijoje (53,7 proc.) ir Nyderlanduose (52 proc.). Nuo 2000 m. gyventojų pajamų mokesčio dydis Lietuvoje sumažėjo net 18 procentinių punktų (nuo 33 proc.).

Pelno mokesčio tarifas Lietuvoje (15 proc.) taip pat yra tarp mažiausių Europoje. Pelno mokestis mažėjo nuo 1995 m. taikytų 29 proc. iki 15 proc., taikomų dabar. ES valstybėse narėse pelno mokesčio tarifai skiriasi net kelis kartus – nuo 10 proc., taikomų Kipre ir Bulgarijoje, iki 35 proc. Maltoje. Mažesni tarifai yra Bulgarijoje ir Kipre (po 10 proc.), Airijoje (12,5 proc.). Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, taikomas 15 proc. pelno mokesčio tarifas, Estijoje – 21 proc. Didžiausi pelno mokesčio tarifai – Maltoje (35 proc.), Prancūzijoje (34,4 proc.) ir Belgijoje (34 proc.). Kapitalo ir pelno apmokestinimas

Lietuvoje yra mažesnis nei vidutiniškai ES. Vidutinis ES pelno mokesčio dydis yra 23,2 proc.

Palyginus Lietuvos ir JAV kapitalo mokesčius, matyti, kad JAV nuo didžiausių pelno pajamų mokama apie 40 proc. mokesčių, Lietuvoje – 15 proc., bet, ekspertų vertinimais, dėl įvairių išlygų šis skaičius sumažėja iki 7 proc. Tai rodo, kad pelno ir kapitalo mokesčiai Lietuvoje yra maži.

Lietuvoje taikomo PVM tarifo dydis (21 proc.) yra artimas ES vidurkiui (20,7 proc.). Pats mažiausias 15 proc. PVM tarifas yra Kipre ir Liuksemburge, didžiausias – Danijoje, Švedijoje ir Vengrijoje, čia jis siekia 25 proc. Lyginant su Baltijos šalimis, Latvijoje taikomas 22 proc. tarifas, Estijoje – 20 proc. Faktinė vartojimo mokesčių našta, apskaičiuojama visus vartojimo mokesčius padalijus iš namų ūkių vartojimo išlaidų, buvo 16,5 proc., t. y. vienas iš penkių mažiausių rodiklių Europoje.

Eurostat duomenimis, Lietuvoje mokesčių nuo BVP surenkama bene mažiausiai ES (2015 m. duomenimis, 29,4 proc. BVP; euro zonos šalių vidurkis siekia 41,4 proc.). Tai rodo, kad mokesčių sistema neefektyvi ir valstybė nepajėgi apdrausti žmonių, mokėti pakankamo dydžio socialinių išmokų ir pensijų, taip pat atsiranda kitų problemų, pvz., šešėlinė darbo rinka.

Lietuva yra viena iš nedaugelio ES valstybių narių, kuriose veikia proporcinė pajamų mokesčio sistema. Iš 27 ES valstybių proporcinė pajamų mokesčio sistema veikia 7 valstybėse (Bulgarijoje, Čekijoje, Slovakijoje, Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Rumunijoje). Kitose 20-yje valstybių įvesta progresinė pajamų mokesčio sistema. Pažymėtina, kad visos progresinės mokesčių sistemos yra labai skirtingos, pvz., nuo 2 pajamų grupių Airijoje, Danijoje, Lenkijoje, Vengrijoje iki 17 grupių Liuksemburge. Skirtinga ir progresyvumo kreivė – vienoje valstybėse progresija didesnė, kitose – mažesnė, skirtingi ir aukščiausi mokesčių tarifai, pvz., nuo 30 proc. Kipre, 32 proc. Lenkijoje ir Vengrijoje iki 55,9 proc. Danijoje ir 56,6 proc. Švedijoje (šiose dviejose šalyse susumuoti valstybiniai ir municipaliniai gyventojų pajamų mokesčiai).

Lygindami pajamų nelygybę ES šalyse, taikančiose proporcinę ir progresinę mokesčių sistemą, t. y. 7 proporcinių ES šalių Gini indeksą su 20 progresinių šalių, matome, kad Gini indekso vidurkis progresinę mokesčių sistemą taikančiose šalyse yra kur kas geresnis nei kitų 7 ES šalių vidurkis. Todėl galima daryti išvadą, kad progresinė mokesčių sistema padeda mažinti ekonominę nelygybę.

Progresyvių mokesčių nauda pirmiausia grindžiama tuo, kad tokia sistema sumažina mažiausiai pajamų uždirbančių asmenų mokesčius ir stiprina vidurinę klasę. Tačiau apmokestinimas progresiniais mokesčiais turi būti labai ap-

galvotas. Apmokestinus didesnes pajamas gaunančiuosius, kitų pajamas būtų galima padidinti tik šiek tiek, nes daugiau uždirbančiųjų dalis yra per maža, kad būtų surenkama gerokai daugiau mokesčių ir juos perskirsčius nepasiturintiems per socialinės politikos priemones būtų pasiekta lygiava. Reikia turėti omenyje, kad, pasiekus tam tikrą ribą, mokesčių mokėtojai nebesuinteresuoti mokėti mokesčių ir stengiasi jų išvengti, taigi, didesni mokesčiai ilgai niumi lemia šešėlio atsiradimą ir mažesnes valstybės biudžeto pajamas.

Todėl siekiant socialinio teisingumo, mokesčių sistemos patikimumo ir kartu visuomenės pasitenkinimo, apmokestinimo sistema turi būti peržiūrima kompleksiskai, kartu peržiūrint gyventojų pajamų, nekilnojamojo turto, žemės apmokestinimą, įvertinant apmokestinamų objektų ir mokesčių tarifų socialinį ir ekonominį efektyvumą, nes priešingu atveju netinkamai parinkti apmokestinami objektai, netiksliai parinkti mokesčiai tarifai gali atnešti žalą ekonomikai arba naudos, neproporcingos papildomoms administracinėms išlaidoms dėl atitinkamo mokesčio surinkimo.

Koreguojant mokesčių sistemą, būtina atkreipti dėmesį, kiek tai atsilieps verslo sąlygoms, investicijoms, nes kaip tik verslas kuria darbo vietas ir užtikrina pajamas gyventojams. Todėl mokesčių politika turi būti prognozuojama, jos poveikis iš anksto apskaičiuotas ir įvertintas. R. Kuodžio teigimu, gera mokesčių sistema turi atitikti penkis principus: horizontalųjį ir vertikalųjį teisingumą, maksimalų efektyvumą, administravimo pigumą, skaidrumą ir lankstumą.

Autorių nuomone, Lietuvoje socialinio teisingumo įgyvendinimas turi vykti koreguojant mokesčių politiką šiomis kryptimis: įvedant progresinę mokesčių sistemą ir nuosekliai vykdant turto, kapitalo, aplinkosaugos mokesčių didinimo politiką.

Pajamų perskirstymo dydžiai. Kuriant gerovės valstybę, būtina suvokti, kaip reikėtų reguliuoti visuomenės sluoksnių pajamas, kad gyventojai būtų skatinami kūrybiškai ir intensyviai dirbti, realizuodami savo gebėjimus ir galimybes, tačiau būtų atsižvelgta ir į labai skirtingus veiksnius, ribojančius tas galimybes.

Dauguma jau nagrinėtų ekonominės nelygybės vertinimo kriterijų yra tik tos nelygybės matai, neatsakantys į klausimą, kaipgi reikėtų tą nelygybę mažinti. Yra tik vienas nelygybės mažinimo kryptį nurodantis kriterijus – tai Robino Hoodo indeksas. Šis indeksas apytiksliai parodo, kurią dalį visų pajamų namų ūkiai, gaunantys daugiau nei vidutinės pajamas, turėtų perduoti namų ūkiams, kurių pajamos mažesnės nei vidurkis, kad pajamos pasiskirstytų tolygiai (Rudzkienė, 2005). Indekso dydis – maksimalus atstumas tarp tiesės

ir Lorenzo kreivės parodo, kokia maksimali bendrų pajamų dalis turėtų būti perskirstyta, kad būtų įgyvendintas lygiavos principas. Praktikoje pritaikyti šį indeksą gana sudėtinga, bet jis gali būti orientyras politikams ir ekonomistams.

Mykolo Romerio universiteto Gyvenimo kokybės laboratorijos mokslininkų atlikti Robino Hoodo indekso reikšmių skaičiavimai 25,96 proc. leido nustatyti, kokią bendrųjų pajamų dalį, t. y. apie ketvirtadalį, reikia perskirstyti gyventojų grupėms, kad pajamos būtų pasiskirsčiusios vienodai visuose gyventojų sluoksniuose, o Lorenzo kreivė – nustatyti konkrečius pajamų perskirstymo dydžius, kuriais remiantis galima formuoti konkrečias programas gyventojų pajamų nelygybei mažinti. Taigi, atlikusios skaičiavimus kaip priemonę lygiavos principui įgyvendinti ir gyventojų pajamų diferenciacijai mažinti autorės siūlo mokestines priemones, orientuodamosi į tam tikras visuomenės grupes, t. y. kokio dydžio pajamas gaunantiems tikslinga diferencijuoti mokesčių tarifus.

3.7.2. Socialinės politikos priemonės

Universalus bazinis pajamų modelis. Kaip vieną mažų pajamų problemos sprendimo būdų kelios Europos šalys pasirinko universalių bazinių pajamų (angl. *UBI – Universal Basic Income*) mokėjimą. Bazinio saugumo būtinybę pabrėžia kelis dešimtmečius skurdo, socialinės atskirties ir kitas socialines problemas nagrinėjantys mokslininkai R. Baldwinas (Šveicarija), M. Sandelas (JAV), G. Standingas (J. Karalystė).

Europoje, Kanadoje su šia socialinės politikos priemone dar eksperimentuojama ir kol kas tik atskiruose miestuose, pvz., Utrechte, Olandijoje, Lozanoje, Šveicarijoje, nors per šioje šalyje vykusį šiuo klausimu referendumą gyventojai nepritarė tokiai idėjai (spėjama, dėl gana didelio numatomo universalaus bazinio atlyginimo dydžio – 2000 Eur). Suomija taip pat nuo 2017 m. pradeda dvejus metus trukiantį bandomąjį projektą, siūlydama kiekvienam šalies gyventojui (eksperimento metu – tik atrinktiems projekte dalyvaujantiems asmenims) kas mėnesį mokėti 805 Eur.

Šio modelio idėja – kas mėnesį mokėti gyventojams nustatytą sumą pinigų pagrindiniams poreikiams patenkinti, nepriklausomai nuo jų pajamų ir socialinio statuso, t. y. gyventojui nereikia atitikti jokių kriterijų, kad jis gautų universalų bazinį atlyginimą, o tai būdinga įprastai socialinei politikai (gyventojas turi būti draustas socialiniu draudimu, turėti tam tikrą darbo stažą, kad gautų atitinkamo dydžio senatvės pensiją, ir pan.).

Tiek Suomijoje, tiek kitose Europos šalyse taikant šią, galima sakyti, socialinių išmokų politiką pakeičiančią priemonę, norima išsiaiškinti, ar sistema, visiems šalies gyventojams, nepriklausomai nuo jų finansinės padėties, gaunant tą pačią fiksuotą sumą, padėtų sumažinti socialinę atskirtį ir skurdą ir atsvertų administracinę našta, susijusią su diferencijuotu socialinių išmokų mokėjimu, ar paskatintų nedalyvaujančius darbo rinkoje imtis priemonių ir grįžti į darbo rinką, pradėti vykdyti individualią veiklą.

Įvedus šias išmokas būtų galima sumažinti administracinę našta, nes šiuo metu Lietuvoje taikomos 42 rūšių skirtingos socialinės išmokos. Tačiau vertinant šios priemonės efektyvumą, reikia labai subalansuoti jos dydį, antraip universalaus bazinio atlyginimo nedalyvaujantiems darbo rinkoje mokėjimas turi išlaikyti ar padidinti gaunančiojo iniciatyvumą įsidarbinant arba motyvaciją dirbti.

Diegiantys šį modelį kaip tik teigia, kad tokių išmokų, kurios užtikrina bazinius poreikius, mokėjimas kaip tik išlaisvintų norinčiuosius dirbti pagal savo kvalifikaciją ir pomėgius, nes jie tuomet nebūtų priversti imtis bet kokio darbo, užtikrinančio pragyvenimą.

Kaip šio modelio privalumus galima įvardyti ne tik paprastesnę administravimą (pajamas gauna visi nuolatiniai šalies gyventojai, nereikia pagrįsti tam tikrų kriterijų atitikimo), visi moka mokesčius į biudžetą, privalomojo draudimo mokesčius, auga labiausiai nepasiturinčių perkamoji galia ir vartojimas, didėja gyventojų pasitikėjimas valdžia, mažėja šešėlis darbo rinkoje, nes gyventojai jau nesuinteresuoti slėpti pajamas tiek dėl mokesčių vengimo, tiek dėl gresiančio išmokų praradimo viršijus tam tikrą sumą (Lietuvoje dabar norintys gauti socialinę pašalpą privalo įrodyti, kad turi nepakankamas pajamas, todėl vengia dirbti arba įsidarbina nelegaliai, kad neprarastų gaunamų išmokų; tad jei tokia išmoka būtų mokama ir pradėjus dirbti, sumažėtų vokiečiuose mokamų atlyginimų).

Vis dėlto Lietuvoje turime įvertinti valstybės finansinius pajėgumus mokėti bazinį universalų atlyginimą, darbo rinkos galimybes mokėti konkurencingą darbo užmokestį, kad nedirbantys būtų suinteresuoti įsidarbinti, bei Lietuvos gyventojų elgseną ir mentalitetą.

31 lentelė. Pensijų, kompensacijų, socialinės paramos naudojimo rodikliai.

		Skaičius (tūkst. gyv.)	Dalis nuo bendro gyv. sk. (proc.)	Išlaidos pensijoms / pašalpos / kompen- sacijos (mln. Eur)
	Lietuvos gyventojų skaičius (2017 m.)	2849		
1.	Pensijos			
	Pensijų gavėjų skaičius (2017 m.)	980	34,4	2733
	<i>Senatvės pensijoms</i>			1997
	<i>Netekto nedarbingumo pensijoms</i>			498
	<i>Valstybinėms pensijoms</i>			130
	<i>Našlių ir našlaičių pensijoms</i>			108
2.	Socialinė parama			
	Socialinės pašalpos gavėjų skaičius (2015 m.)	114,7	4,0	296
	Mokinių, gaunančių nemokamą maitinimą mokykloje, skaičius (2014 m.)	90,5	3,2	17
	Būsto šildymo kompensacijų gavėjų skaičius (2016 m.)	129,8	4,6	17,9
3.	Pašalpos bedarbiams			
	Registruotų bedarbių skaičius (2017 m. kovo mėn.)	148,6	5,2	138
	Iš viso (2 + 3):	483,6	17,0	468,9
	Iš viso (1 + 2 + 3):	1 463,6	51,4	3 201,9

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamento, Lietuvos darbo biržos, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos skelbiami duomenys, 2017.

Pagal Lietuvos valstybės ir savivaldybių biudžetų socialinei paramai ir socialiniam draudimui skiriamų išlaidų lygį Lietuvai priimtinesnė būtų kita alternatyva – taikyti ne visą bazinių pajamų modelį, kai universalus bazinis atlyginimas pakeičia visas socialines išmokas, o **dalinį bazinių pajamų modelį**, kai atsisakoma visų socialinių pašalpų ir paliekamos socialinio draudimo išmokos.

Tačiau norint, kad asmenims (šeimoms) būtų užtikrinta pakankamai lėšų, reikalingų minimaliems poreikiams tenkinti, turi būti patvirtinta asmens (šeimos) minimalių poreikių apskaičiavimo metodika ir socialinės pašalpos dydis turi būti susietas su lėšų, būtinų minimaliems poreikiams tenkinti, dydžiu, t. y. pagrįstas realiomis vartojimo išlaidomis ir perkamąją galia, ir kasmet peržiūrimas ir indeksuojamas.

Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, Lietuvoje apie 15 proc. šalies gyventojų gauna mažiau nei 250 Eur siekiančias pajamas; autorių 2016 m. atlikto tyrimo duomenimis, –17 proc., mažiau negu 102 Eur –

1,5 proc., tačiau iš bedarbio pašalpų ar neįgalumo pensijos nurodė gyvenantys 7,9 proc. respondentų. 29,6 proc. apklaustų senatvės pensijas gaunančių asmenų nurodė negaunantys 250 Eur, t. y. jų pensija nesiekia vidutinės senatvės pensijos dydžio, todėl pagrįstai galima teigti, kad beveik penktadalis Lietuvos gyventojų yra ta ypač pažeidžiama socialinė grupė, kuri iš gaunamų pajamų negali užsitikrinti būtiniausių minimalių poreikių. Tad siekiant tolygesnio pajamų ir turtingo paskirstymo, socialinės politikos priemonės pirmiausia turi būti orientuotos į šią tikslinę grupę.

Skatinanti grįžti į darbą socialinių išmokų mokėjimo politika. Valstybės skiriama parama darbingiems gyventojams turi būti įvertinta tuo aspektu, ar ji nemažina paskatų dirbti. Jei asmens (šeimos) gaunamų socialinės paramos išmokų (socialinės pašalpos, socialinės paramos mokiniam, vaiko išmokos ir kt.) suma bus nedaug mažesnė ar panašaus dydžio kaip pajamos iš darbo, vargu ar tokia parama skatins gyventojus dirbti. Deja, ne visi gyventojai suvokia, kad socialinė parama nėra skirta ilgalaikiam gyventojų socialiniam saugumui užtikrinti, ji padeda asmeniui (šeimai) išgyventi sunkiomis sąlygomis, tačiau remiamo asmens neturėtų atpratinti dirbti, pačiam rūpintis savo šeima, galvoti apie ateitį ir taupyti.

Atsižvelgdamos į pastaruosiu metu vis dažniau pasireiškiantį piktnaudžiavimą socialinėmis išmokomis ir pašalpomis, siūlytume nuodugnai peržiūrėti ir, esant poreikiui, sugriežtinti socialinių išmokų ir pašalpų gavimo reikalavimus. Tokios sąlygos, žinoma, kuriam laikui gali lemti dar aukštesnę visuomenės grupių – paramos gavėjų skurdo lygį, tačiau grįžimą į darbo rinką jos daro būtinybe, o ne laisvu paramos gavėjo pasirinkimu. Tad autorės siūlo nustatyti minimalius poreikius tenkinančio dydžio išmoką, tačiau taikyti **mažėjančių išmokų teikimo tvarką, kai** išmokų mokėjimo laikotarpis būtų ribotas ir skatinantis ar net verčiantis grįžti į darbo rinką. Tačiau norint, kad nelygybė nestiprėtų ir būtų išvengta tokių atvejų, kai nepasirengę darbo rinkai asmenys gali likti negavę būtiniausios pagalbos, turi būti individualiai analizuojama ir aiškiai reglamentuojama kuo daugiau atvejų, pirmenybę teikiant tokioms priemonėms, kurios padėtų pereiti iš paramos gavėjo ir bedarbio į aktyvaus dirbančiojo statusą. Suprantama, norint įgyvendinti tokį tikslingą socialinės paramos modelį, priešingai nei įgyvendinant universalų bazinio atlyginimo modelį, auga administracinės išlaidos.

Kaip rodo kitų šalių patirtis, efektyvu **išmokų politiką derinti su aktyvomis įdarbinimo, perkvalifikavimo programomis** (pvz., Švedijoje sukurtas vieno langelio principu veikiantis multiprofesinis tinklas, apimantis socialinės paramos ir įdarbinimo įstaigas; Danijoje priimtas savivaldybių aktyvinimo

įstatymas, pagal kurį savivaldybės turi siekti įgyvendinti „aktyvaus socialinės paramos gavėjo“ modelį, teikdamos įvairias kvalifikacijos kėlimo ir kitokias paslaugas paramos gavėjams.

Daugeliu atvejų pajamų praradimas netekus darbo reiškia, kad asmuo, siekdamas išgyventi, renkasi nelegalų darbą. Ir tai tampa visiškai pateisinama, nes, pvz., turint žemesnę profesinę kvalifikaciją, dažniausiai tikėtina, kad bus pasiūlytas tik minimalus atlygis. Tokiu atveju **aktyviems į darbo rinką grįžtantiems asmenims, o ne pasyviems socialinių išmokų gavėjams siūlytume gerinti socialinės paramos sistemą**, pvz., suteikti įvairias lengvatas, padengiant būtiniausias būsto išlaikymo išlaidas, kompensuojant kvalifikacijos kėlimo ar perkvalifikavimo išlaidas, ir taip **padidinti bedarbių paskatas ieškoti darbo**. Taigi, turėtų „atsiskirti“ asmenys, kurie nemotyvuoti ieškoti darbo, nes gauna pajamas iš šešėlinės ekonomikos.

Kaip rodo Mykolo Romerio universiteto Gyvenimo kokybės laboratorijos mokslininkų 2016 m. atlikto tyrimo duomenys, net 43,8 proc. respondentų pateisina mokesčių nemokėjimą valstybei ir panaši gyventojų dalis mano, kad be papildomų pinigų vokelyje būtų neįmanoma normaliai gyventi, 29,9 proc. prisipažino, kad yra mokėję vokelyje už atliktus darbus ar paslaugas, o apie penktadalis gyventojų prisipažino gavę nelegalių pajamų. Taigi, šešėlinės ekonomikos mastas vien darbo užmokesčio srityje yra didelis ir iškreipiantis oficialius statistinius duomenis apie gyventojų pajamas. Atkreiptinas dėmesys į mokesčių naštą, su kuria susiduria asmuo, pereinantis iš socialinės paramos gavėjo ar bedarbio statuso į darbo rinką. Lietuvoje ši mokesčių našta yra gana aukšta, taigi, jei norintis įsidarbinti negali tikėtis bent jau 1,5 karto daugiau pajamų į rankas nei „neaktyvumo“ laikotarpiu, jo motyvacija dirbti bus menka. Tad toks pajamų iš darbo apmokestinimas, praktiškai sulyginantis socialinių išmokų ir darbo užmokesčio dydžius, nesukuria paskatų dirbti. Todėl autorės siūlo **peržiūrėti ir sumažinti pajamų iš darbo apmokestinimo tarifus įeinantiems ir (ar) grįžtantiems į darbo rinką asmenims**, kad gyventojai būtų skatinami pereiti nuo neaktyvaus gyvenimo iš socialinių išmokų ir pašalpų į darbo rinką ir joje likti.

Remdamosi kitų šalių (Austrijos, Čekijos, Vokietijos, Liuksemburgo, Prancūzijos, Lenkijos ir kt.) patirtimi, siūlome numatyti galimybes **iš dalies derinti pensijas, nedarbo išmokas su darbinėmis pajamomis**, pvz., nustatant tam tikras pajamų „lubas“, kurias uždirbant mokama dalis pensijos ar bedarbio išmokos, arba nustatant kitas sąlygas, pvz., maksimalią darbo laiko trukmę per tam tikrą laikotarpį, taip neapribojant galimybės dirbti ir užsidirbti aktyviems ir norintiems dirbti gyventojams bei įeiti į darbo rinką jaunimui.

Lygios galimybės prieinamumui prie viešųjų paslaugų. Vienu iš netiesioginių būdų užtikrinti ekonominę nelygybę autorės laiko ir lygų viešųjų paslaugų visiems gyventojams užtikrinimą, kuris įgyvendinamas per korupcijos, nepotizmo mažinimą. Tokių priemonių sėkmingo įgyvendinimo pavyzdys – Skandinavijos šalys, jų pavyzdžiu pasekė ir Estija. Šios valstybės investavo į skaidrumą didinančias, su korupcija kovojančias ir valdymo kokybę stiprinančias priemones ir taip garantavo savo šalies gyventojams vienodas galimybes įgyti kokybišką išsilavinimą, sveikatos priežiūros ir kitas viešąsias paslaugas. Jei valstybė korumpuota, neskaidri, tada labai priklauso nuo to, ką pažįsti, kas yra tavo tėvai, kokioje šeimoje augai, ar esi vyras, ar moteris, tada pačiai ekonomikai tai atsiliepia neigiamai. Turint vienodą prieinamumą prie viešųjų paslaugų, gyventojų kaupiamas socialinis kapitalas priklauso jau tik nuo jo pačių iniciatyvumo ir asmeninių savybių. Taigi, prieinamumo prie viešųjų paslaugų – švietimo, sveikatos apsaugos, infrastruktūros plėtros – lygiavos sudarymas taip pat yra vienas iš svarbių komponentų, mažinančių ekonominę nelygybę, didinančių gyventojų pasitikėjimą valstybės institucijomis, pasitenkinimą valstybės teikiamomis paslaugomis.

3.7.3. Makroekonominė politika, skatinanti visišką užimtumą

Vienas iš ES strategijos „Europa 2020“ tikslų – visiškas užimtumas ir socialinė sanglauda, kurie taip ir nebuvo įgyvendinti. Užimtumo didėjimo perspektyvos priklauso, viena vertus, nuo ES sugebėjimo skatinti ekonomikos augimą ir efektyvumą vykdant tai skatinančią makroekonominę politiką (mažinant infliaciją, palūkanų normą, valstybės biudžeto deficitą) ir, antra vertus, nuo atitinkamos mikroekonominės struktūrinės politikos vykdymo (skatinti investicijas, verslą, pramonę), kuria būtų sudaromos palankios sąlygos nelygybei mažinti – didinti gyventojų pajamas, mažinti skurdą ir atskirtį, kelti gyventojų gyvenimo kokybę. Nelygybės mažinimo politika turėtų ne tik padėti ekonomikai atsigausti trumpalaikiu laikotarpiu, bet ir užtikrinti būtinas socialines investicijas ateityje ilgalaikiu laikotarpiu, kurios sudarytų sąlygas didinti gyventojų pajamas. Ekonominės nelygybės problemos sėkmingas sprendimas negali apsiriboti vien tik socialinės politikos priemonėmis. Siekiant sumažinti nelygybę pirmiausia reikia mažinti nedarbą ir didinti užimtumą.

Pasaulio ir ES strateginiuose dokumentuose tai yra vienareikšmiškai suvokta ir pabrėžiama. EK iškelia palankios monetarinės politikos reikšmę užimtumo politikai, o TDO dokumentuose labai aiškiai pabrėžiamas neigiamas krizės metu ir pokriziniu laikotarpiu vykdomos makroekonominės (griežtos

pinigų ir fiskalinės) politikos poveikis darbo rinkai. Griežtos taupymo politikos įtaką ir jos neigiamas pasekmes darbo rinkai ir užimtumo politikai pabrėžia Tarptautinės darbo organizacijos (ILO) padarytos išvados 2013 m. pranešime „Global Employment Trends“ (ILO, 2013, 2014): „**monetarinės ir fiskalinės politikos koordinavimo trūkumas padidino darbo rinkos neapibrėžtumą**“, o tai reiškia, kad monetarinės ir fiskalinės politikos prioritetas neoliberaliajame monetariniame ekonomikos plėtros modelyje mažina užimtumą ir nenumaldomai didina nedarbo lygį. Griežto taupymo priemonės, anot TDO generalinio direktoriaus G. Ryderio, „sudavė smūgį užimtumui, susilpnino socialinių partnerių įtaką, blogai paveikė socialinį dialogą. Didėjančios pajamų nelygybės ir skurdžiųjų skaičiaus kontekste šie reiškiniai kelia grėsmę“.

Griežtos fiskalinės drausmės poveikis pajamoms ir užimtumui. Susidūrusios su valstybės biudžeto deficitu, 2010 m. dauguma valstybių pradėjo vykdyti griežtas biudžetinės konsolidacijos priemones, pagrindinės jų buvo nukreiptos į išlaidų mažinimą, o ne į pajamų didinimą. Pažymėtina, kad fiskalinės griežto taupymo priemonės sukelia staigų investicijų ir socialinių programų mažinimą.

Griežto taupymo politika ir reformos, nukreiptos į darbo rinkos liberalizavimą, nesugeba skatinti privačių investicijų menkos visuminės paklausos ir finansų sektoriaus nestabilumo sąlygomis. Susidoroti su šia tendencija stengiamasi vykdant dar griežtesnę taupymo politiką, o tai atveda į užburtą ratą ir toliau neigiamai veikiančią užimtumą nei darbo vietų kūrimą.

Galimybės bedarbiams rasti darbą mažėjimas ypač ryškus griežtą fiskalinę politiką vykdžiusiose šalyse: Ispanijoje tikimybė rasti darbą sumažėjo nuo 50 iki 30 proc., Graikijoje – nuo 25 iki 15 proc. Šalyse, tokiose kaip Čekija ir Estija, kurios vykdė švelnesnę fiskalinę politiką, tikimybė rasti darbą padidėjo.

Darbo užmokesčio mažėjimas mažina visuminę paklausą ir vartojimą, o tai savo ruožtu mažina užimtumo galimybes ir didina nelygybę. Ne mažiau svarbu, kad darbo užmokesčio raida ir toliau derėtų su reikme ne tik koreguoti išorės disbalansą, bet ir mažinti nedarbą ir nelygybę.

Siekiant spręsti užimtumo ir ekonominės nelygybės problemas, reikia kurti užimtumui palankią makroekonominę politiką. Visuminės paklausos deficitas stabdo greitesnį atsigavimą pasaulio darbo rinkose. Šiuo metu vykstanti daugelyje išsivysčiusių ekonomikų fiskalinė konsolidacija apsunkina spartesnę gamybos apimčių augimą šalia menko privataus sektoriaus vartojimo. TDO ataskaitoje „Global Employment Trends 2014“ pabrėžiama, kad makroekonominė politika ir didėjančios darbo pajamos galėtų smarkiai pagerinti darbo rinkos perspektyvas. Modeliavimo rezultatai rodo, kad didelių pajamų šalyse,

pavyzdžiui, G20, tinkamas pajamų pasiskirstymo tolygumas galėtų sumažinti nedarbą 1,8 procentinio punkto iki 2020, o tai atitinka 6,1 mln. naujų darbo vietų. Šie pasiekimai pagrindžia švelnesnės fiskalinės politikos tikslus.

Autorių pozicija – Lietuvoje reikia atsisakyti dogmatiškos fiskalinės politikos bet kokiomis priemonėmis mažinti biudžeto deficitą, kaip įprasta sumažinant išlaidas darbo užmokesčiui ir socialinei politikai. Vidurinė klasė turi gauti atlygį už savo indėlį į BVP: strateginėje perspektyvoje nedidinant darbo užmokesčio ir gyventojų pajamų nepavyks padidinti užimtumo ir sustabdyti nelygybės.

ES šalyse tikslinga įgyvendinti **makroekonominę politiką, orientuotą į visiško užimtumo didinimą**, kuri užtikrintų orių darbo vietų kūrimą, išplėstų įsidarbinimo galimybes, skatintų priimti būtinas priemones darbo rinkoje, verslą, siekiant pašalinti krizės pasekmes, sumažinti nelygybę. ir tuo pačiu metu užtikrinti viešųjų finansų ir mokestinės bazės stabilumą, Mažinant ekonominę nelygybę, *pirma*, **būtina rasti tinkamą** ekonomikos augimo, skatinančio naujų darbo vietų kūrimą, gyventojų pajamų ir valstybės biudžeto **politikos pusiausvyrą**. Tai reiškia, kad reikia parengti realius valstybės išlaidų planus, nukreiptus į darbo vietų kūrimą ir lygiagrečiai – į fiskalinių tikslų siekimą. Tokios priemonės gali būti progresinės mokesčių sistemos įvedimas, lengvatos namų ūkiams, kurių nariai gauna mažas pajamas, mokestinių pajamų surinkimo ir mokestinės bazės padidinimas. **Biudžetinio konsolidavimo politika turi būti vykdoma kartu su aktyvia darbo rinkos politika (ADRP)**.

Antra, įmonės yra priverstos dirbti menkos paklausos ir neaiškių perspektyvų sąlygomis. Siekiant, kad ekonomikos augimas, skatinantis darbo vietų kūrimą, būtų realus, būtina dėti pastangas, **skatinančias stabilų įmonių augimą, ir stiprinti jų galimybes kurti darbo vietas**.

Būtina neatidėliotinai rasti būdus, kaip **suaktyvinti MVĮ**, kuriose nemaža užimtųjų dalis ir kurios yra didžiausias užimtumo didinimo šaltinis, kreditavimą. Vyriausybėms būtina ieškoti stimulų, kurie skatins stambesnes įmones **investuoti į gamybinę veiklą** ir kurti darbo vietas.

Trečia, būtina vykdyti tokią politiką, kuri skatintų darbo našumą, technologinius pokyčius, ypač žaliąsias technologijas, **profesinius** šios srities įgūdžius. Tai turi lemiamą reikšmę efektyviai ekonomikos transformacijai, perėjimui prie ekologiškų produktų gamybos Lietuvoje ir užtikrinant ekonomikos augimą, žemės ūkio indėlį į BVP ir sukuriant darbo vietas.

Tokia politika turi būti nukreipta į:

- darbo našumo, konkurencingumo ir užimtumo didinimą;
- diversifikacijos į didesnę pridėtinę vertę kuriančias šakas skatinimą;
- ekologiškų ūkio šakų ir žaliųjų darbo vietų kūrimą.

Stabilus ekonomikos augimas, mažinantis nelygybę, yra makroekonominės, užimtumo didinimo ir pajamų politikos derinimas. Siekiant ekonomikos augimo, mažinančio nelygybę, lemiamą reikšmę turi realiosios ekonomikos dalyvių – valstybės ir visuomenės **socialinis dialogas**. Tokia strategija turi atsižvelgti į esamas disproporcijas biudžeto ir finansų srityje, kurios gali būti įveiktos tik įgyvendinant kompleksines užimtumo ir pajamų politikos priemones.

Galimos priemonės:

- įgyvendinti mokesčių politiką, orientuotą į visuminės paklausos didinimą ir ekonominės nelygybės mažinimą: progresinė mokesčių sistema, lengvatos nepasiturintiems;
- skatinti investicijas į realiąją ekonomiką: mokestinės priemonės, skatinančios privačias investicijas (lengvatos ir pan.); inovacinės valstybės investicijos, skatinančios darbo vietų kūrimą (mokslas, MTP); kreditai MVĮ;
- užkirsti kelią darbo užmokesčio defliacijai, didinti darbo užmokestį, derinant jį su darbo našumo augimu.

Vyresnio amžiaus darbuotojų užimtumas nors ir didėjo pokriziniu laikotarpiu, labai atsilieka nuo bendro užimtumo ir jaunimo užimtumo lygio. Turint omenyje, kad Vidurio Europos šalims būdinga senėjimo tendencija, vyresnio amžiaus žmonių padėtis darbo rinkoje sparčiai blogės. Nors vyresnio amžiaus žmonių nedarbo situacija ES šalyse atrodo geriau, palyginti su kitomis amžiaus grupėmis, tai neparodo sunkumų ieškant antrinio darbo, įsidarbinant kitame darbe, jų nedarbo laikas yra ilgesnis dėl įvairių priežasčių – ne tokios intensyvios darbo paieškos, blogesnio darbdavio požiūrio į tokio amžiaus darbuotojus, sveikatos apribojimų, naujų įgūdžių stokos. Vyresnio amžiaus darbuotojams pagrindinė kliūtis, siekiant antrinio užimtumo, yra **orių darbo vietų trūkumas**. Šansai įsidarbinti antrinėje darbo vietoje dar mažesni nekvalifikuotiems, ilgalaikiams bedarbiams, moterims ir neįgaliesiems. Šios tendencijos – tai svarūs iššūkiai vyresnio amžiaus grupių integracijai į darbo rinką.

Atsižvelgiant į TDO ir EK rekomendacijas, vyresnio amžiaus darbuotojų išsilaikymo darbo rinkoje priemonės turėtų sujungti šias mūsų išskirtas ir taisykintas Lietuvai **priemonių grupes**:

Pirma, darbo rinkos priemonės, skatinančios aktyvų senėjimą:

- ADRP vaidmuo – tai trumpalaikio įdarbinimo programos arba socialinių įmokų mažinimas nekvalifikuotiems darbuotojams mainais stengiantis išlaikyti darbo vietas;
- valstybės subsidijos, darbo biržų subsidijos mokymams, kvalifikacijos kėlimui;

- darbo užmokesčio subsidijos;
- perteklinių (nereikalingų) darbuotojų perėjimas į naujas darbo vietas;
- profesinis mokymas;
- įėjimo į darbo rinką programos;
- viešieji darbai;
- savarankiško užimtumo (savisamdos) programos.

Antra, socialinės apsaugos aktyvaus senėjimo priemonės:

- mokymasis, profesinis apmokymas ir profesinių įgūdžių formavimas (nuolatinis perkvalifikavimas, mokymasis visą gyvenimą)‘
- sveikos ir saugios darbo sąlygos turi svarbią reikšmę darbinei veiklai ilginti;
- darbo sąlygų ir poreikių derinimas (darbo krūvio mažinimas, darbo laiko mažinimas, dalinis užimtumas);
- laisvas priėjimas prie užimtumo paslaugų ir ADRP (antrinis užimtumas, individualūs veiksmų planai vyresnio amžiaus darbuotojams, darbo vietų subsidijavimas, viešieji darbai);
- paskatos samdant į darbą.

Trečia, politika, skatinanti ekonomiškai aktyvų senėjimą:

- ADRP aprėpties išplėtimas ir visų bedarbių ekonominio aktyvumo programų prieinamumas, drauge plečiant jų galimybes įsidarbinti, skatinant jų paklausą darbo rinkoje;
- ekonomiškai aktyvaus senėjimo strategijų, kurios skatintų profesinės kvalifikacijos kėlimą ir persikvalifikavimą, užtikrintų prisitaikymą prie naujų darbo sąlygų, vyresnių darbuotojų besikeičiančius poreikius, garantuotų platų prieinamumą prie individualios pagalbos įdarbinimo srityje, skatintų jų darbinę veiklą jau esamose darbo vietose, kūrimas.

Rekomenduotinos vyresnio amžiaus darbuotojų išsilaikymo Lietuvos darbo rinkoje priemonės, atsižvelgiant į ES šalių narių patirtį:

- **Plėtoti mokymosi visą gyvenimą sistemą kaip išsilaikymo darbo rinkoje garantą:**
 - remti institucijų partneryste grindžiamo mokymosi visą gyvenimą paslaugų kūrimo iniciatyvas;
 - diegti naujus neformaliojo suaugusiųjų švietimo finansavimo modelius.
- **Skatinti vyresnio amžiaus darbuotojus ilgiau išlikti darbo rinkoje:**
 - sudaryti palankias sąlygas dirbti sulaukus pensinio amžiaus;
 - skatinti vyresnio amžiaus darbuotojų mokymąsi taikant lanksčias suaugusiųjų mokymo formas;

- suteikti vyresnio amžiaus bedarbiams įgūdžių atnaujinimo ir perkvalifikavimo galimybę, taikyti tikslines paskatas įdarbinti vyresnio amžiaus darbuotojus;
- sukurti paskatas darbdaviams įdarbinti vyresnio amžiaus darbuotojus.
- **Ankstyvo išėjimo iš darbo rinkos apribojimo priemonės:**
 - ankstyvo išėjimo į pensiją galimybių ribojimas, išėjimo į pensiją sąlygų sugriežtinimas, mažesnis finansinių ankstyvo išėjimo į pensiją patrauklumas ir didesnis dėmesys aktyvumo skatinimo priemonėms;
 - skatinti dirbti sulaukus pensinio amžiaus, nustatant didesnes pensijų išmokas;
 - didinti vyresnio amžiaus darbuotojų išėjimo į pensiją amžiaus ribą, palengva ilginti pensinį amžių iki 70 metų;
 - susieti pensinį amžių su tikėtina gyvenimo trukme.

Moterys sudaro vieną pažeidžiamų socialinių grupių ES darbo rinkoje. ES ir pasaulio lyčių lygybės strateginiuose dokumentuose pabrėžiama būtinybė spręsti moterų diskriminacijos ir segregacijos problemą darbo rinkoje. Moterys dirba menkiau apmokamose ir neprestižinėse ūkio veiklose, jų darbo užmokestis vidutiniškai mažesnis nei vyrų. Moterų diskriminacija atsiranda jau ieškant darbo: skiriasi būdai, kuriais moterys ir vyrai susiranda darbą, darbo ieškojimo laikas ir jo praradimo priežastys. Moterys sudaro nemažą ilgalaikių bedarbių dalį. Moterų nedarbas trunka ilgiau nei vyrų, jos dažniau išstumiamos į namų ūkį: netekdamos vilties susirasti darbą, moterys priverstos keisti bedarbės statusą į namų šeimininkės padėtį. Didelė dalis moterų, išstumtų iš rinkos, netenka darbo visam laikui. Šios tendencijos būdingos ir Lietuvai.

Didinant moterų užimtumo galimybes Lietuvoje, tikslinga įgyvendinti šias veiksmų kryptis ir priemones:

- profesinio ir šeimos gyvenimo derinimas;
- vaikų priežiūros sistemos tobulinimas;
- moterų verslo sąlygų gerinimas.

3.7.4. Socialinio pažeidžiamumo mažinimas ir atsparumo ugdymas

Pastaraisiais dešimtmečiais ypač daug dėmesio skiriama pažeidžiamumo (angl. *vulnerability*) ir atsparumo gyvenimo sunkumams (angl. *resilience*) tyrimams. Nustatyta, kad kuo gyventojai atsparesni gyvenimo sunkumams, tuo aukštesnė jų gyvenimo gerovė. Deja, tokių tyrimų Lietuvoje atlikta mažai, ką jau kalbėti apie pažeidžiamumo ir atsparumo sąsajas su ekonomine nelygybe.

Mykolo Romerio universiteto Gyvenimo kokybės laboratorijos mokslininkų 2016 m. tyrimai rodo, kad per 80 proc.

Lietuvos gyventojų nesaugumo ir nestabilumo jausmą kelia nedarbo, gyvenimo lygio kritimo grėsmė, ekonominė nelygybė (tai, kad nėra socialinio teisingumo), moralinių etinių vertybių nuosmukis, neefektyvi valstybės politika.

UNDP 2014 m. Žmogaus raidos pranešime pabrėžiama, kad reali žmogaus raidos pažanga priklauso ne tik nuo jo pasirinkimo ir gebėjimų gauti išsilavinimą, būti sveikam ir pasiekti tam tikrą gyvenimo lygį, saugiai jaustis, bet ir nuo to, ar užtikrinti ir stabilūs yra šie rezultatai, ar sudarytos pakankamos sąlygos darniai žmogaus raidai (*Human Development Report 2014, Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience, UNDP, New York, 2014*). Šioms priklausomybėms apibūdinti šiame pranešime buvo vartotos žmogaus **pažeidžiamumo ir atsparumo gyvenimo sunkumams** sąvokos.

Socialinio pažeidžiamumo sąvoka pradėta vartoti pirmiausia gamtos sukeltų pavojų ir nelaimių (potvynių, žemės drebėjimų) kontekste, todėl įprasta, kad ši sąvoka dažnai vartojama rizikos valdymo literatūroje (Alwang, Siegel ir kt., 2001; Conway, Norton, 2002). Tačiau pastaruoju metu socialinis pažeidžiamumas suprantamas ir kaip esama būklė, kuri apibūdina žmogaus (visuomenės) socialines sąlygas ir gebėjimą atsigauti po patirtų gyvenimo sunkumų.

Autorės pažeidžiamumą suvokia platesne prasme – kaip tai tam tikrų socialinių grupių, bendruomenių galimą nesėkmių, stresinių situacijų, ekonominių sunkumų, stichinių nelaimių, klimato kaitos, karinių konfliktų riziką, apibendrintai tai vadindamos socialiniu ir ekonominiu pažeidžiamumu.

Pažeidžiamas socialines grupes sudaro vaikai, jaunimas, senyvo amžiaus žmonės, moterys, neįgalieji. Gali būti pažeidžiamos ir kitos įvairios socialinės grupės – neturtingieji, užimtieji neformaliajame sektoriuje, patiriantys socialinę atskirtį ir atsidūrę ant rizikos ribos patekti į pažeidžiamųjų grupę, taip pat migrantai.

Skirtingais savo gyvenimo ciklo etapais žmonės susiduria su visokiais nesaugumo lygiais ir įvairiomis pažeidžiamumo formomis. Vaikai, jaunimas, pagyvenę žmonės jau nuo pat pradžių yra pažeidžiami, todėl kyla klausimas, kokios investicijos ir kokios priemonės gali sumažinti pažeidžiamumą jaučiausiais gyvenimo ciklo etapais.

Atsparumas gyvenimo sunkumams laikytinas psichologijos mokslo tyrimų objektu. Asmeninis atsparumas gyvenimo sunkumams (AGS) (angl. *resilience, hardiness*) rodo asmenybės sugebėjimą susidoroti su streso situacija, išlaikant vidinę pusiausvyrą ir tęsiant sėkmingą veiklą. Psichologų iškelta

asmenybės gebėjimų problema susidoroti su stresu, ligomis, produktyvumo didinimu, gyvenimo kokybės darbe gerinimu išsiplėtė į visą atsparumo gyvenimo sunkumams teoriją, koncepcijos modelius, kurie plačiai taikomi pasaulyje.

Atsparumas gyvenimo sunkumams bendriausia prasme reiškia greitą ir efektyvų atsigavimą po stiprų stresą keliančios situacijos (Luthans, Avey, Clapp-Smith, Li, 2008), konstruktyvų elgesį esant reikšmingoms nepalankioms aplinkybėms (Masten, Obradovič, 2006), „pozityvų psichologinį gebėjimą atsitiesti, atsigausti po sunkios padėties, neužtikrintumo, konflikto, nesėkmės ar padidėjusios atsakomybės“ (Luthans, 2002, cit. pagal Luthans ir kt., 2008).

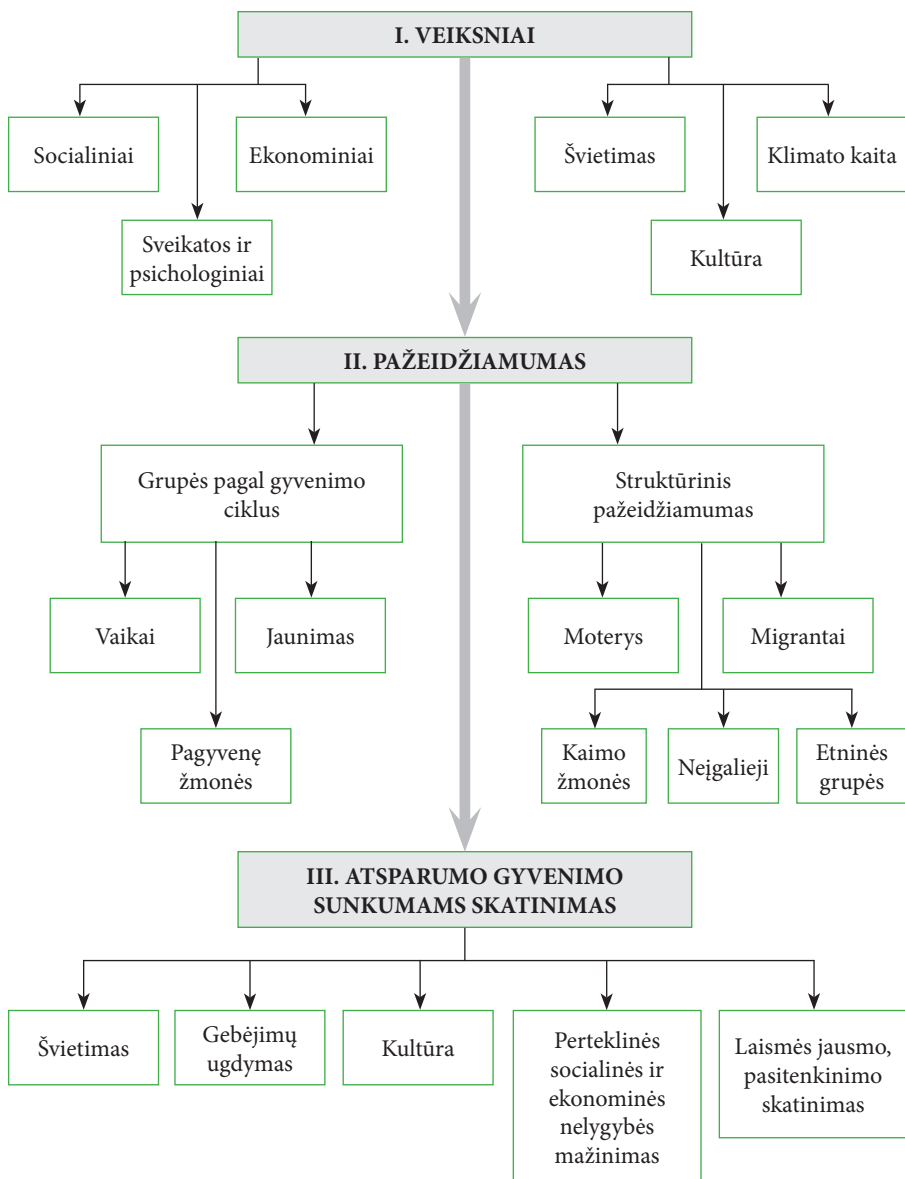
Atsparumas yra santykinai kintantis ir gali būti stiprinamas. Prieš keletą dešimtmečių buvo manoma, kad atsparumas yra reta savybė, tačiau dabar pripažįstama, kad tai psichologinis gebėjimas, kurį turi visi individai ir kurį galima išugdyti. Kitais žodžiais tariant, kiekvienas asmuo turi atsparumo potencialą, bet skiriasi realios žmonių galimybės pasinaudoti šiuo ištekliu neigiamo streso, nelaimės metu (Luthans, Avey, Clapp-Smith, Li, 2008).

Įdomu, kad yra įrodymų, jog kartą aktyvuota atsparumo galia leidžia individui ne tik atsigausti po konkretaus jį paveiklusio įvykio, bet ir veikti sėkmingiau negu anksčiau, kai asmuo buvo pusiausvyros būsenos, pavyzdžiui, darbinėje srityje patyrus neigiamų dalykų šia savybe pasižymintis darbuotojas įgyja dar didesnę motyvaciją (Luthans, Avey, Clapp-Smith, Li, 2008).

Pažeidžiamumo ir atsparumo klausimus yra analizavę, vertinimo metodikų pasiūlę ir lyginamąsias analizes pagal įvairius sudėtinius rodiklius atlikę nemažai užsienio mokslininkų (M. Gall, J. Birkmann, I. Schauser, E. Tate, B. Beccari, B. Khazai, C. Easter, C. Pfefferbaum, L. Rose ir kt.). Kol kas empiriniai šios srities tyrimai gana reti, atliekami labai siaurai, imant nedideles grupeles (sportininkus, vadybininkus, mokytojus, kariškius, studentus). Taigi, socialinio pažeidžiamumo ir atsparumo gyvenimo sunkumams fenomenas lieka iki šiol mažai ištirtas.

Socialinio ekonominio pažeidžiamumo ir atsparumo sąveiką apibūdina šios veiksmų grupės:

- 1) pažeidžiamos socialinės grupės (kas yra pažeidžiamas),
- 2) sunkumai, pavojai, grėsmės (koku būdu yra pažeidžiama visuomenė ar jos socialinės grupės) ir 3) grėsmių rizikos ar jų pasekmių mažinimas per atsparumo gyvenimo sunkumams skatinimą – visuomenės švietimą ir ugdymą, solidarios bendruomenės kūrimą, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą ir t. t. (žr. 22 pav.).

22 pav. Pažeidžiamumo ir atsparumo gyvenimo sunkumams sisteminė samprata

Šaltinis: sudaryta autorių

Kuriant žmogaus potencialą labai svarbios šios aplinkybės: **pirma**, žmogaus potencialui daro poveikį **investicijos** į **mokslą ir švietimą** visais žmogaus gyvenimo ciklo etapais. Kuo jos ankstesnės, tuo didesnės žmogaus perspektyvos. Ir atvirkščiai, jei jos yra ne laiku ir neilgalaiškės, didelė tikimybė, kad žmogus nesugebės realizuoti savo žmogiškojo potencialo ir savęs.

Antra, kultūra ir vertybių sistema gali paveikti – didinti arba mažinti – žmogaus ir šalies atsparumą gyvenimo sunkumams. Atsakoma į klausimą, kodėl viena šalis yra atsilikusi, o kita pažangi ir ar gali atsilikusi šalis tapti lydere. Vis daugiau pasaulio mokslininkų (A. Auzan, D. North, B. Weingast) teigia, kad šiuolaikinėje ekonomikos teorijoje egzistuoja „pramintų vėžių efektas“ (angl. *path dependent*): šalis patenka į pramintas vėžes, bando iš jų išsiveržti, tačiau visą laiką nuslysta į jas atgal. Mokslininkai mano, kad tai, kas sulaiko šalį pramintose vėžėse, siejama ne su ekonomikos augimu, ekonominės politikos efektyvumu, o su vertybėmis ir elgesio normomis: ką žmonės laiko blogiu ir gėriu, kas priimtina ir kas nepriimtina. Taigi, esmė glūdi kultūroje, kuri gali keistis priklausomai nuo išsilavinimo, švietimo ir ilgalaikio darbo su žmonėmis.

Trečia, valstybės politika ir visuomenė gali didinti žmogaus galimybes įveikti kliūtis ir grėsmes, tačiau vienas iš svarbiausių pažeidžiamumo didėjimo veiksnių – perteklinė nelygybė, ypač kai neturtingieji negali įveikti gyvenimo sunkumų.

Visuomenės galimybes įveikti sunkumus reikšmingai didina ir **valstybės vykdoma ekonominė politika**, valstybės institucijų požiūris į gyventojų gerovę sąlygojančius makroekonominis veiksniai, t. y. ne tik ūkio, mokesčių ir pajamų paskirstymo, socialinę politiką, bet ir kultūros, švietimo politiką bei psichologinius veiksniai, darančius poveikį visuomenės socialiniam ir ekonominiam pažeidžiamumui per valstybės ekonominę politiką.

Lietuvos gyventojų socialinis pažeidžiamumas ir atsparumas gyvenimo sunkumams. Atliekant Lietuvos gyventojų apklausą, buvo tiriama pažeidžiamųjų grupių ekonominė, socialinė, psichologinė būklė ir atsparumo gyvenimo sunkumams stiprinimo galimybės per psichologinius veiksniai, taip pat psichologinio atsparumo sąsajos su ekonomine nelygybe.

Pažeidžiamumo konkreti išraiška – tai žmonių baimė dėl gyvenimo kokybės nuosmukio: sveikatos pablogėjimas, ligos, neįgalumo baimė; materialinės gerovės pablogėjimas ir pajamų sumažėjimo grėsmė; taip pat socialinio neteislingumo, senatvės ir vienatvės baimė ir kt. (žr. 32 lentelę).

Tyrimo rezultatai byloja apie aukštą Lietuvos gyventojų pažeidžiamumo lygį. Priklausomai nuo grėsmių veiksnių, 30–60 proc. šalies gyventojų kalba apie nerimą, kurį sukelia įvairios baimės ir grėsmės.

32 lentelė. Lietuvos gyventojų socialinio pažeidžiamumo veiksnių intensyvumas, proc. (Lietuvos gyventojų apklausa 2016 m., N = 1001).

Eil. Nr.	Pažeidžiamumo veiksniai	Visiškai neįaučia baimės	Neįaučia baimės	Taip ir ne, iš dalies	Jaučia baimę	Jaučia didelę baimę	Iš viso jaučia baimę
1	2	3	4	5	6	7	6 + 7
1.	Artimųjų ligos, netekties baimė	5,8	10,6	23,0	38,0	22,5	60,5
2.	Baimė tapti neįgaliu	9,8	14,4	20,2	30,2	25,2	55,4
3.	Sveikatos pablogėjimo, ligos baimė	9,2	11,1	27,7	33,6	18,4	52,0
4.	Gyvenimo lygio pablogėjimo grėsmė	7,4	9,5	32,0	36,5	14,6	51,1
5.	Pajamų sumažėjimo grėsmė	10,7	10,5	30,9	34,5	13,1	47,6
6.	Skurdo, nepritekliaus grėsmė	10,7	15,3	26,8	32,1	15,2	47,3
7.	Senatvės baimė	16,5	25,4	26,4	20,4	11,1	31,5
8.	Socialinio neteisingumo baimė	16,2	22,8	29,3	21,8	9,4	31,2
9.	Baimė netekti darbo	42,3	14,1	17,0	16,8	9,4	26,2
10.	Vienatvės baimė	26,4	24,4	24,3	17,3	7,6	24,9
11.	Baimė nerasti tinkamo darbo	46,0	13,2	18,1	16,4	5,7	22,1
12.	Emigracijos grėsmė	49,8	18,9	14,5	10,0	6,3	16,3

Pirmiausia yra sveikatos veiksniai – net 60,5 proc. gyventojų baiminasi dėl artimųjų ligos ir netekties, o tai yra palyginti natūralus reiškinys. Sveikatos pablogėjimo ir ligos baimė jaudina net 52 proc. gyventojų. Baimė tapti neįgaliu būdinga net 55,4 proc. apklaustųjų.

Tokio pobūdžio nerimą galima paaiškinti keletu objektyvių veiksnių. Pirmia, žmogus jaučia baimę tapti nedarbingas, nes tokiu atveju jis netenka realaus pajamų šaltinio. Socialinės garantijos Lietuvoje – vienos mažiausių ES, todėl žmogus nesitiki sulaukti jokios socialinės paramos. Antra, komercializuota sveikatos apsaugos sistema neužtikrina žmonėms medicininės pagalbos – medikamentai ir sveikatos paslaugos brangios, sumažėjęs jų prieinamumas.

Antroji grupė grėsmių – tai gyvenimo lygio, t. y. materialinės padėties ir pajamų sumažėjimo, skurdo grėsmės, kurias jaučia atitinkamai 51,1 proc., 47,6 proc. ir 47,3 proc. gyventojų.

Trečiajai grėsmių grupei galima priskirti socialinio neteisingumo baimę (31,2 proc.). Tikėtina, kad kaip tik ekonominė nelygybė žeidžia ir neigiamai veikia daugiau kaip trečdalį gyventojų, jie jaučia socialinio neteisingumo grėsmę. Juolab kad Lietuva yra viena iš „lyderių“ ES pagal šį rodiklį.

Tačiau, daugumos Lietuvos gyventojų nuomone, didžiausios grėsmės šalyje, didinančios pažeidžiamumą (žr. 33 lentelę), yra nedarbas (83,8 proc.), neefektyvi valstybės politika (ją nurodė 82,3 proc. respondentų) ir skurdas (81,7 proc.).

Moralinių etinių vertybių nuosmukį ir visuomenės degradavimo grėsmę pažymi 80,7 proc. respondentų, ekonominės nelygybės grėsmę – 78,4 proc. gyventojų. Klimato kaitos grėsmei pagal hierarchiją gyventojai skiria paskutinę vietą (39,4 proc.).

33 lentelė. Didžiausios grėsmės šalyje, didinančios žmogaus pažeidžiamumą, proc. (Lietuvos gyventojų apklausa 2016 m., N = 1001).

Eil. Nr.	Grėsmių apibūdinimas	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Taip ir ne, iš dalies	Sutinku	Visiškai sutinku	Iš viso sutinkančių
1	2	3	4	5	6	7	6 + 7
1.	Nedarbas	2,2	2,7	11,2	45,8	38,0	83,8
2.	Neefektyvi valstybės politika	0,9	1,3	14,1	41,0	41,8	82,8
3.	Skurdas	1,2	1,9	15,1	48,5	33,2	81,7
4.	Moralinių etinių vertybių nuosmukis, visuomenės degradavimas	1,0	2,5	15,7	45,6	35,1	80,7
5.	Ekonominė nelygybė	0,9	2,0	18,6	46,5	31,9	78,4
6.	Klimato kaita	6,5	15,6	38,1	25,6	13,8	39,4

Tyrimo rezultatai, susiję su atsparumu gyvenimo sunkumams (žr. 34 lentelę), rodo, kad Lietuvos gyventojai aktyviai dalyvauja kurdami savo gyvenimą. Tai, priešingai nei pateikia grėsmių tyrimas, – optimistinis paveikslas. Per 60 proc. Lietuvos gyventojų ramiai, be panikos reaguoja į esamus sunkumus ir stengiasi daryti tai, kas priklauso nuo jų pačių: 63 proc. bando ramiai, žingsnis po žingsnio spręsti kylančias problemas; 66,2 proc. daro viską, kas nuo jų priklauso, o visa kita palieka savieigai; 69,7 proc. ramiai reaguoja į stresą ir pamažu sprendžia problemas. Bejėgiškumas įveikiant gyvenimo sunkumus apima tik apie 20 proc. gyventojų: problemų sprendimą atideda, nekovoja tik 17,6 proc. žmonių; problemos palaužia, nesukelia noro veikti 20,7 proc. gyventojų. Apie 42,3 proc. gyventojų į kylančius gyvenimo sunkumus žvelgia kaip į gyvenimo iššūkius, kuriuos reikia įveikti be baimės, patikrinant save, įgaunant patirties ir ugdant savo gebėjimus.

34 lentelė. Atsparumas gyvenimo sunkumams, proc. (Lietuvos gyventojų apklausa 2016 m., N = 1001).

Eil. Nr.	Teiginys, apibūdinantis atsparumą gyvenimo sunkumams	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Iš dalies sutinku, iš dalies ne	Sutinku	Visiškai sutinku	Iš viso sutinkančių
1	2	3	4	5	6	7	6 + 7
1.	Į problemas reaguoju blogai, jos mane palaužia, paralyžiuoja iniciatyvą, nesukelia noro veikti	8,2	31,1	40,1	18,4	2,3	20,7
2.	Į problemas, gyvenimo sunkumus reaguoju labai jautriai, tai man sukelia didelę įtampą, tačiau atsikvošėjęs bandau kažką daryti, veikti	5,3	19,4	39,8	32,0	3,6	35,6
3.	Stengiuosi ramiai spręsti kylančias problemas žingsnis po žingsnio	1,4	6,8	28,8	54,9	8,1	63,0
4.	Svarbiausia ramiai reaguoti į stresą ir pamažu išspręsti kylančias problemas	1,0	5,8	23,5	58,9	10,8	69,7
5.	Darau viską, kas nuo manęs priklauso, o toliau – kaip bus, taip bus	1,4	3,9	28,5	56,5	9,7	66,2
6.	Atidedu problemų sprendimą tolimesniai laikotarpiui, nekovaju, gyvenimas parodys, pats jas išspręs	6,0	34,2	42,3	16,6	1,0	17,6
7.	Į kylančias problemas žvelgiu kaip į gyvenimo iššūkius, kuriuos reikia sutikti be baimės, jie padeda patikrinti save, ar aš tai galiu įveikti	2,8	13,4	41,3	37,0	5,6	42,6

Reikia turėti omenyje dar ir tai, kad nemaža gyventojų su pasiūlytomis tyrimo nuostatomis iš dalies sutinka, iš dalies – ne. Tad galima hipotetiškai teigti, kad atsparių, ištvermingų ir gyvybingų gyventojų Lietuvoje yra faktiškai dar daugiau.

Autorės, atlikdamos tyrimą, siekė identifikuoti pagrindines grėsmes ir veiksnius, sąlygojančius tos grupės pažeidžiamumą, įvertinti gyventojų psichologinį atsparumą ir gebėjimą įveikti sunkumus pagal skirtingas subjektyvios socialinės ir ekonominės stratifikacijos bei pajamų kvintilių grupes, nustatyti, kaip ekonominė nelygybė susijusi su asmens atsparumu.

Tyrimai pasaulyje ir mūsų atliktas tyrimas parodė, kad dideliu atsparumu išsiskiriantys asmenys pasižymi ir aukštu gerovės lygiu, jie geriau pasirengę įveikti kintančios aplinkos keliamus reikalavimus, iššūkius, nes yra atviri naujoms patirtims, lankstūs spręsdami problemas, emociškai stabilesni, susidūrę

su gyvenimo išbandymais ir sunkumais. Atsparumas nėra genetiškai nulemtas, jis nėra nekintanti, įgimta žmogaus savybė, ir tai reiškia, kad gali būti keičiamas, stiprinamas, ugdomas. Keičiant, ugdant žmogaus atsparumą, gali pasikeisti ir subjektyvios gerovės lygis. Moksliniai tyrimai rodo, kad specialiomis intervencijomis galima statistiškai reikšmingai teigiamai pakeisti žmogaus psichologinę gerovę (Luthans, Avey ir kt., 2006; Luthans, Avey, & Patera, 2008; Luthans, 2010).

Šiame darbe pateikiamas naujas požiūris, kuriuo remiantis **ekonominės nelygybės problemą siūloma spręsti ne tradicinėmis socialinės politikos priemonėmis, o stiprinant paties žmogaus ir visos visuomenės atsparumą**: kuriant išsilavinusią, aukštos kultūros ir moralės, solidarią visuomenę; mažinant socialinę įtampą; ugdant laimingą žmogų, suvokiantį gyvenimo prasmę ir pilnatvę, dalyvaujantį kuriant socialinį ir ekonominį gyvenimą.

Remiantis atlikto Lietuvos gyventojų reprezentatyvios imties tyrimo duomenimis, siekiant sumažinti Lietuvos gyventojų pažeidžiamumą, rekomenduojama specialiomis intervencijomis stiprinti visuomenės atsparumą.

IŠVADOS

1. Pastaraisiais dešimtmečiais globalioje ekonomikoje auganti ekonominė nelygybė pasiekė beprecedentį mastą, ir tai patvirtina pasaulio moksliniai tyrimai, tarptautinių organizacijų pranešimai, žymių pasaulio ekonomistų, valstybių lyderių pasisakymai. Šioje srityje išryškėja dvi pagrindinės mokslinių tyrimų kryptys: pagal pirmąją, ekonominė nelygybė yra pateisinama kaip rinkos ekonomikos rezultatas ir ji kaip tokia turi būti; pagal antrąją, nelygybė – tai ekonominės sistemos problema, ypač kai ji perauga į perteklinę nelygybę, kuri neigiamai veikia socialinę ir ekonominę pažangą. Dabar pasiektas ekonominės nelygybės lygis pasaulio šalyse kelia didžiulių abejonių dėl jos pagrįstumo.
2. Siekiant identifikuoti, kada ekonominė nelygybė pradeda neigiamai veikti šalių socialinę ir ekonominę pažangą, siūlomas diferencijuotas požiūris. Autorių nuostata – ekonominė nelygybė gali būti normali (pagrįsta) ir perteklinė (nepagrįsta). Tam tikras nelygybės laipsnis yra pateisinamas, priklausomai nuo išsilavinimo, kvalifikacijos, atsakomybės, taip pat dėl sukuriamų paskatų inovacijoms ir verslumui, dėl tobulėjimo, konkuravimo, investavimo skatinimo. Tačiau auganti ekonominė nelygybė tampa problema, kai ji riboja asmenų išsilavinimo ar profesinį pasirinkimą, mažina savirealizacijos potencialo galimybes, kai asmenų pastangos nukreipiamos tik į būtinausių poreikių tenkinimą. Perteklinė nelygybė – tai ne tik didelė nelygybė, nuo tam tikro pasiekto lygio ji pradeda trukdyti socialinei ir ekonominei pažangai.
3. ES šalių lyginamosios pajamų diferenciacijos analizės rezultatai skaičiuojant trimis metodais – pagal decilinių pajamų diferenciacijos koeficientą, optimalią skurdo ribą ir Gini koeficientą – leido padaryti šias išvadas.
 - Perteklinė nelygybė yra ta, kuri atsiranda esant netolygiam pajamų pasiskirstymui, kai decilinis pajamų koeficientas K_d lygus 10 (10 proc. turtingiausių šalies gyventojų pajamų santykis su 10 proc. neturtingiausių šalies gyventojų pajamomis). Atlikti skaičiavimai parodė, kad normali nelygybė būtų tada, jei pajamos būtų tolygiau pasiskirsčiusios ir neturtingųjų pajamos žemesniuose deciliuose padidėtų taip, kad K_d sumažėtų iki 7.
 - ES šalyse normali ir perteklinė nelygybė apskaičiuojama darant prielaidą, kad šalyje egzistuoja tam tikra optimali skurdo riba, kuriai

esant nelygybė šalyje yra pateisinama. Remiantis šiuo optimalios skurdo ribos kriterijumi, nustatyta, kad normali nelygybė yra tada, kai šis rodiklis neviršija 15,6–16,5 proc. Nelygybė, kuriai esant, viršijama ši nustatyta optimali skurdo riba, yra nepateisinama, t. y. perteklinė.

- Perteklinė nelygybė suprantama kaip situacija, kai nelygybė šalyje viršija optimalią. Čia daroma prielaida, kad normalią / optimalią nelygybę geriausiai atspindi Skandinavijos šalių bei Danijos Gini koeficientas pagal bendrąsias disponuojamąsias pajamas, kuris 2019 m. svyravo nuo 26,2 iki 27,6. Jeigu Gini koeficientas viršija šias reikšmes, atsiranda perteklinė nelygybė.

Atlikto tyrimo rezultatai, susiję su normalios ir perteklinės nelygybės santykiu, liudija, kad ES šalys pasiskirsto į tris klasterius: didelės perteklinės nelygybės šalys, vidutinės ir mažos nelygybės šalys ir normalios nelygybės šalys. Taikant visus tris skaičiavimo metodus į pirmojo klasterio valstybių – didelės perteklinės nelygybės – šalių grupę patenka valstybės „antilyderės“: Bulgarija, Rumunija, Lietuva, Latvija, Ispanija, Italija. Normalios nelygybės šalys – Danija, Švedija, Suomija, Nyderlandai, Belgija, Austrija, Čekija, Slovėnija, Slovakija.

4. Ekonominė nelygybė daro įtaką ES šalių socialinei ir ekonominei pažangai – ekonomikos augimui, gyvenimo kokybei, tvarumui. Ekonominės nelygybės poveikis ES šalių socialinei ir ekonominei pažangai – ekonomikos augimui, gyvenimo kokybei, tvarumui – yra netiesinis. Ekonominė nelygybė daro poveikį ekonomikos augimui ne iš karto, visuomenės ir ekonomikos reakcija yra „vėluojanti“ ir išryškėja ilgalaikėje perspektyvoje (ypač trečiaisiais ekonomikos augimo metais nuo tada, kai nelygybė užfiksuojama). Ekonominės nelygybės poveikis ekonomikos augimui yra skirtingas ES šalių grupėse, priklausomai nuo gyvenimo lygio.
5. Perteklinė nelygybė, kai ribinis ekonominės nelygybės efektas neigiamai veikia ekonomikos augimą, labiau išryškėja turtingesnių šalių grupėje. Ne tokioms turtingoms šalims yra būtina, kad bendrosios pajamos augtų. Net ir tokiu atveju, jei tas pajamų augimas vyksta turtingųjų sąskaita, o tai stiprina šių šalių ekonominę nelygybę, todėl tai švelnina ekonominės nelygybės poveikį skurdesnių šalių ekonomikos augimui. Tyrimo duomenys patvirtina, kad ekonominė nelygybė yra perteklinė ir neigiamai veikia didžiosios dalies turtingų šalių, tokių kaip Airija, Danija, Estija, Italija, Ispanija, Jungtinė Karalystė, Liuksemburgas, Prancūzija, Suomija, Švedija, Vokietija, ekonomikas.
6. Ekonominės nelygybės poveikis gyvenimo kokybei, ją vertinant pajamų medianos rodikliu, yra skirtingas šalyse pagal gyvenimo lygį. Gauti tyrimo

duomenys rodo, kad perteklinė nelygybė, kai ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamas ir tolesnis ekonominės nelygybės didėjimas susijęs su prastėjančia gyvenimo kokybe, išryškėja daugiau nei pusėje ES šalių: Bulgarijoje, Rumunijoje, Vengrijoje, Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje, Lenkijoje, Italijoje, Ispanijoje, Portugalijoje, Kroatijoje, Graikijoje, Airijoje, Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje, Liuksemburge.

Ekonominės nelygybės poveikį gyvenimo kokybei matuojant pagal sveiko gyvenimo metų rodiklį liudija, kad ekonominė nelygybė tampa pertekline (ribinis ekonominės nelygybės efektas tampa neigiamas), kai lūžio taškas, matuojant jį Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas, siekia 25,34 proc. Remiantis tokiu rezultatu, ekonominė nelygybė neigiamai veikia beveik visų ES šalių gyvenimo kokybę, nes beveik visose ES šalyse (išskyrus Čekiją, Slovėniją ir Slovakiją) Gini 1 viršija lūžio tašką.

Gyvenimo kokybę matuojant emigracijos lygio rodikliu, gauti tyrimo rezultatai patvirtina, kad ekonominė nelygybė skatina emigracijos lygio didėjimą. Lyginant ekonominės nelygybės poveikį emigracijai aukštesnio gyvenimo lygio ES 28 šalyse ir žemesnio gyvenimo lygio ES 28 valstybėse, statistinis ekonominės nelygybės rodiklių reikšmingumas turtingesnių šalių grupėje pagrindžia, kad ekonomikos augimas (šalies gyvenimo lygis) iš esmės nespėdžia emigracijos problemos. Todėl siekiant mažinti emigraciją labai svarbu stiprinti saitus, kurie laiko žmones gimtinėje.

7. Ekonominė nelygybė neigiamai veikia tvarumą. Tačiau šis poveikis yra skirtingas ne tokioms turtingoms ir turtingoms šalims. Skirtingas ribinio efekto kryptis turtingų ir ne tokių turtingų šalių grupėse galima paaiškinti remiantis prielaida, kad kuo didesnė ekonominė nelygybė, tuo mažesnis neigiamas poveikis tvarumui. Kadangi didelė ekonominė nelygybė iš esmės reiškia daug skurdžiai gyvenančių žmonių, lyginant su nedideliu skaičiumi turtingai gyvenančiųjų, daromas poveikis planetai ir jos tvarumui yra kur kas mažesnis. Didelės ekonominės nelygybės šalyse neigiamą poveikį planetos tvarumui daugiausia gali daryti turtingiausi visuomenės nariai. O valstybės, kuriose nėra labai didelio pajamų atotrūkio – ekonominė nelygybė yra santykinai nedidelė, pasižymi intensyviu išteklių naudojimu, aktyviu pramonės vystymusi ir dideliu visuomenės vartojimu, todėl ir neigiamas poveikis tvarumui yra akivaizdus. Turtingose šalyse pasiektas aukštas ekonomikos išsivystymo lygis, gausi vidurinė klasė, pasižyminti didelėmis vartojimo apimtimis, todėl didėjanti ekonominė nelygybė didina aplinkos taršą, menkina gamtos išteklius, kurie nespėja atsinaujinti, skatina didėjančią šiltnamio efektą. Visa tai neigiamai atsiliepia tvarumui.

8. Perteklinės nelygybės neigiamo poveikio socialinei ir ekonominei pažangai galima išvengti integruotais sisteminiiais sprendimais mažinant ekonominės nelygybės lygį. Empiriniais tyrimo rezultatais patvirtinta, kad, ES 28 šalims siekiant išvengti neigiamo perteklinės nelygybės poveikio šalių socialinei ir ekonominei pažangai, ekonominė nelygybė negali būti didesnė nei 29–30 proc., matuojant ją Gini koeficientu pagal disponuojamąsias pajamas.
9. Autorės, remdamosi anksčiau savo pačių atliktų tyrimų rezultatais, kitų mokslininkų tiriamaisiais darbais, užsienio šalių praktine patirtimi ir atsižvelgdamos į labiausiai skurdo ir pajamų bei turinės diferenciacijos paveiktas gyventojų grupes (nedalyvaujantys darbo rinkoje, socialinę paramą gaunantys, pensinio amžiaus, kaimo ir miestelių gyventojai), ES institucijoms siūlo orientuotis į šias pagrindines ekonominę nelygybę mažinančias priemones:
- diferencijuotas apmokestinimas, progresinės mokesčių sistemos taikymas, mokesčių naštos sumažinimas mažiausiai uždirbantiems, šešėlio ir korupcijos mažinimas;
 - užimtumo didinimas, prioritetą teikiant žemesnę kvalifikaciją turintiems ir regionuose gyvenantiems asmenims, kurių nedarbo rodikliai kur kas didesni nei aukštą kvalifikaciją turinčių ir didmiesčiuose gyvenančių asmenų, taigi, priemonėmis turėtų tapti švietimas, kvalifikacijos kėlimas, perkvalifikavimas ir sąlygų darbuotojų mobilumui sudarymas;
 - pakankamo dydžio paramos užtikrinimas, kad namų ūkiai galėtų patenkinti būtiniausias poreikius, tačiau kartu, pvz., bedarbiai, socialines pašalpas gaunantys asmenys neprarastų motyvacijos ieškoti darbo ir dirbti. Galimi sprendimo variantai: pensijų, nedarbo draudimo, socialinės pašalpos išmokų indeksavimas, bazinio (visiško arba dalinio) universalaus atlyginimo įvedimas pažeidžiamoms socialinėms grupėms;
 - socialiai pažeidžiamų grupių atsparumo gyvenimo sunkumams stiprinimas (gebėjimų ugdymo ir psichologinės intervencijos priemonės, atsižvelgiant į dažniausiai gyventojų įvardijamas grėsmes, patiriamas baimes).

Socialinės gerovės valstybėse paprastai taikomi du pagrindiniai ekonominės nelygybės mažinimo būdai – mokesčių sistemos reformavimas ir socialinės apsaugos sistemos vystymas (socialinių išmokų politika), kurie yra veiksmingiausi perskirstant rinkoje gaunamas pajamas. Tačiau, remiantis kitų šalių patirtimi bei kai kurių mokslininkų (I. Joumard, M. Pisu, D. Bloch) teigimu, išmokos labiau sumažina pajamų nelygybę negu mo-

kesčiai. Beveik 75 proc. pajamų nelygybės mažėjimo priklauso išmokoms, o likęs ketvirtadalis – mokesčiams.

10. Lietuva yra viena iš nedaugelio ES valstybių narių, kuriose veikia proporcinė pajamų mokesčio sistema. Lygindami pajamų nelygybę ES šalyse, taikančiose proporcinę ir progresinę mokesčių sistemą, t. y. 7 „proporcinių“ ES šalių Gini indeksą su 20 „progresinių“ šalių, matome, kad Gini indekso vidurkis progresinę mokesčių sistemą taikančiose šalyse yra kur kas geresnis nei kitų 7 ES šalių vidurkis. Todėl galima daryti išvadą, kad progresinė mokesčių sistema padeda mažinti ekonominę nelygybę.

Progresyvių mokesčių nauda, visų pirma, grindžiama tuo, kad tokia sistema sumažina mažiausiai pajamų uždirbančių asmenų mokesčius ir stiprina vidurinę klasę. Tačiau apmokestinimas progresiniais mokesčiais turi būti labai apgalvotas. Apmokestinus didesnes pajamas gaunančiuosius, visų kitų pajamas būtų galima padidinti tik nežymiai, nes uždirbančiųjų daugiau dalis yra per maža, kad būtų surenkama kur kas daugiau mokesčių ir juos perskirsčius nepasiturintiems per socialinės politikos priemones būtų pasiekta lygiava. Reikia turėti omenyje, kad, pasiekus tam tikrą ribą, mokesčių mokėtojai nebesuinteresuoti mokėti mokesčių ir stengiasi jų išvengti, taigi, didesni mokesčiai ilgainiui lemia šešėlio atsiradimą ir mažesnes valstybės biudžeto pajamas.

Autorių nuomone, Lietuvoje socialinio teisingumo įgyvendinimas turi vykti koreguojant mokesčių politiką šiomis kryptimis: įvedant progresinę mokesčių sistemą ir racionaliai vykdant turto, kapitalo, aplinkosaugos mokesčių didinimo politiką.

11. Viena pagrindinių krypčių, siekiant spręsti nelygybės problemą Lietuvoje, yra būtinybė įgyvendinti makroekonominę politiką, orientuotą į užimtumo didinimą (priešingai nei griežto taupymo makroekonominė politika), ši politika užtikrintų orių darbo vietų kūrimą, išplėstų įsidarbinimo galimybes, skatintų verslą ir kartu garantuotų viešųjų finansų stabilumą. Tokios politikos įgyvendinimo svertai:

- teisinga ekonomikos augimo, skatinančio naujų darbo vietų kūrimą, gyventojų pajamų augimą, ir valstybės biudžeto politikos pusiausvyrą. Biudžetinio konsolidavimo politika turi būti vykdoma kartu su aktyvia darbo rinkos politika (ADRP);
- ekonomikos augimas, skatinantis darbo vietų kūrimą, grindžiamas stabiliumi įmonių augimu, stiprinant jų galimybes kurti darbo vietas – pirma, aktyvinant MVĮ kreditavimą; antra – skatinant stambias įmones investuoti į gamybinę veiklą ir kurti darbo vietas;

- darbo našumo didėjimo, technologinių pokyčių, ypač žaliųjų technologijų srityje, skatinimas, formuojant profesinius šios srities įgūdžius. Tokia politika turi būti nukreipta, pirma, į darbo našumo, konkurencingumo ir užimtumo didinimą; antra, diversifikacijos į didesnę pridėtinę vertę kuriančias šakas skatinimą; trečia, ekologiškų ūkio šakų ir žaliųjų darbo vietų kūrimą.
12. Autorės papildomai siūlo netradicinę požiūrį, pagal kurį socialinio ekonominio pažeidžiamumo problema sprendžiama ne socialinės politikos priemonėmis, o stiprinant žmogaus ir visuomenės atsparumą gyvenimo sunkumams: pirma, mažinant perteklinę nelygybę ir socialinę įtampą ir, antra, ugdant aktyvų, dvasiškai stiprų žmogų, suvokiantį gyvenimo prasmę ir pilnatvę. Autorės siūlo stiprinti visuomenės atsparumą gyvenimo sunkumams, ugdyti gebėjimus ir tam tikras psichologines savybes, kurios užtikrina žmonėms pasirinkimo galimybių stabilumą ir patikimumą dabar ir ateityje, leidžia jiems geriau susidoroti su neigiamais reiškiniais ir prie jų prisitaikyti. Tai pasirinkimo galimybių, kompetencijos (žinių ir profesionalumo) didinimas bei psichologinių savybių stiprinimas.

LITERATŪRA

1. Acemoglu D., Robinson J. A. (2013). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*. Profile Books Ltd, 529 p. ISBN 978-1-84668-430-2.
2. Aidukaitė J., Bogdanova N., Guogis A. (2012). *Gerovės valstybės kūrimas Lietuvoje: mitas ar realybė?* Lietuvos socialinių tyrimų centras, Sociologijos institutas, 410 p. ISBN 978-609-95257-6-1.
3. Alesina A., Perotti R. (1996). Income Distribution, Political Instability and Investment. *European Economic Review*, Vol. 40, No. 6, 1203–1228 pp.
4. Alesina A., Rodrik D. (1994). Distributive politics and economic growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 109 (2), 465–490 pp.
5. Alesina A., Perotti R. (1994). The Political Economy of Growth: A Critical Survey of the Recent Literature. *World Bank Economic Review*, Vol. 8, No. 3, 351–371 pp.
6. Alvaredo F., Atkinson A. B., Piketty T., Saez E. (2013). The Top 1 Percent in International and Historical Perspective. NBER Working Paper, No. 19075, 1–14 pp.
7. Andrei A., Craciun L. (2015). Inequality and economic growth: theoretical and operational approach. *Theoretical & Applied Economics*, 22 (1), 177–186 pp.
8. Atkinson A. B., Piketty T., Saez E. (2011). Top Incomes in the Long Run of History. *Journal of Economic Literature*, 49 (1), 3–71 pp.
9. Atkinson A. B. (2009). Factor shares: The principal problem of political economy? *Oxford Review of Economic Policy*, 25 (1), 3–16 pp.
10. Armstrong S. (2018). *The New Poverty*. Verso, 244 p. ISBN-13: 978-1-78663-465-8.
11. Barro R. J. (2000). Inequality and growth in a panel of countries. *Journal of Economic Growth*, Volume 5, Issue 1, 5–32 pp.
12. Bourguignon F. (2018). World Changes in Inequality: an Overview of Facts, Causes, Consequences, and Policies. *CESifo Economic Studies*, Volume 64, Issue 3, 345–370 pp.
13. Bourguignon F. (2016). Inequality and Globalization. *Foreign Affairs*, 95 (1), 11 p.
14. Bourguignon F. (2004). The Poverty-Growth-Inequality Triangle. The World Bank Website. Working Paper No. 125. Prieiga per internetą: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/449711468762020101/pdf/28102.pdf> [žiūrėta: 2016-03-15].
15. Brancaccio E., Fontana G. (2011). *The Global Economic Crisis. New Perspective on the Critique of Economic Theory and Policy*. London: Routledge, 1–10 pp.
16. Chen B. L. (2003). An inverted-U relationship between inequality and long-run growth. *Economics Letters*, Volume 78, No. 2, 205–212 pp.
17. COM (2010). *Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Communication from the Commission. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/innovation-union_communication_en.pdf [žiūrėta: 2018-06-02].

18. Cowell F. A. (2011) *Measuring Inequality*. Oxford: OUP Oxford (LSE Perspectives in Economic Analysis).
19. Coccia M. (2018). Economic Inequality Can Generate Unhappiness That Leads to Violent Crime in Society. *Int. J. Happiness and Development*, Vol. 4, No. 1, 1–24 pp.
20. Čiegis R., Dilius A. (2018). Pajamų nelygybės poveikio ekonomikos augimui vertinimas Europos Sąjungos šalių grupėse. *Regional Formation & Development Studies*, 26, 44– 55 pp.
21. Čiegis R., Pečkaitienė J. (2013). Darnaus vystymosi poveikis gyvenimo kokybei. *Management of Organizations: Systematic Research*, (68), 7–26 pp.
22. Čiegis R., Dilius A. (2012). Ekonominio Augimo Poveikio Darniam Vystymuisi Vertinimo Sistemos. *Management Theory & Studies for Rural Business & Infrastructure Development*, 33(4), 22–33 pp.
23. Čiegis R., Dilius A., Štreimikienė D. (2020). Pajamų nelygybės poveikio ekonomikos augimui ir darniam vystymuisi vertinimas Europos Sąjungos šalyse. *Vilniaus Universiteto leidykla*, 467 p. ISBN 978-609-07-0374-8.
24. Dabla-Noris, E., Kochhar, K., Suphaphiphat, N., Ricka, F., Tsounta E. (2015). *Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective*. International Monetary Fund, Vol. SDN/15/13.
25. Daugirdas V., Baranauskienė V., Burneika D., Kriaučiūnas E., Mačiulytė J., Pocius A., Pociūtė-Sereikienė G., Ribokas G. (2019). *Netolygaus regioninio vystymosi problema Lietuvoje: socio-ekonominiai gerovės aspektai / Kolektyvinė monografija*. Lietuvos socialinio tyrimų centras, 140 p. ISBN 978-9955-531-66-1.
26. Deaton A. (2015). *The Great Escape: Health, Wealth, and the Origins of Inequality*. Princeton University Press, 360 p. ISBN 978-0-691-16562-2.
27. Deaton A. (2010). Understanding the Mechanisms of Economic Development. *Journal of Economic Perspectives*; 24(3), 3–16 pp.
28. Deaton A., Stone A. A. (2013). Economic analysis of subjective well-being. Two happiness puzzles. *American Economic Review*, No. 103 (3), 591–597 pp.
29. Dominicis, L., Florax, R. J. G. M., Groot, H. L. F. (2008). A Meta-Analysis on the Relationship between Income Inequality and Economic Growth. *Scottish Journal of Political Economy*, Vol. 55, No. 5, 654–682 pp.
30. Dudin M. N., Ljasnikov N. V., Kuznecov A. V., Fedorova I. J. (2013). Innovative Transformation and Transformational Potential of Socio-Economic Systems. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 17 (10), 1434–1437 pp. ISSN 1990-9233.
31. European Commission. *Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Communication from the Commission. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/innovation-union-communication_en.pdf [žiūrėta: 2019-11-12].
32. Europos Sąjungos statistikos tarnybos 2020 m. *Eurostat* statistiniai duomenys.

33. European Economic and Social Committee (2017). Recent Evolutions of the Social Economy in the European Union (Study). European Commission, 124 p. ISBN 978-92-830-3837-5.
34. Europos Komisija (2015). European Economic Forecast Winter 2015.
35. Europos Komisija (2012). Ekonomikos atsigavimas kuriant darbo vietas. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui.
36. European Commission (2010). Why socio-economic inequalities increase? Facts and policy responses in Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 50 p. ISBN 978-92-79-16343-2.
37. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (2017). Pastarojo meto socialinės ekonomikos raida Europos Sąjungoje. Europos Komisija, 30 p. ISBN 978-92-830-3899-3.
38. Europos Komisija (2010). Europa 2020. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija.
39. European Parliament (2016). Social Economy (Study). Directorate General for Internal Policies. Policy Department A: Economic and Scientific Policy. Prieiga per internetą: <[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578969/IPOL_STU\(2016\)578969_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578969/IPOL_STU(2016)578969_EN.pdf)> [žiūrėta: 2018-09-27].
40. Eurostat (2016). More than 1 in 10 people in the EU cannot afford to get together with friends or family for a drink. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7752427/3-01122016-BP-EN.pdf/f62e8eba-55a0-4466-a378-0ce3074db613>> [žiūrėta: 2017-05-04].
41. Eurostat (2016). Pajamų paskirstymo statistika. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Income_distribution_statistics/lt> [žiūrėta: 2017-02-23].
42. Eurostat (2015). Quality of life in Europe - facts and views - overall life satisfaction. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Quality_of_life_in_Europe_-_facts_and_views_-_overall_life_satisfaction [žiūrėta: 2017-04-10].
43. Eurostat (2014). Income inequality: nearly 40 per cent of total income goes to people belonging to highest (fifth) quintile. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Archive: Income_inequality_statistics_data_2012> [žiūrėta: 2017-01-28].
44. Friedrich R.J. (1982). In Defense of Multiplicative Terms in Multiple Regression Equations. American Journal of Political Science, Vol. 26, No. 4., 797–833 pp.
45. Galbraith J. K. (2018). Global Oligarchy. Nation, 307(2), 17–19 pp.
46. Galbraith J. K. (2016). Causes of Changing Inequality in the World. Intereconomics, Volume 51, 55–60 pp. Prieiga per internetą: [file:///H:/b00257/Downloads/causes-of-changing-inequality-in-the-world%20\(3\).pdf](file:///H:/b00257/Downloads/causes-of-changing-inequality-in-the-world%20(3).pdf) [žiūrėta: 2018-10-07].

47. Galbraith J. K. (2008). Inequality, unemployment and growth: New measures for old controversies. *Journal of Economic Inequality*, 7(2), 189–206 pp.
48. Ginevičius R., Tvaronavičienė M. (2003). Globalization processes in Baltic countries: analysis of trends in Lithuania, Latvia and Estonia. *Journal of Business Economics and Management*. North-German Academy of Informatology (Stralsund) e.V. Vol IV, No 1.
49. Grifell- Tatje E., Lovell C. A. K., Turon P. (2018). The business foundations of social economic progress. *Business Research Quarterly*, 21(4), 278–292 pp.
50. Gruževskis B., Orlova U.L. (2012). Sąvokos „gyvenimo kokybė“ raidos tendencijos. *Socialinis darbas*, No. 11 (1), Vilnius: Mykolas Romeris University.
51. Gruževskis B., Zabaraukaitė R., Stankūnienė V., Sipavičienė A., Jasilionis D., Gaidys V., Lazutka R., Kazakevičiūtė J., Maslauskaitė A. (2012). Lietuvos socialinė raida ekonomikos nuosmukio sąlygomis. Lietuvos socialinė raida. Nr. 1. Vilnius. Spaudmeta. 121 p.
52. Halter D., Oechslin M., Zweimüller J. (2013). Inequality and growth: the neglected time dimension. *Journal of economic growth*, Vol. 19, No. 1, 81–104 pp.
53. Hoeller P., Jourmand I., Pisu M., Bloch D. (2012). Less Income Inequality and More Growth – Are They Compatible? Part 1. Mapping Income Inequality Across the OECD. OECD Economics Department Working Papers, No. 924, OECD Publishing, Paris.
54. Jackson T. (2012). Gerovė be augimo: ekonomika ribotų išteklių planetai. Vilnius: Petro ofsetas, Grunto valymo technologijos, 271 p. ISBN 978-609-420-261-2.
55. Kaasa A. (2005). Factors of Income Inequality and Their Influence Mechanisms: A Theoretical Overview. Tartu University Press, 48 p. ISBN 9985-4-0460-2.
56. Krugman P. (2020). Arguing with Zombies: Economics, Politics, and the Fight for a Better Future. W.W. Norton & Company, 464 p. ISBN 978-1324005018.
57. Kumhof M., Ranciere R., Winant P. (2015). Inequality, Leverage and Crises. *American Economic Review*, 105 (3), 1217–1245 pp.
58. Krugman P. (2018). The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008. W.W. Norton & Company, 2009, 224 p. ISBN 9780393337808.
59. Krugman P. (2009). The Conscience of a Liberal. W.W. Norton & Company, 2009, 296 p. ISBN 978-0-393-33313-8.
60. Krugman P. (1995). Peddling Prosperity: Economic Sense and Nonsense in an Age of Diminished Expectations. W.W. Norton & Company, 303 p. ISBN 9780393312928.
61. Kuznets S. (1955). Economic Growth and Income Inequality. *The American Economic Review*, Vol. 45, (1), 1–28 pp.
62. Lazutka R. (2014). European Minimum Income Network country report Lithuania. Analysis and Road Map for Adequate and Accessible Minimum Income Schemes in EU Member States. European Commission, 37 p.

63. Lazutka R., Poviliūnas A. (2009). Lithuania: Minimum Income Schemes. A Study of National Policies. On behalf of European Commission DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities.
64. Lazutka R. (2007). Gerovės kapitalizmo raidos problemos Lietuvoje. Lietuvos ekonominė padėtis Europoje ir globalioje erdvėje. Vilnius: Ekonomikos tyrimų centras, 61–82 pp.
65. Lazutka R. (2003). Gyventojų pajamų nelygybė. *Filosofija, sociologija*, Nr. 2, 22–29 pp.
66. Lazutka R. (2001). Socialinė Apsauga. Žmogaus socialinė raida. Vilnius: Homo Liber, 131–150 pp.
67. Lazutka R. (1997). Socio-economic Environment of Social Policy Development. *EMERGO, Journal of transforming economies and societies*, Vol. 4, No 2, 81–97 pp.
68. Lawson M., Chan M.K., Rhodes F., Anam Butt A.P., Marriott A., Ehmke E., Jacobs D., Seghers J., Atienza J., Gowland R. (2019). Public good or private wealth? Oxfam International. Prieiga per internetą: <https://indepth.oxfam.org.uk/public-good-private-wealth/> [žiūrėta: 2019-01- 24].
69. Lefranc A., Pistolesi N., Trannoy A. (2008). Inequality of Opportunities Vs. Inequality of Outcomes: Are Western Societies All Alike? *Review of Income & Wealth*, 54 (4), 513–546 pp.
70. Li H., Zou H. (1998). Income Inequality is not Harmful for Growth: Theory and Evidence. *Review of Development Economics*, 2 (3), 318–334 pp.
71. Li H., Squire L., Zou H. (1998). Explaining International and Intertemporal Variations in Income Inequality. *Economic Journal*, Royal Economic Society, Vol. 108, No. 446, 26–43 pp.
72. Lietuvos Laisvosios rinkos institutas (2013). Realistinė ekonomikos analizė II.
73. Lorenzi P. (2016). Inequality and Economic Growth. *Society*, 53(5), 474–478 pp.
74. LR Seimas (2019). LR 2020 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. 2019 m. gruodžio 17 d. Nr. XIII-2695.
75. Luthans, F. (2002). Positive organizational behavior: developing and managing psychological strengths. *Academy of Management Executive*, 16 (1), 57–72.
76. Luthans, F., Avey, J. B., Clapp-Smith, R., Li, W. (2008). More evidence on the value of Chinese workers' psychological capital: A potentially unlimited competitive resource? *The International Journal of Human Resource Management*, 19, 818–827.
77. Luthans, F., Avolio, B. J., Norman, S. M., Avey, J. B. (2006). Psychological capital: measurement and relationship with performance and satisfaction. Gallup Leadership Institute Working Paper. Lincoln, NE: University of Nebraska.
78. Luthans, F., Avolio, B. J., Walumbwa, F. O., Li, W. (2005). The psychological capital of Chinese workers: exploring the relationship with performance. *Management and Organization Review*, 1, 249–271.
79. Luthans, F., Youssef, C. M. (2004). Human, social, and now positive psychological capital management. *Organizational Dynamics*, 33, 143–160.

80. Luthans, F., Youssef, C. M., Avolio, B. J. (2007). *Psychological capital: Developing the human competitive edge*, Oxford University Press, Oxford UK.
81. Malinen T. (2009). Estimating the long-run relationship between income inequality and economic development. *Empirical Economics*, Discussion paper, No. 260, 1–39 pp.
82. Malinen T. (2008). Estimating the long-run relationship between income inequality and economic development. *Empirical Economics*, Discussion paper, No. 634, 1–39 pp.
83. Martišius S. (2014). *Statistikos metodai socialiniuose ekonominiuose tyrimuose*. Vilniaus universiteto leidykla. ISBN 978-609-459-357-4.
84. Martišius S., Kėdaitis V. (2013). *Statistika. Statistinės analizės teorija ir metodai. I dalis. Trečioji papildyta laida*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
85. Masten A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56 (3), 227–238.
86. Masten A. S., Obradovic J., (2006). Competence and resilience in development. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1094, 13–27.
87. Melnikas B., Baršauskas P., Kvainauskaite V. (2006). Transition processes and integral cultural space development in Central and Eastern Europe: main problems and priorities. *Baltic Journal of Management*. Vol. 1, No. 2.
88. Milanovic B. (2019). *Capitalism, Alone: The Future of the System That Rules the World*. Belknap Press, 304 p. ISBN 978-0674987593.
89. Milanovic B. (2014). The Return of ‘Patrimonial Capitalism’: A Review of Thomas Piketty’s *Capital in the Twenty-First Century*. *Journal of Economic Literature*. Vol. 52, No. 2, 519–534 pp. Prieiga per internetą: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jel.52.2.519> [žiūrėta: 2018-07-20].
90. Milanovic B. (2010). Global inequality recalculated and updated: the effect of new PPP estimates on global inequality and 2005 estimates. *The Journal of Economic Inequality*, Springer; Society for the Study of Economic Inequality, Vol. 10, No. 1, 1–18 pp.
91. Milanovic B. (2005). Half a World: Regional Inequality in Five Great Federations. *Journal of the Asia Pacific Economy*, Vol. 10, No. 4, 408–445 pp.
92. Misiūnas A., Bratčikovienė N. (2007). Pajamų nelygybė ir jų normalizavimas. *Lietuvos statistikos darbai*, Nr. 46.
93. Nunez J., Tartakowsky A. (2007). Inequality of Outcomes Vs. Inequality of Opportunities in a Developing Country. *Estudios de Economia*, 34 (2), 185–202 pp.
94. Naujienų centras (2019). TOP / 500 turtingiausių žmonių Lietuvoje. 2019, Nr. 7. ISSN 2351-5864.
95. Nussbaum M., Sen A. (1993). *The Quality of Life*. Oxford, UK: Clarendon Press.
96. OECD (2015). *All on Board: Making Inclusive Growth Happen*, OECD Publishing. Prieiga pe internetą: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264218512-en.pdf?expires=1600144695&id=id&accname=guest&checksum=379283B228752A3BC3D5C97F89582286> [žiūrėta: 2017-03-03].

97. OECD (2011). *Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising*. [interaktyvus] [žiūrėta 2017-03-03]. Prieiga per internetą: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/occd/social-issues-migration-health/the-causes-of-growing-inequalities-in-occd-countries_9789264119536-en#.WRdRMNzP7IU#page4 [žiūrėta: 2017-03-26].
98. Okunevičiūtė-Neverauskienė, L., Gruževskis, B. (2010). *Lygybės statistikos pagrindai*. // Nacionalinis lygybės statistikos veiksmy planas: mokslo darbai. Vilnius: Eugrimas.
99. Ostry J.D., Loungani P., Berg A. (2019). *Confronting Inequality: How Societies Can Choose Inclusive Growth*. Columbia University Press. ISBN 978-0-231-52761-3.
100. Pajuodienė G., Šileika A. (2001). Lietuvos gyventojų socialiniai sluoksniai (Vidurinioji klasė beieškant). *Pinigų studijos*, Nr. 3.
101. Park H. M. (2011). *Practical Guides To Panel Data Modeling: A Step by Step Analysis Using Stata*. International University of Japan, 52 p.
102. Perrotti R. (1996). Growth, income distribution, and democracy: What the data say. *Journal of Economic Growth*, Vol. 1, No. 2, 149–187 pp.
103. Persson, T., Tabellini, G. (1994). Is Inequality Harmful for Growth? *American Economic Review*, Vol. 84, No. 3, 600–621pp.
104. Persson T., Tabellini G. (1991). Is Inequality Harmful for Growth? Theory and Evidence. Working Paper, No. 91–155, 1–37 pp.
105. Piketty T. (2020). *Capital and Ideology*. Belknap Press, 1104 p. ISBN 978-0674980822.
106. Piketty T. (2016). *Chronicles: On Our Troubled Times*. Printed in Great Britain by Clays Ltd, St Ives plc, 181 p., ISBN 978-0-241-23491-4.
107. Piketty T. (2015). *The Economics of Inequality*. Belknap Press, 160 p. ISBN 978-0674504806.
108. Piketty T., Zucman, G. (2015). *Wealth and Inheritance in the Long Run*. *Handbook of Income Distribution*. Elsevier B.V., Vol. 2B. ISSN 1574-0056. Prieiga per internetą: <http://piketty.pse.ens.fr/files/PikettyZucman2014HID.pdf> [žiūrėta: 2018-03-30].
109. Piketty T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*, Harvard University Press, 685 p., ISBN 978-0-674-43000-6.
110. Piketty T., Saez E. (2006). The Evolution of Top Incomes: A Historical and International Perspective. *American Economic Review: Papers and Proceedings*, 96.
111. Piketty T., Saez E. (2003). Income Inequality In The United States, 1913-1998. *Quarterly Journal of Economics*, v118, 1–39 pp.
112. Pilling D. (2018). *The Growth Delusion: The Wealth and Well-Being of Nations*. Bloomsbury Publishing Plc, 338 p. ISBN 978-1-4088-9370-8.
113. Puškorius S. (2016). Pajamų ir vartojimo pasiskirstymo Lietuvoje analizė. Viešoji politika ir administravimas. T. 15, Nr. 4, 608–622 pp.

114. Rakauskienė O. G., Puškorius S., Diržytė A., Servetkienė V., Krinickienė E., Bartuševičienė I., Volodzkienė L., Juršėnienė V. (2017). Socialinė ekonominė nelygybė Lietuvoje. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 476 p., ISBN 978-9955-19-869-7.
115. Rakauskienė O. G., Servetkienė V., Puškorius S., Čaplinskienė M., Diržytė A., Ranceva O., Bilevičienė T., Kazlauskienė E., Žitkienė R., Štreimikienė D., Monkevičius A., Bieliauskienė R., Laurinavičius A., Krinickienė E. (2015). Gyvenimo kokybės matavimo rodiklių sistema ir vertinimo modelis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 760 p., ISBN 978-19-713-3.
116. Rakauskienė, O. G., Servetkienė, V. (2011). Lietuvos gyventojų gyvenimo kokybė: dvidešimt metų rinkos ekonomikoje. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 360 p., ISBN 978-9955- 19-317-3.
117. Rakauskienė O. G. (2010). Lietuvos gyventojų gyvenimo gerovės raida ir perspektyvos. Regnum est. 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui: mokslo straipsnių rinkinys. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
118. Rakauskienė O. G., Lisauskaitė V. (2009). Quality of Life of the Population of Lithuania: The Conception, Development and Prospects. *Ekonomika. Mokslo darbai*, T. 88.
119. Reich R. (2019). *The Common Good*. Vintage, 208 p. ISBN 978-0525436379.
120. Reich R. (2017). *Economics In Wonderland: Robert Reich's Cartoon Guide To A Political World*. Fantagraphics Books, 117 p. ISBN 9781683960607.
121. Reich R. (2016). *Saving Capitalism: For the Many, Not The Few*. Icon Books Ltd, p. 279. ISBN 978-178578-176-6.
122. Reich R. (2012). *Beyond Outrage: Expanded Edition: What has gone wrong with our economy and our democracy, and how to fix it*. Vintage, 176 p. ISBN 978-0345804372.
123. Reich R. (2010). *Aftershock: The Next Economy and America's Future*. Knopf, p. 192. ISBN 978-0307592811.
124. Reinhardt C., Rogoff K. S. (2011). *This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly*. Princeton University Press, 512 p. ISBN 978-0691152646.
125. Rogers L. O. (2019). Commentary on economic inequality: “what” and “who” constitutes research on social inequality in developmental science? *Developmental Psychology*, 55(3), 586–591 pp.
126. Rudzkiene V. (2005). Socialinė statistika. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras.
127. Saez E., Zucman G. (2019). *The Triumph of Injustice: How the Rich Dodge Taxes and How to Make Them Pay*. W. W. Norton & Company, 232 p. ISBN 978-1324002727.
128. Saez E., Zucman G. (2016). Wealth Inequality in the United States since 1913: Evidence from Capitalized Income Tax Data. *The Quarterly Journal of Economics*, Volume 131, Issue 2, 519–578 pp.

129. Salverda W., Nolan B., Smeeding T. M. et al. (2013). *The Oxford Handbook of Economic Inequality*. Oxford University Press, 736 p. ISBN 978-0-19-960606-1.
130. Sen A. (2015). *The economic consequences of austerity*. New Statesman. Prieiga per internetą: <https://www.newstatesman.com/politics/2015/06/amartya-sen-economic-consequences-austerity> [žiūrėta: 2017-08-03].
131. Sen A. (2004). *Rationality and Freedom*. Belknap Press, 752 p., ISBN 978-0674013513.
132. Sen A. (1997). *From Income Inequality to Economic Inequality*. *Southern Economic Journal*, Vol. 64, No. 2, 384–401 pp.
133. Servetkienė V. (2013) *Gyvenimo kokybės daugiadimensis vertinimas, identifikuojant kritines sritis*. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio Universitetas.
134. Sim S. (2017). *Insatiable: The Rise and Rise of the Greedocracy*. Reaktion Books Ltd., 192 p. ISBN 978-1-78023-734-3.
135. Skučienė D. (2008). *Pajamų nelygybė Lietuvoje*. *Filosofija. Sociologija*, T. 19, Nr. 4, 22–33 pp.
136. Starkauskienė V. (2011). *Gyvenimo kokybės veiksniai ir jos kompleksinio vertinimo modelis*. Daktaro disertacija, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
137. Stiglitz J. E. (2020). *People, Power, and Profits: Progressive Capitalism for an Age of Discontent*. W. W. Norton & Company, 400 p. ISBN 978-0393358339.
138. Stiglitz J. E. (2018). *Inequality and Economic Growth*. Roosevelt Institute. Prieiga per internetą: <https://rooseveltinstitute.org/wp-content/uploads/2020/07/RI-Inequality-and-Economic-Growth-201803.pdf> [žiūrėta: 2019-06-07].
139. Stiglitz J. E. (2017). *Globalization and Its Discontents Revisited: Anti-Globalization in the Era of Trump*. Penguin Books, 472 p. ISBN 978-0-141-98666-1.
140. Stiglitz J. E. (2016). *The Euro: And its Threat to the Future of Europe*. Published in Great Britain by Allen Lane, 459 p. ISBN 978-0-141-98324-0.
141. Stiglitz J. E. (2016). *How to Restore Equitable and Sustainable Economic Growth in the United States*. *American Economic Review: Papers & Proceedings*, 106 (5), 43–47 pp.
142. Stiglitz J. E. (2015). *Rewriting the Rules of the American Economy. An Agenda for Growth and Shared Prosperity*. W. W. Norton & Company, 256 p. ISBN 978-0-393-35312-9.
143. Stiglitz J. E. (2015). *The Great Divide*. Penguin Books, 438 p. ISBN 978-0-141-98122-2.
144. Stiglitz J. E. (2014). *Reforming Taxation to Promote Growth and Equity*. Roosevelt Institute. Prieiga per internetą: https://rooseveltinstitute.org/wp-content/uploads/2020/07/RI_Reforming_Taxation_White_Paper_201405.pdf [žiūrėta: 2016-04-13].
145. Stiglitz J. E. (2012). *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. W. W. Norton & Company. 560 p. ISBN 0393345068.
146. Stiglitz J. E. (2010). *Freefall: Free Markets and the Sinking of the Global Economy*. Penguin Books, 443 p. ISBN 978-0-141-04512-2.

147. Stiglitz J. E. (2010). *The Stiglitz Report: Reforming the International Monetary and Financial Systems in the Wake of the Global Crisis*. The New Press. 240 p. ISBN 978-1595585202.
148. Stiglitz J. E., Sen A., Fitoussi J. P. (2010). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Paris: Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Prieiga per internetą: <http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf> [žiūrėta: 2018-12-19].
149. Stiglitz, J. E. (2009). *Towards a better measure of well-being*. The Financial Times. Prieiga per internetą: <https://www.ft.com/content/95b492a8-a095-11de-b9ef-00144feabdc0> [žiūrėta: 2019-01-10].
150. Solow R. M. (1986). *On the Intergenerational Allocation of Natural Resources*. *Scand. J. of Economics*, 88 (1), 141–149 pp.
151. Solow, R. M. (1974). *The Economics of Resources or the Resources of Economics*. *The American Economic Review*, Vol. 64, No. 2, 1–14 pp.
152. Solow, R. M. (1956). *A Contribution to the Theory of Economic Growth*. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 70, No. 1, 65–94 pp.
153. Stilwell F. (2016). *Why Emphasise Economic Inequality in Development?*. *Journal of Australian Political Economy*, (78), 24–47 pp
154. Stirati A. (2017). *Wealth, Capital and the Theory of Distribution: Some Implications for Piketty's Analysis*. *Review of Political Economy*, 29 (1), 47–63 pp.
155. Storm S., Naastepad C. W. M. (2015). *Europe's hunger Games: Income Distribution, Cost Competitiveness and Crisis*. *Cambridge Journal of Economics*, 39 (3), 959–986 pp.
156. Šileika A. (2010). *Aktualūs investicijų į žmogiškąjį kapitalą ir pajamų paskirstymo bei perskirstymo klausimai*. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, Nr.1 (17). 147–149 pp.
157. Šileika A., Tamašauskienė Z., Zaleskis E. (2009). *Gyvenimo lygis ir jo lyginamoji analizė Lietuvoje ir kitose Europos Sąjungos šalyse*. *Socialiniai tyrimai*, Nr.3 (17). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 84–95 pp. ISSN 1392-3110.
158. Šileika A., Zabaraukaitė R. (2009). *Skurdas: metodologijos klausimai ir lygis Lietuvoje*. *Socialinis darbas. Mokslo darbai*. Nr. 8 (1). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 17–27 pp. ISSN 1648-4789.
159. *Tarptautinis viešosios, socialinės ir kooperatinės ekonomikos mokslinių tyrimų ir informacijos centras (CIRIEC) (2007). Europos Sąjungos socialinė ekonomika. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui skirto pranešimo santrauka. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, 2007, 26 p. ISBN 978-92-830-0866-8.*
160. Tamašauskienė, Z., Šeputienė, J., Balvočiūtė, R., Beržinskienė-Juozaianienė, D. (2016). *Darbo pajamų dalies kitimo poveikis bendrajai paklausai*. *Mokslo studija*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.

161. The World Bank (2011). *The Changing Wealth of Nations: Measuring Sustainable Development in the New Millennium*. Washington DC, 220 p., ISBN 978-0-8213-8488-6. Prieiga per internetą: <http://documents1.worldbank.org/curated/en/630181468339656734/pdf/588470PUB0Weal101public10BOX353816B.pdf> [žiūrėta: 2019-02-10].
162. The World Bank (2006). *World Development Report 2006: Equity and Development*. Oxford University Press, 320 p., ISBN 0-8213-6249-6. Prieiga per internetą: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/5988/WDR%202006%20-%20English.pdf?sequence=3&isAllowed=y> [žiūrėta: 2016-05-10].
163. Tridico P., Pariboni R. (2018). Inequality, financialization, and economic decline. *Journal of Post Keynesian Economics*, 41(2), pp. 236–259.
164. United Nations Department of Economic and Social Affairs (2017). *Combating inequalities to end poverty*. United Nations Headquarters, New York.
165. United Nations Department of Economic and Social Affairs (2020). *Open Working Group proposal for Sustainable Development Goals. Full report of the Open Working Group of the General Assembly on Sustainable Development Goals* is issued as document A/68/970. Prieiga per internetą: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1579SDGs%20Proposal.pdf#page=6&zom=auto,-274,136> [žiūrėta: 2020-04-08].
166. United Nations Development Programme (2013). *Humanity Divided: Confronting Inequality in Developing Countries*. UNDP, 279 p. ISBN 978-92-1-126367-1
167. Volodzkienė L. (2020) Ekonominės nelygybės poveikio socialinei ekonominei pažangai vertinimas. *Daktaro disertacija*. Mykolo Romerio universitetas.
168. Zabarauskaitė R., Blažienė I. (2012). Gyventojų pajamų nelygybė ekonominių ciklų kontekste. *Verslas: Teorija ir praktika*, 13 (2), 107–115 pp.
169. *World Inequality Database*, 2020.
170. Шевяков, А. Ю. (2009). Экономическое неравенство: тормоз демографического роста. *Демография и демографическая политика в России*, р. 197-201.
171. Шевяков, А. Ю. (2008). Неравенство и социально-экономическая безопасность. *Экономика региона*, № 3, р. 163–172.

Ona Gražina Rakauskienė
Lina Volodzkienė

Ekonominė nelygybė:
normali ar perteklinė?

Monografija

Redagavo Ilona Čiužauskaitė
Maketavo leidykla „Žara“

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas roffice@mruni.eu
Tiražas 100 egz.

Spausdino UAB „Šiaulių spaustuvė“
P. Lukšio g. 9G, 76200 Šiauliai
info@dailu.lt
<http://siauliuspaustuve.lt>

